Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi | Ekim 2013 | 9,00 TL (KDV Dahil)

116

AKP davaları ve

TÜRKİYE'DE HUKUK

- Turgut Kazan
  Hukuk devleti nedir? Türkiye neresindedir?
- Ümit Kocasakal
  Türkiye'de hukuk, artık en büyük tehdit!
- İlhan Cihaner
  AKP davaları ve düşman ceza hukuku

ISSN 1304-675X

9 771304 675614

Kıbrıs satış fiyatı 10 TL

Dr. Yüksel Atakan: Akkuyu nükleer santral anlaşmasındaki teknik boşluklar

İzlem Gözükeleş

Ağ biliminin tarihçesi ve Sosyal Ağlar

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol

Anadolu'da zürafa, gergedan fil fosilleri

Çorakyerler Fosil Yatağı

Bilim ve Gelecek
Aylık bilim, kültür, politika dergisi
SAYI: 116 / EKİM 2013

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu
YAYIN YÖNETMEN YARDIMCILARI
Nalân Mahsereci
Baha Okar

İDARİ İŞLER
Deniz Karakaş
YAZIİŞLERİ
Şule Dede

ADRES
Caferağa Mah. Moda Cad. Zuhal Sk. 9/1
Kadıköy / İstanbul
TEL: (0216) 345 26 14 / 349 71 72 (faks)

www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr
Internet grubumuza üye olmak için
bilimgelecekdergisi-subscribe@yahoogroups.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir.

YURTİÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 100 TL / 6 aylık: 50 TL
(Bilgi almak için dergi büromuzu arayınız)
Kurumsal abonelik: 1 yıllık 120 TL

YURTDIŞI ABONELİK KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 75 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 150 Dolar

e-ABONELİK KOŞULLARI
1 yıllık: 25 TL / 6 aylık: 15 TL
(Bilgi almak için: www.bilimvegelecek.com.tr)

7 RENK BASIM YAYIM FİLMCİLİK LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Ender Helvacıoğlu

SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Deniz Karakaş

BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Çobançeşme
Yenibosna / İstanbul Tel: (0212) 452 23 02

DAĞITIM: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama

YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli (Aylık)
ISSN: 1304-6756 **DİLİ:** Türkçe

TEMSİLCİLERİMİZ

ANKARA: Uğur Erözkan / Tel: (0501) 202 07 78 / ugurerozkan@gmail.com

BARTIN: Barbaros Yaman / (0506) 601 64 50 / yamanbar2000@yahoo.com

İSKENDERUN: Bahar Işık / (0533) 217 71 96 / isikbahar@gmail.com

IZMİR: Levent Gedizlioğlu / (0232) 463 98 57

Osman Altun / (0541) 695 19 97

SAMSUN: Hasan Aydın / (0505) 310 47 60 / hasanaydn@hotmail.com

TARSUS: Uğur Pişmanlık / (0533) 723 47 89 / aratosdergisi@gmail.com

ALMANYA: Çetin M. Akçı / cetin@akci.de

AVUSTURYA: Murat Naroğlu / murat.naroglu@gmail.com

BELÇİKA: Emre Sevinç / emre.sevinc@gmail.com

İTALYA: Aslı Kayabal / aslikayabal@hotmail.com

KANADA: Erdem Erinç / erdem_e@hotmail.com

ANADOLU ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Ekin Can Alıcı (0549) 430 72 53 / ekin.cann@gmail.com

BİLGİ ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Nazan Mahsereci (0532) 485 63 63 / nazanmahsereci@hotmail.com

DOKUZ EYLÜL ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Buse Zorlu (0506) 472 73 84 / t.busezorlu@gmail.com

HACETTEPE ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Selim E. Arkaç (0506) 663 84 12 / selimbio@gmail.com

İTÜ TEMSİLCİSİ: Deniz Şahin (0530) 655 82 26 / calideniz@yahoo.com

İÜ (BEYAZIT) TEMSİLCİSİ: Ezgi Altınışık (0555) 481 64 38 / tern.ezgi@gmail.com

MUĞLA ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Deniz Ali Gür (0536) 419 84 00 / denizaligur@gmail.com

ODTÜ TEMSİLCİSİ: Çağlar Kılınç (0553) 267 38 11 / caglarkilinc@yahoo.com

SİNOP ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ: Özkan Kalfa (0541) 814 16 32 / berke__442@hotmail.com

Kapak dosyamız bir AKP iddianamesi

Elinizdeki sayının kapak dosyası, "AKP Davaları ve Türkiye'de Hukuk". Yargının tümüyle siyasi iktidarın güdümüne girdiği, Türkiye'nin uydurma "kanıt"larla açılan siyasi davalarla bir dönüşüme zorlandığı dönemde Türkiye'nin hukuk düzenini üç değerli hukukçuyla inceledik. Tek tek davaların ayrıntıları arasında kaybolmadan genel bir fotoğraf çekmeye çalıştık.

*Eski İstanbul Barosu Başkanı ve yılların hukukçusu **Turgut Kazan**, yaptığımız söyleşide Türkiye'de yargının nasıl bir değişimden geçtiğini anlattı. Bir diğer söyleşimiz, halen İstanbul Barosu Başkanlığını yürüten ve aynı zamanda Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Ceza Hukuku Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapan **Ümit Kocasakal** ile. Ceza hukukunun evrensel ilkelerinin kökeninden bugüne uzanan söyleşiyi ilgiyle okuyacaksınız. Dosyamızın son öğesi ise, CHP milletvekili hukukçu **İlhan Cihaner**'in, "AKP davaları" başlığında topladığı dönemin önemli siyasi davalarının ortak özelliklerini ele aldığı makalesi.*

Ülkemizin önde gelen hukukçularıyla hazırladığımız bu dosya, aslında bir AKP iddianamesi sayılabilir. Veya iddianamenin önemli bir bölümü diyelim, çünkü iktidarda suç çok. Bu dergiyi okuduktan sonra arşivleyin deriz. Fazla uzun olmayan bir zaman sonra yeniden başvurabilirsiniz.

***

*"Yurt" gazetesi Genel Yayın Yönetmeni değerli dostumuz **Merdan Yanardağ**, geçtiğimiz ay içinde tutuklanarak cezaevine kondu. Yanardağ, Ergenekon davası kapsamında on yıl altı ay hapis cezasına çarptırılmış ve hakkında yakalama kararı çıkarılmıştı. Yanardağ'ın tek suçu yurtsever-devrimci bir gazeteci olması ve var gücüyle iktidarın uygulamalarını eleştirmesidir. Biliyoruz ki bugünler de geçecek, Merdan ve uydurma davalarla zindanlara konulan tüm yurtseverler özgürlüklerine kavuşacaklar.*

"Bilim ve Gelecek" dergisi emekçileri olarak, "Yurt" gazetesindeki meslektaşlarımızla dayanışmamızı tekrarlıyor ve "Merdan'a özgürlük!" diyoruz.

***

Yeni bir abone kampanyası açıyoruz. Son üç senedir yaptığımız gibi, değerli bulduğumuz ve okurlarımızın kütüphanelerinde bulunmasını arzu ettiğimiz bir eseri de abone olan okurlarımıza karşılıksız veriyoruz. Bu kampanyanın hediyesi, İş Bankası Kültür Yayınları tarafından hazırlanmış, 48 TL değerinde, tıpkı basım belgelerle "Einstein". Tüm okurlarımız için, ama özellikle bilimle yeni yeni tanışan çocuklarımız ve gençlerimiz için çok faydalı bir eser.

Abone kampanyamız yılbaşına kadar, üç ay sürecek. Bu dönemde abone olacak veya aboneliklerini yenileyecek okurlarımız bu eseri edinebilecekler. Ayrıntılı bilgiyi, soldaki ilanımızda bulabilirsiniz.

***

Geçtiğimiz ay yine acı bir haber aldık. Hem yazılarıyla hem de Ütopyalar Toplantılarındaki tatlı sohbetleriyle tanıdığımız mimar ağabeyimiz Gürhan Tümer'i kaybettik. Ailesinin, dostlarının, mimarlık camiasının ve hepimizin başı sağolsun.

***

Bir acı haber de dergiyi matbaaya göndermek üzere olduğumuz anda geldi. Tuncel Kurtiz'i, Türkiye sol ve aydınlanma birikiminin önemli bir değeri olan büyük sanatçıyı kaybettiğimizi öğrendik. Başımız sağolsun.

Dostlukla kalın…

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

■■ **KAPAK DOSYASI**

Turgut Kazan / Söyleşi: Baha Okar
Türkiye'den hukuk manzaraları 4

Ümit Kocasakal / Söyleşi: Baha Okar
Türkiye'de sivil diktatörlük rejimi var
Hukuk, en büyük tehdit haline geldi 10

İlhan Cihaner
AKP davalarında ortaklaşan yönler ya da
İddianameler çağının eleştirisine giriş 19

Dr. Yüksel Atakan
Akkuyu nükleer santralindeki teknik boşluklar 30

■■ **BİLİŞİM DÜNYASINDAN / İzlem Gözükeleş**
Ağ, sadece ağ değildir 32

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol
Çorakyerler Fosil Yatağı
Çankırı'da tarihten kalma bir hayvanat bahçesi 37

Prof. Dr. Sedat Ölçer
Atıf yapma(ma) sanatı! 42

Ahmet Kale
Ölümünün 42. yılında
Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve eserleri 46

Ömer Tuncer
Müzikte burjuvalaşma ve yozlaşma süreci
Kültürel dönüşümü notalardan okumak 51

Ali Timuçin
Merleau-Ponty'de bedenin anlamı 58

■■ **BRİÇ / Lütfi Erdoğan** 67

■■ **PATİKA / Nalân Mahsereci**
Zamana ve ölüme dirençli
harici belleğimiz: yazı 68

■■ **ANADOLU KÜLTÜRÜNDE AĞAÇLAR / Hasan Torlak**
Ölümün ve karanlıkların ağacı: Servi (selvi) 70

■■ **BİLİM GÜNDEMİ / Şule Dede** 74
Laboratuvarda beyin üretmek: Embriyonik fikir / Matematik evrenin anadili mi? / Periyodik cetvele yeni üye: Ununpentiyum / Evrenin bir arada duruşunu kavramak için… / Hayalgücünün merkezi keşfedildi / 2035'te enerjimiz uzaydan gelecek… / İyi Yolculuklar Voyager 1 / ISON kuyrukluyıldızına ne oldu? / Güneş'in ikizini bulduk! / Ekim ayı gök olayları

■■ **YAYIN DÜNYASI / Şule Dede** 82

Cenk Çakar
Rambo değil 82

Ender Helvacıoğlu
Mao'yla felsefe yapmak… 84

Nedim Narman
Matematik histerisi 85

Nıvart Taşçı
İnadına Darwin 86

■■ **MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Törün**
İlginç bir yazı tura oyunu 88

■■ **BİLİMUM BİLİM / Zeynep Hülya Gümüş** 90
Shower boy / Hint safranının faydaları

■■ **FORUM** 92

■■ **BULMACA / Hikmet Uğurlu** 96

KAPAK DOSYASI 4

AKP davaları ve TÜRKİYE'DE HUKUK

Türkiye'den hukuk manzaraları

Turgut Kazan ile söyleşi / Baha Okar **4**

"Siyasi iktidarın yaklaşımları böyle. Siz Gezi Parkı'nda bu hükümeti zaafa düşürüp darbe ortamı yaratıyorsunuz, darbede şiddet vardır, dolayısıyla sizin bu yaklaşımınızda da şiddet mündemiçtir. 'Ya ben sadece yürüyüş yaptım, yasal haklarımı kullandım, bu hükümet ağacı kesmesin, alışveriş merkezi yapmasın diye gösteri yaptım' deseniz de derdinizi anlatamazsınız. Bu kafayla bütün bu eylemler 312'ye girer."

Türkiye'de sivil diktatörlük rejimi var
Hukuk, en büyük tehdit... **10**

Ümit Kocasakal ile söyleşi / Baha Okar

"Bugün gerçekten de, hepimiz için en büyük tehdit bana göre hukuktur. En büyük tehdit ve kâbus haline geldi. Oysa bireyin hak ve özgürlüklerine saygı göstererek uygulanan, kuralların herkese eşit ve yeknesak vaziyette uygulandığı hukuk herkes için en büyük güvence değil mi? Şimdi ne diyoruz, eyvah mahkeme!"

AKP davalarında ortaklaşan yönler ya da
İddianameler çağının eleştirisine giriş

İlhan Cihaner **19**

AKP davalarını ve bu davaların parçası olduğu büyük "operasyonu" doğru tahlil etmek, doğru yöntemi oluşturmak ancak doğru sorular sormakla başlayacaktır. Bu yöntemi oluşturamazsak giderek despotik bir hal alan, ülkenin toprağına, suyuna, havasına, aydınına, emekçisine saldıran asıl sorumlular gözden kaçırılabilir.

BİLİŞİM DÜNYASINDAN / İzlem Gözükeleş

Ağ, sadece ağ değildir

32

Ağ bilimi, farklı disiplinlerde faaliyet gösteren bilimcilerin kendi alanlarına dair ağ modelleri oluşturmalarına yardımcı olmakta, bu disiplinlerin araştırmalarından elde edilen sonuçlar ağ bilimini geliştirmektedir. Kısacası, ağ, sadece ağ değildir. Dünyayı farklı biçimde görebilmektir.

Dr. Yüksel Atakan

Akkuyu nükleer santralindeki teknik boşluklar

30

Bir nükleer santral projelendirilirken, santralin kazalara karşı güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili ana unsurların nelerden oluşacağı, bunların hangi kurumlarca, hangi uluslararası standartlara göre projelendirilip denetleneceği, santrali kuracak şirketle yapılan sözleşmede, yetki ve sorumluluklar sıralanarak, açıkça belirlenmeli. Akkuyu santrali için Rusya ile yapılan anlaşmada temel unsurların hiçbiri bulunmuyor.

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol

Çorakyerler Fosil Yatağı

37

Çankırı'da tarihten kalma bir hayvanat bahçesi

Şimdiye kadar çok farklı türleri temsil eden fauna topluluğuna yaşam alanı oluşturan Çorakyerler, dünyada nadir rastlanan çok önemli bir lokalite. Yapılan kazılarda Çankırı ve çevresinde nesli tükenmiş, ancak Geç Miyosen dönemde yaşamını sürdürmüş hayvanların fosilleri bol miktarda ele geçiyor.

Ölümünün 42. yılında

Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve eserleri

Ahmet Kale

46

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, yaşamını insanlığın kurtuluşuna adamış, örgütlü pratik mücadeleden geri durmamış, devrimci duruşuyla örnek bir eylemci, örnek bir insandır. Ölümünün üzerinden geçen 42 yıl, onun yaşamının, mücadelesinin ve eserlerinin önemini azaltmamış, aksine daha da artırmıştır.

Ali Timuçin

Merleau-Ponty'de bedenin anlamı

58

Merleau-Ponty bedeni ne tam fizyolojiye ne tam ruhbilime indirgeyerek ele aldı. İkisinin birleşiminin ötesinde bir bakışla bedeni değerlendirdi. Onu tarihselliği içinde dünyaya yerleşmemizin bir aracı olarak gördü. Onun dünyayla kurduğu ilişkideki kayganlık insanın hem doğal hem bir kültür varlığı olmasından geliyordu.

Turgut Kazan ile Türkiye'den hukuk manzaraları

"Siyasi iktidarın yaklaşımları böyle. Siz Gezi Parkı gösterisiyle, bu hükümeti zaafa düşürüp darbe ortamı yaratıyorsunuz, darbede şiddet vardır, dolayısıyla sizin bu yaklaşımınızda da şiddet mündemiçtir. 'Ya bir dakika, ben sadece yürüyüş yaptım, yasal haklarımı kullandım, bu hükümet ağacı kesmesin, alışveriş merkezi yapmasın, buradan yol geçirmesin diye gösteri yaptım' deseniz de derdinizi anlatamazsınız. Bu kafayla bütün bu eylemler 312'ye girer."

Turgut Kazan
Söyleşi: Baha Okar / Foto: Cenk Çakar

Yarım asırlık avukatlık yaşamında Barış Derneği'nden DİSK davasına pek çok önemli davada avukat olarak bulunmuş, dört dönem İstanbul Barosu başkanlığı yürütmüş, özetle Türkiye'nin yakın hukuk tarihine bizzat tanıklık etmiş Turgut Kazan'la yargı düzeninin bugünkü ahvalini konuştuk.

Doğrudan sorayım, Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti mi?

Hayır, değil. Eğip bükmeye gerek yok, dürüstçe adını koyalım, Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti değildir, ama hukuk devleti olma yolunda süregelen bir mücadeleden söz edebiliriz. Elbette Türkiye'deki toplumsal yapının demokrasi ve hukuk devletine temel olma bakımından örneğin bir Mısır'dan, Irak'tan farklı, daha olgun bir niteliği vardır. Bu farkı belirterek söylüyorum, ama hukuk devleti hiç olmamıştır. Şu anda ise bugüne kadar olduğundan daha kötü bir durumdadır.

Ölçüleri ne hukuk devleti olmanın?

Hukuk nedir önce? Çok kaba bir tanım vermek gerekirse hukuk, insanlığın temel bir arayışıyla ilgilidir, korkusuz bir yaşam sürme arayışıyla, ihtiyacıyla. Biliyorsunuz, doğa karşısında nasıl yaşamını tehlikelerden, tehditlerden uzak sürdürme arayışı varsa, toplumsal hayatta da korkusuz, belli güvencelere sahip olarak yaşama arayışı vardır. İşte hukuk insanlığın yüzyıllar süren bu arayış için mücadelesinde ulaşılmış kazanımlar, değerler bütünüdür. Öncelikle böyle bir "değer" anlamı vardır.

Nedir bunlar? Düşüncesini özgürce açıklayabilme hakkı, neye inanmak istiyorsa ona özgürce inanma ve gereklerini yapma hakkı, suçu adil bir yargılama sonucu kesinleşene kadar suçsuz sayılma hakkı, bir suçlama karşısında kendisini savunma hakkı, örgütlenme hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapma hakkı… Bütün bunlar, birer yasa maddesi olarak ifadesinin öncesinde değerlerdir. Yaşamını bazı güvencelerle sürdürme mücadelesi sonucunda ulaşılmış bu tür değerlerin, ilkelerin yürürlükte olduğu bir devlet, hukuk devleti olur.

Bu nasıl olacak? Hukukun topu, tankı, bombası falan olmaz. Bu öncelikle bir değerler bütünü olduğuna göre toplumun büyük bir çoğunluğunun, baskın bir çoğunluğunun bu değerleri özümsemiş olması gerekir. Özümsemek bunların var olması ve korunması için gereklidir. Neye karşı korunacak? Öncelikle siyasi iktidara karşı korunacaktır, çünkü baskıların en acımasızını kullanabilecek olan siyasal iktidarlardır, yönetimdir, yürütme organıdır. Bu nasıl korunur? Bağımsız ve iyi işleyen bir yargı eliyle korunur. Bu varsa o ilkeler korunur, bu Türkiye'de hiç olmuş mudur? Hayır hiç olmamıştır. Dolayısıyla hiç eğip bükmeye gerek yok.

Yılların hukukçususunuz, bugünkü durumu geçmiş tecrübelerinizle, mesela hukuk rejimi bakımından bir kara dönem olarak görülebilecek 80 darbesi ve sıkıyönetim mahkemeleriyle kıyasladığınızda ne görüyorsunuz?

Sıkıyönetim mahkemelerine, askeri mahkemelere adillik yüklemek, adil olabileceğini düşünmek ola-

cak şey değil. Ama yine de bir kıyaslama yapacak olursak, bugünküler onlardan da kötü. Ben bunu Sayın Cumhurbaşkanı Gül'e de söyledim. Nedim Şener'le Ahmet Şık'ın tutuklandığı günlerdi, bazı gazeteci arkadaşlarla Köşk'te basın konseyi olarak bir randevu almıştık. O görüşmede, tabii tutuklamalar yeni olduğu için Şık ve Şener olayı da özellikle telaffuz edildi. Cumhurbaşkanı, klasik bir laf vardır ya hep söylenir, dedi ki yargı sürecini beklemek gerekir. Benim hiç tahammül edemeyeceğim bir cümledir bu. Derhal "ama efendim" dedim, "12 Mart Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde, 12 Eylül Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde verilen kararlar ne kadar adilse, bugün özel yetkili mahkemelerin verdiği kararlar da o kadar adildir. Bu gerçek böyle bilinmelidir." Cumhurbaşkanı inanılmaz bir şey söyledi, dedi ki, "bu görüşünüze katılıyorum, ben bu değişiklik yapılırken özel yetkili savcılar ve mahkemelere bu kadar geniş yetki verilmesinin demokrasi için çok tehlikeli olacağını söyledim. Ama ismi lazım değil, devletimizin bazı kurumlarının yetkilileri, bu düzenlemeler böyle olmazsa terörle mücadele edemeyiz dediler ve böyle kaldı."

Ertesi gün o zamanki Meclis Başkanı Mehmet Ali Şahin'e gittim, bunu anlattım, "Evet doğrudur" dedi. O da bu maddelerin Avrupa Birliği sürecinin gereklerine uygun olarak daha sağlıklı düzenlenebilmesi için çalışmalar yürütmüştü. Televizyonlarda cumhurbaşkanının bu sözünü tekrarlarken acaba bir yalanlama gelir mi diye de düşündüm. Öyle bir şey de gelmedi, zaten birçok tanığı var. Cumhurbaşkanı da böyle düşünüyorsa, bu ne biçim iştir, o mahkemeler devam ediyor.

Sorunuza uzunca bir yanıt oldu belki, ben 12 Eylül yargılamalarından daha kötüsünün olabileceğini düşünemezdim. Şimdi cumhurbaşkanının, meclis başkanının zamanında yaptıkları bu yorumlara rağmen yaşanan bu. Bu yorumların samimiyetine ister inanın, ister inanmayın. Bektaşi'nin bir fıkrası var, anlatılır ya, iki şişe şarap koymuşlar, hangisi iyi bak bakalım demişler. Birisini içer içmez, öbürü daha iyi demiş. Onu daha denemedin ki yahu demişler, bundan daha kötüsü olamaz ki demiş. İşte o fıkranın pabucunun dama atıldığı bir durumla karşı karşıyayız. Kötünün kötüsü olabilirmiş; özel yetkili mahkemeler.

12 Eylül'ün ağababasını evinde ağırlamakla övünen bir başyazar, bugün de hâlâ başyazardır kendisi, ne diyor? Eskiden sanıkların, tutukluların nerede olduklarını bilmiyorduk, hiç değilse şimdi nerede olduklarını biliyoruz. Demokrasiyi böyle algılarsanız, evet ileri demokrasi yaşıyoruz. Tutukluların nerede olduklarını bilmeniz yeter. Demek ki bugünlerin 12 Eylül'den farkı tutukluların nerede olduklarını bilmekten ibaretmiş.

Yargı Cemaate emanet

12 Eylül'den daha karanlık bir hukuk rejimini yaratan ne peki?

Şöyle. Askeri darbeler kendisine bir takvim belirlemek ihtiyacı duyuyordu, mesela en kısa zamanda demokrasinin yolunu açıp seçimlere gitmek gibi. Bu yüzden orada kullanılan insanlar, yani yargıçlar, savcılar ve her kademeden insanlar, bunun geçici bir dönem olduğunu düşünmek zorunda kalıyordu. Yargı her zaman kuvvetliye boyun eğmiştir Türkiye'de, yine boyun eğiyordu, ama üç dört yıl sonra bunlar gidecek, seçim yapılacak diye bilindiğinden kendini güvenceye alabilmek için biraz daha dikkatli olmaya çalışıyordu belki de. O zamanın gazetecisinde bile bunun verdiği görece bir rahatlık vardı.

Şimdi iki fark var, 12 Eylül'ün kullandığı yargıç ve savcı, kuvvetliye boyun eğen, bildiğimiz Türk yargıcı ve savcısıydı. Ama şimdi kendisine "hizmet" diyen grubu temsil eden, dolayısıyla da inandığı bir değerler bütününün çıkarı için her şeyi yapabilen insanlara teslim edildi yargı. 12 Eylül'ün ya da askeri darbenin yaptığı şey yargıç ve savcıyı atamaktı. Onlar da kuvvetliye boyun eğer, kendilerinden bekleneni yapardı. Ama iki üç yıl sonra bunlar tartışılacak diye de dikkatli adım atmak zorunda kalırdı. Bunlar için böyle bir şey yok. Bu nedenle inanılmaz biçimde daha acımasızlar. DİSK davası hâkimi Askeri Hâkim Yarbay Çetin Güvener, Barış Derneği davasında kıdemli yargıç Binbaşı Atilla Ülkü, ben onların da karşısına çıktım mahkemelerde, onlar da hukuku hiçe sayıyordu. Ama şimdikiler aynı zamanda inandıkları bir değerler bütününü savunmak için, karşısındakileri düşman sayarak eziyor.

Kendisine "hizmet" diyen grup, yani Cemaat, yargı mekanizmasına tümüyle egemen mi?

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi soruşturması burada önemli bir andır bence. Bu grubun kendi inandığı değerler doğrultusunda, değer saydığı o yaklaşımlara karşı duran insanları düşman sayarak onları ezme kararlılığı içinde hareket etmesinin ilk adımıdır. Orası Said-i Nursi Üniversitesi olmalıydı, bu amaçlanarak kurulmuştu. Birdenbire orada çağdaşlık arayan bir kadro çıkınca, ne yapıp edip onları bertaraf etmek gerekli ol-

Turgut Kazan'la bürosunda, masaların üstünü doldurmuş dava dosyaları arasında söyleştik.

du. İnanılmaz bir soruşturma icat edildi, ihaleye fesat karıştırmak diye. Bu Türkiye'de "sivil" sayılan bir dönemde siyasal iktidarın bertaraf etmeyi istediği insanları, yargı yoluyla bertaraf etmenin ilk adımıydı.

Tabii o zamanki HSYK bunu tam olarak diledikleri gibi yapmalarına izin vermedi. Soruşturmanın amacını fark ettiği için, yumuşak bir biçimde kararname döneminde yanlışını düzelterek o sorunun çözümüne imkân ve fırsat verdi. Yoksa oradaki insanlar ezilip gidecekti ki zaten önemli ölçüde de ezildiler. Yani orada böyle bir eğilime hizmet edecek bir HSYK yoktu. O HSYK yapılanması iyiydi anlamına gelmesin, o yapılanmanın çok kötü olduğunu en sık söylemiş olan hukukçuyum ben. Ama böyle bir grubun hizmetini yapacak bir yapıda değildi.

Ya şimdi?..

12 Eylül'de, iki 12 Eylül var biliyorsunuz, birincisi darbe, ikincisi…

İkincisi de "demokratikleşme"ydi değil mi!..

Ya... İşte o demokratikleştiğimiz 12 Eylül'ün temel amaçlarından biri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi soruşturmasında başaramadıklarının tecrübesinden hareketle, önlerindeki engeli ortadan kaldırmak için yargıyı ele geçirmekti. Tabii bu seçimli meçimli bir yapıya dönüştüğü için önemli bir kesim, önce liberal arkadaşlar, sonra yargıda demokratik bir gelişme olacağını düşünen arkadaşlar, örneğin Demokrat Yargı'daki hukukçular bunun müthiş bir gelişme sağlayacağını düşündüler. Oysa biz bunun çok tehlikeli bir kadrolaşma yaratacağını anlatmaya çalıştık ama başaramadık.

Başbakanın bile kontrolünde değil bu yapı. Sonuçta başbakanın sadece karizması var, o sanıyordu ki ben ele geçireceğim HSYK'yı. Oysa yalnız karizma bu tür birimlerde örgütlenmek için yetmez. Geniş bir kadro lazım, örgütlülük lazım. Öbür taraf yargıda değişik kademelerde zaten bunlara sahip olduğu için HSYK'yı kolaylıkla ele geçirdi.

Ve sonuç olarak, bu önemli siyasi davalarda yargılananları düşman gören, az önce söylediğim gibi, kendi inandığı değerler adına onları bertaraf etmeyi görev bellemiş bir yargı mekanizması ortaya çıktı, en üstten aşağıya.

Şöyle örnek vereyim size; bizim 11. Ceza Dairesinde İlhan Cihaner'in tahliye kararını, "bu bir hukuki skandaldır" diye eleştiren, bu yüzden de adil yargılamayı etkilemekten hakkında dava açılan kişiyi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü Ahmet Gökçen'i HSYK'ya atadı cumhurbaşkanı. Kayseri Barosu Başkanı ta Kayseri'den İstanbul'a gelip Silivri'deki yargılamaların mahkûmiyetle sonuçlanması için dilekçe vermişti. Yani inanılmaz düşmanca bir yaklaşım, çünkü siz ancak doğrudan zarar görmüşseniz bir davaya müdahil olabilirsiniz. Öteki kamu davasıdır. Bu adam misyon edinmiş bu davada yargılananların mahkûm edilmesini, bunun için ta Kayseri'den kalkıp gelmiş. Cumhurbaşkanı onu da HSYK'ya atadı.

İkinci 12 Eylül'ün ardından, önemli siyasi davalarda yargılanan insanların mahkûm olması gerektiği yönünde daha yargılama süreci tamamlanmadan kararını vermiş, bunlara düşmanca bakan hukukçulardan oluşan bir HSYK oluştu. Ve o HSYK yeni özel yetkili mahkemeleri tahkim etti, Yargıtay'ı tahkim etti.

Düşünebiliyor musunuz, şimdi böyle bir HSYK oluştu ikinci 12 Eylül'ün ardından. Yani şu önemli siyasi davalarda, yargılanan insanların mahkûm olması gerektiği yönünde peşin peşin, daha henüz yargılama süreci tamamlanmadan kararını vermiş, bunlara düşmanca bakan hukukçulardan oluşan bir HSYK. Ve o HSYK yeni özel yetkili mahkemeleri tahkim etti, Yargıtay'ı tahkim etti. Özel yetkili mahkemeler bu davaların yürütülmesinde çok "özel" bir işlev gördüler.

Anayasa Hazırlık Komisyonu'na çağırılmıştım, dedim ki, bakın, özel yetkili mahkeme varsa, bir kere iyi bir anayasa tartışması yapamazsınız. Çünkü özel yetkili mahkeme anayasanın temel haklarını dilediği gibi askıya alabilen bir mahkemedir. O yüzden zaten siz özgürce konuşamazsınız özgürce tartışamazsınız. Özgürce tartışma yapılamazsa iyi bir anayasa yapılamaz. Artı, diyelim ki yaptınız, yahu özel yetkili savcılık ve mahkeme varsa, anayasaya ne yazarsanız yazın hiçbir şey ifade etmez ki. Örneğin şimdi iletişimin gizliliği, haberleşmenin gizliliği, dinleme ile ilgili sorunlar anayasa kötü yazıldığı için mi ihlal ediliyor? Yo, anayasada iyi kötü bir şeyler yazılıyor işte, haberleşme gizlidir diye. Ama bu özel yetkili mahkeme, İstanbul Başsavcısı için bile, Aykut Cengiz Engin isimli şahıs diye dinleme kararı vermiş bir mahkeme. Özel yetki vermişler, önce babasını asmış hesabı.

Hem Anayasa Komisyonu'nda hem Adalet Komisyonu'nda söyledim bunları. "Böyle bir yetki verdiniz mi" dedim, "bakın siz dokunulmazlığım var sanıyorsunuz, ben 50 yıllık bir avukat olarak sizi uyarıyorum, bir gün tutuklanırsanız hiç şaşırmayacağım, uyarmadı demeyin." Nitekim bir yıl sonra Hakan Fidan olayı çıktı. Hakan Fidan olayı Cemaatin Başbakanlığı kuşatmasıdır. Başbakan orada fark etti. O yüzden, aslında anayasa değişikliğine başvururken 12 Eylül'de yapılan değişikliklere dokunulmayacak demişti, şimdi kendisi dokunmak istiyor. Hepsini ben atayacağım diyor. Şunu gördü, bu seçim işleyişi öyle bir şey ki "hizmet"i getiriyor. O nedenle durum çok açık.

Sonrasında bazı atamalar yapıldı ve bunların Cemaatin yargıdaki etkisini sınırlamak için yapıldığı söylendi…

Evet ama işe yaramadı, yaramaz. O yüzden Başbakan anayasa değişikliği sırasında HSYK'yı da değiştirmek gerektiğini düşünüyor. Değiştirilsin tabii, ben de bundan yanayım ama nasıl değiştirileceği ayrı bir sorun. Dediğim gibi, eski yapıyı da çok eleştirdim ben. Bir kere HSYK diye kurum olamaz, çünkü hukuk sisteminde yargıçlar başka savcılar başka yerde durur. Bu yüzden ayrı kurumlar olması gerekir, dolayısıyla köklü biçimde yeniden düzenlemek gerekir. Başbakanın değişiklikten anladığı ise atamaları kendisinin yapması. Oysa önemli ölçüde meclis atamalıdır, ama nitelikli çoğunlukla. Çünkü yargı sisteminin bu üst kurumu en geniş kesimin kabul edebileceği insanlardan oluşursa anlamlı olur. Bu da bugünkü yapıda ancak meclisin nitelikli çoğunluğuyla olabilir. Mutabakat denilen şey demokrasinin bir gereğidir. Başbakanın atamasıyla bu iş olmaz. Bu atamaları biliyoruz.

Başbakan gitti, Nihat Ömeroğlu'nu kamu başdenetçisi olarak atadı. Nihat Ömeroğlu çocuğunun nikâhında tanıklık yaptığı biri, bu adam yürütmeyi, idareyi nasıl denetleyecek. Bu atamanın şöyle bir tarafı da var. Liberal takımın asla affedemeyeceğim yaklaşımlarından biridir bu. Hrant Dink cinayetinde Türklüğe hakaret davasını o cinayetin tetiğini çektiren olay olarak görürler. Kabul ediyorum, bu tespit doğrudur. Ama o davanın temel direği sayılacak insan Nihat Ömeroğlu'dur. Şimdi Nihat Ömeroğlu'nu görmezlikten geliyorlar. Orada Türklüğe hakaret suçunun olmadığını sayfalarca anlatan, ayrıca o maddenin kalkması için uğraşan Ömer Faruk Eminağaoğlu'dur, siz onu "Ergenekoncu" sayıyorsunuz. "Buna böyle bakmak Ermeniciliktir" diye ellerini kollarını sallayarak genel kurulda mücadele veren Ömeroğlu'na ses çıkarmıyorsunuz. Başbakan ta Ankara'dan Kadıköy'e gelip oğlunun nikâh tanıklığını yaptığı bu adamı kamu başdenetçisi olarak atıyor ve bu başbakanı, bizi ileri demokrasiye götüren lider olarak alkışlıyorsunuz.

Liberal takımın asla affedemeyeceğim yaklaşımlarından biri: Hrant Dink cinayetinde tetiği çektiren olay olarak gördüğünüz Türklüğe hakaret davasına karşı çıkan Ömer Faruk Eminağaoğlu'nu "Ergenekoncu" sayacaksınız. Bu davanın temel direği sayılacak insan Nihat Ömeroğlu'na ses çıkarmayacak, onu kamu başdenetçisi olarak atayan başbakanı ileri demokrasiye götüren lider olarak alkışlayacaksınız.

Yargıda düşman hukuku

Kendi değerleri için en temel hukuk ilkelerini hiçe sayan bir yapıdan bahsettiniz. Bu değerler sisteminin dinsel bir temeli var, bir cemaat yapısından söz ediyoruz. Evrensel hukuk değerleriyle ne kadar örtüşüyor bu yapı, hukuku böyle pervasızca çiğnemesinde bunun rolü var mı?

Tabii, bunlar kendi değerleri için militanca davranıyorlar. Benim hukuk nedir derken anlattığım o değerler sistemi, yani insanlığın korkusuzca yaşama hakkını güvence altına alan ilkeler, en başta insanlığın ortak mirası olan farklı her şeyi yaşatmak gerekir düşüncesini temel alır. Bunların inandığı değerler sistemi ise kendi değerler sistemi, o değerler sistemine aykırı her şeyi bir düşman olarak görüyorlar, yok etmek gerektiğini düşünüyorlar, en başta bu.

Hukukun evrensel ilkeleri, insanlığın birer kazanımıdır. Ve sadece bugün Türkiye'de değil, bu kazanımların yok sayıldığı her yerde böyle bir yargı sistemi egemen oluyor. Şöyle anlatayım; bir Alman ceza hukukçusu var, Günther Jakobs. O bir ceza hukuku teorisi geliştirmişti. 11 Eylül'e kadar pek sıcak bakılmayan, karşı durulan bir yaklaşımdı. Kısaca özetlemek gerekirse şöyle diyor; hukukun evrensel değerleri dediğimiz ilkeler, masumiyet ilkesi, savunmaya ve yargılamaya dönük bütün ilkeler normal yurttaşlar içindir, ama bazıları var ki bu değerlere düşmandır, onlar için bu ilkeler uygulanamaz, düşman ceza hukuku kullanarak başlarını ezmek gerekir. 11 Eylül'den sonra bu görüş taraftar bulmaya başladı. Yazılıp çizilmeye, konuşulmaya, doğruluğunun savunulmasına ağırlık verildi. Türkiye'de mahkemeler fiilen bu düşman ceza hukukuna göre davranıyorlar aslında.

Mesela Balyoz Davası dediğimiz örnek. O davada böylesi yaklaşımları bir darbe karşıtlığı türküsüyle savundular. Bu türkü çok tuttu, iyi bir türkü gibi geliyor. Ama şimdi bakın, aynı şeyi Mehmet Ali Şahin Gezi Parkı eylemleri için de telaffuz ediyor. Burada 312. madde kapsamında değerlendirilecek müebbetlik bir suç var diyor, çünkü hükümeti yıkmaya dönük bir eylem. Bazı tırnak içinde hukukçular da buna destek veriyor. Artık somut bir şiddet eylemi, cebir mebir aramıyorlar yargılamak için, o zaten içindedir, mündemiçtir diyorlar.

Eskiden 141-142 böyle yorumlanırdı. Örneğin, ben sosyalistim değil mi? Türkiye İşçi Partisi Merkez Yürütme Kurulu üyesi olarak 15 yıla mahkûm oldum, niye, yahu biz demokratik bir mücadele veriyoruz, seçimlere giriyoruz, milletvekillerimiz var 15 tane… O diyor ki, bunların başlangıçta cebir kullanıp kullanmadıklarını aramaya gerek

yoktur, düşündükleri şeyi yapmak için ilerde zaten cebir kullanacaklardır, dolayısıyla cebir bu düşüncede mündemiçtir. Yani sen sosyalizm iyidir dersen, sosyalizm kurmak için cebir kullanmak gerekir, dolayısıyla senin bu ifadenin içinde cebir zaten mündemiçtir diye yorumluyor.

Mehmet Ali Şahin'in yaklaşımları böyle işte. Siz Gezi Parkı gösterisiyle, bu hükümeti zaafa düşürüp darbe ortamı yaratıyorsunuz, darbede şiddet vardır, dolayısıyla sizin bu yaklaşımınızda da şiddet mündemiçtir. "Ya bir dakika, ben sadece yürüyüş yaptım, yasal haklarımı kullandım, bu hükümet ağacı kesmesin, alışveriş merkezi yapmasın, buradan yol geçirmesin diye gösteri yaptım" deseniz de derdinizi anlatamazsınız. Bu kafayla bütün bu eylemler 312'ye girer.

Ceza yasalarında yasaların antidemokratikliği bir yana, bir de uygulamalarda ve yorumlamalarda durumu daha kötüleştiren aykırı, keyfi şeyler söz konusu yani. Sizin Ergenekon kararlarının yok hükmünde olduğu şeklinde bir başvurunuz vardı yanılmıyorsam?

Başvuru değil de bir hatırlatma diyelim. Davada benim müvekkilim olmadığı için benim başvuru yapmam yakışık almazdı, ben sadece hatırlatmış oldum. Arkadaşlar başvuru yaptılar sanıyorum, çok ciddi bir sorundur, HSYK'nın ciddiye alması gerekiyor, ne yapacak bilmiyorum. Karar müzakeresine esas yargıçlardan başkası katılamaz, başkası katılmışsa o karar sayılamaz. Çok büyük bir ihlaldir bu.

Ama o tetikçi dediğimiz hukukçular "başkan istemişse olabilir" diyor. Böyle şey olmaz. Kanun açıkça diyor ki, sadece stajyerler başkanın izniyle hazır bulunabilir, bir müzakerenin nasıl yapıldığını görsünler, öğrensinler diye. Öğrenmekle ilgili bir şey bu ve stajyerler için. Yoksa yedek yargıçlar için mümkün değil, başlıkta yazıyor müzakereye katılacak olanlar kimlerdir diye.

Geçenlerde iki başörtülü avukatı dışarı çıkarttığı için HSYK'nın iki yargıç hakkında açtığı soruşturma üzerine bir haber okudum gazetelerde. Bakalım bunun için ne yapacaklar. Bir gazete bu konuda başkandan bilgi alınacağını söylüyor. Bilgi almaya ne gerek var, adamın kendisi katıldık diyor oysa.

Gazetelerde de çıktı. Sabah akşam çalıştık, ince ayarlı terazide tartar gibi müzakere ettik gibi şeyler söylemişti yedek hâkimler. Marifet anlatalım derken kabahat itiraf etmişler yani…

Bak o haberden iyi ki bahsettin. Sonra da o gazeteci arkadaşı aramış, ben sizinle samimi bir konuşma yaptım, niye haber yaptınız demiş. Bu gazeteci arkadaş da diyor ki, ya ben senin arkadaşın mıyım ki, ben gazeteciyim, seni arayıp buluyorum, bir soru soruyorum, belli ki haber yapacağım. Onun hakkında da belki suç duyurusunda bulunacaktı.

Gazeteci hakkında mı?

Evet. *Milliyet*'te o haberi yapan arkadaş. Beni de aradı sonra, birkaç kez konuştuk, terörle mücadele eden personeli hedef göstermekten şikâyetçi olacakmış. Bak bu çok önemli, bunların yargıç ve savcı olmadıklarının açık göstergesidir bu. Terörle mücadele eden personel sanıyorlar kendilerini, öyle sayıyorlar. Ben hâkimim, adalet dağıtırım diye bir anlayışları yok.

Düşman hukuku dediğimiz şey tam bu değil mi?

Tabii. Ben Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin adının bile yanlış olduğunu hep vurgulamaya çalışmışımdır. Böyle mahkeme adı olmaz. Devletin güvenliğini mahkeme sağ-

Artık her eylem, Türk Ceza Kanunu'nun herhangi bir maddesine sokulabilir

ODTÜ'de kayıtlar sırasında bir olay yaşandı. Yeni öğrencileri Cemaat yurtlarına çekmek isteyen dışarıdan gelmiş kişiler, öğrenciler tarafından protesto edildi. Herhangi bir fiziki müdahaleye uğramadılar, sadece "Dikkat Cemaat" yazılı dövizlerle yapılan bir teşhirdi söz konusu olan. Ama bu olay "ODTÜ'de türbana saldırı" diye çarpıtıldı ve sonrasında Tayyip Erdoğan'ın, Bülent Arınç'ın ve Abdullah Gül'ün sert açıklamaları geldi. Hemen ardından da savcılar harekete geçip bu gençler için yakalama kararı çıkardılar. Bu karar hukuken nasıl bir suçlamaya dayanıyor olabilir sizce?

Meclis başkanlığı yapmış AKP'de önemli bir siyasetçi Gezi Parkı eylemleri 312'liktir diyebildiğine göre, artık her eylem, Türk Ceza Kanunu'nun herhangi bir maddesine sokulabilir. Yeter ki bugünkü iktidar tarafından tehdit olarak görülsün, dokunulmaz sayılan bazı yerlere dokunsun. Bu gençler de Cemaate dokundular. Palalıya gösterdikleri duyarlığı, o dövizi taşıyan, protesto hakkını yasalar çerçevesinde kullanan gençlere yaptıkları muameleyle karşılaştırabilirsiniz.

Ben o çocuklara yapılan eleştirileri de haksız buluyorum, bazıları ne diyor, niye cemaat yurt propagandası yapmasın, bu da bir demokratik hak değil mi? Yahu niye gencecik çocuğu belli bir görüşün sahiplerinin eline teslim edelim ki? Biz tam tersini savunalım, yani çok uygun koşullarla yurtlar yapalım, işte herkes kendi ne düşünecekse, nasıl yaşayacaksa, hayatın içinde, okurken, geliştirsin şekillendirsin. Bu nedenle gençlerin cemaate teslim edilmesine karşı durmak kadar doğal, demokratik bir talep ne olabilir ki? Siz eli palalı adama hoşgörüyle bakıyorsunuz, kardeşim biz cemaat yurdunun propagandasının yapılmasını istemiyoruz diyene ise suçlama uyduruyorsunuz. Bunu ben de istemiyorum ya… Ama savcıysanız uydurmak zorundasınız. Bu kadar yukarıdan bir yönlendirme gelince, uydurmazsanız soluğu kim bilir nerede alırsınız.

lamaz, devletin güvenliğini güvenlik birimleri sağlar. Silahlı kuvvetler, güvenlik örgütü falan… Hâkimin, mahkemenin görevi adaletli karar vermektir. Suçluyla suçsuz arasındaki dengeyi kurabilmek, doğruyu saptayabilmektir, sana ne güvenlikten. Benim için de bir savcılık uygulamasını eleştirdiğim için terörle mücadele eden personeli hedef göstermekten dava açtılar Erzurum'da. terörle mücadele eden personeli korumak o personelin gizli kalması içindir. Bu yüzden onun adı verilmez, gazetelerde resmi basılıyorsa tanınmasın diye yüzü kapatılır, çünkü gizli kalması gerekir ve bunun mantıklı bir gerekçesi vardır. Hâkimler, savcılar öyle mi? Siz zaten resmi gazetede yazan kararnameyle o mahkemeye atanmışsınız, bütün tutanakların başında adınız yazılı, gazetelerde şu veya bu şekilde haber olmuşsunuz. Hedef göstermek ne demek? Aslında eleştirilmeye tahammülleri yok. Sizin bir kararınızı eleştirdiğim zaman gizli bir şey ortaya çıkmıyor ki, zaten biliniyorsunuz, o kararı veren sizsiniz, o gün duruşmayı yapan sizsiniz. Siz kendinizi nasıl terörle mücadele eden personel sayıyorsunuz, bu hâkim olmadığınızı kabul etmek demektir.

Hukuk bir tek AKP kurucularına işliyor

Uygulamalarla kitaplarda yazan yasalar, hukuk ilkeleri arasında da bir fark var dedik. Hal böyleyken, okullarda nasıl anlatılıyor bunlar?

Bu söylediğiniz şeyi ben de merak ediyorum, bu yüzden örneğin ceza yargılama hukuku okutan bazı arkadaşlara soruyorum: Yahu siz nasıl anlatıyorsunuz? Yakalamayı, tutuklamayı nasıl anlatıyorsunuz? Anlatırken gençler size soru sormaya kalkarlarsa nasıl yanıtlıyorsunuz? Yüz tane hukuk fakültesi var ve çok temel kurallar sayılan bu yakalama, tutuklama gibi şeylerle ilgili inanılmaz, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne aykırı dünya kadar uygulama yaşanıyor. Nasıl hukukçular yetişiyor, bu çocuklar fakültelerde hukuk diye neyi öğreniyor merak ediyorum?

Genç bir arkadaşın kızı, Marmara Üniversitesi'nde öğrenci, Gezi olayları sırasında dekanlığa bir yazı yazmış, meşru müdafaayı bize yeniden öğretin diye. Ethem Sarısülük'ün Ankara'da polis kurşunuyla öldürülmüş olmasının meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmiş olması, okulda öğrendiğimiz meşru müdafaaya uymuyor, ben herhalde yanlış öğrenmişim, bana bir daha anlatın diyor. Kitaptakine uymaz çünkü bunlar keyfi uygulamalar hep.

Anayasa'da genelkurmay başkanı Yüce Divan'da yargılanır yazıyor. Ama üç tane adam çıkıp "hayır biz yargılarız" diyor. Bu esir almak gibi bir şey. Öte yanda Altıncı Hukuk Dairesi Başkanı rüşvet aldı diye bir dava var, rüşveti verdiği iddia edilenlerden biri de AKP kurucularından. Bu dava Yüce Divan'da görüldü. Darbe yapmak görev değil de, rüşvet almak görev mi peki? Bunların her ikisinin de yeri, suç konusu sayılan fiiller görevin verdiği yetkiye dayanarak yapılabildiği için, Yüce Divan'dır. Bu çifte standardı bir kitaba dayandıramazsınız.

Şunu nasıl anlatacaksınız. Anayasa'da genelkurmay başkanı Yüce Divan'da yargılanır yazıyor. Ama üç tane adam çıkıp "hayır biz yargılarız" diyor. Bu esir almak gibi bir şey. Bunu kitaptaki yasayla açıklayamazsınız. Gerekçe ne, darbe yapma teşebbüsü göreviyle ilgili bir suç değil. Ama öte yanda örneğin bir rüşvet davası var, Altıncı Hukuk Dairesi Başkanı rüşvet aldı diye. Rüşveti verdiği iddia edilenlerden biri de AKP kurucularından. Bu dava Yüce Divan'da görüldü. Rüşvet almak görev mi peki? Bunların her ikisinin de yeri, suç konusu sayılan fiiller görevin verdiği yetkiye dayanarak yapılabildiği için, Yüce Divan'dır. Altıncı Hukuk Dairesi başkanına, AKP kurucusuna uyguladığınız hukuku, neden genelkurmay başkanınıza uygulamıyorsunuz. Bu çifte standardı bir kitaba dayandıramazsınız.

O davada bir başka çifte standart örneği daha var. Anayasa Mahkemesi iyi de bir karar verdi o rüşvet davasında. Adalet Bakanlığı müfettişinin yetkisi olmadığı halde talep ettiği dinlemeler, mahkeme kararıyla onanmış olsalar da hukuk dışı geçersiz deliller olarak sayıldı. Oysa başka davalarda benzer biçimde usulsüz dinlemelerin kanıt olarak görüldüğünü biliyoruz. Buradan "hukuk bir tek AKP kurucusuna işliyor, vatandaşsa işlemiyor" gibi bir sonuç doğmuyor mu?

Söze insanların güvenceli yaşam hakkını en başta siyasal iktidara karşı koruyacak hukuk değerlerinden başlamışken, şimdi siyasal iktidarın bu değerleri hiçe sayan hukuksal uygulamalarından konuşur olduk. Ayrıca bütün dünyada düşman ceza hukukunun rağbet görmesinden söz ettiniz. İnsanlık bu alandaki kazanımlarının gerisine mi düştü; bazı alanlarda olduğu gibi, hukukta da bir yeni Ortaçağ mı yaşanıyor acaba?

Özellikle 11 Eylül'den sonra birçok ülkede bu değerler sistemine aykırı uygulamaların öne çıktığı kesin. Hiç yoksa Guantanamo diye bir yer var, hukukun adının bile anılmadığı. Almanya'da, İngiltere'de bu aykırı uygulamalara örnek gösterilebilecek bazı uygulamalar var. Ancak bunlar yine de tartışılabiliyor, yanlış olduğunu vurgulayan tartışmalar sürdürülebiliyor. Bu bakımdan Ortaçağa dönüş gibi kesin bir tanımlama kullanmamaktan yanayım ben. Bu kadar karamsarlığa gerek yok, çünkü her halükarda bu değerleri özümsemiş, bunları savunabilecek bir kesim var. Tabii Türkiye'de bunun yokluğu, eksikliği, belirttiğim gibi bir Mısır, bir Irak kadar değil belki ama, durumu daha olumsuz hale getiriyor.

Türkiye'de sivil diktatörlük rejimi var

Hukuk, en büyük tehdit haline geldi

"Bugün gerçekten de, hepimiz için en büyük tehdit bana göre hukuktur. En büyük tehdit ve kâbus haline geldi. Oysa bireyin hak ve özgürlüklerine saygı göstererek uygulanan, kişinin kim olduğuna bakmaksızın kuralların eşit ve yeknesak vaziyette uygulandığı hukuk herkes için en büyük güvence değil mi? Şimdi ne diyoruz, eyvah mahkeme."

Ümit Kocasakal
İstanbul Barosu Başkanı,
Galatasaray Üniv. Hukuk Fak. Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Başkanı
Söyleşi: Baha Okar / Foto: Cenk Çakar

Türkiye'nin önemli siyasi davalarla sarsıldığı ve yargı sisteminin üç temel bileşeninden biri olan savunmanın sürekli baskı altında tutulduğu dönem boyunca, sık sık ateşli bir üslupla hukuku ve savunmayı savunurken izlediğimiz İstanbul Barosu Başkanı Ümit Kocasakal'la, bugünün Türkiye'sinde hukuk adına yaşananlara kuramsal ve tarihsel bir pencereden bakmaya çalıştık.

Hukukun evrensel ilkeleri

Türkiye ağır siyasi davalara tanık oluyor, bu davaların nasıl yürütüldüğü, buralarda nasıl hukuksuzluklar yaşandığı üzerine çok yazıldı, çizildi. Bizim dosyamızda da genel bir değerlendirme yer alıyor. Dolayısıyla sizinle Türkiye'nin yargı düzenine daha yukarıdan bakıp büyük resmi görebilmeyi isteriz. Ama Türkiye'nin hukuk hallerine geçmeden, dersini verdiğiniz konudan, kitabın ortasından sorarak başlamak istiyorum, ceza hukukunun evrensel ilkeleri var mıdır?

Tabii ki var. Şöyle bir ayrımla başlayalım, gerek ceza hukuku bakımından gerek hukukun diğer dalları bakımından, bu evrensel ilkelerin bütünü, hukuk devleti dediğimiz kavramın tamamını oluşturuyor. Kanun devleti ve hukuk devleti farklı kavramlardır. Kanun devleti bir anlamda hukuk devletinin bir ön aşamasını temsil eder, daha geri bir aşamadır. Bugün demokrasiden söz edemeyeceğimiz birçok ülke birer kanun devletidir, ancak hukuk devleti değildir. Çünkü hukuk devleti olabilmek için, şekli anlamda ortaya çıkan bu kanunların aynı zamanda hukukun evrensel ve temel ilkelerine de uygun olması gerekir. O zaman hukuk devleti olursunuz. Onun unsurlarını tek tek vereceğim. Hukukun bu genel, evrensel ilkeleri özellikle ceza hukukunda nelerdir?

Birincisi, suçta ve cezada kanunilik ilkesi. En önemli ilkelerden bir tanesidir. Kanunsuz suç olmaz, kanunsuz ceza olmaz. Niye? Bu, insanları iktidarların, idarenin keyfiyetine karşı koruyan bir şeydir. Önceden neyin suç olduğunu neyin olmadığını bilemezseniz, bir mayın tarlasında gibisinizdir ve hareket serbestiniz olmaz. Tereddüt edersiniz. Mayınların nerede ol-

duğunu gösterecekler ki, ben de oralardan uzak durup rahatlıkla özgürlük alanımı kullanabileyim. Bu çok temel bir ilkedir.

Bunu tamamlayan ilkeler var tabii. İşlendiği sırada suç oluşturmayan bir fiilden dolayı kimse cezalandırılamaz. Yani suçları ve ceza normlarını geçmişe yürürlü olarak uygulayamazsınız. Yani orada eskiden mayın yoktu, bastın ama şimdi var, çek cezanı diye bir şey olmaz. Ama lehe olan düzenleme geçmişe yürürlü olarak uygulanır.

Bir başka ilke şu: Ceza hukukunda kıyas yasaktır. Benzetme yoluyla bir cezalandırma yapamazsınız. Ceza kanunları dar yorumlanır, kıyas olmaz. Hatta genişletici yorum bile yasaktır ceza hukukunda. Bunun yanı sıra kusur ilkesi. Kusur olmadan, objektif sorumluluk yoktur. İlkel dönemlerde veya orta zamanlarda kişiler belirli bir gruba, milliyete veya dine aidiyet nedeniyle kolektif olarak sorumlu tutulabiliyorlardı. Başkasının işlediği bir fiilden dolayı aynı topluluktaki herkes sorumlu sayılabiliyordu. Kusur filan aranmaksızın hem de. İnsanlık çok büyük acılar çekerek geldi bugünlere. Şimdi geldiğimiz noktada ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi de evrensel ilkelerden biri haline geldi. Yani herkes sadece kendi fiilinden sorumludur, başkasının fiilinden sorumluluk yoktur.

Yine cezaların orantılı olması önemli bir ilkedir. Yani keyfinizce istediğiniz cezayı veremezsiniz. İşlenen fiil ile verilen ceza arasında bir orantı bulunmak durumundadır. Bu da önemli bir ceza hukuku ilkesidir.

Önemli bir diğer ilke suçsuzluk karinesidir, yani aksi kesin bir hükümle ispatlanana kadar herkes suçsuz addedilir. Günümüz modern hukuk devleti, bir suçu ve o suçu işleyen faili her ne şekilde olursa olsun cezalandıran değil ancak belirli kurallar çerçevesinde cezalandıran devlettir. Yani şuna geliyoruz, artık ceza hukukunda her şeyin delil sayıldığı bir dönemde değiliz. Daha doğrusu her şey delil olur ama yeter ki hukuka uygun elde edilsin. Bu nedenle hukuka aykırı deliller hiçbir şekilde ceza yargılamasında hükme esas alınamıyor. İşkenceyle ya da hukuka aykırı başka şekillerde elde edilmiş deliller hükme esas alınamıyor.

Bunun kadar önemli bir ilke, insanlar anlamakta güçlük çekiyor ama, kuşkudan sanık yararlanır ilkesi. Modern hukuk devleti şunu söylüyor: Bir kişinin bir suçu işlediği yüzde 99 oranında sabit olsa dahi, o yüzde 1'lik oran var ya, ben onu dikkate alırım. Çünkü bakış açısı şu, bir tane masumun cezalandırılması ihtimali, doksan dokuz suçlunun serbest kalmasından daha tehlikeli görünüyor. Pek çok tamamlayan ilke var ama en temel olanlar bunlar.

Modern hukuk Aydınlanmanın ürünü

Bunların kökenleri nereye gidiyor? Hukukun ve tabii insan toplumunun tarihinde, bir nevi evriminde nasıl bir ana denk düşüyor?

Biz ceza hukuku tarihini dört döneme ayırırız. İlkel dönem, yani öç almanın, kısasın üstün olduğu bir aşama. Öyle ki kısas bile bir aşamayı ifade ediyor aslında. En azından bir orantı var kısasta, ama öç almada o da yoktu. İlkel dönemin ardından, Roma hukuku ve orta zamanlar. Kanonik hukukun yani kilise hukukunun temel olduğu, işkencenin çok meşru sayıldığı bir dönemden geçti insanlık. Ve yeni zamanlar ceza hukuku. Bugünkü çağdaş ilkelerin temellerinin atıldığı dönem işte bu yeni zamanlar ceza hukuku dediğimiz dönemdir ve neyle başlar biliyor musunuz? Felsefe hareketleriyle ve Ansiklopedistlerle...

Aydınlanma çağıyla…

Birebir Aydınlanma çağıyla, evet. Çünkü o dönemde Montesquieu, Rousseau, John Locke, Auguste Comte'un çok büyük etkisi var. Sonra o dönemde bir devrim yaratan, düşünebiliyor musunuz, 1700'lerde yazdığı küçücük bir kitapla, *Dei delitti e delle pene* (Suçlar ve Cezalar Üzerine) ceza hukukunun peygamberi sayılan Cesare Beccaria. Daha o dönemde işkenceye karşı çıkmıştır. Gerçeğin insanın sinirlerinde bulunmadığını söylemiştir, ölüm cezasına karşı çıkmıştır. Bu düşünürlerin arasında Immanuel Kant da var, Feuerbach da var.

O dönemde düşünürler ceza sorumluluğunun esası üzerine düşünmeye başlamışlar. Niye ceza veriyoruz? Ondan önceki dönemin sert cezalandırma mantığına, işkencenin meşru olmasına şiddetle karşı çıkmışlar. Ceza sorumluluğunun temelini toplumsal yarara oturtmaya çalışmışlar. Suçluyu da bir insan gibi görmeye başlamışlar. Bütün bu düşünceler irade serbestisine dayalı manevi sorumluğu esas alan bir akım doğurmuştur. Buna ceza hukukunda klasik okul adı veriliyor.

Fakat daha sonra bunu eleştiren, suçtan ziyade suçluyu inceleyen, Auguste Comte'un fizik, kimya ve matematikte uyguladığı deney ve gözlem metodunun aynen suçlu bakımından da uygulanması gerektiğini savunan, kendilerine pozitivist denen bir grup ortaya çıkıyor. Bunlar irade serbestisini kabul etmezler, suçu zorunlu bir sonuç olarak görür ve dolayısıyla bu anlamda bir ceza verilemeyeceğini söylerler. O yüzden onların önermesi ceza değil güvenlik tedbiridir. Güvenlik tedbiri suçlu ıslah olana kadar uygulanmalıdır. Ve cezanın amacı ödetme veya kefaret değildir. Ceza toplumsal

Ceza hukukunun peygamberi sayılan Cesare Beccaria, 18. yüzyılda yaşamış, işkenceye ve ölüm cezasına karşı çıkmıştır.

savunmayı gerçekleştirmek için zorunlu olması nedeniyle verilir.

Gördüğünüz gibi, gerçekten insanlığın gelişimiyle paralel olarak, bu önemli evrensel ceza hukuku ilkeleri ortaya çıkmıştır. Birebir felsefe hareketleriyle ve Aydınlanma çağıyla bağlantılıdır şu an uyguladığımız ilkeler.

Bu gelişimin özünde, yasaları yapıp cezayı uygulama yetkisi olan iradenin de, giderek yasa ve hukuk tarafından sınırlandırılması yatıyor diyebilir miyiz? Yasa onun da üzerinde bir güç haline mi geliyor giderek?

Evet, tabii. Yasa, hukuka aykırı delile dayanamazsın diyor. Suçluluğu konusunda varsayımdan uzak, kesin ve somut bir delil olmadan mahkûm edemezsin diyor. Mahkûm ettiğin kişiyi, cezasını infaz ederken temel insan haklarından alıkoymayacaksın diyor. Topluma yeniden kazandırma amacını ortaya koyuyor. Dolayısıyla aslında hem kanun koyucuyu bağlıyor, hem yargısal organları bağlıyor. Aslında ilginç olan şudur, özellikle şimdi maddi ceza hukukundan ziyade yargılama hukuku daha ön plana çıktı. Çok kesin kurallara bağlı olarak savunma hakkı, adil yargılama hakkı…

Bizdeki Ceza Muhakemesi Kanunu'nun belirlediği kurallar yani.

Evet, aslında ilginç bir noktaya geldik, bir düşünür bu yargılama kanunları için suçluların Magna Carta'sı der. Şu anlaşılıyor ki bütün bu kurallar aslında, "suçlu" denen kişiyi, suç failini korumak adına getirilmiş. Zaten devlet aygıtı çok katı bir biçimde devreye giriyor. Gözaltı, tutuklama... Bu ağır süreçte sanığın korunması gerekiyor. Çünkü suçsuzluk karinesi diye bir şey var, bunun gereği. Siz baştan bu kişiyi suçlu olarak kabul ettiğinizde, buna göre bir yargılama yaptığınızda suçsuzluk karinesinin bir anlamı kalmıyor. Dolayısıyla bütün bu kurallar aslında bireyden ziyade elbette ki devlete ve yargılama makamlarına karşı getirilmiş sınırlamalar. Zaten siz o insanı koymuşsunuz yargılıyorsunuz. Burada devlete bir yükümlülük yüklüyor. Yanlış bilinen bir şey var, "adil yargılanma hakkı" diyoruz değil mi? İki uçlu görelim bunu lütfen; adil yargılanmak birey için bir haktır, buna karşılık, tam onun karşıtı olan adil yargılama yapmak ise devlet için bir görevdir. Yani bir yerde bir hak söz konusuyken, karşısında bir yükümlülük söz konusudur.

Yasayı koyan ve yargılayan iradeyi sınırlayan bir hukukun ortaya çıkışı, tanrısal iradenin temsilcisi olarak yöneten eski egemenlerin toplumsal düzeninden de bir farklılaşmaya tekabül ediyor değil mi? Onlara sen öyle değil de böyle yargılayacaksın demek kimsenin haddine düşmezdi pek.

Bu yüzden kilise hukukunda durum çok daha farklıydı. Artık siz hukuku gökyüzünden alıp yeryüzüne indiriyorsunuz ve öyle bir temele oturtuyorsunuz. Nedir o? Toplumsal yapıya ve ihtiyaçlara uygun olarak insan eliyle oluşturulan bir sistem. Bu sistemin amacı birilerini cezalandırmak, ezmek, toplumun dışına itmek değil; sadece toplumsal düzeni korumak, sosyal savunmayı sağlamaktan ibaret. Buna bağlı olarak bütün mekanizmayı işletmek ve suç işleyen bireyi de bir hasta gibi algılamamak. Güzel bir özdeyiş var, diyor ki "suçu toplum hazırlar, birey işler".

Söyleşi için Ümit Kocasakal'ı büromuzda ağırladık.

Yargı bağımsız değilse ilkeler çöpe

Şimdi bütün bu kurallar normatif olarak uluslararası belgelerde var. Güzel. İnsan hakları evrensel beyannamesinden tutun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne, Yurttaşlık Belgesi'ne… Anayasamızda var, Ceza Kanunu'nda var, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda var. Ancak bunların bir anlam ifade edebilmesi için olmazsa olmaz, *sine qua non* bir şart var: yargının bağımsız olması. Eğer yargı bağımsız değil ise, kuvvetler ayrılığı uygulanamıyor ise bu yazılanların hiçbir anlamı kalmıyor. Tıpkı bugün yaşadıklarımızda olduğu gibi. Çok tehlikeli bir noktadayız. Benim ileri faşizm dediğim şey bu. Kastım şudur; eğer hukuksuzluk, zulüm, adını ne koyarsanız koyun, görünürde şekli bir yargı eliyle, hâkim ve savcılar eliyle yürütülürse, o zaman yapacağınız bir şey kalmıyor ki. Ayrıca bir de dışsal tehlike var. Sıradan vatandaşın algısı nasıl? "Efendim" diyor, "koskoca okumuş insanlar var orada, hâkim var, hâkim kararı var"... Oradaki hukuksuzluk vatandaş nezdinde bir anda meşrulaştırılmış oluyor. Sizin kendinizi anlatma imkânınız olmuyor. Gidecek yeriniz de kalmıyor. Özellikle bu bir de, yasama fetişizmiyle ve milli irade mitiyle bezendiği zaman bütün kapılar kapanıyor. O yüzden bu kavramların üzerinde durmaya çalışıyorum. Bunların hukuk devleti ve demokrasiyle ne ölçüde bağı olduğunu göstermeye çalışıyorum.

Dolayısıyla demek ki deminden beri konuştuğumuz ilkelerin, kavramların ve bunların kanundaki normatif yansımalarının, bunları layıkıyla yerine getirecek, hiçbir güçten etkilenmeyecek, özellikle siyasi iktidarın güdümünde, kontrolünde olmayan, tarafsız ve bağımsız bir

yargınız olmadığı sürece hiçbir anlamı yok. Hepsini çöpe atabilirsiniz. Bugün geldiğimiz nokta da bu. Tehlike de burada zaten.

Hukuk devletini bırak, kanun devleti bile değiliz

Ortaçağdan bugüne siyasi iktidarın sınırlandırılması yönünde gelişen bir hukuk süreci varsa, siyasi iktidarın güdümünde bir yargı tüm bu sürecin tersine dönmesi olmuyor mu?

Aynen böyle. Hep vurguladığım şey şu. Geldiğimiz noktada Türkiye, bırakın hukuk devletini, kanun devleti olmaktan dahi çıktı. Bu çok ciddi bir belirleme. Az önce anlattım. Artık bıraktım hukuku, hukuk devletini, evrensel ilkelere uygunluğu, devlet bizzat kendi koyduğu şekli kanuna dahi, şeklen de olsa uyma gereğini hissetmiyor. Basit ama çok çarpıcı bir iki örnek vereyim.

Sizin, eleştiriyor da olsak, bir toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununuz var. Bu arada, "12 Eylül'le hesaplaşıyorum" yalanlarını söylerken, bu kanunun 12 Eylül döneminin sonunda Danışma Meclisi'nin yaptığı son kanun olduğunu da unutmamak lazım. Madem 12 Eylül'le hesaplaşıyorsun, onun kalıntılarından olan bu kanunu değiştirmeyi niye hiç düşünmedin? Şimdi, Anayasa'nın 34. maddesi "herkes izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmakta serbesttir" diyor. İlgili kanununuz bu hakkı kısıtlıyor. Uygulamada ise daha da kısıtlıyorsunuz. Kendi koyduğunuz kanunu tanımıyorsunuz.

Diğer bir örnek, hayatımda böyle şey görmedim, göreceğimi de zannetmiyorum; Reyhanlı'daki patlamadan sonra, biliyorsunuz, oradaki sulh ceza mahkemesi basına yayın yasağı getirdi. Dayanağı şaka gibi. Bir ceza mahkemesinin medeni kanundaki boşanmayla ilgili bir hükme dayanarak ceza vermesine ya da bir hukuk hâkiminin, ceza kanunun bir maddesine dayanarak boşanma kararı vermesine benziyor. Basın yasağının dayanağı CMK'nın 153. maddesi, müdafinin dosyayı inceleme yetkisiyle ilgili bir hüküm. Madde şöyle diyor; müdafi soruşturma dosyasından içeriğini alabilir, belgeler birer örnek olabilir vs.; yalnız müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden

Hiçbir güçten etkilenmeyecek, özellikle siyasi iktidarın güdümünde olmayan, tarafsız ve bağımsız bir yargınız olmadığı sürece evrensel hukuk kurallarının hiçbir anlamı yoktur. Hepsini çöpe atabilirsiniz

örnek alması soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine ceza hâkiminin kararıyla bu yetkisi kısıtlanabilir. Bu hükme dayanarak basına yasak getiriliyor. Bunun basınla bir ilgisi yok ki, bu tamamen avukata ilişkin bir şey, yayınla ilgili bir şey değil. Hangi cesaretle siz, konunun uzağından geçmeyen bir hükme dayanarak yayın yasağı getiriyorsunuz. Ve skandaldır, savcı talebinde diyor ki, bu madde soruşturmanın selametiyle ilgili, basın yasağı da soruşturmanın selameti için, dolayısıyla pekâlâ buna uygulanabilir. Bu mantığa diyecek hiçbir şey yok. Bu mantık, bırakın hukuk devletini, kanun devletine sığmaz.

Muhalifsen vatandaş değil düşmansın

Bir de modern hukuk devleti ilkesinin terk edildiği bir kuram var, 11 Eylül'den sonra rağbet görmeye başlayan düşman ceza hukuku. Geçerken buna da değinelim mi?

Kavramsal olarak benim yeterli ve doğru bulmadığım bir kavram aslında düşman ceza hukuku. Ama işaret ettiği büyük fotoğraf önemli. Ceza hukukunun *ultima rasyo* diye bir ilkesi var, en son çare. Yani ceza hukuku, diğer hukuk tedbirleri yetersiz kaldığında, en son başvurulması gereken alandır. Niye? Çünkü hak ve özgürlükleri engeller. İki ucu keskin bıçak.

Siz hukuku evrensel ilkeler ışığında, toplumsal yararı gözeterek, bireyin hak ve özgürlüklerine saygı göstererek sadece toplumsal savunma açısından uygularsanız, bir toplum için en değerli koruma haline gelir. Herkes için, hepimiz için ortak güvence nedir biliyor musunuz? İçine ideolojinin, siyaset ve diğer şeylerin giremediği, kim olursa olsun, kişinin kim olduğuna bakmaksızın kuralların eşit ve yeknesak vaziyette uygulandığı teknik hukuktur. Böyle uygularsanız çok büyük güvencedir. Ama öyle değil de, bugün olduğu gibi, belirli bir siyası gücün bekasını sağlamak, siyasi iktidarı korumak, belirli bir takım planları, projeleri hayata geçirmek ve bu doğrultuda da buna direnebilecek muhalifleri, ulusal, yurtsever bir takım güçleri tasfiye etmek için kullanırsanız, bu sefer hukuk atom bombasından daha tehlikeli bir silah haline gelir. Çünkü dediğim gibi, artık gidecek yeriniz kalmamıştır ve üstelik aracın kendisi fiile bir dışsal meşruiyet algısı yaratır.

İşte düşman ceza hukuku denilen şey benim gözümde, ceza hukukunun, bu belirttiğim işlev ve amaçlarından soyutlanarak emperyalizmin çıkarlarına ve dolayısıyla onun taşeronluğunu yapan, emperyalizm tarafından belirlenen siyasi iktidarlara hizmet eden bir silah haline getirilmesidir. O yüzden 11 Eylül'den sonra hemen nidalar başlamıştır. Çıkarlarının karşısında yer alan herkes düşman olarak, terörist olarak görülür ve hukukun dışında tutulur, her fiilleri cezalandırılır.

Örneğin, ceza hukukunun önemli bir evrensel ilkesi daha; ceza hukuku hazırlık hareketlerini ceza-

landırmaz, icraya başlamadıkça. Şu anlama gelir bu. Hep bu örneği veriyorum, karım bir gün bu yüzden beni boşayacak ama, mesela ben karımı öldürmeyi düşünsem, bunu sizlerle paylaşsam, daha da ileri gidip bunu planlasam, plan proje yapsam, bunu yazsam, hatta daha ileri gidiyorum, kullanacağım zehri temin etsem ve bu şekilde yakalansam, hiçbir biçimde ceza görmem. Çok ilginç değil mi, niye? Çünkü bu suçu işlemeyebilirim, hiç icraya başlamayabilirim ya da son anda vazgeçebilirim. Hazırlık hareketlerini cezalandırmak, sadece bir niyeti, bir düşünceyi cezalandırmaktır. Ama bu düşman ceza hukuku çerçevesinde hukuk bir silah olarak kullanılmaya başlandığında, bunun bir sınırı yok. Hadi hazırlık hareketlerini de cezalandıralım, ondan sonra iştiraki daha da genişletelim, delillerin hukuka aykırı olmaması konusunu da bu kadar kutsamayalım, basit bir takım hukuka aykırılıklar önemli olmasın... Bunun nerede duracağı bilinmez artık. Siz bir kez olsun bu kapıyı aralarsanız, yani örneğin kolluğun mevcut kurallara uymaksızın topladığı bir delili geçerli sayarsanız artık o kapıyı kapatamazsınız ki. Sürekli olarak geçilir.

Dolayısıyla düşman ceza hukuku, ceza hukukunun anlattığımız işlevlerden soyutlanıp, tam tersi bir biçimde toplumsal bir tehdit haline gelmesini ifade eder. Bakın bugün gerçekten de, hepimiz için en büyük tehdit bana göre hukuktur. Ceza hukuku ve yargıdır. En büyük tehdit ve kâbus haline geldi. Oysa güvence olması gerekmiyor mu? Şimdi ne diyoruz, eyvah mahkeme!

Oysa Cumhuriyeti kuran kadrolar ne güzel seslenmişler savcılara. Bir tek Fransa'da ve bizde vardır Cumhuriyet savcısı, *Procureur de republique*… Cumhuriyeti, halkın egemenliğini koruyan savcılar. Nasıl seslenmişler savcılara; kimsesizlerin kimsesi olun, garibin gurebanın haklarını koruyun. Şimdi gelinen noktada nedir? Savcılık avcılığa dönüşmüş.

Gizli tanık terörü

Türkiye'de yürürlükteki yargı rejimine gelirsek, ne görüyorsunuz? Turgut Kazan'a da sordum, hukuk tarihimizin kara dönemi olan 12 Eylül sonrası ile kıyaslanabilir mi örneğin, o kadar mı kötü?

Daha kötü. Çok iddialı söylüyorum, eminim ki üstat, duayen konumundaki hukukçularımız da bunu söylemiştir, o sıkıyönetim mahkemeleri de, daha eski Yassıada Adalet Divanı da, bugünkü özel görevli mahkemelerden ve terör mahkemelerinden çok daha ileridir. Yargılanacak olsam, eskinin bir DGM'sinde ya da sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmayı tercih ederim şahsen.

Askeri mahkemeler sivil mahkemelerden kötüdür diye bir algı var, bir şehir efsanesi. Ben bir sene askeri savcılık yaptım, çoğu kişi bilmez ama, henüz CMUK değişiklikleriyle hukuka aykırı delile dayanma yasağı normatif olarak gelmeden ve sivil mahkemelerde uygulanmaya başlamadan, Askeri Yargıtay içtihat yoluyla bunu uyguluyordu. Bugünün sivil mahkemeleri askeri mahkemelerden bile daha kötü. Eskiden daha karanlık, daha zorba ve daha kısıtlayıcı.

Bir gizli tanık, kim olduğunu bilmiyorsunuz, var mı yok mu onu da bilmiyorsunuz, belki de yok öyle biri, bir ifade veriyor ve gittiniz, bütün hayatınız bitti.

Başlı başına bir terörden söz edeyim size. Trafik terörü, gerçek terör hiç kalır bunun yanında. Gizli tanık terörü yaşıyor bu ülke. Düşünebiliyor musunuz; bunları kimse dile getirmiyor? Adı tanık koruma kanunudur. Amacı tanığı bir takım kişilerden korumaktır ve çıkış noktası da Batı'da mafya tipi tanıkları korumaktır. Tanığı korumak için getirilmiş güya. Şimdi gelinen noktada sanıkları o tanıktan korumak gerekiyor. Kanuna bakarsanız, kanun içinde gizli tanık diye tek bir ifade yok. Tanığın kimliğinin gizlenmesi ise dokuz adet koruma tedbirinden sadece bir tanesi ama bir tek uygulanan da bu. Ve kanun diyor ki dokuzuncu maddede, tek başına gizli tanık beyanı hükme esas olamaz. Hükme esas olamıyorsa tutuklama gibi bir tedbire de esas olamaz. Ama ne oluyor. Bir gizli tanık, kim olduğunu bilmiyorsunuz, var mı yok mu onu da bilmiyorsunuz, belki de yok öyle biri, bir ifade veriyor ve gittiniz, bütün hayatınız bitti.

Milli irade miti diktatörlüğe yol açar

Milli irade ve yasama fetişini açacaktık. Yargının durumuyla ne ilgisi var?

Bakın, demokrasiyi diktatörlükten ayıran en önemli şey nedir? Milli irade, seçim, sandık değil. Şimdi ise bir milli irade miti, bir yasama fetişizmi var. Demokrasi buymuş gibi anlatılıyor, bu bir toplumsal illüzyondur. Siyasi iktidarın en sık kullandığı jargon bu. Milli iradeye karşı çıkıyorlar; milletimiz bize böyle teveccühte bulundu, sandıkta hesaplaşırız vs. Demokrasiyi tamamen buna indirgeyen bir toplumsal yanılsama üretiliyor.

Bu milli irade aslında Jean Jacques Rousseau'nun bir düşüncesi. Son derece totaliter bir düşüncedir. Ne diyor Rousseau, bir seçimde yüzde 51 bir şey söylemişse geri kalan yüzde 49 ben yanılmışım, milli irade buymuş der ve buna iltihak eder. Bu bakış açısında yüzde 49'a yaşama hakkı yoktur. Peki tarihte bu milli irade teorisini en çok kullanan kim? Hitler ve ardından Mussolini. Hitler'in iki sözünden biri Alman milletidir, hep Alman milletine dayanır. Rudolf Hess, Hitler'in önünde bir konuş-

masında diyor ki, “Mein Führer sen hareket geçersen Almanya harekete geçer, sen bir konuda bir karar verirsen Almanya vermiş olur”.

Bakın bu milli irade miti aşılmıştır, geride kalmıştır. Diktatörlüklere yol açmıştır. Onların esin ve hukuksal meşruiyet kaynağı olmuştur. Onun yerine modern devlette Fransız devriminin insanlığa armağan ettiği düşünce cumhuriyet ve onun felsefi kaynaklarından olan kuvvetler ayrılığıdır. Herkes Montesquieu’ye bağlar ama o aslında bunu belirli bir kurama, bir sisteme oturtmuştur. Haksızlık etmeyelim, kuvvetler ayrılığının esas babası Aristoteles’tir.

Demokrasinin şartı denetim

Dolayısıyla milli iradenin modern devletteki yerini cumhuriyet ve kuvvetler ayrılığı düşüncesi almıştır. Bizim çok değerli hukukçumuz Hüseyin Nail Kubalı bunu öyle güzel tahlil etmiş ki. Şöyle diyor bir eserinde: “Hükümetlerin arkalarında böyle bir milli irade farz etmesinde hiçbir hukuki temel ve yarar olmadığı gibi, aksine bu düşünce -bakın nasıl birebir günümüzle örtüşüyor- en büyük haksızlıkları ve zulümleri dahi, sözde bir millet iradesine dayandırarak meşrulaştırmaya çalışan hükümetlerin işine yarar.” Ve devam ediyor: “Oysa bir seçimde ortaya çıkan sonuç milli irade olmayıp, sadece o seçimde oy kullananların çoğunluğundan ibarettir.” Bu kadar basit.

Demokrasiyi diktatörlükten ayıran şey ise denetim kavramıdır, çünkü demokrasi bir denge ve denetim rejimidir. Demokrasilerde bu denetim üç yolla olur. Birincisi toplumsal denetim. Bağımsız medya burada önemlidir örneğin; sorgular, gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışır. Örgütlenme hakkına sahip toplumun denetiminin önünü açar. İkincisi muhalefet partileri eliyle yürütülen siyasi denetimdir. Üçüncüsü ve en önemlisi yargısal denetimdir ve ancak bağımsız bir yargı eliyle gerçekleştirilebilir. Kuvvetler ayrılığı dediğimiz şey, halk tarafından anayasal olarak bu güçlerin dağıtılmasıdır. Yani halk bu güçlerden bir kısmını yasamaya verir, bir kısmını yürütmeye, bir kısmını yargıya verir. Kuvvetler ayrılığının ilk ortaya çıkışı 13. yüzyıla Magna Carta’ya gider. Özünde hükümdara karşı direniş vardır. Güç öyle bir şeydir ki, -reklam diyor ya, kontrolsüz güç güç değildir- tek elde toplandığı zaman, denetimi olmadığı zaman sadece elinde tutanda değil bütün toplumda bir zehirlenmeye yol açar.

Türkiye’de bunun karşısına dikilmiş bir şey de yasama fetişizmidir. “Meclis böyle karar aldı, kanun çıkardı, milletin iradesi budur, çünkü sandıktan çıkmıştır” diye. Hatırlar mısınız 411 milletvekilinin oyuyla bir anayasa değişikliği yapılmış ve Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmişti. Bunun üzerine hükümet yetkilileri kıyameti kopardı, 11 kişi 411 milletvekilinin yani milletin iradesine nasıl ket vurabilir diye.

12 Eylül’deki sözde referandumdan sonra yürütme yargıyı afiyetle lüp diye mideye indirmiştir.

Dünyada nasıl?..

Bütün dünyada böyle, Amerika’da hiç duyuyor musunuz, “nasıl olur da Kongre’nin yani millet iradesinin üzerinde bir Anayasa Mahkemesi, bir Yüce Mahkeme olur” diye bir şey. Fransa’da soykırım yasası çıkmıştı, hatırlayacaksınız. Bizim hükümet bunun engellenmesi için çaba göstermiş, bu kararı eleştirmişti. Yasayı çıkaran partiden milletvekilleri Anayasa Mahkemesi’ne götürdüler. İşte kuvvetler ayrılığı budur. Türkiye’de hangi parti olursa olsun, iktidardaki partinin bir milletvekilinin böyle bir şey yapması mümkün mü? Ve Anayasa Mahkemesi kararı iptal etti. Ne dedi bizim siyasi iktidar yetkilileri, tarihi bir yanlıştan dönüldü. Kendileriyle çelişmemeleri için, Fransız Anayasa Mahkemesi Fransız milletinin iradesine nasıl ket vurur demeleri gerekmiyor muydu? Orada olunca bir yanlıştan dönülmüş oluyor, burada olunca milli iradeye ket vurmak oluyor. Görüyor musunuz, insanları nasıl aldatıyorlar?

Anayasa’da bir hüküm var, bunu da çarpıtıyorlar. Anayasa 6. maddesinde der ki, “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”.. Dikkat buyurun, meclisindir demiyor, milletindir diyor. Ve devam eder, Türk milleti bu egemenlik yetkisini Anayasa’daki organları eliyle kullanır. Anayasa’daki organlarından biri yasamaysa, diğerleri de yürütme ve yargıdır. O halde, millet egemenliği yasamaya ne kadar yansıyorsa, yargıya da o kadar yansıyor. Hatta belki diğerlerinden daha fazla. Milletin bir seçimde yasamaya ve dolayısıyla siyasi iktidara ve yürütmeye verdiği şartlı bir yetki; bir kere süreyle kısıtlı, dört yıl. İkincisi tümel değil cüzi bir yetki; belli bir seçmen oranına ve yürütme somutunda meclisin belli bir oranına dayanıyor, yüzde 30, yüzde 40, 50... Yani hiçbir toplum bir siyasi iktidara oy verdiği zaman, sen canın nasıl isterse öyle yap diye yetki vermiyor. Ya nasıl veriyor? Sen dört yıl boyunca, bağımsız yargının benim adıma seni denetlemesi kaydıyla istediğini yapabilirsin. Yani demokrasiden söz ediyorsak, denetim nasıl olmazsa olmaz önemdeyse, toplum adına bu denetimi gerçekleştiren bağımsız yargı da o kadar önemli.

Ne diyor sayın başbakan, biz millete gideriz onlar Anayasa

Mahkemesi'ne. Aslında burada açıkça görüyoruz, o Anayasa Mahkemesi de, o Danıştay da gene milletin ta kendisi aslında. Bu kadar basit.

Çok net söylüyorum. Yüzde 51 oy aldı diyelim ki bir siyasi iktidar. Bu yüzde 51 milli irade değildir. Bu yüzde 30 da olabilir, 70 de. Bu sadece, Kubal'ın dediği gibi, seçimde oy kullananların çoğunluğundan ibarettir. Milli irade bütünsel bir yapıdır. Bu kavramı da o anlamda kabul etmiyorum, onun yerine Fransız devriminin insanlığa armağanı olan milli egemenlik kavramını geçerli görüyorum.

Zaten Türkiye'de kuvvetler ayrılığının temeli siyasi partiler ve seçim kanunundan dolayı da dinamitlenmiş. Partisine rağmen Anayasa Mahkemesi'ne giden Fransız milletvekili örneğini vermiştim. Bizde böyle bir şey mümkün değil. Yürütmenin başı olacak siyasi partinin genel başkanı, yasamanın içini dolduracak olan milletvekillerini de kendisi belirliyor. Yürütme yasamayı yutmuş oluyor. Karşıda tek bir güç kalıyor o zaman, yargı. Bunu da yuttuğunuz zaman olay bitiyor.

Yürütme yargıyı da yuttu mu gelinen noktada?

Bir ülkede bir başbakan yargı benim ayağıma pranga oluyor dediği anda o iş bitmişti zaten. Şimdi ise, 12 Eylül'deki sözde referandumdan sonra afiyetle lüp diye mideye indirmiştir. Şu anda yargı tamamıyla siyasi iktidarın kontrolü altında. İdari yargı nasıl denetim yapacak? Fiili işleyen kadı, kimi kime şikâyet edeyim.

Ben referandum öncesinde yalvardım, lütfen sahip olduğunuz ve bağımsız yargı eliyle kullandığınız denetim yetkisini, değil bu iktidara hiçbir iktidara teslim etmeyin. Ama teslim oldu.

Teslim oldu derken şunu kastediyorum. Daha önce kuşatılmış bir yargı vardı, şimdi ise tutsak. Bütün bu sistem içindeki hâkimler, savcılar siyasi iktidarın yandaşlarıdır demiyorum. Ama kilit noktalarda birçok mevki bunların elindedir ve geri kalan kesim ise ya sindirilmiştir, ya güce biat etmiştir ya da bir şekilde baskı altında tutuluyordur. Nihayetinde bağımsız ve tarafsız olamayacak bir yargı söz konusu.

Böyle bir yargı hak ve özgürlükler için bir güvence değil bir tehdittir. En çarpıcı olan bu bence.

Türkiye'de sivil bir diktatörlük var

Referandum bu bakımdan kritik bir eşik miydi?

Dedim ya, yargı da tümüyle siyasi iktidarın denetimi altına girdikten sonra artık sivil bir dikta rejiminden söz etmeliyiz. Bakın ben lafını sakınan bir insan değilim, her yerde de söyledim, şu anda Türkiye'de sivil bir diktatörlük caridir. Ve bu sivil dikta, askeri diktadan daha tehlikelidir. Çünkü hiç olmazsa askeri diktada karşınızda bir postal vardır, ne olduğunu görürsünüz. Ama sözde demokrasi görünümlü olduğu için bu daha tehlikelidir. Çünkü toplumda bir dışsal meşruluk, bir narkoz hali yaratır.

Çok güzel bir illüzyon gösteriyorlar bize. Mahkemeler var, kararlar veriliyor, yakalama kararları, tutuklama kararları, e canım itiraz etme hakkın da var her defasında reddolunacağını bilsen de. Her şey kitabına uygun, her şey usulüne uygun. İşte bu da bir illüzyon yaratıyor. Öbür tarafta hiç olmazsa, sıkıyönetim komutanın emri var diyip insanı yaka paça alıyorlar, neyin ne olduğunu görüyorsunuz. Bu öyle de değil, o yüzden daha tehlikeli ve vahim bir durumdayız.

Bir kürsüde cübbeli insanların oturuyor olması, o yapıyı mutlaka bir mahkeme kılmaz. O kürsüyü yargılama makamı kılacak olan, tarafsızlığı, bağımsızlığı, savunma hakkına ne kadar uyduğu ve saygı gösterdiğidir. Türkiye'de ne bundan ne de kuvvetler ayrılığından söz etmek mümkün değildir.

Hele bu sözde referandumdan sonra, kuvvetler ayrılığı ve bağımsız yargı tümüyle bitmiştir Türkiye'de. Burada esas tarihe hesap verecek olanlar da, bu ülkenin aydınları ve solcularıdır. Burada kimse üzerine alınmasın, genetiği değiştirilmiş aydınları ve solcuları kastediyorum, ben onlara GDA ve GDS diyorum. Kendisine aydın, sosyalist diyen ve "yetmez ama evet" diye iktidardan ve bu kafadan demokrasi geleceğini uman, düşünen ve kabul ettirmeye çalışan insanlar bunun müsebbiplerindendir. Bir de üçüncü bir kesim var, ben anne tarafından Trakyalıyım, bizde ayçiçeğine güneşe doğru dönüp eğildiği için günebakan derler, ben de bunlara gücebakan diyorum, güç kimdeyse ona eğilenler. Bu noktaya gelinmesindeki tarihsel sorumluluk, bunların da üzerindedir.

'Özel görevli' mahkemeler

Yargının bu dönüşümü Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dönüşümüyle nasıl bir ilişki içinde?

Doğrudan ilişkili, hatta buna bağlı. Bu yargılamalar gerçekte birer proje yargılaması. Yargı da böyle bir proje için mıntıka temizliği yapmak, bu projeye direnç gösterecek muhalifleri, ulusalcıları, yurtseverleri tasfiye etmek için dizayn edildi. Bunun içine bir siyasi hesaplaşmayı, öç almayı da katın. 100 yıllık bir hesaplaşmadır bu, Cumhuriyet ile, Aydınlanma ile hesaplaşma. Yargı burada dönemin amacına uygun özel bir görev üstlendi.

Siz bu özel yetkili mahkemelere de özellikle, özel görevli mahkemeler diyorsunuz değil mi?

Buradaki ironinin dışında, teknik anlamda da özel yetkili demek doğru değil aslında. Yetki başka bir şeydir. Bir davanın ağır ceza mahkemesinde mi asli ceza mahkemesinde mi görüleceği bir yetki değil görev sorunudur. Dolayısıyla bunlara teknik anlamda da özel görevli demek daha doğrudur. Ayrıca bir de özel görevli deyince, hangi özel görevmiş bu diye sorma imkânı da veriyor insana. Hangi özel görev? Siyasi iktidarın, ama sadece siyasi iktidarın değil, onun taşeronluğunu yürüttüğü daha üstteki küresel gücün çıkarlarının korunması, onun önündeki engellerin temizlenmesi için gerekli tasfiyenin yapılması, gerekli mıntıka temizliğinin gerçekleştirilmesidir işte bu özel görevi yargının.

Lütfen bu yargılamalara bakın, şöyle bir ilginç durumla karşı karşıya değil miyiz? Demokrasi gelişiyormuş!.. Ama bugün olduğu gibi çok sanıklı davalar hangi tarihi kesitlerde görülür? Şöyle bir tarihe bakın, çok nettir, olağanüstü dönemlerde, darbe dönemlerinde, diktatörlüklerde. Bu bile bize bir şey göstermiyor mu? Siyasi iktidarın bir işaretiyle derhal harekete geçen savcıların açtığı toplu davalar bunlar. En son örneği de, Gezi olayları davası hazırlanıyor şimdi. Başbakan diyor ki, bunlar terör suçudur. Yargı derhal bunu talimat kabul ediyor. Soruşturma açılıyor ve terörle mücadele kanunundan yürütülüyor. Gezi eylemleri hükümeti yıkmaya teşebbüs olarak nitelendiriliyor. Hukuken mümkün değildir. Bir hükümetin gitmesini istemek suç falan olamaz. Bir insanın ölmesini istemek nasıl cinayete teşebbüs olmuyorsa...

Avukat cübbesi neden düğmesiz ve cepsizdir?

Yargının olmazsa olmaz diğer unsuru, savunma ne durumda peki? Siz İstanbul Baro Başkanı olarak bir anlamda avukatların da avukatısınız. Savunma engelleniyor, büyük baskı altında...

Birincisi Çağdaş Hukukçular Derneği baskını, ikincisi Gezi olayları sırasında avukatların Adliye binasında yaka paça gözaltına alınmaları. Durumu özetleyen, skandal düzeyinde iki örnektir. Hukuk devletinde yargı dediğiniz şey üçlü bir sacayağıdır. Bir tanesi kırık olursa tepetaklak gider. Sav yani iddia makamı savcılık; savunma yani avukatlar ve hüküm yani yargıçlar. Bu üçlü, yargılamanın olmazsa olmaz bileşenleridir. Yani savunmanın olmadığı yerde yargılamadan söz edemezsiniz. Avukatlar birer adalet savaşçısıdır. Avukatın işlevi, karmaşık hukukun yolunu yöntemini bilmeyen vatandaşın, hak mücadelesinde eli, ayağı, dili olmaktır. Avukata ve savunmaya yönelik her müdahale vatandaşın hak arama özgürlüğüne ve savunma hakkına bir saldırıdır. Siz salondan avukatı çıkardığınız zaman aslında adaleti salondan çıkarmış olursunuz.

Hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk uygulamaları konulu uluslararası çalıştayda İstanbul Barosu avukatlarının düzenlediği kırmızı kartlı protesto eylemi.

Geldiğimiz noktada şimdi savunmaya dönük yoğun bir saldırı yaşanıyor. Çünkü yargı dizayn edildi. Burada hem hâkimler hem savcılar var. O halde bu üçlü sac ayağında ayakta kalan, dizayn edemedikleri, diz çöktüremedikleri, biat etmeyen, hukukun üstünlüğünü savunan sadece avukatlar ve onların örgütlü gücü barolar kaldı. O yüzden barolara ve avukatlara karşı çok büyük ve sistematik bir saldırı başlattılar. Bakın baroları ele geçiremedikleri için şimdi sistemi değiştirmeyi çalışıyorlar. Yok efendim seçim sistemi, delegede nispi temsil, yönetimde nispi temsil, bunlar klasik yöntemleri...

Bu tür saldırılarla ve soyut bir takım iddialarla avukatları ve savunmayı itibarsızlaştırmaya çalışıyorlar. Açılan davaların çoğu bu temele oturan davalar. Bizim savunmayı savunmak için ve üstelik de kanundan kaynaklanan görev ve yetkimizi kullanarak gerçekleştirmiş olduğumuz birtakım fiillerle ilgili, baro başkanı olarak ben ve yönetim kurulu üyelerimiz yargılanıyoruz. İddiaları, yargı görevini yapanı etkilemeye teşebbüs. Başbakan, yardımcısı, diğer bakanlar her Allah'ın günü yargıya talimatta bulunuyorlar, onlarınki suç değil. Bizim görev ve yetkimize dayanarak yaptığımız şey suç oluyor ki bizim için böyle bir suç söz konusu olamaz, çünkü öyle bir konumumuz ve gücümüz de yok. Bundan yargılanıyoruz. İki tane soruşturma var. Ama yapsınlar, hiç önemli değil. Böyle bir dönemde hukuku ve meslek onurunu savunmak adına karşılaştığımız bu baskılar bizim için çocuklarımıza bırakacağımız birer şeref madalyasıdır. Zerre kadar korkumuz yok.

Anlamadıkları bir şey var. Bu meslek tarihsel olarak boyun eğmeyen, biat etmeyen bir genetik mirası bünyesinde barındırıyor. Mümkün değil avukatlara diz çöktürmeleri, boyun eğdirmeleri. Büyük bir avukat olarak bütün dünyada bilinen Molierac'ın ünlü bir sözü var; avukatlar hiçbir zaman köle kullanmadı ama efendileri de olmadı. Evet, bizim hiçbir zaman efendimiz olmaz. Biliyor musunuz bizim cübbelerin önü niye açıktır, niye düğmeleri yoktur? Kimsenin önünde

iliklenmesin diye. Cebi de yoktur, kimse o cebe bir şey koyamasın diye. Bu sembolik şeyler mesleğin genetik mirasını yansıtır. Dolayısıyla bu baskılar beyhudedir. Avukatlar susmaz, boyun eğmez. Hele İstanbul Barosu asla boyun eğmez, her darbeye karşı çıkmıştır. Darbeci baro diyorlar, gülüp geçiyoruz. Birileri kaçacak delik ararken, Kenan Evren ve arkadaşları önünde iki büklüm eğilirken -şimdi hepsi bel fıtığı bunların- İstanbul Barosu dimdik ayaktaydı. Başkanı, biliyorsunuz, Orhan Adli Apaydın, Baro basıldı, mühürlendi, gözaltına alındı, tutuklandı, kanserdi yurtdışına gitmesine izin verilmedi ve öldü. Neredeydi o zaman, şimdi darbe karşıtı görünen arkadaşlar? Biz askeri darbelere de sivil darbelere karşıyız. Bize karşı psikolojik harekatın da başarıya ulaşma şansı yok. Bizi susturamazlar, sindiremezler.

Bugünler de geçecek

Şunu öğrenmek istiyorum son olarak, Türkiye'de 130 tane hukuk fakültesi var, burada genç hukukçu adaylarına hukukun evrensel ilkeleri diye sözünü ettiğimiz şeyler öğretilmek durumunda. Bir de bizim ceza yasalarımız var iyi kötü. Tabii bir de bu uygulamalar. Bunu Turgut Kazan'a da sormuştum, o da çok merak ettiğini söyledi. Bir öğretim görevlisi olarak ne anlatıyorsunuz çocuklara, genel ilkeler, mevcut yasa ve uygulamalar arasındaki çelişkileri nasıl izah ediyorsunuz?

O kadar zorlanıyorum ki gerçekten. Çocuklara şunu söylüyorum; arkadaşlar hukuka olan inancınızı ve güveninizi kaybetmeyin. Bu bir geçici dönemdir. Biz size evrensel olması gerekeni gösterelim ki, siz bu hataları yapmayın, yapılmasına imkân tanımayın. Bu şekilde hiç olmazsa bir yere oturtuyorum. Bugün adliyelerde gördükleriniz tam da bir laboratuvar olarak neyin yapılmaması gerektiğinin örneğidir. Hukuk burada yazanlardır, yapılmaması gerekenler ise işte bunlardır diye anlatıyorum öğrencilerime.

Biz her şeyi anlatmak zorundayız. Öğrenciyken bize hep üstün ulvi duygular gösterildi. Kötü olan uygulamalar falan gösterilmediği için çıktığımızda çok bocalamıştık. Hep o üstün adalet duygusu, ideal hukuk falan, yükseldik yükseldik, okuldan çıkınca çakılıverdik. Hepsini göstermek zorundayız. Her şeye şerbetli, hukukun ne zaman ve nasıl tehlike altına gireceği konusunda uyanık olmalı iyi bir hukukçu. Ama bakın hukukçu olmak öyle bir şey ki, hukuku çok iyi bilebilirsiniz, ama bir şey eksikse ancak hukuk teknisyeni olursunuz. O şeyin adı vicdandır. Bunu var etmeli, geliştirmeliyiz genç hukukçularda.

Ve tabii umut ve mücadele gücü aşılamalıyız her yerde. Bugünler geçecek, çünkü eşyanın tabiatı gereği hiçbir zulüm, hiçbir diktatörlük baki kalamaz. Sonra herkes bu istibdat döneminde ne yaptığıyla ne yapmadığıyla, onuruyla onursuzluğuyla tarihe geçecek. Herkesin çocuğuna bırakacağı miras onurlu bir hayattan ibaret. Bundan daha değerli bir miras yok. Çünkü onur öyle bir şeydir ki, bir defa kaybederseniz bir daha onu geri alamazsınız. Bu mirası çocuklarımıza bırakmak zorundayız. Geriye daha yaşanılır, bağımsız, aydınlık bir ülke bırakmanın da başka yolu yok.

AKP davalarında ortaklaşan yönler ya da İddianameler çağının eleştirisine giriş

AKP davalarını ve bu davaların parçası olduğu büyük "operasyonu" doğru tahlil etmek, doğru yöntemi oluşturmak ancak doğru sorular sormakla başlayacaktır. Bu yöntemi oluşturamazsak yaşananları hâkim ve savcıların eğitimsizliğine, yasaların eksikliğine kadar indirgeyebiliriz. Giderek despotik bir hal alan, ülkenin toprağına, suyuna, havasına, aydınına, emekçisine saldıran asıl sorumlular gözden kaçırılabilir.

İlhan Cihaner

Geçen ay Ergenekon davasının karara bağlanmasıyla, Türkiye'yi dönüştürmekte önemli bir rol oynayan "AKP davaları" yeniden gündeme geldi. İlhan Cihaner 2011 yılının sonlarında Sosyalistler Meclisi'ne sunmak üzere hazırladığı ve bu davaları ortak yönleriyle ince ince ele aldığı çalışmasını, *Bilim ve Gelecek* okurları için, metnin bütünlüğünü bozmaksızın bir giriş ekleyerek güncelledi. Arabaşlıklar ise bize ait.

Balyoz, Ergenekon ve Devrimci Karargâh davasının ilk derece yargılamaları tamamlandı. Aynı "şablona" uyan yeni davalar, soruşturmalar eklendi; Askeri Casusluk, 28 Şubat ve Şike davası gibi. En önemlisi de "Haziran/Gezi direnişi" ile ilgili soruşturmalar geldi gündeme. Ceza hukuku tekniği ve hak ihlalleri açısından benzer kaba hukuksuzluklar yaşansa da önceki AKP davalarındaki "sofistike" delil uydurma mekanizmasının -şimdilik- çok etkin işlemediğini görüyoruz. Bu durumun ne kadarı güvenlik bürokrasisindeki "tasfiye"ye, ne kadarı "hazırlıksız" yakalanmalarına bağlanabilir, bugünden kestirmek güç. Ama tartışmasız olan "Haziran/Gezi direnişi" için önümüzdeki günlerde yeni oyunlar sahneye konulmasını beklenilmelidir. Artık "intergalaktik darbe lobisi" mi olur, yoksa yeni bir örgüt mü keşfedilir bilinmez. ABD den fırça yedikten sonra çark etmiş olsa da, 2011 yılındaki bir panelde "kafa sallama"yı 2013 yılının sonundaki Mısır darbesinin belgesi olarak sunan bir zihnin hayalgücü sınır tanımaz.

Sonuçlanan davalar çok önemli "sağlamalar" yaptı bizlere. Her şeyden önce bu davalar açısından suçlanmak/idari suçlamaya konu olmak/polis fezlekesinde yer almak hükümlülükle eşdeğerdir. Daha polis aşamasında çürütülmüş iddialar önce iddianameye, sonra mütalaaya, daha sonrada karara olduğu gibi aktarılmaktadır. Bu anlamıyla yargılama faaliyeti çelişmesiz (tez-antitez-sentez diyalektiğinden yoksun) yürütüldüğü için delillerin tartışılması yapılmaz ve zaten gereksizdir. Esas hakkındaki mütalaa için savunmanın alınmasına bile gerek yoktur. Balyoz davasında savunmanın alındığı celsede yüzlerce sayfalık "mütalaa"nın sunulması tipik örnektir. Yargılama heyetlerinin savunmaya yaklaşımı amiyane tabirle; "anlat anlat heyecanlı oluyor!" ya da "bitse de gitsek"ten öteye geçmemekte. Özetle; AKP davalarında "yargılama faaliyeti gereksiz bir angaryadır". Örnek verecek olursak: Merdan Yanardağ, Ergenekon davasında kendisinin kullanmadığı ve kendisine ait olmayan bir telefondan atılan bir mesaj, kendisi zannedilen bir kişinin katıldığı bir toplantı ve telefonda gazetecilik/yayıncılık üzerine yaptığı konuşmalar nedeniyle on yıl altı ay ceza aldı. Oysa bu durum daha savcılık ifadesi ile çürütülmüştü. Bu iddialar önce iddianameye konuldu, sonra mütalaaya nihayet karara. Şimdi bu "mızrağa" nasıl bir gerekçe "çuvalı" hazırlanacak göreceğiz.

Yazımda, MİT krizi sonrası yaşananları "iktidar/cemaat" ortaklığının sonu olarak okumak henüz erken demiştim. Bu konuda da çok önemli gelişmeler yaşandı. Özel yetkili mahkemeler kaldırılıyor görüntüsünde, isimleri değiştirilip yetkile-

ri artırıldı. Bu arada eski ÖYM'lerin sembol isimleri yeni mahkemelere atanmadı. Danıştay tarihinde ilk kez başkan seçiminde -cemaat ve hükümet anlaşamadığı için- birkaç turda aday çıkmadı. Yüksek mahkemelere seçilmek için gerekli kıdem süresi artırıldı. Tüm bunlar cemaat ve hükümetin yargı üzerindeki kavgası (ve ağırlıklı olarak yargıdan "cemaatin tasfiyesi") olarak okundu. Gezi "olaylarının" büyümesinin nedeninin, "cemaatçi hâkimlerin" tutuklama kararı vermemelerinin olduğu iddia edildi. Hükümet ve cemaat, "kalemleri" aracılığıyla önce inceden inceye, şimdilerde nerede ise küfürlerle polemiklere başladılar. Hatta ellerindeki belgelerle birbirini tehdit eder oldular. En önemlisi, 13 Ağustos muhtırası olarak adlandırılan 11 maddelik bir bildiri yayınlandı. 13 Ağustos bildirisinin özellikle, "...Hizmet'e yakın olduğu iddia edilen yargı mensuplarının zaten tasfiye edildiği de kamuoyunun bilgisi dahilindedir." kısmı, yargıda cemaat kadrolaşmasının ve sonrasındaki tasfiyenin "içeriden" itirafı. Ama tüm bu gürültüye rağmen AKP ve cemaat arasındaki koalisyonun yargı üzerinden çözüleceği kanaatinde değilim. Aradaki bağ kurgu davalar, kanundışı izleme ve takipler, uydurulan deliller, kadrolaşmalar, ihaleler gibi boyutlarıyla "kriminaldir". Ve bu kriminal ortaklığın "omertası" vardır, bozulursa maliyeti ağır olur. Daha önce yaptığım benzetmeyle "dehşet dengesinin" başka bir boyutta yeniden kurulma olasılığı yüksektir. O nedenle iktidar bloğuyla simbiyotik ilişkide bulunanlar sık sık "durun siz kardeşsiniz" uyarısı yapıyorlar.

Bu arada yaşanan bir değişiklikte "düşman ceza hukukunun" mevzuata en tipik yansıması olan TCK 220. maddede yapılan değişiklik. AKP'nin büyük gürültü ile demokratikleşme adı altında yaptığı bir diğer "üçkâğıt". Aynen özel yetkili mahkemelerin kaldırılması yalanının yeni bir kadrolaşmaya vesile edilmesi gibi, TCK 220. maddenin 6. fıkrası "örgüte üye olunmasa da örgüt üyeliğinden ceza" verilebileceğini öngörüyordu. Yapılan değişikliklerle, önce cezanın yarıya indirilebileceği, sonra da bu uygulamanın "sadece silahlı örgütler hakkında uygulanacağı" hükmü eklendi. Yani ileri demokrat devletimiz hukuksuzluğun ve adaletsizliğin farkına vardı ama söz konusu olan "silahlı örgüt ise" devam edebilir dedi. Hukuksuzluğunu "taammüden" yapmaya başladı. Mafyatik çıkar amaçlı suç örgütlerini ise bu madde kapsamından çıkarmış oldu. Aynı maddenin 8. fıkrasına ise, daha da muğlaklaştırarak "övme ve teşvik" gibi belirsiz kavramlar eklendi. TMK'daki değişikliklerle beraber artık evinizdeki posterler bile terör suçunun delili haline getirildi. Uygulamaları yansımaya başladı bile. Düşman ceza hukuku ve mevzuata ilişkin tespitlerim bakidir.

Biten davaların gösterdiği bir diğer önemli husus, bu davaları "savunanların" oynak savunma argümanlarına ihtiyaç duymaları. "Hukuki hata", "kurunun yanında yaş da yanar" "davayı savunmak", "karşısında olmak", "itibarsızlaştırmak" gibi kavramların kullanılıyor olması bile, "ceza hukukunun" alanında "sıkışılınca" boş laflara sığınıldığının ispatıdır. (Ben sadece eleştirilerimin "adresini" belli etmek için kullanıyorum). Önceleri faili meçhullerden derin devlete, Gladio'dan Jitem'e, Susurluk'tan darbelere kadar bir çok "şeyin" yargılandığını iddia ediyorlardı. Ancak kararla beraber ağızlarından baklayı çıkardılar. Meğerse yargılanan "bir zihniyetmiş", üstelik Cumhuriyet tarihinin en büyük "hesaplaşmasıymış".

I- TÜRKİYE'NİN DAVALARLA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Karşı devrim, ikinci Cumhuriyet, pasif devrim, renkli devrim, yeni rejimin inşası... Adlandırma/ kavramlaştırma ne şekilde yapılırsa yapılsın tartışmasız bir gerçek var: Türkiye, AKP iktidarının "ustalaşması" sürecine paralel olarak iddianameler ve davalar üzerinden "dönüştürülüyor". İlk bakışta "AKP davaları" nitelendirmesi sorunlu gibi görülebilir. Ancak başta Başbakan olmak üzere bakanlar ve iktidar blokunun/koalisyonunun diğer bileşenlerinin (cemaatler, belli sermaye grupları, dış destekçiler, iktidara angaje basın) resmi ve gayriresmi sözcülerinin bu davalara/iddianamelere verdikleri -açıkça hukuka aykırı- canhıraş destek bu adlandırmayı haklı kılmaktadır. Başbakanın "savcı aradık" ya da "bu davanın savcısıyım" yaklaşımı, davalara ilişkin gelişmeleri önceden haber veren açıklamalar, şikâyet edilen savcılarla ilgili "kıllarına dokundurtmayız" söylemi vs., bazı bakanların yargı süreçlerini ve davaları da içeren "entegre bir stratejimiz var" itirafı, yargının hükümetin çizdiği "rotanın" dışına çıkmaması, AKP'nin bazı davalara doğrudan müdahale dilekçesi vererek "müdahil" olması, referandum sonrası oluşan yeni yargı düzeni ile AKP arasındaki mesafenin kapanmış olması da bu adlandırışı haklı çıkarmaktadır. Daha birçok örnek verilebilir.

İktidar bloğu içindeki çatlağı, MİT krizi sonrası yaşananları ve ö-

zel görevli/yetkili mahkemelerle ilgili tartışmaları bu "birlikteliğin" sonu olarak okumak için henüz çok erken. Tam tersi yargının da görece özerk konumunu kaybederek, tarikatlar ve sağ unsurlardan oluşan AKP koalisyonunun/iktidarın bir parçası haline geldiği söylenebilir. (Danıştay başkanının "artık yürütmeyi durdurma kararı vermek yok" şeklinde özetlenebilecek açıklaması en açık itiraf olsa gerek.) Operasyonel davaların marjinal faydalarının azalması, dış tepkiler ve bertaraf edilmiş rakiplerden sonra ertelenmiş kavgaların su yüzüne çıkması ve paylaşım çatışmalarının olması kaçınılmazdı. Muhtemelen "ince ayarlar" ve bazı tayinlerle yargı krizi atlatılacaktır. Hatta mevzuatta yapılacak bazı iyileştirmelerle demokratikleştirme "parsası" toplanacaktır.

Medyanın rolü

"İddianameler çağı" terimi ise daha kolay kabul görecek bir nitelendirmedir. Artık politik konum ile "iddianameler" arasında birbirini besleyen hatta belirleyen bir ilişki kurulur oldu. Binlerce sayfalık, iç tutarlılığı olmayan, şişirilmiş (ya da bilinçli şekilde incelemeyi imkânsız kılacak) hacimde, redakte etme gereği bile duyulmadan polis raporu ve gizli tanık ifadelerinin kes/yapıştır yöntemi ile aktarıldığı "ucube" metinler temel politik referanslar haline gelmiş durumda. Burada davadan daha çok iddianameye vurgu yapılmasının nedeni, aşağıda daha detaylı anlatılacağı üzere, halkın haber alma hakkını gerçekleştirme işlevinden uzaklaşmış, iktidarın ve sahibi olan sermaye grubunun çıkarlarını önceleyen ve "özel yetkili/görevli" savcılığın operasyon aracı haline gelmiş (ya da tersi) medyanın, tüm ağırlığını "iddialara", servis edilmiş gizli tanık ifadelerine verirken, savunmalara, yalanlanmış/yanlışlanmış iddialara yer vermemesi ve gündemin/güncelin bu çarpıtılmış veriler üzerine inşa ediliyor olmasıdır. Örnek verilecek olursa; bir avukatın şaka/mizansen/bölge gerçeği ne dersek diyelim ama kesinlikle "gerilla eğitimi/silahlı eğitim/terörist eğitim" denilemeyecek fotoğrafları manşetlerden verilmiş, ama gerçek ortaya çıkınca aynı "ağırlıkta" basında yer bulamamıştı. Aynı eşitsiz yaklaşım dava süreçlerinde de görülmektedir. İddianamede camileri bombalayacak ekibin parçası olarak gösterilip tutuklanan bir askerin, eylemin/planın yapıldığı tarihte yurtdışında olduğu savunması aynı ilgiyi görmedi. İlk önce büyük puntolarla "el bombalarının ele geçirildiği" haberi verildi, daha sonra bombaların süs (fünyesi ve patlayıcısı alınmış) olduğu anlaşılınca haber bile olamadı. Bu arada yurttaşların önemli bir kesimi "kurguya" inanmıştı artık. Yüzlerce örnek verilebilir.

Bu arada şu tespit de zorunludur: Savcılık, savcı, güvenlik kuvveti, bakan, hükümet unvanını elinde bulundurmak ve bunlar adına yazmak/konuşmak; sözün/yazının daha "inanılır, güvenilir" olması sonucunu doğurmaz, doğurmamalı. Aksine geçmiş yargı pratiği ve istatistik olgular tam tersini, yani ciddi bir "güven" sorununu işaret etmekte. Bomba davası, Donanma davası, Barış Derneği davası, Aydınlar Dilekçesi davası , titrek hamsi vakası, Veysel Güney davası , Hrant Dink davası, Yassıada, sıkıyönetim, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat yargılamaları, 3. Yol davası, yargının Güneydoğu'daki yaygın hak ihlalleri ve işkence suçu karşısındaki konumu bir çırpıda akla gelenler. Bu "sorunlu" geçmişe ceza hukukunun masumiyet karinesi, ispat yükümünün iddia makamında olması ve şüphenin sanık lehine yorumlanması gibi evrensel ceza hukuku kuralları eklenince, "iddianın" sözünün daha bir şüpheli okunma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu "güven" sorunu yargılama kültürü, hukuk pratiği, mevzuat vs. gibi nedenlere dayansa da, hukuken malullüklerine aşağıda ayrıntılı değineceğimiz, gizli tanık ifadelerinin ve ihbar mektuplarının kes-yapıştır yöntemi ile metin haline getirildiği "savcı iddiasını" savunmadan daha inandırıcı kılacak hiçbir hukuki/pratik/mantıki gerekçe yok elimizde. O zaman şu soru sorulabilir: Örnekleri verilen geçmişten kadro ve zihniyet olarak koptuğuna dair hiçbir emare olmayan, hatta daha sorunlu angajmanlara tabi olduğu açıkça tartışılmasına rağmen (MİT müsteşarları hakkındaki soruşturmada yargı ve emniyetin açıkça Fethullah Gülen grubunun emrinde olduğu tartışıldı, hatta genel kabul gördü!), bu kaygıları gidermeyen bir "mekanizma", nasıl birdenbire sözüne adeta "iman" edilir hale gelir? Bu pratiğin sağdaki/hele hele soldaki mağdurları iddianameleri nasıl politik konum belirlemede referans alabilirler?

Konuya sadık kalma kaygısı nedeniyle, burada sürecin sınıfsal niteliği ve hukuk devleti ile evrensel adalet/hukuk gibi kavramlarla ilişkisi tartışma konusu yapılmayacaktır. Burjuva hukukuna yönelik Marksist/anarşist/radikal eleştiriler de rezerv olarak tutulup mevcut hukuk düzeninin kuralları referans alınacaktır. AKP davaları bu kurallar temelinde haklılaştırılıp meşrulaştırıldığı için bu yöntem tercih edilmiştir.

Gene aynı kaygıyla iddianamelerin iç çelişkilerine, mantıksal tutarsızlıklarına, kronolojik uyumsuzluklarına, ispat hukukunun delil

MİT müsteşarı Hakan Fidan hakkındaki soruşturma sırasında yargı ve emniyetin açıkça Fethullah Gülen grubunun emrinde olduğu ve cemaatle AKP arasında bu konuda ciddi bir çatışma yaşandığı medyada tartışıldı, hatta genel kabul gördü.

yasağı, mutlak delil yasağı, delillerin hukukiliği gibi detay tartışmalara çok fazla girilmeyecektir. Bu tarz tartışmalar, yaşanan süreçte en büyük tuzaklardan birisidir. Şöyle ki; her şeyden önce büyük resmi gözden kaçırmakta ve eleştirel yaklaşımları zayıflatmaktadır. Büyük torbaların içerisine "sos" niyetine atılan kriminal durumlar/unsurlar asıl büyük hukuksuzlukları, hak ihlallerini perdelemektedir. Davalar ve soruşturmalar eş zamanlı ve açık uçlu yürütüldüğü için, kurguları yapan ya da yumuşatarak söyleyelim süreci yöneten "büyük akıl"a yeni deliller "üretilmesi" için yol göstermektedir.

II- TERÖR KAVRAMI ve DÜŞMAN CEZA HUKUKU

AKP nin özel yargı düzeni hatta siyasi retoriği konu edildiğinde iki kavrama mutlaka yakından bakmak gerek: "terör" ve "düşman ceza hukuku" kavramları. Ceza hukuku alanında terörün ve terör suçunun üzerinde uzlaşılmış bir tanımı olmamakla birlikte, bu sözcük hiçbir dönemde ve ülkede şu andaki belirsizliğiyle ve "operasyonel" olarak kullanılmamıştır. AKP ve yargısı, DGM'lerden miras aldığı insan düşmanı yargı pratiğini ve çocuğu (giderek şampiyonu) olduğu küreselleşmeci neoliberal politikaları adalet sisteminde fütursuzca uygularken en çok "terör/terörist/terörizm/terörle mücadele" kavramlarını kullanmaktadır. Sağlıkta, eğitimde, sendikal örgütlenmede yaptığını adalette de yapmakta; "dosya çıkarma" amaçlı performans kriterleriyle hıza odaklı, iş bitirici, adaleti değil serbest piyasayı önceleyen bir yüksek yargı anlayışını hayata geçirmektedir. Bunlar hayata geçirilirken sihirli sözcük: terör.

Bir hukukçunun değil, sosyolog Kadir Cangızbay'ın terör üzerine (teorik çerçeveyi oluşturması kadar 2000'lerin başında kaleme alınması nedeniyle de önemli olan) yazdıkları (*Globalleş(tir)me Terörü*, 2003), AKP ve özel yetkili yargı düzeninin beslendikleri kaynağı, murislerini ve zihin dünyalarını ortaya koymakta:

Düşman hukuku: engizisyona dönüş

"Yeni dünya düzeni, merkezden periferiye gidildikçe artan bir oranda terör rejimlerine muhtaçtır ve bu kesinlikle tesadüf değildir. Yine tesadüf olmayan bir husus vardır ki, o da bu terör rejimlerinin kendi meşruluklarını büyük ölçüde 'terörle mücadele' temelinde kurmalarıdır... belirsizlik, insanı doğrudan doğruya dehşete düşürmez ama, bu belirsizliğin, yani bizim tarafımızdan yaşanan belirsizliğin bizim dışımızdaki birileri tarafından belirlenir olduğunu biliyor ya da öyle olduğunu düşünüyor olmak kadar da, insanın terörize olmaya, dehşete düşmeye hazır ve yakın olduğu hiçbir durum da yoktur.

"Bu durumda insan, ya söz konusu belirsizliğin kaynağındaki/kaynağında bulunduğunu sandığı güce biat/secde/kulluk edecek ya da bu gücün uygulama kudretine sahip olduğu/olduğunu sandığı yaptırımlara hedef olmamak için, sanki kendisi hiç yokmuş/hiç bir zaman var olmamış, ya da ölüymüş gibi yapacaktır: duymayacak, görmeyecek, söylemeyecek, eylemeyecek, kısacası olmayacaktır.

"Terör ise belirli bir fiil kategorisi temelinde tanımlanması mümkün olan bir olgu değildir. Bu durumda rejimin tasarrufları 'terörle mücadele' temeline oturtulduğu, hele ki terör, başlı başına ayrı bir suç kategorisi, hem de verilecek cezanın ve de infaz koşullarının ağırlaştırılmasını öngören bir suç kategorisi olarak tanımlandığı ölçüde, devlet erkini kullananların eline adeta açık bir keyfilik çeki de verilmiş olur: terörün belirli bir fiil temelinde net ve kesin bir biçimde tanımlanabilir olmaması, ister istemez suç ile fiil arasındaki bağın iyice gevşek, dolayısıyla da esnek ve her tarafa çekilebilir olması sonucunu verecektir. Bu durumda, bir yandan hemen hemen her fiil pekâlâ terör suçu addedilebilir hale gelirken, diğer yandan da, belirli bir fiilden kalkılarak doğrudan tanımlanabilir olmayan bir suç kategorisinin varlığı, ister istemez herhangi bir fiilden bağımsız olarak önce suçlunun belirlenip, yani birilerinin önce terörist ilan edilip, sonra da onların her yaptığının -sırf onlar yaptığı için- terör suçu addedilmesi türünden uygulamalara sözde bir yasallık zemini hazırlar.

"Terörist diye bir insan kategorisi var ve de bu kategoriye mensup olanların her yaptığı şey/bir şey onlar tarafından yapılmışsa terördür, diye bir şey olmayıp, tam tersine 'terörist', teröre yani tedhişe başvuranlar için ve de teröre başvurdukları çerçevede/sürece kullanılabilecek olan bir sıfattır.

Terörle mücadele, yargılamanın temeline oturtulduğunda birilerinin önce terörist ilan edilip, sonra da her yaptıklarının -sırf onlar yaptığı için- terör suçu addedilmesi yasal bir zemin buluyor. Fotoğraf, KCK yargılamalarından.

"Bu terör 'terörist'in değil, kendisinin yüreklere dehşet salma, yani tedhiş demek olduğu unutturulup, içi tümüyle boş bir halde emre/keyfe amade hale getirilmiş bir 'terör'ün kapsamını, dolayısıyla da kimin terörist olup, kimin de olmadığını belirleme gücünü tekellerinde bulunduranların terörüdür: 'terör siyasallaşıyor'un tercümesi, 'siyasal olan her şey, terör (suçu) kapsamına alınmıştır', yani 'siyaset yasaktır'dır.

"Suçun fiilden koparılmışlığı dolayısıyla da işe cürümden değil de mücrimden başlanıyor olması ölçüsünde, terör suçu olarak nitelenebilecek hiçbir fiilde bulunmuş ve bulunuyor olmamak suçsuzluğun değil, tam tersine teröristliğini belli etmeyecek kadar kurnaz, tabii bu durumda daha da tehlikeli bir terörist olduğunun delili olarak görülüp gösterilir hale gelebilecektir ki, böyle bir ortamda artık neyin suç, neyin de suç olmadığının bilinmezliği bir yana, bugün suç sayılmayan bir fiilin daha sonra suç addedilip failinin cezalandırılmasına yol açmayacağının da hiçbir garantisi bulunmayacaktır. Bu durumda artık herkes yaptığı herhangi bir şeyden dolayı bu gün değilse bile pekâlâ yarın suçlu hem de terör suçlusu, yani cezaların daima en ağırını hak eden türden bir terör suçlusu durumuna düşürülebilecektir ki, bu riski bertaraf etmenin de tek bir yolu vardır: 'yapmamak'; yani herhangi bir 'şey' değil ama 'insan' olmamak.

"Ortada suç teşkil eden bir davranış/fiil olmadığı halde birileri yine de suçlanıyorsa, suç da suçluluk da fiilden kopartılmış; dolayısıyla aynı bir fiilin şunlar tarafından yapılırsa suç, ötekiler tarafından yapılırsa masum addedilmesi söz konusuysa; aynı anda hem bir insanlık suçu, hem de engizisyona geri dönülmüş oluyor".

Engizisyon ise insanların kafalarının, niyetlerini, içlerine girmiş şeytanları yargılar.

Delil yoksa suçlusun

Bu tespitlerin ceza hukukuna özet tercümesi aklın ve binyılların birikimi olan ceza hukuku ilkelerinin iflası anlamına gelir ve Ortaçağa dönüştür:

Suç ve cezaların yasallığı/kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi geçerli değildir! Bir eylemin (terör) suç(u) olup olmadığına "ben" karar veririm! ("Ben"i tüm kurumları ile iktidar olarak okuyabiliriz. MİT yasası ile zirve yapmış, dolambaçlı yolları bir tarafa bırakmıştır bu zihniyet.) Kimi, ne zaman hangi eyleminden dolayı suçlayacağıma "ben" karar veririm! Hatta suçlamak için bir "eylem" olması gerekmez! Seni suçlamaya karar verdiğimde herhangi bir delil olmasa bile suçlamamı yaparım! Delil olmaması da masumiyetin değil "daha tehlikeli" bir suçluluğun "delili" olur! AKP davaları ve özel yetkili yargı düzeninde en sık rastladığımız pratik budur. Ergenekon iddianamesinde İlhan Selçuk hakkında ve KCK davasında Ragıp Zarakolu hakkındaki suçlamalar akla ilk gelen somut örnekler.

Aşağıdaki alıntı Ergenekon iddianamesinin **İlhan Selçuk**' a ait kısmından;

"... Bundan 35 yıl öncesinde bu derece örgütçülüğünü ortaya koyan kişinin, geçen zaman ve edindiği tecrübeler de hesaba katılırsa, soruşturmamız kapsamında atılı suçları işlediğine ilişkin iletişim tespit tutanakları, aramalarda ele geçen malzemeler ve yazıları dışında, kendi ifadeleri ile olayın aydınlatılabilmesinin ne kadar zor olacağı açıktır. Şüpheli İlhan SELÇUK'un daha önce yargılanıp beraat ettiği bir davayı burada hatırlatmamızın nedeni, şüphelinin önceki sorgulamalarda ve ifadelerinde ne kadar tecrübeli ve profesyonel olduğunu vurgulamak içindir. Yoksa şüpheli hakkında daha önce kesinleşmiş bir hüküm bulunan davayı tartışmak değildir. Şüpheli İlhan SELÇUK cep telefonu kullanmamaktadır. Sabit telefondan yaptığı görüşmelerde de çok dikkatli konuştuğu örgütsel yapıyı deşifre edebilecek her türlü söz ve tavırdan uzak durduğu tespit edilmiştir."

'Üreme eylemi' bile suç olabilir

Bu da KCK basın iddianamesinin **Ragıp Zarakolu** hakkındaki kısmından bir alıntı:

"... şüpheli Ragıp ZARAKOLU gibi araştırmacı bir şahsın yapılan yasa dışı faaliyetlerden haberdar olmadığının düşünülemeyeceği, yapılan faaliyet her ne kadar ders vermek gibi insani ve masum bir faaliyet olarak gözükse de, bu eylemin terör örgütünün eleman ve lojistik ihtiyacını karşıladığı, nitekim bir örnek vermek gerekirse; herhangi bir şahsın bayiden bir cep telefon alması ya da evinde tamiratta kullanmak üzere çivi alması normal ve insani bir ihtiyaç giderme gibi görülse de, PKK/KCK terör örgütünün sık sık yaptığı üzere, cep telefonuyla uzaktan aktif hale getirilen ve çivilerle etkisi arttırılmış bir patlayıcı hazırlamak için

Ergenekon iddianamesinde İlhan Selçuk (solda) ve KCK davasında Ragıp Zarakolu (sağda) hakkındaki suçlamalar düşman hukuku uygulamasının akla ilk gelen somut örnekleri.

herhangi bir şahsın telefon yada çivi alırken yakalanması halinde suçun icrasına iştirak ettiğini kabul etmek gerektiğinin her türlü izahtan vareste olduğu, şüphelinin terör örgütüne katkısının da aynen bu örnekte ki gibi olduğu, Ragıp Zarakolu'nun terör örgütünün dağ kadrosuna silahlı militan ve şehir merkezlerindeki hücrelerine eleman yetiştirilmesine katkıda bulunduğu..."

Bu bakış açısıyla terör örgütüne eleman yetiştiriyor diye "**normal, insani, masum**" bir faaliyet olan "**üreme eyleminin**" de örgütsel faaliyet kapsamına alınmasının yakın olduğu **her türlü izahtan varestedir**!

Şüpheli, birey değil düşman

Görüldüğü gibi "terör suçu" bu kadar keyfi ve operasyonel hale getirildikten sonra "düşman ceza hukuku"nun da odağında "terör" vardır ve uygulayıcılarının elinde artık gerçek bir "terör aracı"dır. Düşman ceza hukuku ilk kez seksenli yılların ortasında Alman hukukçu Günter Jacobs tarafından kullanılmıştır. Yeniden gündeme 11 Eylül saldırıları sonrası gelmiştir. Bu yaklaşıma göre ceza muhakemesinin konusu olan şüpheliyi, usulü güvencelere sahip, hak sahibi bireyler olarak gören ve cezanın amacını suçun karşılığı olarak gören "yurttaş ceza hukuku"nun karşısına; amacı tehlikeyi bertaraf etmek olan, şüpheliyi birey olarak değil, "düşman" olarak, giderek kişi olarak değil "unperson" olarak kabul eden yaklaşım konulur. Genel olarak dört belirti düşman ceza hukukunun varlığını gösterir: a) cezalandırılabilirliğin öne çekilmesi, b) cezanın orantılı biçimde azaltılmasının hazırlık hareketleri aşamasına çekilmemesi, c) yasa mantığından "mücadele" mantığına geçiş ve d) şüphelinin usulü güvencelerden yoksun bırakılması. Avukatla görüşmenin kısıtlanması, TCK 220. maddedeki örgüt üyesi ile üye olmayana aynı cezayı ön gören düzenleme, soruşturma evrakının hatta tutuklama gerekçesinin şüpheli ve müdafiinden gizlenmesi, TMK vs. bu mevzuat ve özel yetkili yargı tam bir "düşman ceza hukuku" pratiği sergilemektedir. Kimin düşman olduğuna ise polis, savcı ve verdiği işaretlerle siyasi iktidar karar vermektedir. Tüm uygulamaları ile özel yetkili/görevli yargı düzeni ve AKP davaları düşman ceza hukukunun benzersiz bir örneğidir.

III- BAŞLANGIÇ SORULARI

Kimileri Ergenekon ve Balyoz davalarını eleştirirken KCK ve Devrimci Karargâh'a duyarsız kaldı. Hopa sanıklarına kitlesel destek verilirken, OdaTV davası arkadaş/meslektaş dayanışmasının ötesine geçemedi.

AKP davalarını soruşturmaların başlangıcında, geçmişinde kontrgerilla, 12 Mart, 12 Eylül, sıkıyönetim dönemleri gibi birikim ve deneyimler olan birçok kişi/parti/hareket -kanımca- doğru tahlil edemedi. Kimileri Ergenekon ve Balyoz davalarını eleştirirken KCK ve Devrimci Karargâh'a duyarsız kaldı. Hopa sanıklarına kitlesel destek verilirken, OdaTV davası arkadaş/meslektaş dayanışmasının ötesine geçemedi. Kuşkusuz bir soruşturmaya/davaya yaklaşım ve destek siyasi önceliklerle de ilgilidir. Ya da öngörüsüzlük/yanlış analiz de bu sonuca götürebilir. Ancak tartışmasız olan, bu durumun "kurguyu" yapanlarca çok güzel kullanıldığıdır. O nedenle önce temel soruları sormakla işe başlanmalıdır.

1) Dış politikada emperyalistlerin sözünden çıkmayan, gönüllü taşeronluk yapan, giderek kendini neo-Osmanlıcı emperyalist bir çizgiye oturtan bir iktidar bu davalarla ima ettiği hedefi gerçekleştirebilir mi?

2) Anti-semitik, aydınlanma karşıtı, ırkçı kökenleri ile zihinsel bir hesaplaşma/kopuş yaşamak bir yana son referandum ve seçim propagandasına nefret söylemini/ırkçılığı temel alan bir koalisyon (AKP, bazı cemaatler), Maraş katliamı, Sivas katliamı, Dink cinayeti, Danıştay saldırısı, Malatya cinayetleri vs. gibi olayların üzerine gidebilir mi?

3) Kadroları arasında 12 Eylül'ün ve faili meçhullerin yoğun yaşandığı günlerin "kritik" politikacılarını ve bürokratlarını barındıran bir yapı etkin bir hesaplaşma yapabilir mi?

4) Herhangi bir davada örneğin Ergenekon'da hukuksuz davranan bir mekanizmanın KCK'da (ya da tersi) hukuk içerisinde kalabileceği ön kabul olarak alınabilir mi?

5) Kadrolaşma sürecini tamamladığı bürokratik yapının yanlışlarını sorgulamak yerine üzerini örtüp teşekkür eden bir iktidar karanlık olayları aydınlatabilir mi?

6) Düşman ceza hukukunun aparatı haline gelen TMK, TCK, CMK, PVSK gibi yasaları demokratikleştirmek bir yana fiili hukuksuzlukları yasal güvence altına almak isteyen (soruşturma aşamasında şüphelinin ifade tutanağının dahi verilmemesi ve müdafisiz karar verilebilmesi için yasa hazırlayan) bir iktidardan demokratikleşme beklenebilir mi?

Sorular artırılabilir.

AKP davalarını ve bu davaların parçası olduğu büyük "operasyonu" doğru tahlil etmek, doğru yöntemi oluşturmak ancak doğru sorular sormakla başlayacaktır. Bu yöntemi oluşturamazsak yaşananları hâkim ve savcıların eğitimsizliğine, yasaların eksikliğine kadar indirgeyebiliriz. Giderek despotik bir hal alan, ülkenin toprağına, suyuna, havasına, aydınına, emekçisine saldıran asıl sorumlular gözden kaçırılabilir.

IV- AKP DAVALARININ ORTAK YÖNLERİ

1) Tüm davalarda ceza hukukunun belkemiği olan suç ve cezaların yasallığı/kanuniliği ilkesinin yok sayılması

Kanunsuz suç ve ceza olmaz şeklinde formüle edilen bu ilkenin kökeni 12. yüzyıla kadar gider. Zorunlu sonucu şudur: suç sayılan eylem açık seçik bir şekilde kanunla tespit edilmelidir. Tersinden tanımlanırsa eğer bir eylem suç olarak tanımlanmamış ise "özgürlük" alanına girer. Anayasa'nın 38. maddesinde güvence altına alınan bu ilkenin AKP davalarında ihlal edildiğini çok sık görmekteyiz. Hatta anayasal güvence altına alınan haklar (basın özgürlüğü çerçevesinde haber yapmak, gösteriye/basın açıklamasına katılmak, kitap yazmaya teşebbüs etmek, siyasi faaliyetler, vs.) suç olarak nitelendirilmekte, eylem/fiil yerine "faaliyet" gibi suç teorisi açısından belirsiz bir kavram kullanılmaktadır. Örnekler:

- Legal siyasi faaliyetler
- Kara propaganda yapmak
- Hükümeti yıpratıcı faaliyet
- Kitap taslağı hazırlamak
- Şüphelinin yazdığı yazıyla davası sonuçlanmamış x' i suçsuzmuş gibi göstererek suç işlemek
- Gösteri yürüyüşüne katılmak, slogan atmak,
- Toplantı yapmak
- Davaları yıpratmak
- Türk devletini zora sokacak haberler yapmak
- Bir televizyon kanalının ya da partinin yönetimini ele geçirmeye çalışmak
- Parti okulunda ders vermek

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa davalarından.)

2) Maddi gerçeğin açığa çıkarılmasına yönelik etkin soruşturma yapılmaması

Suç soruşturmasının temel amacı maddi gerçeğin yani suç fiilinin nasıl gerçekleştiğinin araştırılıp, şüpheye yer bırakmayacak şekilde, olgulara dayanarak ortaya konulması böylece "doğru" karar verilmesinin sağlanmasıdır. Bu amaç gerçekleştirilirken kuşkusuz hukukun temel ilkeleri, insan hakları göz önünde bulundurulacaktır. Bu sürecin tüm aşamaları mantıki (akla uygun) ve gerçekçi şekilde delillerle ortaya konulmalıdır (varsayıma dayalı olamamalıdır). Aşama aşama kuşkular giderilmelidir. Bu da soruşturma konusu ile ilgili tüm iddiaların ve şüphelerin üzerine aynı hassasiyetle gidilmesini gerektirir. Ancak AKP davalarında/soruşturmalarında bu ilke sistematik olarak ihlal edilmektedir. Baştan kabul edilen büyük iddia/kurgu ile uyumsuz olabilecek hiçbir "şüphe" giderilmemekte ve etkin bir şekilde soruşturulmamaktadır. Tutarlı bir bütünlük yerine amaca yönelik parçalarla yetinilmektedir. Örnekler:

- Tüm AKP soruşturmalarında/davalarında kullanılan "silinen verilerin geri getirilmesi" yöntemi nedense Hrant Dink soruşturmasında silindiği iddia edilen kayıtlarla ilgili kullanılmamıştır. Daha basit gerekçelerle "kozmik odalar" dahi aranırken, Trabzon Emniyeti'nde arama yapılmamıştır.
- Diğer soruşturmalarda nerede ise selam vermek bile "örgütsel bağ" kabul ediliyor iken, Hrant Dink ve Danıştay saldırısı -ki bu soruşturma aslında Ergenekon davalarının en önemli parçasıdır- davasında bazı isimler ısrarla soruşturma dışı bırakılmıştır.
- Balyoz davasında iddiaya konu "seminere" katılanlar ve suçlamaların dayanağını oluşturan 11 no.'lu CD'de ismi olanların hangi kritere göre sanık yapıldığı belli değildir. Aynı şekilde KCK soruşturmalarında "siyaset akademisinde ders vermek suçunu (!)" işleyenlerin hangi kritere göre belirlendiği de belirsizdir.

3) Silahların eşitliği ve çelişmeli yargı ilkesinin uygulanmaması

Bu ilke adil yargılama hakkının en temel unsurlarından olup, bu hak uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve yasalarla güvence altına alınmıştır. Kabaca, iddia ile savunma arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması, mahkeme önündeki haklarda eşitliğin olması, bir tarafın diğer tarafı dezavantajlı konuma sokmaması anlamına gelir. Bu ilkelerin karşı delil sunma, tanık dinletebilme, bilirkişi davet etme, delillere, bilgi ve belgelere ulaşmada eşit imkânlara sahip olma, savunma için gerekli kolaylıklara sahip olma, delillerin sanığın huzurunda tartışılması gibi alt görünümleri vardır. Bu ilke çerçevesinde, AKP davalarında özellikle vurgulanması gereken bir husus ise süreçte rol alan kamu görevlilerinin konumudur; üstlendiği "görev" gereği davanın "tarafı" haline gelen (hatta şüphelilerle husumeti davalara yansıyan) kamu görevlilerinin davada "etkin rol oynamaları" silahların eşitliğini ihlal edebilir. Soruşturma aşamasında görev alan polisler, savcılar, arama/tutuklama kararı veren hâkimler daha sonra duruşmalarda görev alabilmektedirler. Hatta sanıklarla aralarında dava olan savcılar/hâkimler davalara bakmaya devam etmektedirler. TMK gibi yasalardan kaynaklanan ihlaller bir tarafa bırakılırsa örnek ihlaller:

- Binlerce sayfayı bulan iddianame ve eklerini incelemek için gerekli teknik olanaklar sağlanmamakta-

Diğer soruşturmalarda nerede ise selam vermek bile "örgütsel bağ" kabul ediliyor iken, Hrant Dink ve Danıştay saldırısı davasında bazı isimler ısrarla soruşturma dışı bırakılmıştır.

dır. O kadar ki, ekler CD ortamında verildiği halde ve birçok delil elektronik ortamda (dinleme/görüntü kaydı, telefon trafiği, vs.) tutuklu sanıklara bilgisayarı bırakın daktilo bile verilmemekte ortak kullanımdaki bilgisayarlardan yetersiz bir süre faydalanmaları istenmektedir.

- Sorgu yalnızca savunmanın değil, hâkimin de evrakı (hatta iddiaları) incelemesi mümkün olmayan sürelerde sonlandırılmaktadır.

- Şüphelilerin ifadelerinde belirtikleri, dinlenmelerini talep ettikleri tanıklar dinlenmemektedir.

- Savunmanın bilirkişi talepleri reddedilmektedir.

- Deliller savunmanın incelenmesinden kaçırılmakta, delillerin tartışılması aşaması atlanmaktadır.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Islak imza davalarından.)

4) Lehe delil toplanmaması

Akp davalarının/soruşturmalarının en belirgin yönlerinden birisi soruşturmada lehe delillerin toplanması bir yana, bazı lehe delillerin dosyaya konulmamasıdır. Yanlış anlamaların,

- Savunmaca talep edilen parmak izi incelemeleri, telefon trafiği (HTS kayıtları), imaj incelemeleri vs. yaptırılmamaktadır.

- Savunma tanıklarının dinlenmesi ısrarla rededilmekte ya da ertelenmektedir.

(Islak imza, Balyoz, Ergenekon, Odatv davalarından.)

5) Ucu açık soruşturmalar yapılması ve "imkânsız" davalar

Ceza muhakemesinde iddianame düzenlendikten sonra artık tek söz sahibi mahkeme olmalıdır. Aksi takdirde kamusal gücü elinde bulunduran savcılığın süreci domine etme, belirleme riski ortaya çıkar. Bir de soruşturmayı gerçekte polisin yaptığı, polis fezleke ve raporlarının birebir iddianameye dönüştüğü göz önünde bulundurulursa, AKP davalarında savunmanın çürüttüğü bir delili çürüten yeni bir gizli tanığın, imzasız ihbar mektubunun, güncellenmiş bir CD'nin, adeta savunmaya cevap veren delillerin ortaya çıkması sıradan bir olay olmaktadır. Bu aslında doğrudan adil yargılama sürecine müdahaledir.

Binlerce sayfayı bulan iddianamelerle, milyonlarca sayfaya ulaşmış eklerle, binlerce saate ulaşmış görüntü/ses kayıtlarıyla, birleştirilerek "bitirilmesi" engellenmiş davaların/verilen kararların hukuki kontrolü imkânsız hale ge(tiri)lmiştir.

(Balyoz, Islak imza, Ergenekon, KCK, Hopa davalarından.)

6) Medyaya servis yapılarak masumiyet (suçsuzluk) karinesi ilkesinin ihlali ve peşin hükümlülük algısı yaratılması

AKP davalarının/soruşturmalarının en belirgin niteliği medya ile kurduğu "marazi" ilişkidir. Aslında bazı olgulara bakıldığında belirleyici olanın medya olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Daha önceden yargının elinde olan bazı suç iddiaları ancak medya hedef gösterince soruşturma konusu olmuştur. Hatta bazı gazetecilerin verdiği delillerle davalar açılmış ama benzer suç delillerini haber yapan başka gazeteciler terör suçlusu sayılmıştır. Gizli tanıklar adliyeden çıkmadan ifadeleri medyada yer bulmuştur, ancak ne hikmetse, ulaşılması daha kolay olan "savunmalarda" aynı "gazetecilik başarısı" gösterilememektedir. İfadeyi alanlarca servis edilmiş olduğu açık olduğu halde hiç birinde (MİT soruşturması hariç) ilgililer hakkında etkin soruşturma yapılmamıştır. Birçok soruşturmada henüz savcılık ifadesi alınmadığı halde belli medya ve hükümet mensupları büyük bir öngörü ile detaylı bilgi vermişler, sanıkları açıklamışlardır. (Danıştay soruşturması ibretliktir!) İddialar sonradan çürütülse bile artık yurttaşların aklında kalanlar itiraflar, bombalar, suikast planları ve yerle bir edilen "masumiyet karinesidir". (KCK, Balyoz, Islak imza, Ergenekon, OdaTV davalarından)

Bazı davalar gazetecilerin verdiği dosyalarla açılmıştı.

7) "Terör" ve "örgütsel" sözcüklerinin sihri!

Evrensel ve ceza hukuku anlamlarından koparılmış "terör" sözcüğü ve önüne getirildiği her aktiviteyi kriminalize eden "örgütsel" sözcüğü, soruşturmayı yapanlara sınırsız bir keyfiliğin kapılarını açmaktadır. Bir kez hedefe koydukları kişinin eyleminin artık "suç" olarak tanımlanmasının bir önemi yoktur. Artık gündelik hayatta yapılan her türlü beşeri/sosyal/kişisel aktivite suçtur, hem de en ağırından terör suçu. Gündelik gazetelerde yayınlanmış yazıları okumuş olmak, halen satılan kitapları bulundurmak, başbakanın ardından (timsah) gözyaşı döktüğü kişileri anmak, birisini tanıyor olmak vs. terör suçu/örgütsel faaliyet olmuştur. "Ele geçirilenler" ise örgütsel doküman. Tutuklananlar ise gazeteci/öğrenci/biliminsanı/politikacı/bürokrat (sivil-asker) değil terörden tutuklanmış tehlikeli (!)

AKP davalarının iddianamelerinde telefon dinlemeleri önemli bir yer tutuyor.

kişiler. (KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa davalarından)

8) Teknoloji fetişizmi; telefon dinleme, dijital delillere dayanan iddianameler. Konuşma tutanaklarının (tapelerin) seçilerek iddianameye konulması

AKP davalarının tamamında, delillerin ağırlığı dijital delililer ve iletişim tespit tutanaklarına dayanmaktadır. Dijital delillerin (hard disk, taşınabilir bellek, CD, vs) ceza hukukumuzdaki geçmişi çok gerilere gitmediği için bu konuda henüz yeterli içtihat oluşmamakla birlikte bu tarz delillerin hükme esas alınmasının sıkı şartlara tabi (ilgili kişiye aidiyeti, cihazları başkalarının kullanıp kullanmadığı, müdahaleye açık olup olmadığı vs.) tutulması gereği tartışmasızdır. Yan delillerle desteklenmeyen ve her türlü şüphenin giderilmediği bu tarz delillere dayanılamaz. AKP davalarında onlarca bilirkişi raporuyla ve uygulamalı olarak bu delillerin "güvenilmezliği" ortaya konulduğu halde, halen dijital delillere dayanılarak kararlar verilmektedir. Aradan geçen yaklaşık dört yıla rağmen hala bu delillerin "çok tehlikeli" suçlularca niye muhafaza edildikleri sorusunu bir tarafa bırakalım.

CMK ile 2005 yılından bu yana kolluk ve savcılık belli suçlarda temel soruşturma yöntemi olarak telefon dinlemelerini (iletişimin tespiti) kullanmaktadır. İsimsiz imzasız ihbar mektupları ile başlatılan telefon dinlemeleri yan delillerle doğrulanmadan, ayıklanmadan, paranoyak, komplocu, septik yaklaşımlarla suç delili gibi dosyalara konulmaktadır. (KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Devrimci Karargâh davalarından)

9) Hukuk dışı/kanuna aykırı delillere dayanarak açılan davalar

Anayasa da güvenceye alınmış evrensel kuraldır: Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular delil olarak kabul edilemez. Oysa başta dijital deliller olmak üzere kanuna aykırılığı tartışmasız olan yöntemlerle delil toplanması (özel hayatın gizliliği ihlal edilerek elde edilen bilgiler, yetkisiz/görevsiz hâkimlerce verilen kararlar, el konulduğu anda imajı alınmayan bilgisayar ve CD'ler, şüpheli ya da avukatı gelmeden yapılan aramalar, avukat/eş gibi kişiler arasında kaydedilen görüşmeler, yasaya aykırı olarak yapılan teşhis ve yüzleştirmeler, makul şüphe dahi olmadan yalnızca ihbara dayanılarak verilen dinleme/arama kararları vs.) halen devam etmektedir.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa davalarından)

10) Masumiyet (suçsuzluk) karinesi ve ispat yükümünün terse çevrilmesi

Masumiyet (suçsuzluk) karinesi temel insan haklarından olup adil yargılamanın da en önemli ilkelerindendir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. Üstelik savaş gibi olağanüstü hallerde bile dokunulamayacak nitelikteki "çekirdek" haklar kategorisindedir. En kaba tanımıyla bir kişinin suçlu olarak kabul edilebilmesi ve hukuki (hatta toplumsal) müeyyidelerin uygulanması, ancak kesin yargı kararı ile mahkûm olmasına bağlıdır. Dolayısı ile kişi, kesin hükümle mahkûm olunca kadar suçsuz kabul edilir. Bu ilkenin,

- İspat yükümünün iddia makamında olması, yani sanığın suçluluğunu ortaya koyacak yeterlilikte delili savcılığın sunması,
- Şüpheden sanığın yararlanması,
- Savunma hakkı tanınmadan karar verilmemesi,
- Yargıçların suçluluğa dair önyargılarının olmaması gibi alt görünümleri de vardır.

Bu ilkeler yalnızca yargılama makamlarını değil kamu otoritesini kullanan tüm kurum ve kişileri bağlar. Oysa AKP davalarında cumhurbaşkanından HSYK'ya, bakanlardan hâkim/savcılara, neredeyse "gücü" elinde bulunduran herkes suçluluğu ön kabul olarak/karine olarak kabul etmekte bunu da dillendirmektedirler. Bir kez iddianamede yer almış olmak tüm sonuç ve görünümleri ile masumiyet karinesinin terse çevrilmesi demektir. Artık suçsuzluğunu -hücredeki- sanık ispatlamak zorundadır. Üstelik lehte delillerin toplanmadığı bir süreçte, yıllar geçmiş olmasına rağmen "durun canım suçsuzsa anlaşılır, yargılansın aklansın" yaygaraları arasında! Sanıklarla kişisel tartışmaya giren hâkim/savcılar, başbakanın servetini haber yaptığı için ya da ayağa kalkmadığı için tutuklandığı söylenen sanıklar, tutuklama gerekçesini tavzih eden bakanlar, "çok sağlam soruşturma yaptık" diye açıklama yapan kolluk, suç ya da suçlamalarla ilgisi olmayan özel hayata dair bilgiler, birbirleriyle davalı sanıklar ve hâkim/savcılar, sanığın savunmasını yaptığı celsede bin sayfalık mütalaa verilmesi gibi örnekler artırılabilir.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

11) Soruşturmayı savcının yapmaması, soruşturma sürecinin nerden geldiği belli olmayan ihbar, gizli tanık ve polis raporlarına dayanması (yargının taşeronlaşması/neoliberalizasyonu!)

CMK ve Adalet Bakanlığı genelgelerine göre özel yetkili/görevli mahkemelerin görev alanına giren suçları cumhuriyet savcıları doğrudan soruşturmak zorundadır. Bu zorunluluğun sonucu, tüm soruşturma işlemlerinin savcı tarafından

yapılmasının yanı sıra, koruma tedbirleri ve soruşturmanın yönüne de savcılığın karar vermesi demektir. Ama AKP davalarında soruşturmaların başlaması, genişlemesi, kimin telefonunun dinleneceği, kimin takip edileceği, nerede arama yapılacağı, kimlerin gözaltına alınacağı, hatta tutuklanacağı "ihale" edilmiştir. İhaleyi alanlar, hâlâ tek bir tanesi bile ortaya çıkarılmamış/çıkmamış muhbirler, her biri kriminal geçmişe sahip (birçoğu aynı davanın sanığı olması nedeniyle hukuken tanık olmaları mümkün olmayan) çook gizli tanıklar ve amatör/gönüllü savcı rolündeki gazeteciler ve kolluk görevlileridir. İfadeleri ve raporları olduğu gibi iddianamelere aktarılan, muhbir/gizli tanık/polisler iddianamelerin gerçek yazanları ve soruşturmacılarıdır. Hatta savcının soracağı soruların bile polis tarafından hazırlandığı artık bir vakıadır.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

12) Birbirini ilk kez duruşmada tanıyan, aynı anda birden fazla örgüte üye olan sanıklar

Nerede ise tüm AKP davalarının bir diğer ortak özelliği, birbirleri ile ilk kez dava nedeni ile tanışan, isimlerini sorguda öğrenen sanıklardır. Hatta duruşma salonunda diğer sanıklardan korunan, kavga eden, dünya görüşü, ideoloji ve yaşam tarzı olarak bir araya gelmeleri mümkün olmayan aynı "örgüt mensubu" sanıklar. Aynı örgüt yapılanması içerisinde, işbirliği, hiyerarşiye tabi olma, aynı amaç etrafında birleşme olanağı olmayan sanıklardan birbirlerini tanımadıklarını ispat etmeleri istenmektedir. Oysa bir kişinin suçlu da olsa başka bir kişiyi tanıması -hele bu kişiler gazeteci, politikacı vs. ise son derece doğaldır- gibi olağan bir durum, kriminal bir olgu imiş gibi gösterilmektedir. Sanıklar bazen çoktan tarih sayfalarında kalmış örgütlere, bazen de birbirleri ile anlaşması bile mümkün olmayan birden fazla örgüte üye gösterilmektedir.

Ergenekon davasında yargılanmış olan asker, politikacı ve gazeteciler.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

13) Kronoloji ve mantık hatalarının sorgulanmaması, delil uydurma iddialarının ve kanunsuz dinlemelerin üzerine gidilmemesi

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği bulmaktır. Maddi gerçeğe ispat araçları (deliller) ile ulaşılacaktır. Muhakemede kullanılacak ispat araçlarının gerçekçi, bilime ve hukuka uygun olması, ayrıca olayı temsil etmeleri gerekir. İspat vasıtalarının değerlendirilmesinde ise "mantık" kurallarına bağlı kalınacaktır. Şüphenin yenilmesi ve tam bir kanaate varılması ancak bu yolla gerçekleşebilir. AKP davalarında tam tersine mantık ve kronoloji hatalarıyla ilgili şüphelerin giderilmesi bir yana, her seferinde daha "vahim" mantıksızlıklara dayalı deliller esas alınmaktadır. Detaya inildiğinde çok sayıda örneği görülecek bu durumla ilgili yalnızca birkaç soru yeterli olacaktır: Aradan geçen bunca zamana rağmen bu "tehlikeli" suçlular nasıl olur da delilleri yok etmezler, e-posta aracılığı ile haberleşirler? Niye teknik olarak ispatı çok kolay olan, "şüpheli delillerle" ilgili soruşturma işlemleri (bilirkişi incelemesi, parmak izi incelemesi vs.) yapılmaz; hatta bu konuda soruşturma yapan savcılara ceza verilir? Hemen tüm davalarda sanıkları (bazen soruşturma başlamadan) kanundışı dinleyip, izleyen, özel hayata ilişkin görüntülerini kaydedip medyaya servis edenler (hatta intiharlara neden olanlar) kimlerdir ve niye tek bir olayda bile bu kişiler açığa çıkarılmamıştır? Ve en önemlisi bu güç, savcıların iddianameleri/iktidar/medya ile nasıl bu kadar fikir/eylem/amaç birliği içerisinde ve senkronize çalışmaktadırlar? Bu davaları haklılaştırmak için niçin yaygın hukuk dışı dinlemeler ve medya servisleri yapılmaktadır?

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

14) Örgüt kurma, yönetme, üyelik, örgüt adına faaliyette bulunma, örgütün amacının propagandası suçunun belirsiz hale gelmesi.

Duruşma salonunda diğer sanıklardan korunan, dünya görüşü, ideoloji ve yaşam tarzı olarak bir araya gelmeleri mümkün olmayan kişiler AKP davalarında aynı "örgüt mensubu" sayıldılar.

Çok teknik ayrıntılara girmeden belirtelim: Örgüt (dolayısı ile bağlantılı) suçlarının oluşabilmesi için üye sayısının az üç kişi olması, belirsiz sayıda ve belirsiz süreli suç işleme için anlaşılmış olması, gevşek de olsa bir hiyerarşi ve işbölümünün olması, suç işleme iradesinde devamlılık, son olarak, amaçlanan suçların işlenebilmesi için tüm bu unsurların elverişli olması gerekmektedir. Örgütler genellikle üye kayıt defteri tutmadıklarına göre bu suçların işlenip işlenmediği şüphelilerin eylemleri temelinde değerlendirilecektir. Kuşkusuz eylemden kast edilen de, başlangıçta belirtilen suçların kanuniliği ilkesi çerçevesinde belirlenen suç oluşturan eylemler olmalıdır. Ancak AKP davalarında önce (hiçbir irtibat kurulmadan artık şablon haline gelmiş, henüz ikna edici delillerle ortaya konulmamış, yasal unsurları karşılamayan) bir suç örgütü tarifi yapılmakta, daha sonra suçlanan kişi yalnızca ve yalnızca o iddianame metninde ismi yazıldığı için örgüt suçlusu kabul edilmektedir. Hiyerarşiyi, işbölümünü, suç için anlaşma iradesini ve en önemlisi de eylemi değerlendirme konusu yapmadan, bu bakımdan bir suç olmasa bile, "yaptığı her ne ise" örgüt üyeliğinin delili sayılmaktadır. Somutlaştıracak olursak; evini kiraladığı kişinin örgüt üyesi olması, davayı yurtdışında duyup kendiliğinden gelse bile ev sahibini örgüt üyesi yapmaktadır. HES'lere karşı gösteriye katılan kişi HES'lere karşı olduğu için örgüt üyesidir. Suçsuzluğuna inandığı bir kişinin suçsuz olduğunu yazan gazeteci artık örgütün amacının propagandasını yapıyordur. Kamudaki skandalları yazan bir gazeteci devleti zora sokarak örgütün "propaganda" ayağını oluşturmuştur. Suç oluşturduğu iddia edilen eylemin olduğu tarihte yurtdışında olmasına rağmen adı "güvenilir" kişiler listesinde olan askerler artık silahlı örgüt üyesidir.

Başbakan Erdoğan "Ergenekon davasının savcısıyım" demişti.

Örnekleri çok görüleceği üzere sadece TCK 220. maddenin 6 ve 7. fıkralarıyla açıklanamayacak bir durumla karşı karşıyayız. Ceza soruşturması mantığı tamamen baş aşağı çevrilmiş durumda; önce suçlanacak kişi belirlenmekte, sonra ait olduğu (hangi örgüt yakışırsa/uyarsa, bazen Devrimci Karargâh ve Ergenekon'da olduğu gibi dalga geçercesine) örgüt belirlenmekte, en son olarak o kişinin tüm "eyledikleri", dehşet verici olanı "eylemedikleri/yapmadıkları (OdaTV davasında yapılmayan haber suç sayılarak sorguya konu olmuştur) kriminalize edilerek medya servisi ile iddianame ve davaya dönüşmekte.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

15) AKP davalarının bazılarındaki suçlamalar "yüksek motivasyonlu" siyasi suçlar olmasına rağmen hiçbir şüphelinin eylemini kabul ederek siyasi savunma yapmaması.

Darbe davaları dahil anayasal düzene karşı suçlar siyasi suçlardır. Örnekleri daha önce görüldüğü üzere, gerçekte bu tarz suçların failleri siyasi savunma yaparak "eylemlerini" haklılaştırırlar. Birçoğu 12 Eylül, 12 Mart, sıkıyönetim mahkemeleri yargılamalarından geçmiş kişilerin, iddia edilen suçları eylem olarak reddetmelerini daha inandırıcı bulmak gerekir.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

16) Savunmaya baskı yapılması, avukatların tutuklanması, savunma sırasında söylenenlerin suç sayılması, avukatların duruşmadan men edilmesi.

AKP davalarında, savunma "saldırı altında" denilirse abartı olmayacaktır. Genel olarak savunma ve avukatlar görülmemiş ölçüde baskı altındalar. Sanıkların davaları bitmeden savunma amacıyla söylenen sözlerden sorumlu tutulmaması yönündeki açık yasa hükmüne rağmen, savunmalarında söyledikleri sözlerden dolayı onlarca yılı bulan mahkûmiyetlerle karşı karşıya kalmaları, savunmaları nedeniyle uyarılmaları, savunma ve konuşma sürelerinin kısıtlanması, tüm deliller CD ortamında olmasına rağmen bilgisayardan yeterince faydalandırılmamaları, savunmadan gelen taleplerin sistematik olarak reddedilmesi, avukat müvekkil ilişkisinin gizliliğinin ihlal edilmesi ve artık son aşamada "tuzağa" düşürülüp tutuklanan, müvekkili ile görüştüğü için suçlanan, özetle avukatlık yaptığı için tutuklanan ya da duruşmadan men edilen avukatlar ve sanıklar. Avukatsız, sanıksız yargılama için hazırlanan "yargı reformu" yasası.

(KCK, Balyoz, Ergenekon, OdaTV, Hopa, Devrimci Karargâh davalarından)

AKP davaları toplumun büyük bir kesiminin gözünde meşru değil.

Akkuyu nükleer santralindeki teknik boşluklar

Bir nükleer santral projelendirilirken, santralin kazalara karşı güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili ana unsurların nelerden oluşacağı, bunların hangi kurumlarca, hangi uluslararası standartlara göre projelendirilip denetleneceği, santrali kuracak şirketle yapılan sözleşmede, yetki ve sorumluluklar sıralanarak, açıkça belirlenmeli. Akkuyu santrali için Rusya ile yapılan anlaşmada temel unsurların hiçbiri bulunmuyor.

Dr. Yüksel Atakan
Radyasyon Fizikçisi

Almanya'da nükleer santral projelerinde ve yapımında 25 yıl çalışmış ve nükleer standartların hazırlanmasına katkıda bulunmuş olan Yüksel Atakan, Akkuyu anlaşmasındaki teknik boşluğu ve zayıf noktaları gözler önüne seriyor.

Enerji Bakanı Sayın Taner Yıldız yapmakta olduğu çeşitli açıklamalarda Akkuyu'da kurulacak Nükleer Güç Santralinin (NGS) Türkiye'nin en güvenli tesisi olacağını belirtiyor. Bu öngörü gerçekleşebilir mi?

Önce şunu önemle belirtelim: Bir nükleer santral projelendirilirken, santralin, içten ve dıştan kazalara karşı, hem nükleer güvenliğinin (nuclear safety) hem de radyasyon güvenliğinin (radiation safety) sağlanmasıyla ilgili ana unsurların nelerden oluşacağı, bunların hangi yetkili ve deneyimli kurumlarca, hangi uluslararası standartlara göre projelendirilip, ileride denetleneceği, santrali kuracak şirketle yapılan sözleşmede, yetki ve sorumluluklar sıralanarak, açıkça belirlenmeli. Ancak bunların yerine getirilmesiyle santraldeki onlarca sistemin (örneğin reaktörü soğutma suyu birincil (ana) ve ikincil devreleri/sistemleri) ve yüzlerce aygıtın kalitesinin ilgili standartlara uygunluğu sağlanabilir, ilerideki bozulma ve kazaların oluşması önlenerek, güvenliği en üst düzeyde bir santral yapımı gerçekleşebilir. Akkuyu'da kurulacak nükleer santralle ilgili Rusya ile yapılan ve sonradan yasalaşan anlaşmada ve eklerinde ise santralin güvenliğiyle ilgi bu gibi temel unsurların hiçbiri bulunmuyor. (1)

Anlaşmadaki boşluklar

Akkuyu nükleer santrali ile ilgili TBMM'de onaylanmış "anlaşma" ve sonradan yayımlanan çevre değerlendirme (ÇED) raporu temelde neleri içeriyor? (2)

Akkuyu'da yapımı planlanan, dört reaktörlü nükleer santral için Haziran 2010'da Rus tarafıyla yapılan anlaşma, 21 Temmuz 2010'da TBMM'de onaylanarak yasalaşmıştır. Anlaşma Rusya Federasyonu'nca 24 Kasım 2010'da onaylandıktan sonra, Rus tarafı reaktörleri kurmak ve ileride sökmek için Akkuyu Nükleer Güç Elektrik Üretim A.Ş.'ni (APC) kurmuştur. Nükleer santrallerin lisanslanmasından ve denetiminden bugün sorumlu Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nca (TAEK) bu şirket resmen tanınmış ve şirkete Mersin/Akkuyu bölgesinde yer etütlerine başlama izni Mart 2011'de verilmiştir.

Gerek yasalaşan Akkuyu anlaşması ve gerekse bunun ekleri incelendiğinde, santralin, olabilecek kazalara karşı, Finlandiya'daki yeni NGS'ı gibi Batı'daki üçüncü kuşak bir nükleer santraldekine benzer, en üst düzeyde güvenli olmasını içeren somut herhangi bir maddeye rastlanmıyor. İleride, kalite kontrolüyle ilgili standartların yerine getirilmemesinden doğabilecek değişiklikleri Türkiye belirlese bile, bunları Rus tarafının "büyük ek giderler nedeniyle" kabul etmeyeceği beklenir. Anlaşmada her ne kadar lisanslamayı (izni) TAEK'nın vereceği yazılı ise de bunun aşağıdaki nedenlerle sadece Rus şirketinin proje dosyalarını inceleyip formalite olarak onaylayacağı (ya da bunlarda birkaç küçük değişiklik isteyeceği) beklenir. Çünkü TAEK, nükleer santrallerdeki sistemlerin kalite kontrollerini yapıp, ilgili standartlara göre uygunluğunu onaylayacak bir kurum olarak kurulmamıştır ve bu konularda bilgi ve deneyimli uzmanları bulunmuyor. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEA) dahi bu çeşit kontrolleri yapamaz

(yapmaz çünkü görevi nükleer santrallerdeki sistemlerin kalite kontrolü değildir). UAEA, sadece projenin tasarım olarak hangi güvenlik sistemlerini kapsadığını inceleyebilir ve bunların yeterli olup olmadığı konusunda, sorulursa görüş bildirebilir. Ayrıntılı kalite kontrollerini, ancak ilgili sistem ve aygıtın üretildiği ve işletildiği yerlerde, bu sistemleri denetleyen örneğin Almanya'daki TÜV gibi kurumların nükleer dalda deneyimli uzmanları yapabilirler. Bu çeşit kalite kontrolleriyle ilgili Akkuyu anlaşmasında hiçbir madde bulunmadığından, Türkiye'nin bir yaptırım gücü de bulunmuyor ve Rus şirketi santraldeki tüm sistemleri öngördüğü şekilde gerçekleştirebilir.

Kalite kontrolünün önemini bir örnekle açıklayalım: Saf çelikten yapılması gereken yüksek basınçlı reaktör kazanının/kabının (reactor pressure vessel: 11 m yüksekliğinde, 4,2 m çapında ve 20 cm çelik çeperli/duvarlı - Bkz. sağdaki fotoğraf) yapısında bulunan ve reaktördeki nötron akısı altında korozyon ürünleri denilen radyoaktif maddelere dönüşerek, santraldeki bakım ve onarım çalışmalarını ileride, yüksek radyasyon dozlarıyla, engelleyecek eser yabancı maddelerin ilgili standarda göre en az miktarda olması gerekir. Bunun böyle olup olmadığı ise ancak bu konudaki uzmanların ilgili alet sistemleriyle yapacakları kalite kontrolüyle belirlenebilir. Bu çeşit bir kalite kontrolü reaktör kazanının üretildiği yerde bağımsız yabancı uzmanların denetiminde yapılmalı ve üretim sırasında uzmanlar devreye girmelidir. Rus şirketi buna izin verecek midir ve ilgili kontrol ve denetim giderleri bir yana (bir uzmanın saat ücreti 150-200 avro!), kontrol olumsuz sonuçlanırsa, büyük ek giderlere mal olacak reaktör kazanının yeniden yapımını (milyonlarca avro) Rus şirketi kabul edecek midir? Bu örnek, reaktördeki yüzlerce pasif ve aktif güvenlik aygıtı için genişletildiğinde, kalite kontrolüyle ilgili ortaya büyük sorunlar çıkacağını bugünden kestirebilmek için bilge kişi olmaya gerek yoktur. Rus tarafı, "tüm bu çeşit kontrol ve denetimler gereksizdir, zaten anlaşmamızda da bunlar bulunmuyor ama siz hiç kaygılanmayın, yaptığımız ve işleyen santraller gayet güzel çalışıyor, şimdiye kadar da hiç bir önemli kaza olmadı" diyerek Türkiye'nin bu çeşit isteklerini geçiştirebilir. Ancak, bunun ilerisi için bir garanti olmaması ve bir kaza durumunda bundan özellikle çevredeki halkın sağlığının etkilenme ihtimali söz konusudur. Denetimin, güvenmekten daha önemli olduğunu ise herkes bilir.

Öte yandan, sadece kullanılmış nükleer yakıt maddesi için değil, aynı zamanda nükleer yakıt elemanlarının bekletileceği havuzların güvenli çalışması ve çeşitli radyoaktivite düzeyindeki diğer atıklarla (katı, sıvı ve gaz) ilgili düzenlemeler, düşük, orta ve yüksek radyoaktiviteli katı ve sıvı atıkların ayrı ayrı depolanacakları güvenli yerler ve bunların nasıl denetleneceği, Akkuyu anlaşmasında somut ek maddeler ya da "Anlaşmanın Bağlayıcı Ekleri" olarak da bulunmuyor.

Almanya'da nasıl yapıldı?

Almanya'da nükleer santral yapımında, önce proje şirketinde 20-30 farklı uzmanlık dalında nükleer santralin her bir sistemi için ilgili hesaplar yapıldı. Sonra tüm sistem, aygıt ve ölçü aletlerinin uygunluğu, önce üretildiği yerlerde, daha sonra da bunlar santrale yerleştirildiğinde deneyimli TÜV uzmanlarınca ayrıntılı denetimlerle sağlandı ve yetkili devlet kurumlarınca da kaliteleri onaylandı. Ardından, her sistem için santralde yapılan testlerde bunların güvenli çalışıp çalışmadığı denendi. Yetkili devlet kurumlarının ve TÜV uzmanlarının birlikte kontrolüyle, uygun görülürse, devreye alınıp çalıştırılmaları onaylandı.

'Dübel' diyip geçmemek gerek!

Santraldeki boru ağlarını, su depolarını, filtre sistemlerini ve çok çeşitli aletleri duvarlara tutturan dübeller (20-25 cm boyunda) depreme dayanıklı olmalı ve duvarlara standartlara uygun şekilde özenle dik yerleştirilmeli, yoksa depremde bunlar hasar görebileceğinden ilgili güvenlik sistemleri de çalışmayabilir.

Almanya'daki Biblis NGS'da, duvarlara biraz çarpık yerleştirildiği sonradan belirlenen 15.000 dübelin sökülüp yenileriyle değiştirilmesi 1,5 yıl sürdü ve santralin durdurulmasıyla birlikte bu değiştirme işi 1 milyar avroya mal oldu.

Sadece bir tek dübelin montajında 6-7 montör ve uzman, ilgili yönetmeliklerin yaptırımlarını denetliyor. Rasgele seçilen bazı dübellerin denetimine izin verilmiyor, tümünün tek tek denetimi gerekiyor. Dübellerin uygunluğu, hem atom enerji yasasına hem de yapı güvenliği yasa ve yönetmeliklerine göre farklı uzmanlarca denetleniyor.

Sonuç

Akkuyu NGS'nın proje döneminde ve santralin yapımı sırasında yukarıdaki örneklerdeki gibi denetimlerin ilgili uzmanlarca sürekli yapılması, güvenli bir santral kurulabilmesi için gereklidir. Bu nedenlerle santrali kuracak şirkete, santralin güvenliğiyle ilgili tüm sistemlerdeki kalite kontrollerinin ilgili uluslararası standartlara göre ek yaptırımlarla kabul ettirilebileceği ve bu kontrolleri başarıyla geçemeyen sistemlerdeki eksikliklerin ya da bozuklukların giderilebileceği, hatta gerekiyorsa bunların nükleer santral devreye girmeden yenilenebileceği umulur. Böylelikle ileride olabilecek kazalardan halkın korunması, büyük bir olasılıkla önceden sağlanabilecek ve Enerji Bakanı Sayın Taner Yıldız'ın öngördüğü "Türkiye'nin en güvenli tesisi" ancak o zaman gerçekleştirilmiş olacaktır.

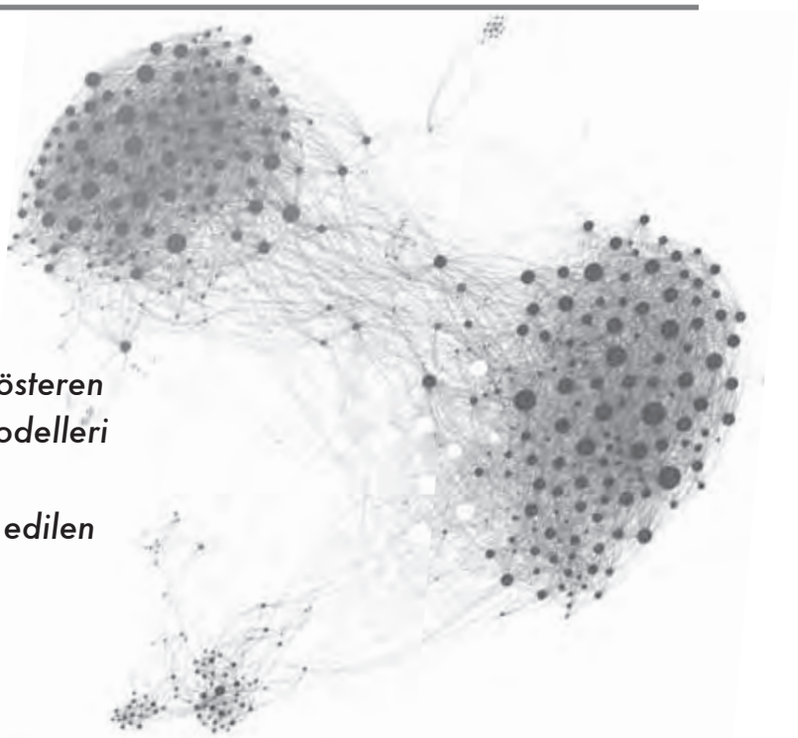
DİPNOTLAR

1) Akkuyu Nükleer Santralinin yapımıyla ilgili 29.06.2010 tarihli kanun tasarısı (TBMM'nin onay tarihi: 21.07.2010) - Rusya ile yapılan anlaşma.

2) Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) Projesi, Çevresel Etki Değerlendirme Dosyası (ÇED Raporu) Worley Parsons ve Dokay Şirketleri, Ankara, 2011.

İzlem Gözükeleş izlemg@gmail.com

Ağ, sadece ağ değildir

Ağ bilimi, farklı disiplinlerde faaliyet gösteren bilimcilerin kendi alanlarına dair ağ modelleri oluşturmalarına yardımcı olmakta, bu disiplinlerin araştırmalarından elde edilen sonuçlar ağ bilimini geliştirmektedir. Kısacası, ağ, sadece ağ değildir. Dünyayı farklı biçimde görebilmektir.

Richard Stallman'ın GNU Projesini duyurmasından bu yana 30 yıl geçti. Stallman'ın "özgür bir işletim sistemi" geliştirme fikri uzunca bir süre boş bir hayal olarak görüldü. İnsanlar, metalaşmanın önüne geçilemeyeceğini düşündüler. Artık bugün cep telefonlarından web sunucularına, masaüstü bilgisayarlardan CERN'e kadar her yerde özgür yazılım var. Ancak internet olmasaydı özgür yazılım belki üniversitelerde ve araştırma laboratuvarlarında olurdu ama evlerimizde ve telefonlarımızda olamazdı. Linus Torvalds, Linux çekirdeğini geliştirmek için internet üzerinden diğer insanlardan yardım isterken eyleminin kazara bir devrime yol açacağını bilemezdi. Sadece biraz eğlenmek istemişti!

Üretimde özgürlük, tüketimde eşitlik olarak tanımlayabileceğimiz özgür yazılım, internetin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber özgürlüğü de toplumun geneline yayabildi. Bu süreçte, insanların ağlar üzerindeki kolektif eylemi ve üretimi, bilim ve teknoloji meraklıları dışında pek ilgi çekmedi. Fakat son yıllarda internetteki sosyal ağların yaygınlaşması, kamuoyunun ağlara olan ilgisini de artırdı. Oysa internet dışında da ağlar hep vardı, sadece biz göremiyorduk. Ağları fark ettiğimizde ise daha önce fark edemediğimiz olguları görmeye başladık. Ağ biliminin tanınmış isimlerinden Barabási (2010), bütünü anlamak için önce bileşenlerinin deşifre edilmesi olarak adlandırdığı indirgemeciliğin 20. yüzyıl bilimsel araştırmalarının çoğunun itici gücü olduğunu, fakat bu yaklaşımın bütünü görmeyi de zorlaştırdığını belirtiyor. Barabási'ye (2010) göre bu yaklaşım, doğadaki karmaşıklığın anlaşılmasını engelliyor. Yaşamı bir ağ olarak kavramsallaştırmak olguları ilişkisel bir bütün olarak görmemizi sağlayabilir.

Bu yazıda, internetteki sosyal ağlar yerine genel olarak ağ kavramı, ağ bilimi ve ağ çalışmalarının tarihsel gelişimi anlatılacak. Sosyal ağlar, ağların sadece bir türü. Karayolları, havayolları, telefon, elektrik şebekeleri, moleküller, sinir hücreleri... Hepsi birer ağdır. Büyük matematikçi Leonhard Euler'in gösterdiği gibi temel nokta, bizim olgulara nasıl baktığımızla ilgilidir.

Lewis (2008), ağ biliminin gelişimini üç döneme ayırır:

1) Ağ öncesi dönem (1736-1966)
2) Ara dönem (1967-1998)
3) Modern dönem (1998-)

Ağ öncesi dönem, dizge (graph) teorisinin temellerinin atıldığı ve çalışmaların daha çok matematikçiler tarafından gerçekleştirildiği bir dönemdir. Bu dönemde, ağ biliminin oluşum sürecini ve ilk teorilerin ortaya çıkışını görürüz.

Ara dönemde, ağ çalışmaları matematik dışındaki alanlara yönelir. Daha doğrusu, farklı disiplinleri bir araya getirir. Milgram'ın küçük dünyalar deneyi, ağları sosyal bilimlere sokar. Daha sonra Watts ve Strogatz, Milgram'ın bulgularını fizik ve biyoloji alanlarına taşır.

Modern dönem, internetin yaygınlaşması ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ile bağlantılıdır. Bu gelişmeler, ağ çalışmalarını nicel ve nitel olarak etkiler. Günümüzde ağ bilimi, birçok disiplinle etkileşim halinde olan son derece canlı bir çalışma alanıdır.

1) Ağ öncesi dönem (1736-1966): Königsberg'in yedi köprüsü

Königsberg'in 18. yüzyıldaki haritasını inceleyelim (Şekil 1). Kent, nehirlerle ayrılmaktadır ve bu nehirler üzerinde yedi köprü vardır. Bilmecelere meraklı olan Königsberg halkının aklında şu soru vardır: Her köprüden yalnız bir kez geçilerek yedi köprünün tümünden geçilebilir mi?

Şekil 1. Königsberg'in 18. yüzyıldaki haritası.

Euler işe soruyu basitleştirerek başlar. Normal bir insanın sadece köprü ve nehir gördüğü yukarıdaki haritayı aşağıdaki gibi basitleştirir ve sorunu günümüzde çizge (graph) olarak adlandırılan bir şekle sokar. (Şekil 2)

Kara parçalarını **düğüm** (A, B, C, D), köprüleri **bağlantı**, düğüme bağlı olan bağlantı sayılarını **düğüm derecesi** olarak adlandırırsak bilmece şöyle olur: Herhangi bir düğümden başlayarak, her bağlantıdan yalnızca bir kez geçerek tüm bağlantıları dolaşabilir miyiz?

Euler, bunun mümkün olmadığını ispatlar ve şöyle der: "Bunun için tek dereceli düğümlerin sayısı, eğer varsa, iki olmalıdır. Tek dereceli düğümler, dolaşmanın başlangıç ve bitiş düğümleri olacaktır. Çizgede böyle düğümler yoksa dolaşmaya herhangi bir düğümden başlanabilir."

Çünkü bir düğüm başlangıç ya da bitiş düğümü değilse, o düğüme gelen kişinin düğümü terk etmesi gerekir. Örneğin, 3. köprüyü kullanarak A'dan D'ye geldiniz ve 7. köprüden çıktınız. Eğer D yolun sonu değilse 4. köprüden geçtikten sonra bir çıkışınızın olması gerekir. Varsayalım ki D başlangıç noktası. Ama diğer köprüler de tek dereceli olduğundan böyle bir gezinti yapmak olanaklı değildir.

A başlangıç, C bitiş noktamız olsun. B ve D arasına, 7. köprüye ek olarak 8. köprüyü yerleştirirsek arzuladığımız gezintiyi gerçekleştirebiliriz!

Görüldüğü gibi ağ, düğümlerden ve düğümler arasındaki bağlantılardan oluşan bir ilişkiler kümesidir. Ağlar, hayatın içindedir ve keşfedilmeyi beklerler. Bilişimciler içi ağ yönlendiriciler (router) ve anahtarlar (switch), sosyologlar için insanlar arasındaki etkileşim, biyologlar için salgınların ve virüslerin yayılması, iktisatçılar için yeniliklerin ve icatların nasıl yayıldığıdır...

Peki, ağları matematikçilerin çizgesinden ayıran nedir?

NRC'ye göre ağ, gözlemlenebilir bir gerçekliğin temsilidir, gerçekliğin kendisi değildir (National Research Council, 2005). Dolayısıyla ağ bir soyutlamadır. Ama çizgeler gibi salt matematiksel ilişkiler olmayıp gerçekle ilişkilidirler. Ağ bilimi ise düğümlerden ve bağlantılardan oluşan ağın yapısal ve davranışsal özelliklerini inceler. Son yıllarda özellikle ağların davranışsal özellikleri önem kazanmıştır. Farklı disiplinlerden bilimciler, ağlardaki değişim ve bu değişimin nedenleri konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Tekrar ağların ilk dönemine dönersek...

Euler'in çizge teorisinin temellerini atmasından sonra matematikçiler çizgeler üzerine çalışmaya başlarlar. Bu çalışmalar, bilgisayar biliminde ve elektrik mühendisliğinde önemli bir yere sahiptir.

20. yüzyılın ortalarında yine iki ünlü matematikçi Erdös ve Rényi ağları tartışmaktadır (Barabási, 2010): Ağların görünüşlerini ve yapılarını belirleyen yasalar nelerdir?

Tabi ağlara matematikçi gibi, düğümlerin ve bağlantıların gerçek hayattaki somut varlıklarıyla ilgilenmeksizin yaklaşırlar. Erdös ve Rényi için toplumsal ağlarla telefon ağları arasında bir fark yoktur: Bütün farklı sistemler için genel bir ağ yasası oluşturulabilir mi?

Erdös ve Rényi, öncüllerinin tersine düzenli çizgeler yerine belirsizliğin geçerli olduğu ağları incelemeyi tercih ederler. Bunun için de düğümlerin rasgele bağlandığı bir ağ oluştururlar. Algoritmaları doğrultusunda *n* tane düğüm arasından rasgele iki tanesini seçerek zar atarlar. Altı çıktığında düğümleri bağlarlar ve daha sonra rasgele iki düğüm daha seçerler, aynı işlemi *m* tane bağlantı oluşana kadar tekrarlarlar. Algoritmanın uygulanması sonucunda, bağlantı sayısının artmasıyla, tüm düğümlerin katıldığı dev bir küme oluşmaya başlar ve kritik bir eşikte ağ ilişkilerinin dışında kalan düğüm sayısı da üslü olarak azalır.

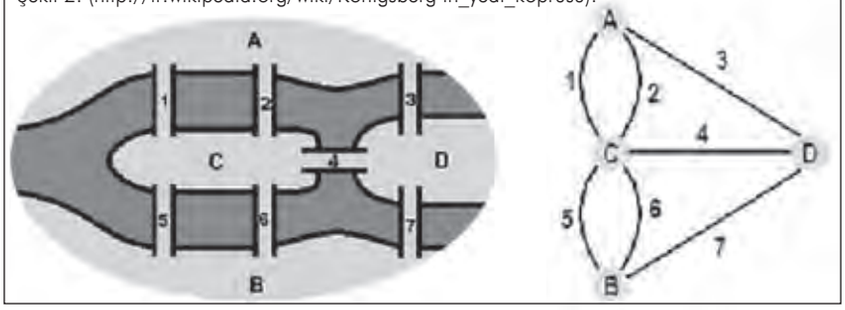
Erdös ve Rényi'nin rasgele bir ağ oluşturmak için kullandığı algoritma kusursuz değildir. Bazen ayrık düğümler ya da mükerrer bağlantılar oluşturabilmektedir. Buna rağmen öğreticidir.

Rasgele oluşturulan bu ağ son derece demokratiktir. Düğümlerin sahip olduğu bağlantı sayıları birbirine yakındır. Ortalama eğilimden sapan çok az düğüm vardır. Gerçek hayattaki ağlarla çelişen bir durumdur ve ağların gelişigüzel oluşturulmasının doğal sonucudur. Erdös ve Rényi, karmaşıklıkla gelişigüzelliği bir tutmak gibi bir hata yapmışlardır. Aslında Erdös ve Rényi, genel geçer bir ağ teorisi kurmaya çalışmak yerine sadece ağların matematiksel güzelliğine kendilerini kaptırmışlardır (age.).

2) Ara dönem (1967-1998): Altı adım kuralı ve küçük dünyalar

Başka ülkelerde nasıldır bilmiyorum ama ülkemizde "araya adam koymak" gibi hayli yaygın bir deyimimiz var. Yetkili kimselere erişmek için tanıdıklarımızı kullanıyoruz. İş bulmak için bir tanıdık buluyoruz. Bazı yerlerde adam bulamazsanız işleriniz ya çok yavaş ilerliyor ya da hiç ilerlemiyor. Tanıdıklar, olmazı olur yapıyorlar. Dünya küçüktür. Bizim olmasa bile bir arkadaşımızın tanıdı-

Şekil 2. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Königsberg'in_yedi_köprüsü).

ğı işimizi halledebiliyor. Peki, tanıdıklarımızın menzili ne kadar? Örneğin, Obama'ya tanıdıklarla erişebilir misiniz? Kaç adımda erişirsiniz?

Macar yazar Frigyes Karinthy 1929'da bir öyküsünde şöyle yazar: "Dünyanın bir buçuk milyar sakini arasından herhangi birinin adını vermemizi istedi ve seçilen bu kişiyle biri şahsen tanıdığı olmak üzere, en fazla beş tanıdık aracılığıyla bağlantı kurabileceği yolunda bahse girdi."

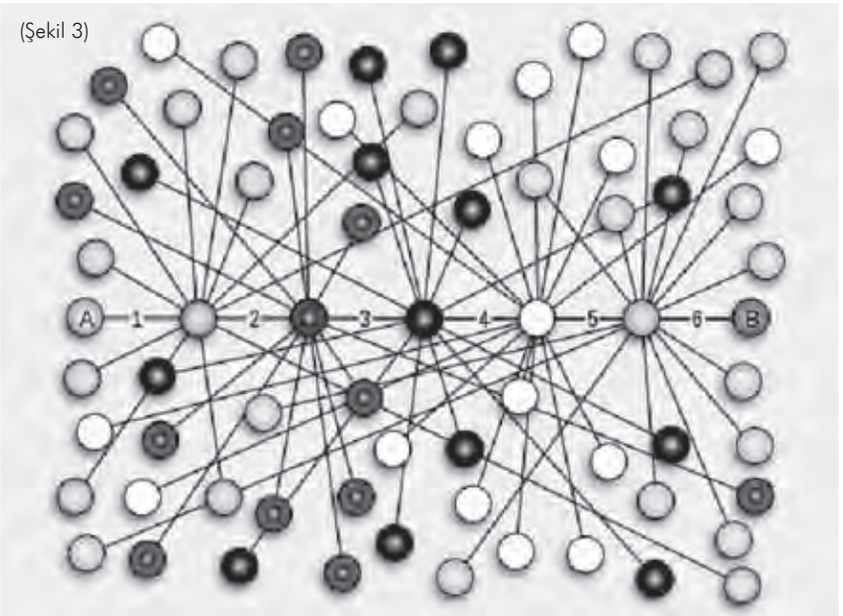
1967'de sosyolog Stanley Milgram bu iddiayı araştırır: Herhangi iki kişiyi birbirine bağlamak için kaç tanıdığa gerek vardır? Bu sorunun yanıtını bulmak için bir deney yapmaya karar verir ve rasgele iki kişi seçer: Massachusetts, Sharon'da bir lisansüstü ilahiyat öğrencisinin karısı ile Boston'dan bir borsacı. Sonuç şaşırtıcıdır: Dünya küçüktür. Bir kişi, diğerine en fazla altı adımda ulaşabilmektedir. (Şekil 3)

Granovetter'in 1973'te yayımlanan "Zayıf Bağların Gücü" başlıklı makalesi küçük dünyalar teorisini zayıf bağlar teorisiyle tamamlar (bkz. http://sociology.stanford.edu/people/mgranovetter/documents/granstrengthweakties.pdf). Makale, 23.000'den fazla alıntıyla, sosyolojideki en etkili makalelerden biridir. Granovetter, toplumun hem kuvvetli hem de zayıf bağlarla birbirine bağlandığını söyler. İnsanlar dostlarına kuvvetli bağlarla, tanıdıklarına zayıf bağlarla bağlanmıştır. Granovetter'a göre toplum, birbirini çok iyi tanıyan insan kümelerinden oluşur. Bu çok kuvvetli bağlar içeren kümeler, zayıf bağlarla dünyanın geri kalanına bağlanırlar. "Araya koyduğumuz adamlar" çoğunlukla zayıf bağlardır. Çünkü iki insan arasındaki bağların kuvvetli olması nedeniyle arkadaş çevrelerinin örtüşme olasılığı yüksektir. Örneğin, iş bulmada zayıf bağlarımız daha etkilidir. Farklı ağlara ancak zayıf bağlarla (tanıdıklarla) erişebiliriz.

Milgram'ın deneyi saman alevi gibi parlar. 1970'li yıllarda küçük dünyalar kapsamında çok sayıda araştırma yapılır. Kısa bir süre sonra, 20 yıl geçince tekrar hatırlanmak üzere, unutulur.

Milgram dışında başka sosyologlar da ağların potansiyelini fark

(Şekil 3)

ederler. Bonacich (1972), insanlar arasındaki etki ağını bir bağlantı matrisine aktarır. A'nın B üzerinde etkisi vardır, B'nin de C üzerinde. Bu etkileme ağda dağılmakta mıdır? Obama'ya eriştik, ama onun üzerinde etkimiz ne olacaktır? "Obama savaş istemiyoruz!" dersek bizi dinler mi? Tanıdıkların kendi tanıdıkları üzerindeki etkisi ve bunun yayılması nasıldır? Bonacich'in önerdiği basit ağ modelinin günümüzde hiçbir geçerliliği yoktur. Fakat Bonacich'in çalışması ağ biliminin potansiyelini göstermiştir: Yeni bir ürünü piyasaya sürmek için nereden başlamak gerekir? Grup içinde konsensüs nasıl oluşmaktadır? Salgınlar nasıl yayılmaktadır?

3) Modern dönem (1998 -)

Milgram'ın deneyi modern dönemde tekrar gündeme gelir. Watts ve Strogatz, ağlardaki kümeleşmeyi gözler önüne sererler ve küçük dünya teorisini sosyal ağlardan fizik ve matematiğe taşırlar (Lewis, 2008).

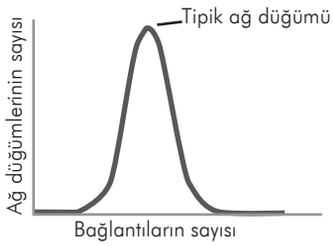
Barabási (2010), benzer bir sonucun başka ağlarda geçerli olup olmadığını sorgular. Bunu araştırmanın en basit yolu web sayfaları arasındaki bağlardır. Sayısal bir ağın bilgisayar programlarıyla sayısallaştırılıp analiz edilmesi hem birçok ağa göre daha kolaydır, hem de daha kesin sonuç verir. Örneğin, insanlar arasındaki sosyal ağları analiz ederken tanıdığınız kişilerden hiç ummadığınız bağlantılar çıkabileceğini fark edemeyebiliriz. Bir otobüs yolculuğunda yan yana gittiğiniz ve sohbet ettiğiniz biri hiç umamayacağınız bağlantılar sağlayabilir. Web sayfalarında ise bu tarz bir belirsizlik yoktur. İnsanlar tüm tanıdıklarını listeleyemez, ama sayfaların içerdiği tüm bağlantılar görülür.

Ağ analizi sonucunda uçsuz bucaksız görünen web'in de küçük bir dünya olduğu çıkar. İki web sayfası arasındaki ortalama adım 19'dur: Arama motorlarına başvurmadan, bir sayfadan diğerine ortalama 19 adımda gidebilirsiniz. İnternetin düğümleri arasında ise gerekli adım 10'dur. Barabási (2010), altı adımın "modern toplumun ve temas halinde olma ısrarımızın bir sonucu" olduğunu söyler. İnternetteki sosyal ağlar ise altı adımı daha aza indirmiştir. Ancak işin ilginci, düğümler arasında yakınlık birçok ağın ortak özelliğidir.

Bu dönemin en büyük yeniliklerinden biri Barabási'nin ölçeksiz ağlarıdır ve Erdös ve Rényi'nin rasgele ağlarından bir kopuş gerçekleşir. Erdös ve Rényi'nin rasgele oluşturduğu ağı hatırlayalım. Rasgele bir ağ aşağıdaki gibidir:

Ortalamadan fazla ya da az dereceli düğümlerin sayısı azdır, demokratik bir dağılımı vardır. Düğümler ve sahip oldukları bağlantılar bir çan eğrisidir:

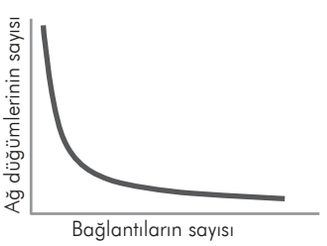

Erdös ve Rényi'nin yaklaşımında dikkat çekmeyen iki varsayım vardır: Birincisi, ağ düğümlerinin sayısının sabitliği ve statikliği; ikincisi ise düğümler arasında bir ayrımın olmamasıdır (Barabási, 2010).

Gerçek hayattaki ağlar ise çoğunlukla rasgele değildir, Barabási ve Bonabeau'nun (2003) ifade ettiği gibi ölçeksizdirler:

Bağlantıların dağılım grafiği, kuvvet yasası dağılımına denk gelir. Düğümler arasında bir eşitlik yoktur. Çoğu düğüm son derece az bağlantıya sahiptir ve tüm ağı çok sayıda bağlantısı olan göbeklerin tuttuğu görülür. Dolayısıyla artık ortalama bağlantıya sahip düğümlerden oluşan bir çan eğrisi yerine aşağıdaki kuvvet yasası dağılımını elde ederiz:

Neden bazı düğümlerin derecesi daha yüksektir? Barabási ve Bonabeau (2003), gerçek hayatta ağların birbirine rasgele bağlanmadığını, düğümlerin bağlanmasının bilinçli ya da bilinçsiz bir tercihe dayandığını belirtir. Ağların evrimi rasgele ve demokratik değildir. Tercihli bağlanma yasası tarafından yönlendirilir. Örneğin, web'de daha çok bağlantısı olan sayfalar daha çok tanınır. Biz de sayfalarla bağlantı kurarken çoğunlukla bunları tercih ederiz. Ya da bağlantılarınız fazlaysa, A kişisiyle tanışma (bağlantı kurma) şansınız, çevresi zayıf birinden daha yüksektir. Arama motorları, web'in hepsini taramaz. Çıkardığı sonuçlar, çoğunlukla bağlantı sayısı fazla sayfalardır. Biz de bunlara eriştiğimiz için bunlara bağlantı veririz ve bu sayfaların derecesini daha da artırırız: Bağlantı, bağlantıyı çeker.

Ağ biliminin ilgilendiği bir başka soru da ağların saldırılara karşı ne kadar dayanıklı olduğudur? Hem rasgele ağlarda hem de ölçeksiz ağlarda düğümlerin büyük bir bölümü kaldırılsa bile ağdaki düğümlerin bağlılığı belirli bir eşik değerine ulaşıncaya kadar etkilenmez. Fakat ölçeksiz ağlarda, ağdan kaldırılacak düğümleri rasgele seçmek yerine önemli, farklı öbekleri birbirine bağlayan popüler düğümleri seçerseniz ağı çökertebilirsiniz. Örneğin, internette çok sayıda sunucuda arıza olması ya da sunucuların saldırıya uğraması durumunda bile internet çökmez. Ama birkaç yüz civarındaki önemli göbeğe yapılan eşzamanlı bir saldırı interneti altüst edebilir. Teorik olarak böyle olsa da tüm önemli göbeklerin eşzamanlı çökmesi/çökertilmesi çok küçük bir olasılıktır (Barabási, 2010).

Lewis (2008) ağ biliminin bu yeni dönemi için bazı genellemelerde bulunmanın henüz erken olabileceğini yazar. Ama Lewis'e göre bu dönemin ağlara bakışı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Yapı**: Farklı ağların farklı biçimleri ve topolojileri olabilir. Fakat ağlar, rasgele bir araya gelmiş düğümlerden oluşmaz. Belirli bir yapıları vardır.
- **Dinamizm**: Ağlar dinamiktir. Süreç içinde içerdiği düğümler artıp azalabilir, bağlantılar ve yapı değişebilir.
- **Otonomi**: Ağlar, merkezi bir planlama ya da kontrolden çok gönüllü (ama rasgele değil!) düğümlerin kendiliğinden ve otonom eylemiyle oluşur.
- **Ortaya çıkma**: Zaman içinde ağda çıkan değişiklikler, ağı yeniden örgütlenmeye zorlar. Bu değişim bazı disiplinlerde evrim olarak da adlandırılır. Ağ, ilk oluşum anında rasgele düğümler ve bağlantılardan meydana gelse bile süreç içinde tercihli bağlanma yasasına göre gelişir.
- **Aşağıdan yukarı evrim**: Ağlar, aşağıdan yukarı, yerelden genele doğru evrimleşir. Yukarıdan aşağı bir tasarım denense bile, ağdaki etkileşimler ve yeni düğümler sonucunda ağ değişir.
- **Topoloji**: Bir ağdaki düğümlerin nasıl yerleşeceğini ve nasıl bağlanacağını belirleyen genel yapıya denir. Topoloji, ağın bir özelliğidir. Ağın topolojisi zaman içinde değişiyorsa bir dinamizmden söz edebiliriz.
- **Güç**: Bir düğümün gücü, derecesiyle, öbek olup olmamasıyla ve diğer düğümlere yakınlığıyla ilişkilidir. Bir ağın gücü de, düğümlerinin ve bağlantılarının sayısına ve gücüne bağlıdır.

- **Kararlılık**: Bir ağ, düğümlerindeki ve bağlantılarındaki değişim oranı zaman içinde düşüyorsa ya da sınırlı zaman içinde salınımlara dönüşüyorsa ağın kararlılığından bahsedebiliriz.

* * *

Bu yazıda, ağ bilimini ve tarihsel gelişimini özetlemeye çalıştım. Yanlış anlaşılmak istemem. Ağ bilimi sadece genel bir çerçeve sunar. Barabási (2010), düğümlerin bağlanması rasgele değil, tercihlidir derken bu bağın sosyal ağlarda ya da hücreler arasında nasıl gerçekleşeceği hakkında bir yorumda bulunmaz. İnsanların sosyal ağlarda birbirine nasıl bağlandığı, kişilerin birbirlerini nasıl etkilediği, herhangi bir fikrin nasıl yayıldığı ağ biliminin cevap veremeyeceği, başka disiplinlerin çalışma alanına giren konulardır.

Ağlar tıptan ekonomiye kadar çok çeşitli alanlarda zihin açıcı olabilmektedir.

Barabási, Vogelstein, Lane ve Levine'in makalelerinde kanser hücrelerini internete benzettiklerini ve kanser hücrelerinin ölçeksiz bir şebeke izlenimi verdiğine dikkat çektiklerini belirtir. Ayrıca virüslerin ve salgınların yayılmasının ağlara aktarımı, salgınlara karşı mücadelede başarılı sonuçlar verebilmektedir.

Adını virüslerden alan viral pazarlama da ağlara dayanmaktadır. Şirketler hedef kitleye doğrudan reklam yapmak yerine pazarlanacak ürünün ya da fikrin kişiden kişiye yayılmasını sağlamaktadırlar. Ürünlerin ya da fikirlerin göbekler, yüksek bağlantı derecesine sahip kişiler tarafından benimsenmesi pazarlamanın gücünü arttırır.

Sosyologlar, sosyal ağ analizleriyle tercihli bağlanmanın arkasındaki motivasyonları, beklentileri ve algısal sınırları araştırmaktadır.

Ağ bilimi, farklı disiplinlerde faaliyet gösteren bilimcilerin kendi alanlarına dair ağ modelleri oluşturmalarına yardımcı olmakta, bu disiplinlerin araştırmalarından elde edilen sonuçlar ağ bilimini geliştirmektedir. Kısacası, ağ sadece ağ değildir. Dünyayı farklı biçimde görebilmektir.

KAYNAKLAR

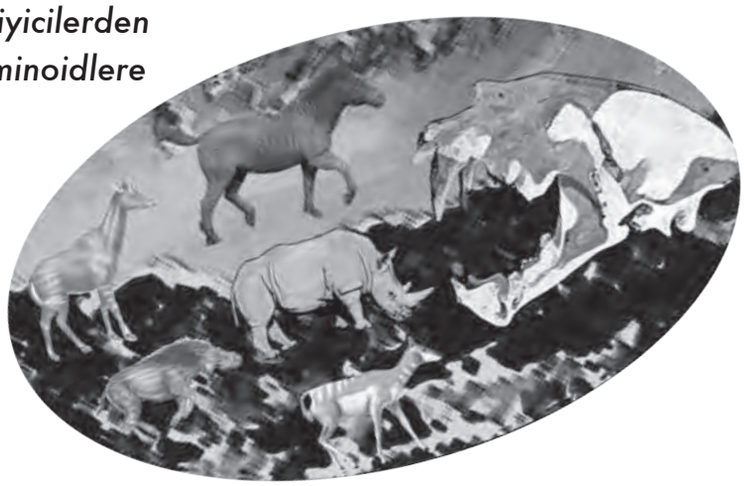
- Barabási, A. L., Bonabeau, B. (2008), *Scale Free Networks*, Scientific American, Mayıs 2003, http://www3.nd.edu/~networks/Publication%20Categories/01%20Review%20Articles/ScaleFree_Scientific%20Ameri%20288,%2060-69%20(2003).pdf
- Barabási, A. L. (2010), *Bağlantılar (İş Hayatında, Bilimde ve Günlük Yaşamda)*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Optimist Yayın Dağıtım.
- Bonacich, P (1972)., Factoring and weighing approaches to clique identification, J. Math. Sociol. 2:113-120.
- Lewis, T. G. (2008), *Network Science: Theory and Practice*, John Wiley & Sons.
- National Research Council (2005), Committee on Network Science for Future Army Applications, *Network Science*, Board of Army Science and Technology, National Academies Press, www.nap.edu.

Çorakyerler Fosil Yatağı

Çankırı'da tarihten kalma bir hayvanat bahçesi

Zürafagillerden gergedangillere, et yiyicilerden kuyruksuz büyük maymun benzeri hominoidlere kadar, şimdiye kadar çok farklı türleri temsil eden fauna topluluğuna yaşam alanı oluşturmuş olan Çorakyerler, dünyada eşine az rastlanan çok önemli bir lokalite haline geldi. Günümüzde, yapılan kazılarda Çankırı ve çevresinde, bugün nesli tükenmiş, ancak Geç Miyosen dönemde Çorakyerler'de yaşamını sürdürmüş hayvanların fosilleri bol miktarda ele geçiyor.

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol
Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Bölüm Başkanı

Çorakyerler Omurgalı Fosil Yatağı, Çankırı ilinin Yapraklı yolu üzerinde, şehir merkezinden yaklaşık 4-5 km uzaklıkta, Fatih Mahallesi'nde yer almaktadır. (Burası, MTA Genel Müdürlüğü araştırmacıları ile Alman Linyit Araştırma ekibinin birlikte 1970'li yıllarda yapmış oldukları araştırmalar esnasında keşfedilmiş olup, o dönemde buradan ele geçen fosillerin akıbeti konusunda herhangi bir bilgimiz olmamakla birlikte Almanya'da bir müzede olduğuna ilişkin duyumlar alınmaktadır). Çorakyerler fosil lokalitesindeki çalışmalara 1997 yılında Çankırı Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında, benim bilimsel danışmanlığımda kurtarma kazısı niteliğinde başlanmıştır. 1997-2000 yılları arasında yapılan çalışmalar sırasında buranın zengin bir fosil yatağı olduğunun anlaşılması üzerine, 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün desteğiyle Çorakyerler, Bakanlar Kurulu kararlı bir kazıya dönüştürülmüş, bu makalenin yazarının başkanlığındaki ekiplerle bugüne kadar kazı çalışmaları devam etmiştir.

Kazı çalışmaları yapmamızdaki temel amacımız öncelikle yok olmak üzere olan bir fosil yatağını korumaya almak ve kurtarmak, daha sonra buradaki fosil buluntulardan fauna çeşitliliği, dağılımı, morfolojik değişim ve yayılımı araştırmaktı.

Çorakyerler Fosil Yatağı buluntuları, tarihlendirmeye yönelik çalışmalardan anlaşıldığı üzere 8-7 milyon yılları arası bir döneme denk gelmektedir, bu da Geç Miyosen dönemedir.

Çorakyerler'in yer aldığı Çankırı-Çorum havzası, Tetis Denizi'nin çekilmesiyle oluşmuştur ve 16 milyon yıldan itibaren karasal omurgalılar bu havzada yaşamaya başlamıştır. Başlangıçta ormanla kaplı olduğu bilinen bu havzada, Geç Miyosen dönemle birlikte kurak/yarı kurak bir iklim ile savana tipi bitki örtüsü hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde havzada bir iç deniz görünümünde olan Mesiniyen Denizi'nin kurumasıyla birlikte başlayan kuraklık krizi, bölgede yaşayan canlıları da etkilemiş ve bu dönem başlangıcında bölgedeki canlılar kendilerine daha uygun yaşam alanları bulmak için yer değiştirmeye başlamışlardır. Bu durum, doğuya doğru gidildikçe ele geçen, o dönemlerde yaşamış olan canlılara ait fosil buluntulardan anlaşılmaktadır. Çorakyerler mevkiinin jeolojik, stratigrafik ve paleocoğrafik yapısı da bu bilgileri destekler niteliktedir.

Çorakyerler mevkiinde yapılan çalışmalardan, Geç Miyosen dönem sonlarına doğru (yaklaşık altı milyon yıl önce) başlayan kuraklaşmadan dolayı yörede yaşayan fauna topluluğunun oldukça zor bir süreç geçirdiği ve bugün kazı çalışmala-

1997-2000 yılları arasında yapılan çalışmalar sırasında zengin bir fosil yatağı olduğu anlaşılan Çorakyerler Fosil Yatağı, 2001 yılında kazı alanı haline getirilir.

rından çıkarılan fosillerin ait olduğu canlıların da o dönemde yaşanmış olan birtakım doğa olayları sonucunda yaşamlarını yitirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Geç Miyosen dönemle birlikte en eskisi sekiz milyon yıldan başlayarak yedi milyon yıla kadar uzanan bir süreci kapsayan dönem içerisinde yaşamış olan Çorakyerler fauna grubu, bu dönemin canlı topluluğunu temsil etmektedir. Yapılan çalışmalardan kitle halinde öldükleri anlaşılan bu faunaya ait fosil buluntuların çoğunluğunu bebek ve genç bireylerin oluşturması ve bazı kemiklerdeki et yiyicilere ait diş izleri, bunların etçil hayvanların beslenme alanını oluşturmuş olabileceğini de düşündürmektedir. Zürafagillerden gergedangillere, et yiyicilerden kuyruksuz büyük maymun benzeri hominoidlere kadar şimdiye kadar çok farklı türleri temsil eden fauna topluluğuna yaşam alanı oluşturmuş olan Çorakyerler, dünyada eşine az rastlanan çok önemli bir lokalite halini almıştır. Günümüzde Çankırı ve çevresinde nesli tükenmiş, ancak Geç Miyosen dönemde Çorakyerler'de yaşamını sürdürmüş olan hayvanların fosilleri burada yapılan kazılardan bol miktarda ele geçmektedir. Bu fauna topluluğu bize Anadolu'daki canlı hareketliliği/göçler hakkında önemli kanıtlar sunmaktadır.

Çorakyerler kazısından yeni türlere ait son derece önemli buluntular da ele geçmektedir. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen yeni türlere ait bulgularla daha da önem kazanan Çorakyerler, 1970'li yıllarda yapılan çalışmalarda ele geçen bulgulara göre 9-10 milyon yıl eskiye tarihlendirilirken (Sickenberg, 1975; Lunkka ve diğ., 1999), bizim çalışmalarımızın başlamasıyla; farklı zamanlarda yapılan faunal karşılaştırma ve magnetostratiğrafik tarihlendirmeye göre MN11-12 zonlarında yer aldığı anlaşılmıştır ve yaklaşık sekiz milyon yıl öncesinden başlayarak yedi milyon yıla kadar olan bir süreç içerisinde yaşamış olan faunaya ilişkin fosiller buradan ele geçmektedir. (Kaymakçı ve diğ., 2004; Ünay ve diğ., 2006; Sevim ve diğ., 2001)

Çorakyerler fosil buluntuları hangi türleri temsil eder?

Çorakyerler lokalitesindeki fosil buluntularını en çok bulunanlardan en az bulunanlara doğru sıralarsak şu tablo ortaya çıkar: Tek tırnaklılar, çift tırnaklılar, hortumlular, kemiriciler, etçiller (yırtıcılar ve leş yiyiciler), kaplumbağagiller ve en önemlisi kuyruksuz büyük maymun benzeri hominoidler (Sevim ve Kiper, 2002; Sevim ve Pehlevan, 2004; Sevim ve diğ. 2006-2007; Sevim ve Yiğit, 2008-2009). Bu gruplar aile dağılımı açısından değerlendirildiğinde; gergedangiller, atların atalarına ait fosiller, öküzgiller, zürafagiller, antilop türü canlılara ait fosiller ile domuzgillere ait fosiller olmak üzere 3000'nin üzerinde fosil buluntunun varlığından söz edebiliriz.

Rhinocerotidae ailesi (gergedangiller): Çorakyerler'de en fazla sayıda ele geçen fosiller gergedangillere ait olanlardır. Bunlar *Ceratotherium, Chilotherium, Aceratherium* olmak üzere üç farklı cinsle temsil edilmektedir. Bu cinslere ait fosil bulgulardan *Ceratotherium neumayri*, *Chilotherium kowalevskii* ve *Acerorhinus sp.* türlerine ait fosillerin varlığı anlaşılmıştır (Pehlevan 2005). *Ceratotherium*'un Türkiye'de Geç Miyosen lokaliteleri içinde en yoğun buluntulardan biri olduğu ve Geç Miyosen boyunca yaşamış olan bu türün Turoliyen sonunda ortadan kalktığı belirtilmektedir (Pehlevan,2005). *Rhinocerotidae* ailesine ait fosiller, son beş yıl içerisinde en çok ele geçen fosillerdir.

Bovidae ailesi (koyun, keçi ve sığırların ataları, kısaca öküzgiller): Boynuzlugiller olarak isimlendirilen Bovidaeler, çift toynaklı geviş getiren bir ailedir ve bu aile içerisinde 140 türün varlığından söz edilmektedir. Bunlar arasında sığır, koyun, keçi, manda, bizon, antilop ve ceylan vb. gibi, insanların uzun zamandır av ve ev hayvanı olarak faydalandığı birçok tür sayılabilir. Çorakyerler kazısından son beş yıl içerisinde ele geçen buluntular değerlendirildiğinde, Bovidae ailesine

Bovidaeler, çift toynaklı, geviş getiren bir ailedir; bu aile içerisinde 140 türün varlığından söz edilir.

Antilop atalarına ait bir boynuz da, Çorakyerlerden çıkarılan fosiller arasında.

ait fosil buluntuların yoğunluk açısından ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Çorakyerler Bovidae buluntuları içerisinde, bu aileyi temsil eden en az dokuz farklı türe ait fosil bulgudan söz etmek mümkündür. Bu türler içerisinde; *Tragoportax gaudryi*, *cf Prostrepsiceros sp*, *Paleoreas cf P. elegans*, *Protoryx sp.*, *Gazella sp.*, *Oioceros rothi*, *Oioceros sp.*, *Plesiaddax sp.*, *Criotherium sp. Bovid gen. et. sp. indet* sayılabilir.

Equidae ailesi: Çorakyerler atgilleri olarak tanımlanan Equidae ailesi, *Hipparion sp. A*, *Hipparion sp. B* ve *Hipparion sp. C* olmak üzeri en az üç türle temsil edilmektedir. Atın filogenetik evrim sürecindeki ilk temsilcileri *Hyracotherium*'dur. Bu türün ön ayağında dört, arka ayağında üç parmak ve ön ayakta bir, arka ayakta iki körelmiş parmak bulunması, atların ilk temsilcilerinin beş parmaklı bir atadan köken aldığının kanıtıdır. Bunların, bugünkü atlardan farklı olarak ormanlık alanda ve çevresinde yaşamaları nedeniyle, dişlerinin taç kısmı kısa, kök kısmı uzundur. Atlar iki ayrı evrimsel çizgi göstermiştir. Birincisi, daha sonra ortadan kalkan *Hipparion*, diğeri ise Pleistosen'de bugünkü atların cinsini meydana getiren *Equus*'dur. *Hipparion* Avrupa ve Asya'da Miyosen-Pliyosen sınırının belirlemesinde tip fosil olarak kullanılmaktadır. Çorakyerler'de de bulunan *Hipparion*lar Afrika'da Pleyistosen döneme kadar yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Çorakyerler atlarının bazı türleri yine Geç Miyosen döneme tarihlendirilen Ankara-Kazan-Sinap'taki bulgularla benzerlik göstermektedir (Koufos, 2000).

Giraffidae (Zürafagiller) ailesi: Zürafagiller olarak bilinen bu aile, alçak taçlı buruşuk mineli yanak dişlerine sahip türlerdir. Bunlar basit yapılı deriyle örtülü ossicone olarak değerlendirilen boynuzlara sahiptirler. Giraffidae ailesi, Anadolu Geç Miyoseninde paleotragus, samoterium, bohlinia ve giraffa cinsleriyle temsil edilmektedir. Oldukça nadir ele geçen Çorakyerler'deki zürafagillere ait fosillerin *Paleotragus cf P.* ve *Samotherium*'a ait fosiller olduğu düşünülmektedir.

Suidae (domuzgiller) ailesi: Domuzgillerin mensup olduğu aile olarak bilinen Suidae ailesi geviş getirmeyen ve bir çift toynağa sahip canlılar olarak bilinmektedir. Bunların her ayaklarında parmakları bulunmaktadır. Toynaklaşmış olan üçüncü ve dördüncü parmaklar diğerlerinden daha büyüktür. Daha küçük olan ikinci ve beşinci parmaklar daha yüksekte durur ve yere değmez. Giraffidae'lerde olduğu gibi Suidaeler'e ait fosiller de Çorakyerler lokalitesinde sınırlı sayıda bulunmaktadır ve buradaki Suidae ailesi *Microstonyx major cf.* türü ile temsil edilmektedir.

Proboscidea (hortumlular/filgiller) takımı: Diş, çene ve bazı vücut parçaları bulunan Proboscidea takımına ait fosiller Çorakyerler'de *Choerolophodon pentelici* türüyle temsil edilmektedir. Çorakyerler'deki Proboscidea buluntularının 2005 yılına kadar olanları Şahin tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Buna göre *Choerolophodon pentelici*'nin taşıdığı türemiş karakterler Bulgaristan ve Yunanistan'da bulunan *Choerolophodon*'larla paralellik göstermekte ve Çorakyerler proboscidleri homojen bir yapı sergilemektedirler (Şahin, 2005).

Carnivora (yırtıcılar ve leş yiyiciler; etçiller) takımı: Bu alanda daha önceki çalışmalarda hiç söz edilmeyen Carnivora takımı, 1997 yılından sonraki çalışmalarda sürpriz bir biçimde ele geçen diş, çene ve kafa iskeletleri; mustelidae ve hyaenidae ve felidae ailelerini temsil eden türlerin bu çevrede yaşamış olduğunu kanıtlamaktadır. İlk yıllarda bu takımın örneklerine hiç rastlanmazken, 2004 yılından sonra her yıl oldukça iyi örnekler ele geçmeye başladı.

Carnivora takımının en büyük ailesi 56 türü olan ve sansargiller olarak bilinen *Mustelidae* ailesidir. Bu ailenin üyeleri küçük omurgalılar, kuşlar, onların yumurtaları ve omurgasızlarla beslenmektedirler. Gelincik olarak da isimlendirilen bu türün örneklerine Çorakyerler lokalitesinde rastlanmaktadır.

Bu takımının en son ortaya çıkan ailesi ise sırtlan olarak bilinen

Carnivora takımından kılıç dişli kaplangillere ait fosil parçalarının bir araya getirilmiş hali. Carnivora takımına ait diş, çene ve kafa iskeletleri, bölgede 1997 yılından sonraki çalışmalarda ele geçti.

Carnivora takımından kılıç dişli kaplangillere ait fosiller.

Hyaenidae'dir. Bunların ilk örneklerine Afrika ve Asya'da rastlanırken, Geç Miyosen dönemle birlikte en fazla çeşitliliğe ulaştığı bilinmektedir. Çorakyerler'de bu türe ait fosil buluntular mevcuttur.

Çorakyerler 2007 yılında ele geçen ve şu anda Çankırı müzesinde sergilenen hançer benzeri köpek dişlere sahip et yiyicinin kafatası, bulunan en iyi örneklerden biridir. Testere biçimindeki köpek dişleri, bu canlının avını yakaladığı an öldürmesini sağlamaktadır. Kedigillere dâhil edilen bu türün ilk temsilcileri jeolojik süreç içerisinde en az iki kez evrimleşmiş olmalıdır. Zamanla iri ve ağır hareket eden otçulların yok olması ile hızlı hareket eden antilop benzeri otçulların ortaya çıkması sonucu, ağır hareket eden kama-dişli kediler bu avları yakalamakta zorlandıkları için yok olarak, yerini Pantherinae ailesi üyeleri almıştır. Kedigiller içerisinde yer alan gerçek kama dişliler *Machairodontidler* ile modern kedilerin son ortak atası *Pseudaelurus*'tur. Bunlar yaklaşık 18-20 milyon yıl önce birbirinden ayrılmıştır. *Machairodus*, küçük türlerden aslan boyutundaki türlere kadar çeşitlilik gösteren büyük kama dişlilerden oluşan bir cinstir. 15-2 milyon yılları arasında Avrupa, Asya, Afrika ve Kuzey Amerika'da var olmuşlardır (Turner, A., 1997). Çorakyerler'de bulunmuş olan örneğin de bunlardan birinin içerisinde yer aldığı düşünülmektedir.

Primat takımı: Lokalitemizin en önemli buluntularından biri olan ve şu an için *Ouranopithecus turkae* olarak isimlendirilen türe ait buluntular ilk kez 2001 yılında bulunmuştu. 2011 yılı kazı sezonunun sonlarına doğru (isminin belki de ilerde değişmesi muhtemel olan) bu türün en güzel örneği ele geçti. Primat takımı içerisinde yer alan ve 8-7 milyon yılları arasına tarihlendirilen Çorakyerler hominoid buluntusu, şu ana kadar bulunanlardan farklı bir morfolojiyi yansıtmaktadır (Sevim ve diğ. 2001). Primatlar, memeliler sınıfı içerisinde yer alan 18 takımdan zekâca en gelişmişidir. Mezozoik dönem sonunda (65 milyon yıl öncesi) memeliler sınıfında görülen büyük dallanmanın doğal bir sonucu olarak primat takımı da büyük bir çeşitlenme göstermiştir. Özellikle Miyosen dönemde (25-5 milyon yıl öncesi) hominoidler olarak tanımlanan bu grup o dönemin iklimsel koşulları nedeniyle Orta Miyosen'de kuzey yarımkürede yaygınlaşmaya başlamıştır. Anadolu da bu dönemde hominoidlere ev sahipliği yapmıştır. Bursa-Paşalar (Alpagut ve diğ., 1990) Ankara-Çandır (Güleç ve diğ., 2003), Ankara-Sinaptepe (Alpagut ve diğ., 1996. Kapelman ve diğ., 2003) ve Çankırı-Çorakyerler (Sevim ve diğ., 2001) bu aileye mensup kalıntılarının ele geçirildiği alanlardır. Bunlardan ilk ikisi Orta Miyosen dönem, yani 16-14 milyon yıllara tarihlendirilirken, Sinap ve Çorakyerler Geç Miyosen döneme tarihlendirilmektedir. Kuzey yarımkürede, dolayısıyla Anadolu'da (Çorakyerler'in bulunduğu Çankırı-Çorum havzasının da içerisinde yer aldığı) giderek soğuyan ve kuraklaşan iklim nedeniyle kuzeye inen bu canlıların tekrar güneye göç ettiği varsayılmaktadır (Begun ve diğ., 2003; Brain, G. R., 1999). Yaklaşık 8 milyon ile 1,7 milyon yılları arasında kuzey yarımkürede hominoid-hominid kalıntılarına rastlanmaması da bu görüşü desteklemektedir.

Primat palat.

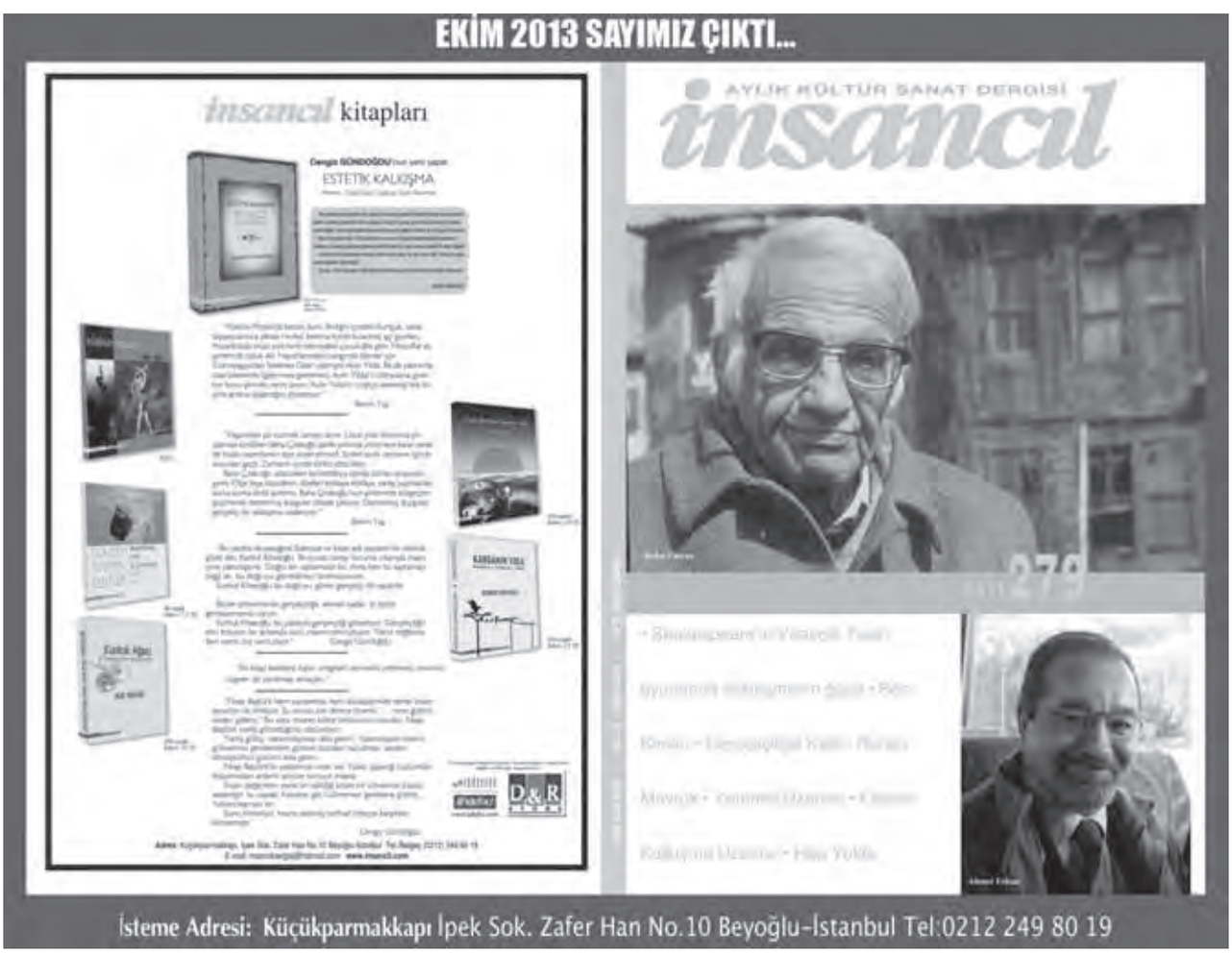
Primat takımından Hominoidae familyasına ait (kuyruksuz büyük maymun benzeri) bir altçene fosili.

Anadolu'da ilk hominoid örnekleri yaklaşık 16 milyon yıl ile tarihlendirilmektedir. Bu Afrika dışında en erken hominoid örneği olarak değerlendirilmektedir. Çorakyerler'den ele geçen primat fosili şu an için Makedonya'da bulunmuş olan *Ouranopithecus*'a benzemekle birlikte (Bonis ve diğ.,1990), Pliyosen taksaları olan *Australopithecus anamensis* ve *Ardipithecus ramidus*'a da benzerlikleri vardır (Begun, 1996; Begun, 2001). Bu nedenle sadece diş ve çenelerle temsil edilen bu türün vücut iskeleti parçaları bulunduğunda daha kesin bir tanımlama yapmak mümkün olacaktır. Çorakyerler kazısına devam edilmesinin amaçlarından biri de budur. Çorakyerler'de Geç Miyosen dönemde yaşamış olan canlıların bu göçün son halkalarından biri olması nedeniyle, buradan ele geçen her buluntu önemlidir.

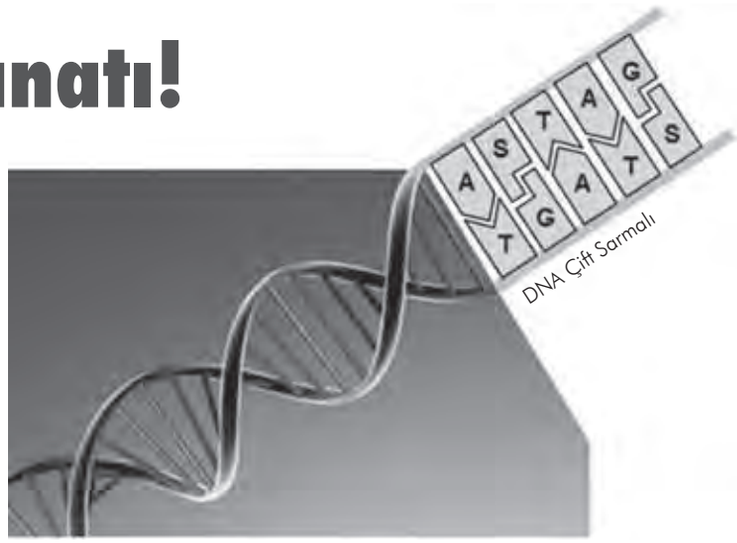
KAYNAKLAR

- Alpagut, B., P. Andrews & L. Martin, (1990) "New Miocene Hominoid specimens from the Middle Miocene Site at Paşalar", J. Human Evolution, 19:397-422.

- Alpagut, B., P. Andrews, M. Fortelius, J. Kappelman, İ. Temizsoy, H.Çelebi and W Lindsay (1996) "A New speciman af Ankarapithecus metai from the Sinap Formation of central Anatolia", Nature, v.382 pp. 349-351.
- Begun, D., E. Güleç, & D. Geraads, (2003), "Dispersal patterns of Eurasian homioids: implications from Turkey", in: Reumer, J.W.F. & Wessels, W. (eds.), *Distribution and Migration of Tertiary Mammals in Eurasia. A Volume in Honour of Hans de Bruijn - DEINSEA 10: 23-39* Published 1 December 2003.
- Begun, D.R., (2001), "African and Eurasian Miocene Homioids and origins of the Hominidae", in: Andrews, P., Koufos, G.D. & De Bonis L. (eds.), *Hominoid Evolution and Environmental Change in the Neogene of Europe*, pp. 231-253, Cambridge University Pres, Cambridge.
- Begun, D. (1996) "Events in European hominoid evolution",, *EUROPAL*, 10: 16-20; Strasbourg.
- Bonis, L., G. Bouvrain, D. Geraads, G.D. Koufos (1990) "New hominoid skull material from the late Miocene of Macedonia in Northern Greece", *Nature* 345:712-724.
- Brain, G.R., (1999), "Eurasian Hominoid Evolution", *Evolutionary Anthropology News*, pp.194:196.
- De Bruijn, H., Daams, R., Daxner-Höck, G., Fahlbusch, V., Ginsburg, L., Mein, P. & Morales, J., (1992), *Report of the RCMNS working group on fosil mammals*, Reisenburg 1990, *Newsletters on Stratigraphy* 26 (2/3): 65-117.
- Güleç, E., D.R. Begun, & D. Geraads (2003) *Geology and Vertebrate Paleontology of the Middle Miocene Hominoid Locality Çandır (Central Anatolia Turkey)*, Courier Forschungsinstitut Senckenberg CFS 240, E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung (Nägele u.Obermiller) Stuttgart.
- Kapelman, J., B. G. Richmond, E.R. Seiffert, Maga, A. M., Ryan T. M. (2003), *Hominoidea (Primates), Geology and Paleontology of the Miocene Sinap Formation*, Turkey, Columbia University Pres, New York, pp.90-124.
- Kaymakçı, N., C. Langeries, H. De Bruijn, E. Ünay (2004) "Basılmamış Analiz Raporları"
- Koufos, G. D., (2000), "The Hipparions of the Late Miocene Locality Nikiti 1", Chalkidiki, Macedonia, Greece- *Revue de Paléobiologie* 19 (1): 47-77.
- Lunkka, P.J., M. Fortelius, J.Kappelman & Ş. Şen (1999) "Chronology and mammal faunas of the Miocene Sinap Formation, Turkey", in: Agusti, J., Rook, L. & Andrews, P. (eds.), *Hominoid Evolution and climatic change in Europe, vol. 1, The evolution of the Neogene terrestrial ecosystems in Europe*, pp. 238-264, Cambridge University Pres, New York
- Pehlevan, C. (2005) Çorakyerler (Çankırı) Rhinocerotıdae (Mammalıa) Buluntularının Değerlendirilmesi (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sevim, A., D. R., Begun, E. Güleç, D. Geraads, & C. Pehlevan (2001), "A new late Miocene hominoid from Turkey", *American Journal of Physical Anthropology Supplement* 32: 134-135.
- Sevim, A. Y. Kiper, (2002), "2000 Yılı Çankırı/ Çorakyerler Kazısı", Uluslararası 23. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-1 Haziran 2001, Ankara), TC. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1:275-284.
- Sevim, A ve C. Pehlevan, (2004), "2002 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", Uluslararası 25. Kazı Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003 Ankara), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2:317-326.
- Sevim, A., C. Pehlevan, A. Yiğit, P. Gözlük, (2006), "2004 Yılı Çorakyerler Kazısı", 27. Kazı Sonuçları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı DÖSİM.
- Sevim A. C. Pehlevan, A. Yiğit, P. G. Kırmızıoğlu (2007) "2005 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", 28.Kazı Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs-2 Haziran 2006 Çanakkale), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2: 419-437.
- Sevim A., A. Yiğit, (2008), "2006 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", 29. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, (28 Mayıs-1 Haziran 2007), 2: 343-359.
- Sevim A., A. Yiğit (2009), "2007 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", 30. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (26-30 Mayıs 2008), Ankara, s.449-470.
- Sickenberg, O. (1975) *Die Gliederung des höheren Jungtertiärs und Altquartärs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die internationale Neogen-Gliederung*. Geologisches Jahrbuch (Regionale Geologie Ausland), Hannover, Reihe B, Heft 15, 167.
- Şahin, S. (2005), "Geç Miyosen Çorakyerler (Çankırı, Anadolu) Proboscıdea Faunası" (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turner, A. (1997), *The Big Cats and Their Fosil Relatives*, Colombia University Pres, New York.
- Ünay, E., de Bruijn, H. & Sraç, G., 2003, "A preliminary zonation of the continental Neogene of Anatolia based on Rodents", in: Reumer, J.W.F. & Wessels, W. (eds.), *Distribution and Migration of Tertiary Mammals in Eurasia. A Volume in Honour of Hans de Bruijn - DEINSEA 10: 539-548* Published 1 December 2003.
- Ünay, E., H. De Bruijin & F., Alpaslan Suata (2006), "Rodents from the Upper Miocene Hominoid Locality Çorakyerler (Anatolia), Beitr Palaönt, 30 : 453 – 467, Wien.

Atıf yapma(ma) sanatı!

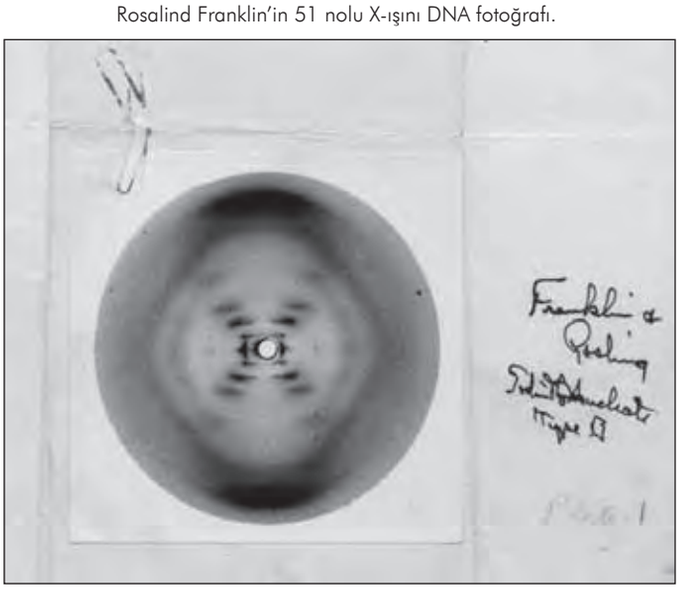

Bilim literatürü, kötü atıf örnekleriyle doludur. Hatta doğru atıf yapmama sanatından da söz edebiliriz. Bu sanatı icra ederken örneğin rakip bir araştırma grubunun yayınlarına atıf sayısını asgari düzeyde tutar, kendi yayınlarımızı kaynak göstermek yoluyla başkasının yayınlarına atıf yapmaktan kurtulur, özel bir görüşme esnasında başkalarından aldığımız fikirleri o kişileri zikretme ihtiyacı duymaksızın kullanırız. En ünlü örneklerden biri Rosalind Franklin'in DNA yapısının keşfindeki katkısının hasır altı edilmesidir.

Prof. Dr. Sedat Ölçer

Düzgün atıf yapmak, bilimsel makale yazma sanatının önemli bir parçasıdır. Atıflar, literatüre mal olmuş kaynaklardan tam hangi malzemenin alınarak kullanıldığını eksiksiz ve net bir şekilde ortaya koyar. Biliminsanları şunu iyi bilirler ki kaynak gösterme konusunda işlenen herhangi bir hata, kariyerleri için bir baş ağrısı, bazen bir kara leke, hatta kimi zaman bir "ölüm fermanı" niteliğinde olabilir. Fikrî mülkiyet ve entelektüel özgünlüğün adeta kutsal sayıldığı bu camiada, biliminsanlarının kaynak göstermede hataya düşmelerini önleyen ve bir bildiri, makale ya da kitap yazdıklarında kendilerini kötü atıf yapma yoluna düşmekten koruyan bir Atıf Tanrıçasının olduğuna inanmamız gerekir. Bilim dünyasındaki doğru ve namuslu atıf yapma geleneği ve ideali, önceden yayımlanan çalışmaların hakkını vermek bakımından son derece önemli olduğu kadar, her araştırmacıya, zaman içerisinde yapılacak olan atıfların da kendi katkılarını kayıt altına alacağına dair güvence vermektedir.

Rosalind Franklin'in 51 nolu X-ışını DNA fotoğrafı.

Ancak her beşeri faaliyetin mükemmeliyetten uzak olduğunu biliyoruz: Onu yakalamak, sanatta olduğu kadar bilimsel alanda da pek az insana mal olmuştur. Mozart'ın kusursuzluğa erişmiş olmasını hayranlık ve dehşetle gözlemleyen Salieri'nin *Amadeus* filmindeki "Vasatlık diz boyu ve her yerde!" diye haykırışı hâlâ belleklerimizde. Dolayısıyla atıf yapma sanatında da benzer bir tespit söz konusudur: Bilim literatürü, kötü atıf örnekleriyle doludur. Hatta eğer tersinden bakacak olursak, doğru atıf **yapmama** sanatından da söz edebiliriz. Bu sanatı icra ederken örneğin rakip bir araştırma grubunun yayınlarına atıf sayısını asgari düzeyde tutar, kendi yayınlarımızı kaynak göstermek yoluyla başkasının yayınlarına atıf yapmaktan kurtulur, özel bir görüşme esnasında başkalarından aldığımız fikirleri o kişileri zikretme ihtiyacı duymaksızın makalemizin bir parçası yaparız. Dolayısıyla, "sehven ya da kasten yapılmamış atıflar" ile doludur bilimsel yayınlar literatürü. Meşhur örnekler de mevcuttur doğal olarak.

DNA yarışı

James Watson ile Francis Crick'in çift sarmallı bir omurga etrafında kurulmuş DNA molekülü modellerini açıklayan devrim niteliğindeki 1953 yılı makaleleri adeta nefes kesen bir yarışma sonucu ortaya çıkmıştı. O sıralar DNA yapısının sırrını çözmekle uğraşan esasen üç ayrı grup vardı: Cambridge Üniversitesi Cavendish Laboratuvarı'ndaki

Watson ile Crick'in yanı sıra, Londra King's College Biyofizik Ünitesi'ndeki kristalografi uzmanları Rosalind Franklin ile Maurice Wilkins ve Caltech'te (California Institute of Technology) kimyacı Linus Pauling. Bu üç grubun çalışmaları at başı gidiyordu.

Pauling (1954 ve 1962 yıllarında iki Nobel Ödülü alarak, tarihe, tek başına çift Nobel Ödülüne sahip olan tek kişi olarak geçecekti), DNA'nın üç sarmallı bir yapıya sahip olduğunu tahmin ediyordu. Bu varsayımın hatalı olduğunu bilen ve üstün zekâlı Pauling'in en fazla beş-altı hafta içerisinde hatasından dönüp doğru cevaba ulaşabileceğinden endişe eden Watson ve Crick kendi çalışmalarını var güçleriyle hızlandırmışlardı. Dört hafta süren yoğun bir çalışma dönemi sonunda, DNA'nın yapısını açıklayabilecekler ve *Nature* dergisinin 25 Nisan 1953 tarihli sayısında yayımlanan "A Structure for Deoxyribose Nucleic Acid" başlıklı makaleleri bilim tarihinde yerini alacaktı (Aşağıda göreceğimiz üzere, 1962 yılında Maurice Wilkins ile birlikte buluşları için Tıp Nobel Ödülü'ne layık görüleceklerdi). Pauling, modelini organik bazların dışarıya doğru baktığı üç sarmallı bir yapı etrafında tanımlarken, Watson-Crick modelinde çift sarmallı bir yapı söz konusuydu. Basitleştirecek olursak DNA, kendi üzerinde burkulmuş uzun bir dayama merdiven gibiydi: Merdivenin sağ ve sol kirişleri birlikte burkulunca, birbirini sarmalayan iki sarmal ortaya çıkıyordu. Kirişler arasında monte edilmiş "basamaklar" iki sarmalı birbirine bağlıyordu. Biyokimyanın diliyle söylersek, "kiriş"leri oluşturan moleküller şeker-fosfat molekülleri ve basamakları oluşturan molküller ise baz çiftleriydi: Her çifti oluşturan bazlardan biri "sağ" kirişe diğeriyse "sol" kirişe aitti. Bu modelde, Adenin (A), Timin (T), Sitozin (S) ve Guanin (G) adında dört tür organik baz vardır. A bazı sayısının T bazı sayısına ve S bazı sayısının G bazı sayısına her zaman çok yakın olduğu bilindiği için, Watson ve Crick, bu bazların, sadece A-T veya S-G şeklinde birbirlerine bağlanabileceği sonucuna varmışlardı. Yani özetle, kendi üzerine burkulmuş merdivensi yapıdaki basamaklar, birbirine bağlanmış A-T veya S-G bazlarından oluşuyordu. Yapının bir çift sarmaldan oluştuğu ayrıca baz çiftlerinin bu çift sarmalın iç kısmında yer aldığı, DNA'nın yapısını açığa çıkarmak yolunda kilit varsayımlardı. Peki, Watson ve Crick DNA yapısını deşifre ederken ne gibi ipuçlarından faydalanmışlardı? Bu sorunun yanıtını verebilmek için, biraz önce ismi geçen bir diğer karaktere dönmemiz lâzım.

Rosalind Franklin

Rosalind Franklin, 1920 yılında zengin bir Yahudi ailesinin ikinci çocuğu olarak Londra'da dünyaya gelmişti. Orta ve lise eğitimini parlak bir öğrenci olarak tamamlayan Franklin, sonrasında Cambridge Üniversitesi'nde kimya okumuş ve akabinde bir süreliğine bir devlet araştırma kuruluşunda kömür ve kömür gözenekliliği (porozitesi) konusunda araştırmacı olarak çalışmıştı. Bu dönemdeki çalışmaları, 1945 yılında tamamladığı doktora tezi için bir temel oluşturmuştu. 1947 yılının başlarında, bazı tanıdık biliminsanlarının aracılığı ve desteğiyle Paris'teki Devlet Merkezi Kimya Hizmetleri Laboratuvarı'nın araştırmacı kadrosuna katılmak üzere bir iş teklifi almıştı. Dört yılını geçireceği bu laboratuvarda karşılaştığı Jacques Mering, Franklin'in mesleki kariyerini derinden etkileyecekti.

Bir X-ışını kristalografisti olan Mering, maddenin atom veya molekül dizilimlerini üç boyutlu olarak incelemeye yönelik X-ışını difraksiyon tekniğini sadece düzenli bir iç yapı gösteren katılara değil aynı zamanda "amorf" yani şekilsiz maddelere de uyguluyordu. Franklin, Mering'den adeta 'el aldı' ve Paris'te yaşadığı dönemde farklı materyallerin yapısı üzerine çalışarak ileri derecede uzmanlık kazandı. O sıralar X-ışını kristalografi tekniklerini biyolojik maddeye de uygulamak biliminsanlarının ilgisini çekmeye başlamıştı. Londra'daki King's College, bu konuda başta gelen araştırma laboratuvarlarından biriydi. Dolayısıyla kariyerini bu çalışma alanına yönlendirmek isteyen Franklin için Londra King's College'e girmek oldukça çekiciydi. Nitekim bu kariyer hamlesi fazla zor olmadı, Paris'teki çalışmaları ve bu arada yayımladığı birçok makale sayesinde King's College'in kapıları Franklin'e açıldı.

1951 yılı başında King's College'de Biyofizik Birimi'nde çalışmaya başlayan Franklin, birimin müdürü John Randall'ın isteği üzerine DNA molekülünün yapısını X-ışını teknikleri kullanarak incelemeye koyuldu. Aynı birimde bu konuda bir süredir çalışmakta olan kristalografi uzmanı Maurice Wilkins ve onun doktora öğrencisi Raymond Gosling de vardı. Ama ne var ki Franklin'in iş ilişkileri ilk başlardan sarpa sardı. Bu durumun Randall'ın, DNA difraksiyon araştırmalarının başına Franklin'in geçeceğine ve bundan böyle Gosling'in tez çalışmasının danışmanlığını da Franklin'in üstleneceğine dair kararını Wilkins'e tam net bir şekilde tebliğ etmemesinden kaynaklanabileceği düşünülüyor. Dolayısıyla Franklın'in işe başladığı günlerde tatilde olan Wilkins işine tekrar döndüğünde, Gosling'i Franklin ile birlikte çalışır buldu. Bu andan itibaren, Franklin ile Wilkins arasındaki sürtüşmeli çalışma ortamı aralıksız sürdü.

Franklin ile Gosling bir süre sonra ölçümleri sayesinde DNA'nın iki farklı yapısını gün ışığına çıkararak önemli bir buluş yaptılar: DNA ipliği çok nemli ortamda uzun ve ince (DNA'nın A şekli), kuru olunca ise kısa ve kalın (DNA'nın B şekli) bir-

Rosalind Franklin laboratuvarda.

Watson ve Crick (Wilkins ile birlikte) 1962 yılı Nobel Tıp Ödülünü aldılar. Franklin'in çalışmaları iç edilmişti.

yapı sergiliyordu. Franklin ile Wilkins arasındaki gerginliğin devam ettiğini gözlemleyen Randall, iki araştırmacının araştırma konularını bir nebze ayırmanın daha sağlıklı olacağını düşündü: Böylece Franklin'i A-şekli, Wilkins'i de B-şekli DNA üzerine çalışmaya yöneltti. Ocak 1953'e gelindiğinde, Franklin hem A-DNA'nın hem de B-DNA'nın bir çift sarmal şeklinde olduğuna ikna olmuştu. Kısa bir süre sonra, çalışma ve görüşlerini özetleyen A-DNA yapısı üzerine yazdığı iki makaleyi *Acta Crystallographica* dergisine yolladı. Makaleler 6 Mart 1953 tarihinde, yani Crick ile Watson'un DNA modelini son şekliyle ortaya koymalarından tam bir gün önce, derginin editörüne ulaştı. Franklin, Crick ile Watson'un çalışmalarındaki son gelişmelerden habersizdi. Peki, Crick ile Watson da mı Franklin'in ulaştığı sonuçlardan habersizdi?

Franklin'in hasıraltı edilen katkıları

30 Ocak 1953 gününe geri dönelim. King's College'deki meslektaşlarını telaş içerisinde ziyaret etmeye gelen James Watson'un yanında Linus Pauling'in yeni makalesinin bir önbaskısı bulunmaktadır. Bu makalede Pauling ve Corey, Watson ve Crick'in hatalı ilk modeline benzer bir model öne sürmekteler: Önerdikleri üç sarmallı DNA modelinin yanlış olduğunu bilen Watson, King's College'deki meslektaşlarının bu son gelişmeye dikkatini çekip birlikte çalışabilecekleri mesajını vermek istemektedir. Franklin'den beklediği desteği alamayan Watson buna karşın dostu Wilkins'in ilgisini çekmeyi başarır. Konuşmaları esnasında Watson'a yardımcı olmak isteyen Wilkins, bir ara bir fotoğraf teşhir eder: Franklin'in X-ışınıyla çekmiş olduğu 51 nolu B-DNA fotoğrafı. Görüntüyü inceleyen Watson heyecanlanmaya başlar. "Resmi görür görmez ağzım açık kaldı ve nabzım deli gibi atmaya başladı" diyecekti o anı daha sonra hatırlarken. Görüntüdeki haç şeklindeki örüntüler DNA yapısının bir çift sarmal şeklinde olduğuna işaret ediyordu. Ancak Wilkins, 51 nolu fotoğrafı Watson'a Franklin'den izinsiz göstermişti (Fotoğraf, 100 saatlik bir pozlandırma sonucu kısmen Franklin'in kendisinin geliştirdiği bir cihaz kullanılarak elde edilmişti). Bu fotoğrafın kendisinde bulunmasının nedeni de şuydu: Franklin o sıralar King's College'i terk etmek üzereydi ve Biyofizik Birimi'nin müdürü John Randall, King's College'de yürütülen çalışmaların ve burada elde edilen tüm sonuçların King's College'de kalmasını istemişti, dolayısıyla Franklin elindeki fotoğrafları Wilkins'e teslim etmişti.

Franklin Nisan 1958'de 37 yaşında kansere yenik düştü.

Şubat ayı boyunca B-DNA üzerine odaklanan Watson ve Crick, metal teller ile Franklin'in yol gösterici X-ışını görüntülerinden faydalanarak üç boyutlu bir DNA modeli oluşturmaya çalışırlar. Watson, "kirişlerin" dışarıda kaldığı ve bazların içeriye baktığı bir modele odaklanır. Dahiyane bir güdüyle, bazların birbirleriyle sadece belli bir şekilde bağlanabileceği sonucuna varır: A bazı T bazıyla ve S bazı G bazıyla eşleşebilirdi ancak. Crick ile Watson 25 Nisan'da yayımlanan makaleleriyle buluşlarını dünyaya duyurur, ancak bu sonuca varmalarında o denli önemli rol oynayan Franklin'in X-ışını fotoğraflarına dair, makalelerinin sonunda üstü kapalı bir ima dışında bir atıfta bulunmazlar. Şöyle derler: Londra King's College'deki Dr. M. H. F. Wilkins, Dr. R. E. Franklin ve birlikte çalışanlarının yayımlanmamış deney sonuçları ve fikirlerinden genel hatlarıyla haberdar olmak da bizler için özendirici oldu (We have also been stimulated by a knowledge of the general nature of the unpublished experimental results and ideas of Dr. M. H. F. Wilkins, Dr. R. E. Franklin and their co-workers at King's College, London.)

Aslında Rosalind Franklin'in DNA yapısının Watson ve Crick tarafından keşfedilişine katkısı sadece bir fotoğraftan ibaret değildi. Örneğin Şubat ayında Francis Crick'in tez danışmanı Max Perutz'un, Ara-

lık 1952'de yazılmış ve Franklin'in kristalografik çalışmalarını özetleyen ve ifşa edilmemesi gereken bir raporu Crick ile Watson'a gösterdiği bilinmektedir (Bu hareketinden dolayı Perutz yıllar sonra özür dileyecekti). Ayrıca Watson, Franklin'in Kasım 1951'de verdiği ve A-DNA ile B-DNA olarak DNA'nın iki farklı şeklini ve DNA molekülünün yapısına ilişkin veri ve görüşlerini -özellikle fosfat gruplarının yapının dış kısımlarında ("kirişlerde") yer aldığı bilgisini- açıkladığı bir seminerde şahsen bulunmuştu.

Watson ve Crick'in makalelerinde kaynak gösterme konusunda sergiledikleri tutum etik miydi? Şayet Franklin'in 51 no'lu fotoğrafı ve diğer sonuçlarıyla yönlendirilmeseydiler DNA'nın doğru modeline bu kadar kısa bir zamanda ulaşabilmeleri mümkün olabilir miydi? Franklin'in fotoğrafının yokluğunda, Linus Pauling doğru modele onlardan önce ulaşabilir miydi? Cambridge ve King's College'deki laboratuvar müdürleri arasındaki bir anlaşma sonucu, Watson-Crick makalesinin yayımlandığı *Nature* dergisinin 25 Nisan 1953 sayısında, Franklin ve Wilkins'in yazarlığını yaptığı ve dergide 2. ile 3. sırada yer alan birer makale de yayımlanmıştı. Ama ne var ki Watson-Crick makalesi X-ışını fotoğrafları içeren bu iki makaleye de atıf yapmıyordu. Aksine Franklin kendi makalesinin ilk versiyonuna daha sonradan bir not düşerek -Watson ile Crick'in kendi sonuçlarından faydalandığından haberdar değildi- "Dolayısıyla fikirlerimiz genel hatlarıyla bir önceki makalede Watson ile Crick tarafından öne sürülen model ile tutarsız değildir" demişti.

İki üzücü olay

Bu vakanın doğurduğu etik sorular hakkında bilim tarihçileri tarafından çok yazıldı çizildi, bu konuya burada girmeyeceğiz. Ancak iki üzücü olaya değinmeden bitirmeyelim.

Yukarıda söz ettiğimiz gibi, o altüst oluşlu Şubat'53 ayında Franklin King's College'den ayrılmak üzereydi. Mart ayında King's College'e veda etti ve kariyerini Londra'daki Birkbeck College'de araştırmacı olarak sürdürdü. Burada, Randall ile anlaşmaları uyarınca DNA üzerine çalışmaktan feragat edip tütünün mozaik virüsünü ve RNA'nın yapısını incelemeye başladı. Ancak 1956 yılına gelindiğinde Franklin'in sağlık sorunları baş göstermeye başladı. Kanserle mücadelesi iki yıl kadar sürdü ve Nisan 1958'de hastalığa yenik düştü. Öldüğünde 37 yaşındaydı. Birkbeck College'de geçirdiği sürede çok sayıda bilimsel makale yayımlamış ve yönettiği araştırma grubu yapısal viroloji branşının temelini atmıştı.

1962 yılının Tıp Nobel Ödülü, Francis Crick, James Watson ve Maurice Wilkins'e "nükleit asitlerin moleküler yapısının keşfi ve bunun canlı materyalde bilgi transferindeki önemi için" verildi. Nobel ödülleri sadece hayatta olan kişilere verildiğinden, ödülü kazananlar arasında dört yıl önce yaşamını yitirmiş olan Franklin doğal olarak yer alamazdı. Ama ölmemiş olsaydı eğer, Wilkins'in yerini Franklin mi almış olurdu sorusunu sormadan edemeyiz... Bu ödülün 1960'lı yılların başlarına kadar bekletilmesinin nedenleri arasında, Crick-Watson modelinin gerçek ile örtüşüp örtüşmediği konusunun bilim camiasında bir süre daha tartışmaya açık kalmış olması da vardır. Hatta her zaman deneysel kanıtın üstünlüğüne inanan Franklin'in bile, Crick ile Watson'un modelinin spesifik moleküler yapısı hakkında "Çok güzel fakat onu nasıl kanıtlayacaklar acaba?" sorusunu sorduğu rivayet edilir. Wilkins'in adının Nobel ödülünde yer almasının nedeni ise, Crick-Watson modelinin deneysel düzeyde kanıtlanmasındaki katkılarından ve DNA difraksiyonu çalışmalarına önayak olmuş olmasından kaynakladığı ileri sürülmüştür.

İlk başlarda söylemiştik: Bilimsel bir yayında düzgün atıf yapmamak da bir sanattır.

Ölümünün 42. yılında Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve eserleri

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, yaşamını insanlığın kurtuluşuna adamış, örgütlü pratik mücadeleden geri durmamış, devrimci duruşuyla örnek bir eylemci, örnek bir insandır. Ölümünün üzerinden geçen 42 yıl, onun yaşamının, mücadelesinin ve eserlerinin önemini azaltmamış, aksine onları daha da önemli hale getirmiştir.

Ahmet Kale

Türkiye sosyalist hareketinin önemli bir teorisyeni, komünist militanı, önemli bir biliminsanı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı 1971 yılının 11 Ekim'inde Belgrad'da kaybetmiştik. 1902'de yine o zamanki Yugoslavya topraklarında, Priştine'de doğmuş olan bu büyük devrimci, 69 yaşında doğduğu topraklara yakın bir yerde acılar içinde yaşama veda etmişti. Kıvılcımlı, yaşamını insanlığın kurtuluşuna adamış, örgütlü pratik mücadeleden geri durmamış, devrimci duruşuyla örnek bir eylemci, örnek bir insandır. Ölümünün üzerinden geçen 42 yıl, onun yaşamının, mücadelesinin ve eserlerinin önemini azaltmamış, aksine onları daha da önemli hale getirmiştir.

"Kızıl bir profesör olarak çıkacağız"

Balkan "bozgunu" ile akın akın İstanbul'a göç eden kalabalığın içindeki küçük Hikmet, giderek ülkenin en önemli devrimcilerinden biri olmuş, yaşamı, eserleri ve devrimci duruşuyla da yolumuzu aydınlatmıştır.

Çok genç yaşında, emperyalist işgale karşı silahlı direnişe de katılan Kıvılcımlı, önce Yörük Ali çetesinde, sonra da Köyceğiz Kuvayımilliye Komutanlığı emrinde işgalcilere karşı savaşır. Nihayet Askeri Tıbbiye öğrencisi iken, Türkiye Komünist Partisi hücresinde örgütlü olarak işçi sınıfının kurtuluşu mücadelesine katılır ve son nefesine kadar da bir an bile o mücadeleden kopmaz. 1925 yılındaki kongrede gençlik temsilcisi olarak seçilir. Partinin yayın organı olan *Aydınlık*'ın özel gençlik sayılarında Ahmet Tevfik takma adıyla yazıları yayımlanır. Aynı yıl tutuklanarak, İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp mahkûm olur. Böylece tutuklama, işkence ve zindan devri de açılmış olur.

1927 yılında yaşanan TKP içi kırılmada, o zamanki yöneticilerden Vedat Nedim Tör ve Şevket Süreyya Aydemir gibilerin, zamanın Kemalist hükümetiyle anlaşıp TKP'yi likide ederek partiyi polise ifşa etmeleriyle birlikte, diğer yöneticilerle beraber Kıvılcımlı da tutuklanır, dört ay hapis yatar.

1929 İzmir Tevkifatı, Kıvılcımlı'nın siyasi yaşamında önemli bir dönüm noktası olacaktır. Tutuklanma ve yargılanma sırasında polis işkencelerine karşı destansı bir direniş gösterir. Mahkemede de siyasi savunma yaparak sistemle hesaplaşır. Bu davanın özelliklerinden biri de, Laz İsmail lakaplı İsmail Bilen'in çözülme, iftira ve provokasyon yaşamının başlangıcı olmasıdır. Yargılama sonucu, dört yıl altı ay hapse mahkûm edilir. O zamanki *İzmir Hizmet Gazetesi*'nin 29 Temmuz tarihli haberine göre "Dr. Hikmet ise, kahverengi şapkasını giyerek, büyük bir soğukkanlılıkla; 'Hepimiz, çıkarken kızıl bir profesör olarak çıkacağız' demiş ve gülmüştür".

Cezaevinde yazılan dev eser

Hükümlülerin hepsi değil ama Hikmet Kıvılcımlı, hapishaneyi, her anını çalışarak ve üreterek geçirdiği bir üniversiteye dönüştürmeyi başarmıştır. 1933 yılında Elazığ Cezaevi'nden çıkarken, onlarca cilt çeviri ve orijinal eserler vardır dağarcığında. 10 yıllık parti yaşamının deneyimleriyle yazdığı ve o zamanki merkez komiteye tartışılması umuduyla sunduğu *TKP'nin Eleştirel Tarihi: Yol* adlı 9 ciltlik eseri de bunlardandır. Bu eserler: "Genel Düşünceler", "Yakın Tarihten Birkaç Madde", "Parti'de Konaklar ve Konuklar", "Parti ve Fraksiyon", "Strateji Planı, Düşman: Burjuvazi", "Strateji Planı, Müttefik: Köylü", "İhtiyat Kuvvet, Milliyet: Şark" ve "Le-

galiteyi İstismar" başlıklarıyla bölümlenirler. *Yol* serisi, o zamanki parti yöneticilerince sümenaltı edildikleri gibi, yazılışlarından 45 yıl sonra, 1978 ve sonrasında ancak yayımlanabilmiştir.

Bu çok önemli eserinde, eser dizisini yazdıran şartları *Genel Düşünceler* başlıklı bir giriş cildiyle açıklar. Daha sonra Tanzimat'tan Cumhuriyet'e sınıfların gelişimini inceleyen *Yakın Tarihten Birkaç Madde* gelir. Bu genel değerlendirme ve incelemelerden sonra artık parti (TKP) içine döner yüzünü. *Partide Konaklar ve Konuklar* adlı yapıtında, adı üstünde o zamana dek partiye katılmış, dökülmüş ya da dökülmemiş ama tümü de kendi toplumsal sınıf ve tabakalarının eğilimlerine sahip kişilerin davranışlarını sergilemeye girişir. Ütopizm, uvriyerizm vb. akımları sergiler. *Parti ve Fraksiyon* kitabı ise, partide o zamana kadar var olan fraksiyon ve fraksiyonculukları teşhir eder. Anarko-bundizm, kuyrukçuluk, otzovizm, ültimatomculuk gibi sapmalarla savaşır. İsim vermeden Laz İsmail'in provokasyonunu sergiler. Bunlardan sonra dört kitaplık "Strateji" bölümü gelir. TKP'ye, bundan sonra izlemesi gereken strateji planı önerilir. İlk bölümün adı zaten *Strateji Konusu*'dur. Bu bölümde genel olarak stratejinin tanımı ve önemi anlatıldıktan sonra, diğer bölümlerde, Türkiye'nin sınıf mevzilenmelerine göre bu strateji planı somutlaştırılır. İkinci bölüm *Düşman: Burjuvazi*'dir. Burada Türkiye finans-kapitalinin gelişiminden çok, o günkü örgütlülük düzeyi ve Kemalizmin nasıl bir ekonomik-siyasi ağla ülkeyi boyunduruk altına aldığı anlatılır. Daha sonraki *Müttefik: Köylü* bahsinde, işçi sınıfının en yakın müttefiki olan yoksul köylülüğün içinde bulunduğu durum incelenip, partiye bu kesimi devrim mücadelesine kazanmanın yolları, Menemen Olayı'nda gericilerin örgütlenme biçimi de örneklenerek anlatılır. Devrim stratejisinin en belirleyici konularından yedek güçlerde en önemlisi olan Kürt proletaryasının kazanılması konusu da *Yedek Güç: Milliyet Doğu (Şark)* kitabında alabildiğine işlenir. Tekmil Kürdistan proletaryasının tek bir partide örgütlenmesi ve TKP'nin de bu örgütlenmeye nasıl "ağabeylik" edebileceği somutlanır. Ve nihayet serinin son kitabı olan *Legaliteyi Kullanma (İstismar)* kitabında da, gizli bir parti olan TKP'nin yasal olanakları nasıl kullanması gerektiği ve kullanabileceği son derece ajitatif bir biçimde anlatılarak bu dev eser bitirilir.

Çeviriler ve telif eserler

Cezaevinden çıktıktan sonra, "kendi elimle partiye mal ettiğim" dediği Marksizm Bibliyoteği Yayınları'nı 1935 yılında kurar. Bu yayınevinden *Gündelikçi İş ile Sermaye* (Marx), *Karl Marx'ın Ekonomi Politiği, Sosyalizmi, Taktiği* (Lenin), *"Karl Marks'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi* (Lenin) ve *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesi'nin Sonu* (Engels) kitapları Kıvılcımlı'nın çevirileri olarak çıkar. O zamanki hayat arkadaşı ve partili devrimci yoldaşı olan Fatma Nudiye Yalçı'nın çevirdiği *Enternasyonal Açış Hitabesi* (Marx) ve *Marksizmin Prensipleri* (Engels) ile Çeviren: C. M. imzasıyla, *Maymun'un İnsanlaşması Prosesinde Emeğin Rolü* (Engels) kitapları da çeviri serisinden çıkarılır.

Yine aynı yayınevi ve daha sonra kurulan Emekçi Kütüphanesi Yayınları'ndan telif eserler olarak da, *Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı*, *Marksizm Kalpazanları Kimlerdir?*, *Edebiyatı Cedide'nin Otopsisi*, *İnkılapçı Münevver Nedir?*, *Emperyalizm: Geberen Kapitalizm*, *Demokrasi*, *Türkiye Ekonomi Politikası*, *Marks-Engels - Hayatları*, *Sosyete ve Teknik* (F. N. Yalçı imzasıyla), *İspanya'da Neler Oluyor* (Hasan Ali imzasıyla) ve *Sovyetler'de Stahanov Hareketi* (Hasan Ali imzasıyla) kitapları ardı ardına yayımlanır. Bu yayın serisiyle Kıvılcımlı, bir yandan Marksizmin temel kavramlarını çevirilerle yaymaya, diğer yandan da orijinal araştırmalarla işçi sınıfının kurtuluş yolunu aydınlatmaya çalışmaktadır. Telif eserlerden *Türkiye'de İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı*'nda, o günkü istatistiklerle, Türkiye işçi sınıfının niceliksel ve niteliksel varlığı ortaya konur. Varlığı ve eylemleriyle işçi sınıfının öncülüğü kavratılır. *Edebiyat-ı Cedidenin Otopsisi* kitabı, Kıvılcımlı'nın cezaevinde iken okuduğu bir Edebiyat-ı Cedide seçkisinin eleştirisidir. Bu eleştiri, Cemil Meriç'in deyimiyle "bir edebiyat eleştirisiyle, bir çağın hastalıklarının teşhiri"dir. *Emperyalizm Geberen Kapitalizm*, Lenin'in kitabından benzetmeyle, Türkiye finans-kapitalinin nasıl gelişip, emperyalist ilişkiler içinde yer aldığını daha o günlerde (1935) ortaya koyar. *İnkılapçı Münevver Nedir* broşüründe, o günlerde ölen Fransız komünisti Henri Barbüs'ün kimliğinde devrimci bir aydının karakterini tespit eder. Devrimci bir aydını, kitle insanı, parti insanı ve enternasyonalist olarak tanımlayıp, Barbüs'ü örnek gösterir. *Demokrasi, Türkiye Ekonomi Politikası* kitabı için ilerde kendisi şöyle diyecektir:

"Ölüm döşeğinde Mustafa Kemal, kendisini çoktan öldürmüş, mumyalamış ve içinden çıkılmaz bir mezar-ehrama gömmüş bulunan finans-kapitale en son hizmetini yaptı: Toprak reformu geveleyen İnönü'yü düşürdü.

"Yerine İş Bankası haydut yatağında: 'Bir torba altın verdim, bana bir çuval altın getirdi' dediği Celal Bayar'ı Başvekil yaptı.

"Bunu beklemiyor değildim. Hatta *Emperyalizm* kitabında, yazılı olarak daha 1935 yılı, Bayar'ın 1937'de olduğu gibi, Türkiye Ekonomi ve Politikasının başına buyruk olacağını yazmış, 1950 DP saltanatını sezmiştim.

"1937 Darbesi, Naziliğin Türkiye'yi finans-kapital dehlizlerinden teslim alış prosesini taçlandırmıştı.

" … O vesile ile oturdum *Demokrasi: Türkiye Ekonomi Politikası*'nı yazdım. Orada ne dediklerim yayınlandı" (*Günlük Anılar*, s.297)

Marks Engels - Hayatları kitabında dünyayı değiştirmenin metotlarını ve kanunlarını öngörmüş bu iki büyük insanın hayatlarından ve özel yaşamlarından kesitler vererek onları nasıl örnek almamız gerektiğini veciz bir şekilde anlatır.

El konulan İslam ve Osmanlı tarihi incelemeleri

Bu yayınların yanında o dönem yayımlanan *Yeni Adam*, *Her Ay* gibi dergilerde yazılar da yazmaktadır. Nihayet 1937 1 Mayıs'ından başlayarak, Karl Marx'ın *Kapital*'ini fasiküller halinde yayımlamaya başlar. 20'şer sayfalık bu fasiküller ancak yedi sayı yayımlanabilir. O dönemde yazdığı ve yayımlayacağını ilan ettiği, "Din Tarihinin Materyalizmi", "İslam Tarihinin Materyalizmi", "Osmanlı Tarihinin Materyalizmi" ve "Bergsonizm" adlı kitaplarını yayımlayamadan, ünlü Donanma Davası provokasyonu ile yeniden tutuklanır ve 12 yıl hüküm giyer. Sultanahmet ve Çankırı cezaevlerinden sonra 11 yılını Kırşehir cezaevinde geçirip, 1950 affıyla çıkar. Yine onlarca eserle tabii.

Burada adı geçen "Din Tarihinin Materyalizmi", "İslam Tarihinin Materyalizmi", "Osmanlı Tarihinin Materyalizmi" eserleri için Kıvılcımlı'nın yayımlanmamış bir önsöz denemesinde şöyle bir saptaması var:

"1938 Yavuz davasında, gerek Osmanlı, gerek İslam tarihinin maddesi üzerine olan el yazmaları, gizli polisçe birer suç belgesi imişçe gasp edildi. Ve bir daha o el yazmalarının tek tük, eksik taslaklarından başka izini tozunu bulamadık. Hele *Kur'an-ı Kerim*'i satır satır izleyerek özenle temiz ettiğimiz *İslam Tarihinin Maddesi* kitabın 1. cildi bağırta çağırta yok edildi. Söz verilmişken, yıllarca sonra bulunamadığı gerekçesiyle geri verilmedi." (*Tarih Yazıları*, s.12, Sosyal İnsan Yayınları)

İşte o yok edilen 1. cilt, muhtemelen "Din Tarihinin Materyalizmi" incelemesidir. Kalan artıklar ise daha sonra *Allah-Peygamber-Kitap* başlığıyla toplandı. Osmanlı tarihi üzerine yazdığı üç ciltlik çalışması da yine Sosyal İnsan Yayınları tarafından tam metin olarak 2007 yılında tek kitap halinde yayımlandı. Kıvılcımlı, Osmanlı tarihi üzerindeki bu incelemesini hem orijinal Tarih Tezi'nin bir uygulaması, hem de bugünkü Türkiye toplumunun içinden çıktığı Osmanlı toplum yapısının özgün ve alternatif bir değerlendirilmesi olarak yapmıştır.

Vatan Partisi

Bu arada 1951 yılında o zamana kadarki en büyük TKP tutuklamaları olur. Mevcut TKP yöneticileri toplanır. Kıvılcımlı son yıllarda hapiste olduğundan tutuklama dışında kalmıştır. Burjuvazinin "komünistlerin kökünü kazıdık" demagojilerine karşılık, dışarıda kalan kadrolardan kimileri ve işçileri toplayarak, "İşçi sınıfının hak ve varlığını korumak" sloganıyla, 1954 yılında Vatan Partisi'ni kurar. Vatan Partisi 3 yıllık ömründe fazla bir örgütlenme başarısı gösteremez ama gerek varlığıyla, gerekse 1957 seçim kampanyasındaki faaliyetleriyle sosyalistlerin sesinin kısılamayacağını dosta düşmana gösterir. Bu dönemde 1953 yılında, İstanbul'un fethinin 500. yılı dolayısıyla yayımladığı "Fetih ve Medeniyet" broşürüyle, daha sonra geliştirip yayımlayacağı Tarih Tezi ışığında İstanbul'un fethini yorumlar. Bu fethi, önemli bir şehrin alınmasının çok ötesinde, antika tarihte oldukça önemli bir olay olarak yorumlar. Bunun dışında daha çok parti çalışmalarına ilişkin yayınlar yapar Kıvılcımlı. Vatan Partisi'nin kuruluş gerekçesi olan *Kuvayımilliyeciliğimiz*, 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Anayasa Kürsüsü'nün bir anketine cevaben yazdığı ve Suat Şükrü imzasıyla yayımladığı *Anayasa Teklifi* ve 1957 yılı bütçesi eleştirisi olarak yazdığı *Siyasetimiz* ve bir sendika kongresini hicvettiği uzun şiirden oluşan, Dede Hande ismiyle, *Soğan Ekmek Kongresi*'ni yayımlar. Bu sırada, Partinin yayın organı olarak, aylık çıkan ve ancak dört sayı yayımlanabilen *Vatandaş* gazetesi de çıkarılır. Bu yayınlardan *Vatan Partisi Programı*, *Kuvayımilliyeciliğimiz* ve *Anayasa Teklifi* bir bütün halinde Türkiye'nin Demokratik Devrimi'nin asgari programını oluştururlar.

1957 seçimlerine katılan Vatan Partisi, iktidar yanlılarının kışkırtma ve saldırıları altında kısıtlı bir seçim çalışması yapar. İstanbul'un Eyüp ilçesindeki seçim mitinginde yaptığı ünlü "Eyüp Konuşması"ndan sonra tutuklanır ve Vatan Partisi'ne de kapatma davası açılır. İki yıl süren ağır tutukluluk hali ve yargılamalardan sonra Vatan Partisi beraat eder.

Burada Eyüp konuşması üzerine kısa bir yorum yapmak lazım.

Hikmet Kıvılcımlı Çankırı Cezaevi'nde Kemal Tahir ve Nazım Hikmet ile.

Bu konuşmada İslamiyet'in doğuş çağındaki, mülkiyete ve faize karşı olan özünün sosyalizm açısından değerlendirilmesi yapılır. Bu bakımdan son derece orijinal ve öncü bir değerlendirmedir. Ancak konuya yüzeysel bakıldığında sanki günümüzde de İslamiyet övülüyormuş izlenimi çıkarılmaktadır. Nitekim Kıvılcımlı için, çoğu zaman iyi niyetle "Müslüman Komünist" nitelenmesi yapılabilmektedir. Kıvılcımlı ne herhangi bir dindendir, ne de herhangi bir dine karşıdır. O, kendi ülkesinin insan yapısını iyi kavramış, bilinçli bir Tarihsel Materyalisttir. Kendi kaleminden yazdığı yaşam öyküsünde: "Kul ya eyyühel kafirun.. suresinden materyalizme atlayış" diyerek kendi konumunu açıkça belirtir.

60'lı yıllardaki kitap ve yazıları

27 Mayıs olmuştur. Milli Birlik Komitesi görevdedir. İşçi sınıfının politik bir örgütü yoktur ama Kıvılcımlı işçi sınıfı adına MBK'yı yönlendirmek amacıyla iki açık mektup yazar MBK'ya. Ve bunları *II. Kuvayımilliyeciliğimiz* adıyla kitaplaştırır.

1965'te yeniden kitap yayımlamaya başlar. Tarihsel Maddecilik Yayınları'nı kurmuştur. Bu dönemde ilk olarak *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi* yayımlanır. Sonra, 30 yıla yakındır üzerinde çalıştığı, Antika Tarihin gidiş kanunları üzerine orijinal görüşlerini tezleştirdiği *Tarih-Devrim-Sosyalizm*, ardından da tezini somutladığı bir örnek olarak, *İlkel Sosyalizm'den Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere* kitaplarını yayımlar. Yine bu dönemde *Karl Marks'ın Özel Dünyası* yayımlanır. Türkiye İşçi Partisi'ne tekliflerden oluşan *Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı* ve bir gazetenin yarışmasına Sadık Göksu ismiyle yolladığı *Türkçe'nin Üreme Yolları*, kitap olarak 1966 yılında basılırlar.

1967 yılı başlarında haftalık olarak yayımlayacağı *Sosyalist* gazetesini çıkarmaya başlar. İmkânsızlıklar yüzünden ancak yedi sayı yayımlanabilir gazete. Gazetesi kapanınca, o zamanlar çıkan başka sol dergilerde yoğun olarak yazmaya başlar. *Ant*, *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergilerinde sayısız makaleleri çıkar. Bu yazıların tamamını burada sıralamayacağız ama sadece belli başlı birkaç tanesini anmak bile, onun Türkiye ve dünya meselelerindeki duyarlılığını ve ustalığını göstermemize yeter: "Deccal Kapımızı Nasıl Çalıyor?", Çek Meselesi mi, Dünya Meselesi mi?", "Sayın İ. İ. Paşa'ya Açık Mektup", "Üretim Nedir?", "Türkiye Halkının Teşkilatlandırılması", "Türkiye'de Sınıflar ve Politika", "Lenin ve Türkiye", "Çin Halk Cumhuriyeti-Kızıl Bekçiler", "Kendimize Gelelim, Ya Birleşmek Ya Ölüm (Kanlı Pazar üzerine)", "Ho Amca'nın Düşündürdüklerinden", " Genel Olarak Sosyal Sınıflar ve Partiler", "Gençliği Azıcık Anlayalım", "Dinin Türk Toplumuna etkileri". Ve bunlar gibi daha onlarca yazı.

1970 yılında yeniden kitap ve yazı çalışmalarına hız verir Kıvılcımlı. Yükselen 68 hareketinin finans-kapitalce tuzaklara çekilmeye, özellikle üniversite gençliği üzerinde sürek avlarının düzenlenmeye çalışıldığı günlere gelinmiştir. Bir yandan işçi sınıfını ve gençliği işçi sınıfı partisinde örgütlemek, öte yandan da her gün yükselen provokasyonlara karşı herkesi uyarmak için sağlığının bozuk, yaşının ileri olmasına bakmadan kan ter içinde çalışmaktadır. Son iki yılda, sekizi narkozlu 13 operasyon geçirmesine karşın (prostat kanserlidir), kitap ve gazete yayımlamakta, ulaşabildiği ve çağrıldığı her yere giderek konferanslar vermektedir. 1970-71'de 26 sayı yayımlanan *Sosyalist* gazetesi, 1971 Nisan ayının sonunda sıkıyönetimce kapatılır.

Bu yıllarda yayımlanan kitaplar: *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu*, *Oportünizm Nedir?*, *Halk Savaşının Planları*, *Devrim Zorlaması*, *Demokratik Zortlama*, *Anarşi Yok! Büyük Derleniş!*, *İşçi Sınıfı Partisi Nedir: Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı*, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, *Toplum Biçimlerinin Gelişimi*, *Metafizik Sosyolojiler* ve bazı kitapların o dönem yapılan 2. baskıları.

"Üç ölüm cezası ile mahkûm bulunuyorum"

1971 Nisan ayında Sıkıyönetimce aranmaya başlar Kıvılcımlı. Evinden ayrılır ve ölümüne kadar geçen süre trajik bir kaçış öyküsüdür. İdamla aranmaktadır, prostat kanserinden dolayı ölüme yaklaşmaktadır. Bir de… Kendi satırlarından aktaralım:

"Şimdi üç ölüm cezası ile mahkûm bulunuyorum:

"1- Prostat **Adeno Karsinom** başlangıcı. Yetmişinde insan için **tabii** idam hükmüdür. Ona bir diyeceğim yok. Ondan kaçamam.

Hikmet Kıvılcımlı hasta yatağında.

"2- Türkiye'de Sıkıyönetim Mahkemesi: '**Yılanın başı**', '**Azılı komünist**' olarak, idam cezasıyla tevkifime karar verdi. Bunu da sosyal ve politik bakımdan '**tabii**' sayıyorum. Bundan kaçtım.

"3- Nerede ve hangisi olduğunu bilmediğim bir '**Türkiye Komünist Partisi**', beni bu sıra Parti'den atmış. Bu moral '**idam**' kararını artık 'tabii' bulamıyorum. Ve kaçamıyorum.

"1. ve 2. ölüm cezaları olacağına varır. 3. ölüm cezasına karşı hiç değilse burjuva mahkemelerindeki kadar savunma hakkımı kullanmazsam, bu savaş dünyasından giderayak, son görevimi yapmamış olurum."....

"1971 Haziranı Sofya'da -bana değil, yanımdakilere- benim '**Türkiye Komünist Partisi**'nden atıldığım söylendi.

"O güne dek, '**Parti**' **adına** hiç kimse bana özel yaşantım veya ideolojim açısından en ufak bir eleştiri yahut bildiri yapmadı. Düşünce ve davranışlarıma karşı yalnız '**saygı**' gösterileri duydum."

İşte bu üç ölüm cezası el ele vererek, biri diğerinden zerrece farklı ve insaflı olmadan, bu büyük devrimcinin, ülkesinden, kavgasından ve sevdiklerinden uzakta, Belgrat'ta bir hastanede ölmesini sağlarlar.

11 Ekim 1971 günü aramızdan ayrıldı Kıvılcımlı.

Henüz yayımlanmamış eserleri de var

Aramızdan ayrılışının üzerinden 42 yıl geçmiş. Bu yıllarda Kıvılcımlı'yı anlama ve anlatma yolunda iyi niyetli birçok girişim oldu. Ancak bu kadar yıl sonra bile yeterince anlaşıldığı ve anlatıldığını söylemek mümkün değil. Yazıp da insanlığın kurtuluşuna ve hizmetine sunduğu on binlerce sayfalık (yaklaşık 50.000 sayfa) çalışmalarının yayımlanması konusunda da iyi niyetli kimi girişimler oldu kuşkusuz. Ancak eserlerinin sistemli bir biçimde yayımlanması pek mümkün olamadı. 2007-2011 yılları arasında Sosyal İnsan Yayınları, bu eserlerin tümünü, "Bütün Eserler" formatında yayımlamaya girişti. Yayımlanan kitapların düzgün bir sıra ile yeniden basılmalarının yanı sıra, yayımlanmamış eserler de eski yazıdan yeni yazıya aktarılarak yayıma hazırlanmaya çalışılıyordu. 2008 Şubatında, yazılışından 72 yıl sonra yayımlanan *Bergsonizm* kitabı buna örnektir.

Kıvılcımlı yayıncılığında çok önemli bir adım sayılması gereken bu önemli girişim de ne yazık ki dondurulmuş durumda. Oysa daha yayımlanmamış o kadar çok eseri var ki. Örneğin önemli bir felsefi inceleme olduğuna inandığımız *Hegel* kitabı bugünlerde yeniden yeni yazıya aktarılmaya çalışılıyor. Yayımlandığında önemli bir Hegel eleştirisi olarak Kıvılcımlı külliyatında apayrı bir yer tutacaktır. Bugüne kadar Kıvılcımlı yayıncılığında emek harcayanlar, bundan böyle de boş durmayacaklar elbette. Kıvılcımlı'nın yayımlanmamış tek bir satırı kalmayıncaya değin çalışacaklardır.

Ölümünün 38. yılında (2009) bu önemli düşünce ve eylem adamı büyük devrimci, adına, eserlerine ve mücadelesine layık, çok anlamlı bir biçimde anıldı. Türkiye sosyalistlerinin büyük çoğunluğu, kimi düzenlemeci, kimi destekçi ve katılımcı olarak, ortak bir anma programı uyguladılar. Yazar Vedat Türkali'nin de konuşmacı olarak katıldığı bu önemli ve vefalı girişimin ne yazık ki arkası gelemedi, geleneksel**leş**emedi.

Türkiye sosyalizminin bu en üretken ve büyük devrimcisini sevgi, saygı ve minnetle anıyoruz.

Müzikte burjuvalaşma ve yozlaşma süreci

Kültürel dönüşümü notalardan okumak

Arabesk, pek çok sanat dalını içine alan "arz/sunum" alanlarında olduğu gibi, sanatın yozlaşmış sonucudur. Türkünün insanca "yanık"lığını "ezik"liğe dönüştürür. Eziklik, yanıklığın başkaldırısını taşımaz. "Eziklik", içinde, bu ezikliğin kabullenilmişliğini barındırır. Tanık olduğumuz bu dönüşümlerle "beğeni " yerlerde sürünür ve izleyici/dinleyicinin "lümpen"den daha üst beğeni düzeylerine taşınmasının önü kesilir.

Ömer Tuncer

Geleneksel Türk Sanat Müziği denilen müziği niteliksel olarak ikiye ayırmak doğru olur:

- Klasik Türk Müziği - Osmanlı aristokrasisinin dinsel ve yaşamsal müziği.

- Kendine "Türk Sanat Müziği" adını yakıştıran ticari müzik(!)...

Klasik Türk Müziği, Klasik Batı Müziğinin Barok öncesine denk, sosyolojik, kültürel ve dolayısıyla sanatsal değer taşır.

Aristokrat kültürden sonra, burjuva kültürünün Anadolu'da yarattığı ikinci tür, "Türk Sanat Müziği" adını alan müzik, bugüne değin kültür tarihi açısından gereğince incelenmiş değildir. "Müzik" kavramının içine alınmamış, bir anlamda yok sayılmıştır.

Genel olarak bunlardan biri, hızını aristokrat kültürün müziğinden alan ve onun üzerine oturan burjuva müziği; öteki, burjuva ticari yapısının etkisinde ortaya çıkan "satılabilir" ya da "satışa gelebilir" müzik(!)…

Yozlaşma, ikinci yolun üzerinde oluşuyor: Yeterli kültürel altyapıya sahip olmayan ve yalnızca satılmak için yapılan müzik(!)…

Bu dönem, Osmanlı'da, burjuva kültürünün baş göstermesiyle başlar. Yani Osmanlı'da, Batıcı hareketlerin ilki sayılabilecek Lale Devri'nden sonra Klasik Türk Müziğinin içinde oluşan "şarkı formu" ile belirlenmekte ve dönemden etkilenen yaşama biçimine koşut, yeni bir tür eğlence müziği oluşmaktadır.

Bu formda, Dede Efendi gibi Klasik Türk Müziğinin değerli bestecileri bile, öteki bestelerinin ağırlığında olmayan, oldukça hafif, şarkı formunda eğlence müzikleri besteleyeceklerdir. 20. yüzyıla yaklaştıkça, "bireysel" burjuva yaşam biçiminin gitgide egemen olmasıyla bu tür, yavaş yavaş "Klasik Türk Müziği" diyebileceğimiz, aristokrat kültürden gelen müzikten ayrılacak, "longa"lar, "sirto"lar gibi orta sınıf (burjuva) Anadolu insanının eğlence müzikleri ile birleşecektir ("Fasıl" denilen ve disipline edilmemiş eğlence yorumlarının da bu dönemde yaygınlaşmış olduğuna dikkat çekmek gerekir).

Rum ve Türk eğlence müziklerinin -dillerin karışmasından oluşan rembetiko (ya da rebetiko) bu dönemde, 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkar. İslam ilahilerinin arasında bir tür serbest okuma sayılabilecek "kaside"ler, ustası olan hafızlar tarafından, lâ-dînî (dindışı) alana taşınarak "gazel"ler oluşturulur ve "bülbül sesli hafız" (Hafız Burhan) gibi nitelemelerle bu dönemde günlük acıları anlatan, gözü yaşlı bir tür eğlence müziğine dönüştürülür.

20. yüzyıl ortalarına doğru, öteki kültür alanları -sözgelimi edebiyatta Yahya Kemal- ile koşutluk içinde Münir Nurettin gibi, şarkı formunun klasikleri yetişecek (ikisinin söz ve beste ortaklıkları bu durumun özel bir kanıtı gibidir), daha sonra buna, klasik ile popüler arasındaki kültür ayırımı göz ardı edilerek "neo-klasik" adı verilecektir.

1950'li yıllarda, gazinoların gelişmesi ile eğlence müziği para getirmeye -rant sağlamaya- başlar. Hemen ardından, 1960'dan sonra araçlara takılan ve 45'lik çalabilen plakçalarların çıkması ile taksilerden yükselen "avazeler", Zeki Müren'in ve yanına halk müziğinden Muzaffer Akgün'ün katılımıyla doruklarına ulaşır.

İşte arabesk denilen "ucube", bu dönemin devamı olarak ortaya çıkar. Artık, halk müziğinin "yanık"lığı (Anadolu türküsü bestelenmez, "yakı-

lır") "ezik"liğe dönüşecek ve Arap müziğinin tınılarına yaklaşarak arabesk adını alacaktır.

Söz konusu yozlaşma, dünya burjuva kültüründe ticari müziğin yozlaştırma süreci (popüler müzik) ile de önemli koşutluklar içermektedir ve bu açıdan da ele alınmalı, incelenmelidir.

Sunum-istem döngüsünün kültür üzerine etkisi

Arabeske ve onu önceleyen yapıya bakmaya çalışırsak, burjuva kapitalist yapının "daha çok tüketme" ve "kâr ederek geçim sağlama" ölçütleriyle devinebiliyor olduğunu göz önünde tutarak, "insan"ın, doğal, "kendiliğinden" gereksemesi olan sanatın "sunum-istem/arz-talep" çarkları arasına sıkışıp kalmış olduğunu kolaylıkla görebiliriz. Kuşkusuz bu yapının oluşmasında, "istem/talep"in önemli bir payı olmakla birlikte, bunun özgür bir istem olduğu söylenemez. Oluşmasında "istem"e karşı, onu üretilebilene yönlendirmek, tüketimi sürekli diri tutmak, gereksemedan çok daha fazlasını tüketmesini sağlamak üzere çeşitli burjuva/kapitalist mekanizmaların geliştirilmekte ve işletilmekte olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu mekanizmaların geldiği, organize ilk kaynağın, Hitler'in propaganda bakanı Göbbels'in oluşturduğu "büyük yalan" kuramı olduğu unutulmamalıdır. Adı önce "reklamcılık" olmuş, şimdilerde "halkla ilişkiler"e dönüştürülmüştür. Yani kapitalist yapı bu iş için para dökmekte ve başarılı olmaktadır. Üstelik bu başarı, maliyetlere eklenerek, tüketicinin, yani bizim paramızla sağlanmaktadır! Yöneldiği kitle ise, durumun ayırdına varamaması için özel önlemler alınan, "örgütsüz tüketici"dir. Dolayısıyla yalnızca bu ticari ürünlere bakarak, toplumun "doğal kültürel yapısı"nı anlamak olanaklı değildir.

Hem gazino kültürüne, hem arabeske dönersek, Karagöz'ün, "orta oyunu"nun, "kukla"nın, "turne tiyatroları"nın, doğal süreç içinde gerçek gereksemeden oluşmuş "eğlence sunumu", bu kültürde yoktur. Ve tabii Aşık Veysel'in, gerçek gereksemelere oturmuş türküsünü de bulamazsınız.

Kültürün kendi aktığı doğal yol üzerinde gelişebileceği ve gelişkin bir kültür oluşabileceği tehlikesi, sermaye için, önünün kesilmesi gereğini doğurmuş ve kapitalist yapı, "halkla ilişkiler"in "büyük yalan" kuramını kullanarak, kendi hareketlendiricisi olan kâr etme doğrultusunda, ön kesme öğelerini, alınır-satılır müziklerin (ve doğal ki, bütün kültürel yapıların) içine yerleştirmeye de başlamıştır.

Hal Ashby'nin *Being There / Merhaba Dünya*'sı gibi birkaç olumlu örnek dışında bugünün komedisi, artık Charlie Chaplin'in komedisinden, Shakespeare'in komedisinden niteliksel olarak farklıdır ve çok büyük oranda, gerçek gereksemenin değil, kendi oluşturduğu istemin ürünüdür. İsmail Dümbüllü komedisi ile bugünkü Cem Yılmaz komedisine yalnızca bakıvermek, aradaki nitelik farkını açıkça ortaya koyabilecektir.

Arabesk, pek çok sanat dalını kullanan öteki "arz/sunum" alanlarında olduğu gibi, bu yapının yozlaşmış sonucudur. Türkünün insanca "yanık"lığını "ezik"liğe dönüştürür. Eziklik, yanıklığın başkaldırısını taşımaz. Caz müziğindeki, biraz da karikatürle kardeş, gülmecenin içindeki başkaldırıyı da taşımaz. "Eziklik", içinde, bu ezikliğin kabullenilmişliğini barındırır. Karikatür sanatının ardına sığınarak aynı anlayışın geliştirildiği *Gırgır* dergisi ve ardılları ile aynı çizgide, aynı durağanlıktadır. İçeriğinde, sözlerinde "devrimci/ilerici" öğelerin bulunması aldatmacadan öteye geçmez. "Beğeni " yerlerde sürünmekte, izleyicinin "lümpen"den daha üst beğeni düzeylerine taşınmasının önü kesilmektedir.

Oysa geleceğin dünyasını oluşturmak için bu yapının mutlaka ve hızla ayırdına varılması, durdurulması gerekir. Kapitalizmin "güdümlü" sunum-istem işleyişinin ardındaki "güdüm"ü ortaya çıkarmanın zamanı gelmiş, geçmektedir. Yok edilmeye çalışılan ve gerçek gereksemelerle oluşmuş her türlü kültür ve sanat kanalının açık tutulması günümüz aydınının görevidir.

Dünyada burjuva devrimleriyle aristokrasiyi alaşağı ederek burjuva düzenini oluşturmuş olan yapı, kendi çöküş sürecini yavaşlatmak için, yine kendi oluşturduğu "birey" dünyasının zayıflıklarını kullanarak yeni ve yapay bir "kul düzeni" oluşturmuştur. Amacı, sistemi olabildiğince uzun yaşatmaktır, bunun için elinden geleni yapmaktır.

Kültürel ya da siyasal, her alanda geliştirilecek politikaların, yozlaşmaya karşı savaşımı gözetmesi gerekiyor.

Aristokrat-burjuva ayrımı

Türkiye'de Kemalist burjuva devrimiyle dönemini kapattığımız aristokrat sınıf egemenliğinin ve içinde bulunduğumuz burjuva egemenliğinin yola çıktığı temel kavramların yaşanan kültüre yansıması kaçınılmazdır. Eğer kendimizi "kul" duyumsuyorsak, "efendi Tanrı" tarafından yetkilendirilenlerin yönettiği ve "saray"dan aldığımız "ulufe"yle geçinmeyi doğal gösteren kültürü yaşıyoruz ya da en azından savunuyoruz demektir. Sultanın yediği domatesi biz yetiştiriyor olsak da, bunu efendimize karşı sorumlu olduğumuzdan yaparız. Karşılığında efendi(leri)miz, herhangi bir şey vermek zorunda değildir. Yaşamak için gerekseme duyduğunuz altın, akçe, para, her neyse, "lütfedilmiş olan"dır. Aristokrat kültür, bütünüyle bu kültürel yapının üzerine oturur. "Ekmek yediğimiz kapı" anlayışı bu kültürün ürünüdür.

Aristokrasinin oluşturduğu toplumda, yalnız müzik değil, kültür alanlarının hepsi aristokrasinin kucağında büyür, başka şansı yoktur.

Ama "akış", sözgelimi Beethoven'da, bu kültüre, bireysel başkaldırıyla yanıt verir!

Arabesk, türkünün yanıklığını ezikliğe dönüştürür. Bu eziklik, yanıklığın başkaldırısını taşımaz.

Türkiye başbakanının, kendisini protesto edenleri zaman zaman "nankörlük"le suçluyor olması da, aristokrat kültürden günümüze sarkan anlayışın ürünüdür.

Anadolu insanının "burjuva" sınıfını son derece başarılı biçimde adlandırdığı "sonradan görme" kavramının anlattığı gibi, toplumumuzda, devlet yöneticisi başbakan, aristokratlığa özenmekte, yaptığı her şeyin kendi görevi olduğunun ve bunu yapmak zorunda olduğunun bilincinde olması gerekmesine karşın, verdiği karşılıkları "ulufe" olarak duyumsatmaya çalışmaktadır.

Oysa bugün, demokratik toplumlarda, yöneticinin, yönetilenlerin hizmetinde olma ve ne yapsa yeterli olmayacağının bilincinde olma görevi vardır. (1)

Benzer pek çok örnek verilebilir...

Burjuva kültüründe, "birey" olmanın bilinci gelişmiştir. Zaten "birey bilinci" gelişmeden burjuva devrimi yapma şansımız yoktur. Özgür olmak, "birey olma"nın verdiği haktır. Ancak o zaman yetiştirdiğimiz domates, cumhurbaşkanına da verilse karşılığı alınabilir. Aldığınız, lütuf değil, karşılıktır (ücret, fiyat, her neyse). Toplumsal yapı da, ancak, bu "karşılık"ın devindirmesiyle yürüyebilir.

Osmanlı Klasik Müziği ve Anadolu Halk Müziği

Dünyanın her yerinde saray ve halk müzikleri, Aristokrat kültürün egemen olduğu dönemden günümüze gelmiştir ve dinsel kökenlidir. "Kul"luk, müzik ve danstan oluşan törenlerle gösterilir.

Birey kültürünün gelişmeye başlaması ile dindışı, "birey"i önde tutan müzik, her iki alanda da oluşmaya başlar. Anadolu'da bu ayrım çok belirgindir. Özellikle Osmanlı toplumu, iki ayrı dinsel yapının etkisindedir. Kızılbaş Türkmen inancı (heterodoks) ve Sünni Saray inancı (ortodoks), Osmanlı tarihi boyunca birbiri ile çatışmış iki ayrı sınıfsal kültür dizgesidir.

Aynı yapı Avrupa kültüründe de vardır. Ama Avrupa'da dinsel ayırım, Alevilik-Sünnilik gibi keskin ve birbiri ile savaşan kültürler değil, aynı anlayış zemininde ötekinin yanlışlarını düzeltme savında, birbirini izleyen yapılardır. Protestanlığın ortaya çıkmasından sonra bile her iki dinsel kültür, aristokrat sınıfın içinde, Katolik papalıkla feodal beyler arasında kalmıştır. Bu dönemde halk müzikleri evrensel müziğin içine kadar girer. Örneğin süitlerde, çeşitli halk müziklerine bolca rastlanır. Beethoven'in 6 numaralı pastoral senfonisinde ise köylü danslarından alıntılar vardır.

Sermaye (emperyalist yöneticiler, faşistler), evrensel kültürü, yaşayarak değil, bir yandan kendilerini "efendi" gösterebilmek için, öte yandan da tüketimi artırmak için reklam aracı olarak, yani "sonradan görme" edasıyla benimser. (2) Borusan'ın, hem de oldukça kaliteli bir Klasik Batı Müziği orkestrası beslemesi, Koç ve Sabancı sermayelerinin müzeleri bu türdendir. (3)

Sanatı sermayenin elinden almanın ve ürettiğimiz her şeyin satılabilir olmasından kurtulmanın yollarını aramamız, uluslar (ya da "kimlik"ler) arasındaki ayrımlar nedeniyle ortaya çıkan çatışmaları terk etmenin yollarını, politikalarını bulmamız ve geleceğe dönük "insan" temelli yapılanmaları oluşturmak için emek vermemiz gerekiyor. "İnsan için" oluşacak toplumları ortaya çıkarmak zorundayız. Birbirinden ayrı "halklar" değil (bunun gerçek anlamı "uluslar"dır), tek bir halkı, yani "yönetilenler"in kendini yönettiği toplumu oluşturmak, aristokrat sınıfın tepemize Demokles'in kılıcı gibi asıp gittiği "devlet" denen örgütlenme modelinden bir an önce kurtulup kendi gereksemelerimizden yola çıkan dayanışmacı "kamu" modelinin somutlaştırılması için çalışmak, araştırmalar yapmak, politikalar üretmek zorundayız. Bu bağlamda Gezi direnişinden dünya kültürünün öğreneceği çok şey vardır.

Başka bir çıkar yolumuz da yoktur.

Sanatın kültür ürünü olarak ortaya çıkışı ve gelişimi

"Sanat" kavramının "zenaat"den ayrı olarak, ne zaman başladığını ve sanatsal alandaki tarihsel dönüşüme bakacak olursak:

1) Sanat, bize ulaştığı kadarıyla, mağara çağında, mağara resimlerindeki stilizasyonlarla başlamıştır. "Stilizasyon", kavramlar dünyamızdaki karşılığını anlatmak üzere, dış dünyanın araçlarını (ses, renk, çizgi, dans vb.) kullanarak oluşturulan simgelerin yaratılmasıdır.

2) Aristokrat sınıfın bütünüyle egemen olmasından hemen önce, "bireysel sanat"ın öncüleri denebilecek nitelikte yapıtların öncüleri ortaya çıkmıştı. Şiirde Homeros, Sappho; tiyatroda trajedileriyle Aiskhilos, Sophokles, Euripides; komedileriyle Aristophanes; düzyazıda Herodot; felsefede Sokrates öncesi Anadolulu düşünürler ("felsefe" adı daha sonra Helenler tarafından konulacaktır); resimde Girit ve Pompei duvar resimleri ile mozaikleri ve yapıtları günümüze kalmamış olsa da adını bildiğimiz Kolophon'lu Apelles; yontuda Helen Polikletes okulu, Anadolu Aphrodisias okulu gibi sanatçılar ve akımlar bunun en önemli örneklerindendir.

3) Aristokrasinin oturması ile "birey" olan, olabilen yalnızca Tanrıydı. Geri kalan herkesin kendisini "kul" saydığı bu kültürel yapıda, yaratıların bütünü Tanrı tarafından vahyedilmişti. Şiir yalnızca kutsal kitaplardı (ünlü örneği, *Kuran*'da,

Sanat, mağara resimlerindeki stilizasyonlarla başlar.

şairlerinin lanetlenmesidir). O da Tanrı tarafından yazılır ve vahyedilirdi. Anadolu'da 13. yüzyıla, Yunus Emre'ye değin sanatta olsun, felsefede olsun, yaratıların hiçbiri imzalanmazdı. İmzalamak Tanrıya özgüydü; saygısızlık, ayıp, günah sayılırdı. İran kültüründe ise yaratıcı, kendi bireysel adını kullanmaz, "Tanrının vahyini gönderdiği kul" anlamında, kendine özgü bir "mahlas" kullanırdı. Bu gelenek daha sonra Anadolu'da toplumsallaşmakta olan "birey/ben" kültürünü etkileyecek, baş aşağı edilecek ve "imza"ya dönüştürülerek kullanılacaktır.

4) Rönesans (yeniden doğuş)'da "yeniden doğan", işte bu "birey" kültürüdür (bkz: http://omer-tuncer.blogspot.com/2007/11/anadoluda-yeniden-dou.html).

5) Aristokrat sınıfın egemenliğinde, dâhi sanatçılar ve biliminsanları, yaşamlarını soyluların desteğiyle geçirmek zorunda kalıyordu. Bunun dışında yaşama şansı yoktu. Bugün, burjuva toplumlarında biliminsanları ve sanatçıların ürünlerini satarak geçinmek zorunda olduğu gibi... Dönemin yapısında "birey"in zorlanması doğaldır. (bkz: http://omer-tuncer.blogspot.com/2009/01/telif-haklar-konusunda-aykr-dnceler.html)

6) Sanat yapıtlarında "isyan"ın görülmesi için "birey" kültürünün başlamış olması gerekmiştir. Örnek olarak, Beethoven'in tek operası *Fidelio*'nun burjuva devrimi fonunda geçen öyküsüne bakmak yeterli olacaktır. Osmanlı'da isyan şiirleri yüzünden kellesinden olmuş divan şairi az değildir. Kanuni'nin, oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürtmesi üzerine onu önder sayan bir kadın şairin Kanuni'ye isyanı ilginçtir. Sultan'ın gözdesi Hürrem'e "Rus Cadısı" diyecek denli kişiseldir, başkaldırıdır:

"Zulmedip ol nev civana eyledin cevr-i feza

Boynuna taktın kemendi canına kıldın eza

Merhametsiz şah-ı alem, n'etti sultan Mustafa

Bir Rus cadısının sözün kulağına koyup

Nekr ü ale alunuben ol acuzeye uyup

Şevkat imandır bilurken kılmadın havf ü Hüda"

Kilise müziğinden yola çıkan Klasik Batı Müziği, günümüzde bilim gibi akademik bir yapıdır.

7) Anadolu halk müziklerine gelince: Anadolu'da Osmanlı'nın kuruluşunu gerçekleştirmiş olan 13. yüzyıl kültürünün aristokrat karşıdevrime direnişi söz konusudur (bkz: http://omer-tuncer.blogspot.com/2007/12/kardevrime-direnen-filozof-eyh.html). Ayrıca bunu yapabilmek için bir başka "egemen"in kulluğunu kabul etmek zorunda oldukları da gözden kaçmamalıdır: Pir Sultan'ın şiirlerindeki "şah"ın, Şah İsmail olduğunu unutmamak gerekir. Hem başka türlü davranmayı bilecekleri yeni bir kültür henüz gelişmemişti; hem de "şah"da bulmayı umdukları şey 13. yüzyıl Anadolu kültürüydü ki doğmakta olan "birey" kültüründen çok güçlü öğeler içeriyordu.

Yaşadığımız dönemde ise, Marksist kurama karşın, "akış"ı temel alan geleceğin kültürünü henüz oluşturabildiğimizi söylemek zordur.

Emperyalizm ve müzik

1) Dönemimizde "emperyalizm"in artık uluslararasında değil sınıflar arasında olduğunu saptamakta yarar var. Bu bağlamda "biz"i sömürmekte olan düşmanımız artık "Amerika" ya da "Avrupa Birliği"nin ulusları ya da ülkeleri değil, Türkiye burjuvazisinin de içinde olduğu sermaye sınıfı, yani dünya burjuvazisidir.

2) Sömürülmekte olan "biz" ise yalnızca Türkiye'de yaşayan "üretime emeğiyle katılanlar" ya da "emeğiyle geçinenler" değil, Amerika ve Avrupa dahil bütün dünyada yaşamakta olan "emeğiyle geçinenler", sömürü bağlamında ele alırsak "tüketiciler"dir.

3) Emperyalizmi hâlâ "uluslararasında yaşanan sömürü" olarak gösterme politikasının başarılması için avuç dolusu para döken, "tüketiciler"i olabildiğince uzun süre sömürmeye devam etmek isteyen emperyalist yapı da dünya sermaye düzeninin ta kendisidir.

Bunun sermaye sahibi insanlar bile değil, sermaye düzeninin mekanik yapısından geldiğini, kendini sürdürebilmek için buna gereksemesi olduğunu görmemiz olasıdır (bu konuyu toplumbilimcilerin ve ekonomistlerin daha ayrıntılı araştırması gerekir).

Bu saptamaları yaptıktan sonra biraz daha ileri gidersek:

1) Klasik Batı Müziği adını verdiğimiz müzik, bugün bilim gibi akademik bir yapıdır. Avrupa kilise müziğinden yola çıkmış, aristokrat kültürün egemen olduğu dönemde saraylarda dolanmış olmakla birlikte, Barok dönemi yaşamış, gelişmiş ve halk müzikleri de içinde olmak üzere bütün dünya müziklerini kapsayan evrensel bir müziğe dönüşmüştür.

2) Klasik Batı Müziği adını verdiğimiz müziğin, emperyalizm ile ilgisi yoktur. Bunu, dünyanın her yanında bilimin, iletişimin gelişmesi sonucunda bir araya gelmesine benzetebiliriz. Evrensel müzik artık dinsel müzikleri de, saray müziklerini de, halk müziklerini (örneğin Sarasate'nin *Zigeunerweisen/Gipsy Airs*'i) de kapsayan ve onların üzerinde yer alan gelişkin, evrensel bir sanat türüdür; buna evrensel ya da akademik müzik demek daha doğru olacaktır. Artık Ruhi Su'nun bütün türkülerinde, Fazıl Say'ın *Kara Toprak*'ında Anadolu halk müziğini, yine Fazıl Say'ın *İstanbul Senfonisi*'nde (4) hem saray müziği-

ni hem de halk müziğini bir arada bulabiliyoruz.

3) Tanımını yukarıda vermeye çalıştığım, sınıflar arasındaki sömürü düzeni olarak emperyalizmin tıkamaya çalıştığı, insanı "insan" (Alevilikte "İnsan-ı Kâmil", Nietzsche'de "Üstinsan/Übermensch") yapan yol budur. Kendini evrenselleştirerek, durmadan büyümek zorunda olması nedeniyle sınırları ortadan kaldırmaya çalışan küresel sermaye, "insan"ların evrenselleşmesini (klasik anlamda Marksist enternasyonalizm) olabildiğince durdurmaya çalışmakta, bunu da "ulusal" sınırları olabildiğince uzun süre sağlamlaştırıp ayakta tutarak, dahası henüz oluşmamış sınırları oluşturmaya çalışarak yapmakta, bunun için özel politikalar geliştirmektedir. Bunların en yaygını, ulusların birbirine düşürülmesidir. Böylece silah tüketimini de olabildiğince uzun süre ayakta tutarak, savaşın beslediği küresel ekonomiyi ayakta tutmaya çalışmakta, bir taşla birden fazla kuş vurmaktadır. İnsanlık olarak içine düşürüldüğümüz ve hızla kurtulmamız gereken tuzak budur.

Kültürde ve sanatta "soyutlama"nın psikolojisi

Sanatın doğal bir gerekseme sonucu ortaya çıkmış olduğunu, günümüze değin, kültürel ve biyolojik gelişmeye koşut olarak, çağlar içinde ilerlediğini, geliştiğini söyleyebiliriz.

Sınıfsal kültürlerin akış içinde değişmesinden gelen değişiklikler, sanatın biçimini de etkilemiştir. Kimi zaman şaman doktorun hastasını iyileştirmek için doğal güçlere yaptığı duadaki içtenlikte; kimi zaman Afrika kabilesinde insan ya da hayvan kurbanında ve kurban edenin bağışlanması için yapılan duada; "söyleme gücü"nün yeterli olmadığı ortamlarda; kimi zaman mağara duvarına, belki de yine ava gitmeden önce doğal güçlere haber göndermek amacıyla yapılan betimlemelerde dans, müzik ve resim sanatları gelişir. Danslar, çıkarılan sesler, çizilen ya da boyanan şekiller, hepsi insan beyninin ürünü olan ve "soyutlama" adını verdiğimiz etkinliğin sonuçlarıdır.

Belki insanın bir tanımını da "soyutlama yapabilen hayvandır" diye vermek yanlış olmaz...

Beyin birçok soyutlama yapar. Bunların hepsi "sanat" olmak zorunda değildir. Söz gelimi "dil" bir soyutlamadır. Bilimlerin kullandığı kimi kavramlar soyutlamalardır. Özellikle de matematik, geometri, mantık, bütün işlemlerini soyutlamalar üzerinden yapar.

"Sanat" bunlardan ayrı olarak "yaşam"ın paylaşılması için yapılan soyutlamadır. Ortaya çıkışında "coşku" vardır. Bilimsel soyutlamaları ise "akıl" var eder. Her iki soyutlama türü de bir "dil" oluşturmak için var olur. Biri duyunun (dış dünyanın), öteki duyarlığın (iç dünyanın) dilidir. Duyusal dilin amacı bilgi aktarmak, duyarlığın amacı ise yaşamı paylaşmak, kendi öz yaşamını başka güçlere (insan, doğa, Tanrı) aktarmaktır. Ancak ne yapsa gücü, buna tam olarak yetmez. Çünkü duyarlık içseldir ve dışsallaştırmak için mutlaka dış evrenin elemanlarına gerek vardır (Bkz: Prof. Dr. Necdet Sümer, "Sanatsal Etkinliğin Doğası Üzerine", *Bilim ve Ütopya*, Eylül 2003, Sayı:111). Sanatların yalnızca bu dışsal yanı işlenebilir. Aslına bakarsak, sanatları birbirinden ayıran da yalnızca bu yandır.

Yani hangi sanat ve hangi dönem olursa olsun, özü aynıdır ve "insan"dır. Hiç kuşkusuz, içinde yaşadığı sosyal sınıftan, sosyal sınıfının oluşturduğu kültürden etkilendiği biçimiyle insan... Siyasal yapısıyla, beğenileriyle, nefretleriyle, isyanlarıyla, hoşlanmalarıyla "insan yaşantıları"...

Sosyal sınıfların kültüre ve sanata etkisi

Elbette dışsal olan yan kendi kültüründen etkilenecektir. Egemenlerin, halkın ya da sınıfların kültürü, bu yanında kalacaktır. Ahmet Haşim'de var olan hüzün, her ne denli ona, "ikinci serseri" adını takmış da olsa Nazım Hikmet'te de bir başka biçimde var olacaktır.

Dünyanın hiç bir yerinde, bu arada bizim toplumumuzda da, halk kökenli sanatlar ile saray kökenli sanatları birbirinden ayırmaya ve birinden yana tavır almaya ne hakkımız, ne de şansımız vardır. Divan şiirimiz de, Osmanlı Saray Müziğimiz de bizimdir; halk şiirimiz, halk müziğimiz de… (burada söz konusu olan, yalnızca Anadolulu olanlar değil, bütün dünyada yaşayan "biz"dir) En içten duygularını en bireysel duyarlıklarını paylaşan müzik de "biz"imdir, inandığı politik görüşe insanları çekmek için ajitasyon amacıyla yapılmış olanı da...

"Bizim olmayan sanat var mıdır?" sorusunun yanıtı bu durumda zor değildir: "Bizim olmayan" sanat, aynı zamanda "sanat olmayan"dır. "Biz"im sanatımıza benzer biçimde, dışsal öğelerle ve yalnızca "dışsal öğelerle" oluşturulan "meta"larsa "sanat" kavramının dışında kalır. Tek ölçüt budur.

Arabeski değerlendirirken ölçütümüz aynıdır. "Egemenler" tam olarak devrededir. Burjuva kültürü, yaşama enerjisini sağlayan kârlılık ölçütüne göre ve kendi ekonomik yapısına uygun olarak, meta yaratmaya olanak veren, bunu zorlayan bir yapıdır. Dolayısıyla da, "insan olan"ın ürettiği gerçek sanatın içeriğini yok ederek yalnızca "biçim"den, yani kendi istediği dışsal öğelerden oluşan bir meta, yapay bir sanat oluşturmaya çalışmaktadır. Bu tutum da kültürün gelişmemesi için önünü kesmeye çalışmakla aynı şeydir.

Kültürlere bakarak yapılan Batı-Doğu ayrımları olsun, ulusal sınırlar olsun, ulusal kültür ayrımları olsun, biraz geri çekilip bakınca "yapay ayrımlar"dır. Bu bağlamda, artık dünyanın üzerinde hangi kaynaktan gelmiş olursa olsun, müziği, doğdu-

Halk kökenli sanatlar ile saray kökenli sanatları birbirinden ayırıp birinden yana tavır almamak gerekir.

ğu kaynaklara göre birbirinden ayırmak, geleceği değil geçmişi ölçüt alarak değerlendirmek doğru olmaz. Egemenlerin ekmeğine yağ süren ve kurtulmamız gereken "tuzak" budur.

Bu bağlamda Sibirya Yakut'larının boğaz çalmasıyla Afrika tam tamlarını, ya da Amerikan zencilerinin pamuk tarlalarında söyledikleri şarkıları, "blues"u ya da onlardan gelişmiş klasik cazı nasıl birbirinin devamı olarak görebiliyorsak, Barok dönemi yaşamış olan evrensel müziği de aristokratların ya da emperyalistlerin müziği diye dışta tutamayız. Yaşanmış olan gelişmişlik, elbette dünyanın bu yöresinde yaşamakta olan insanların müziğini de içine alacak ve "evrensel biz"e, geleceğe, evrensel kültüre doğru götürecektir.

Dışsal, biçimsel yanı üzerinde yapay olarak yürütülen tartışmaları uzatmadan dünyanın bizim yaşadığımız yöresinde gelişmiş olan halk ya da saray müziği de içinde olmak üzere "içsel" yapının hangi dışsal öğelerle geliştirilebileceği üzerinde çalışmak gerekir. Günümüzde bunu yapabilen de kökeni ne olursa olsun, evrensel müziktir. Ticari olmaktan arınmış, para kazanmak için yapılmayan, ama gene de yapılma savaşımı sürdürülen evrensel müzik. Artık bu, ne Batı ne Doğu, ne İtalyan, ne Japon, ne Türk, ne Afrika; ama hem Doğu, hem Batı, hem İtalyan, hem Japon, hem Türk, hem Afrika müziğidir. Hem de bunlardan kaynaklanan her türlü müziktir. Geleceğin dünyasında hepimiz "bir"iz.

Kültür karşısında politik tutum ne olmalıdır?

"Sol", geleceğin dünyasını yaratmanın, geleceği kurmanın kavgasıdır. Bu tutum dışında kalan geçmişe (düne ve bugüne) bağlı her türlü düşünsel yapı, "sağ"da kalır. İstesek de istemesek de... "Şu, egemenden geliyor; şu, halktan" gibi ayırımlarla özellikle sanata bakamayız. Ana ayrım, ürettiğimiz sanatın, o egemenin ya da halkın sosyal dünyasında nasıl bir yere oturduğudur. En uç örnek, Hitler'in belgeselcisi Leni Riefenstahl'ın yaptığı belgesellerdir. Onu, "Hitler'in propaganda belgeselcisi"dir diye, hiçbir belgeselci yok saymaz, sayamaz. Vardır ve tarihte bir yerdedir. Bugünün belgeselciliğinin oluşmasında Leni Riefenstahl'ın da önemli payı vardır.

Tam bu noktada sevgili Can Yücel'in Ezra Pound üzerine bir değerlendirmesini eklemeliyim:

"Pound; Ezra (1885-1972)

Kendisi Amerikalı. Ama daha ziyade tarihe, şiir tarihine sahip çıkan soylu bir Avrupalı. Pound'un Çin geleneği içinden umulmadık parodiler yaratmasına da engel değildir elbet. İmgeci diye adlandırılan bir okulun elebaşı mevkisi. Gene de Eluard düzeyinde bir büyük şairin arkadaşı, yürek destekleyicisidir. Pound'un İkinci Dünya Harbi'nde Roma Radyosu'nda Faşizm adına yaptığı sözcülük, bu büyük şairin gözümüzden silinmesine yol açmış olsa bile, Pound'u bu naneye sürükleyen şey, Burjuvaziye, Kapitalizme, tefeci Yahudiliğe karşı duyduğu öfkedir. Bunun da kefaretini, uzun süre, bir Amerikan akıl hastanesinde yatarak çekmiştir, bir kafes içinde...

"Cantos adlı uzun şiiri, sanırım azgın Amerikalı'ların ya da Faşist'lerin değil, Dünya'da sömürüye karşı çıkanların baş üstünde tutacağı kitaplardan biridir."

Bütün yerel müzikleri de içerecek biçimde müzikler bestelenebilir. Fazıl Say'ın *İstanbul Senfonisi* bu yapıya iyi bir örnektir. Koca bir orkestranın içinde Osmanlı saray müziğinin çalgıları son derece "iyi" yerleştirilmiş ve yama gibi kalmamıştır. Cazın da bu tür bir kapsayıcılığı vardır. 1950'li yılların başında Dave Bruebeck'in İzmir'de kısa süreli bulunuşu sırasında duyduğu 9/8'lik aksak ritimle hemen bir küçük beste yaptığını ve *Blue Rondo a la Turk* adını verdiğini de anımsatmak isterim. Oldukça çok örnek akla gelmekle birlikte bir de Üzeyir Hacıbeyov'un Fuzuli'nin ünlü şiirinden besteleyip 1908 yılında Bakü'de sahnelediği *Leyla ve Mecnun* operasının bütün aryalarının tar eşliğinde ve bildiğimiz türkü sesiyle okunmakta olduğunu ve inanılmaz güzellikte bir yapıt olduğunu örneklemek isterim.

Klasik müziğe neden "seçkinci" diyemeyiz?

"Seçkinler" diye sosyolojik bir kavram yoktur. Aristokratların egemen olduğu dönemde seçkinler arsitokratlardır; burjuvaların egemen olduğu dönemde de burjuvalar... Bu durumda, tarih içinde hangi sınıftan gelmiş olan müziğe "seçkinlerin müziği" diyebileceğiz? Hâlâ Kızılbaş nefeslerinin en yaygınlıkla kullanılanları, Hatayî, yani Şah İsmail'indir. Şah İsmail, kendi döneminde açıkseçik bir "seçkin"dir. Beethoven'ın söz gelimi 3. Senfonisi olan *Eroika*, döneminin "seçkin"lerine karşı yapılmış olan Fransız devriminde aristokratlara karşı burjuvaların egemen olmasını kutlamak için bestelenmiş ve dönemin burjuva önderi olduğunu sandığı Napoleon Bonaparte'a adanmıştı. Ama Napoleon'un bir "sonradan görme/burjuva" olarak kendini imparator ilan edeceği politikalar geliştirmekte olduğunu anlayınca bu adamayı geri çekti. Ayrıca Beethoven'ın, tek operası olan *Fidelio*'nun da bütünüyle gününün "seçkin"leri olan aristokratlara karşı verilmekte olan savaşımın fonu üzerine kurulmuş olduğunu yinelemeliyim. Şimdi bunlara nasıl kolayca "seçkinlerin müziği" adını verebileceğiz? Koca Sovyet besteci Shostakovich'in neredeyse bütünüyle devrimi anlatan müziklerini hiç saymıyorum. Özellikle 5 ve 11 numaralı senfonileri bunun en iyi örneklerindendir.

"Klasik Batı Müziği" diye geleneksel ad taktığımız müzik, bütün yerel müzikleri de kapsayan, Barok dönem yaşamışlığın gelişkinliğini de taşıyan ve her kanaldan gelen müzikçinin kullanabileceği özellikler katılan, daha önemlisi üzerine daha da araştır-

Fazıl Say'ın *İstanbul Senfonisi*, Klasik Batı Müziğinin yerel müzikle birleşmesine başarılı bir örnek oluşturur.

ma ve katkı yapılabilecek olan akademik müziktir. Yalnızca "onu mu sevsem, bunu mu sevsem"e verilecek bir yanıtla ortaya çıkan bir seçme değildir. Söz konusu olan, "eşit" anlayışlar arasındaki farklar değil, işlenmişliktir. Hekimlikte, geleneksel kırık-çıkıkçılarla (ki çok iyi anımsarım, onlar da çok başarılıydı) ortopedist hekimler arasında nasıl bir ayırım varsa onun gibi...

Sonuç

1) Müzik, bütün sanatlar gibi bir araçtır. İnsanın kendisini, yaşantılarını paylaşmaya çalışabileceği bir araç. Dönemin seçkinleri ya da halkı, kendilerini her türlü müzikle anlatmaya çalışabilirler. Tek başına "müzik" kavramına "sosyalist" denemez. Kim kullanırsa onundur. Şiire sosyalisttir denilebilir mi? Ahmet Haşim ya da Nazım Hikmet'in şiirleri arasında, şiirsellik bakımından nasıl bir ayrımdan söz edilebilir ki.

2) Müzik de, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, "gelişkinliği" üzerinden değerlendirilmelidir. Hangi müziği kullandığımız önemli değildir. Kökeni ne olursa olsun, bütün sanatlarda olduğu gibi, sosyal sınıfların kültürlerine göre biçimlenir.

3) İnsanın insanlaşmasına, her türlü müziği (kültürü) paylaşıyor ya da izliyor olması katkıda bulunur. Yeter ki burjuva yozlaşmasının içine düşmesin… "Müzikmiş gibi görünen" ve insanların gelişmesine engel olan yapılar karşımıza çıkmasın... Günümüzde bunları ayırmanın en önemli yolu, burjuva ekonomik yapısının çarkları arasında, meta olarak üretilmiş olmaları ile belirlenir. Ticari yozlaşmaya izin vermeyen bir yapının temel alınmasının yolu, bunu doğru ayırt etmekten geçer. Yozlaşmış bir müzikten yararlanarak halka ulaşmaya çalışmak, halkı (yani yönetilenleri) gerçekten terk edilmişlikleri içinde bırakmaktan başka bir anlama gelmeyecektir.

En belirgin örneği de bir tür arabesk olan *Gırgır* dergisi ve ardıllarının ortaya çıkardığı ve adına karikatür (ya da gülmece) dediği, içeriklerinin doğruluğundan bağımsız olarak, bugün iyice yaygınlaşmış olan kaba ve yoz çizimlerdir.

"Aşağılamak" gibi bir niyetim yok. Tam tersine ciddiye alıyor ve karşısına geçip savaşım vermek gerektiğini, ilerlemenin, geleceğin sanat"mış gibi" görünen engellerini ortadan kaldırmak gerektiğini düşünüyorum.

Kendi zamanımızın "seçkinler"ini yaratma savaşımı vermenin zamanı gelmedi mi: Seçkin olmayan kimsenin kalmadığı bir zaman!?.

KAYNAKLAR

1) Alain Corneau'nun *Dünyanın Bütün Sabahları* adlı filmi (http://www.imdb.com/title/tt0103110/), kültürler arası geçiş sırasında, müzikle soluyan, müzikle yaşayabilen bir bestecinin yaşamındaki isyanı ve iç çatışmaları inanılmaz bir başarı ve güzellikle anlatmaktadır.

2) Bu "eda"yı en iyi anlatan yapıt, aristokrat kökenli bir Marksist olan Luchino Visconti'nin *Leopar/Il gattopardo* filmidir (http://www.imdb.com/title/tt0057091/). Garibaldi'nin önderliğindeki İtalyan burjuva devrimi (19. yüzyılın ikinci yarısı) sırasında hâlâ yaşamakta olan gerçek aristokratlarla, kendini aristokrat göstermeye çalışan burjuva karakterinin altını başarıyla çizer, kültürel altyapılarını ve yaşama biçimlerini anlatır.

3) Aldous Huxley'in *Nice Yazlardan Sonra* adlı kitabı, Amerikalı çok büyük bir sermaye sahibinin kendisine soyluluk arayışının romanıdır.

4) 10 Eylül 2003 tarihli *Hürriyet* gazetesinin haberine göre, Avrupa'nın en büyük ve prestijli müzik ödülü olan ECHO'yu kazandı. Seçici Kurul yaptığı açıklamasında ödülün "'Doğu ve Batı arasında oluşturduğu sanatsal köprüdeki başarısı' gerekçesiyle Say'a verildiğini belirtti. Büyük ödüle layık görülen CD'de 'İstanbul Senfonisi'ni, Boru san İstanbul Filarmoni Orkestrası ve şef Gürer Aykal eşliğinde Burcu Karadağ (ney), Hakan Güngör (kanun) ve Aykut Köselerli (vurmasazlar) icra etmişti." Dinlemek için bkz. http://vimeo.com/18362962

BİLİM ve GELECEK KİTAPLIĞINDAN

H. Tuğrul Atasoy

Bir nöroloğun gözünden

İNSAN NEDEN SANAT YAPAR?

axis mundi

Sanat yapıtı nedir? Bize ne anlatır? Sanat yapıtının esin kaynağı nerededir? Sanat ile "anormallik" arasında bir ilişki var mıdır? Sanat evrensel midir? Söz ile iktidar ilişkisi nasıldır? Bilim ve sanat birbirine benzer mi? İnsan bilinmeze ilk adımı bilimle mi, sanatla mı atar?

Prof. Dr. Tuğrul Atasoy'un yukarıdaki sorular bağlamında dolaşan denemeleri, sanatın ufkunda gezinirken, nöroloji, antropoloji, genetik, psikoloji, psikanaliz, felsefe, doğa ve şiirle de buluşuyor. Atasoy'un bu çalışmasında, düşüncelerini yer yer sorguladığı, yer yer onlardan güç aldığı bilim ve düşün insanları arasında, Theodor Adorno, Jean Baudrillard, Roland Barthes, Walter Benjamin, John Berger, Jorge Luis Borges, Terry Eagleton, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, John Zerzan gibi isimler bulunuyor.

Eve Curie

Marie Curie

Bir bilimkadınının olağanüstü öyküsü

"Marie Curie" derken sözünü ettiğimiz değer, iki Nobel Ödülü almak ve en büyük bilimcilerden biri olmak değil. Esas örnek alınası olan, Marie Curie'nin yaşama ve bireysel-toplumsal ilişkilere yönelik bakış açısıdır.

Marie ve Pierre Curie, yıllarca emek verip keşfettikleri radyumun patentini almayı reddettiler. Oysa kendi keşiflerinin bir gramıyla en büyük hülyaları olan bir laboratuvara kavuşabilirlerdi. Curie'ler karar veriyor: "Maddi çıkar bilimin ruhuna uymaz". Gerçek bilim, kapitalizme direniyor.

Kızının kaleminden, bilime ve topluma adanmış bir yaşamın öyküsü...

www.bilimvegelecek.com.tr / bilgi@bilimvegelecek.com.tr / 0216.349 71 72

Merleau-Ponty'de bedenin anlamı

Merleau-Ponty bedeni ne tam fizyolojiye ne tam ruhbilime indirgeyerek ele aldı. İkisinin birleşiminin ötesinde bir bakışla bedeni değerlendirdi. Onu tarihselliği içinde dünyaya yerleşmemizin bir aracı olarak gördü. Onun dünyayla kurduğu ilişkideki kayganlık insanın hem doğal hem bir kültür varlığı olmasından geliyordu. Bu anlamda bedenle dünya arasındaki ilişkide üçüncü gözün yani bilimin kavrayamayacağı aşkın bir şeyler vardı.

Ali Timuçin

Maurice Merleau-Ponty 20. yüzyılın en önemli olgubilim (fenomenoloji) filozoflarından biridir. Filozof felsefesini ağırlıklı olarak *Phénoménologie de la perception* (Algının olgubilimi) kitabında ortaya koyar. O hem varoluşçu hem de olgubilimci olarak tanınır. Özellikle olgubilimin kurucusu Husserl'in felsefesinden etkilenmiştir. Bununla birlikte Husserl'den ayrı kendine özgü bir felsefe geliştirmiştir. Onun felsefesinde özellikle beden kavramı önemlidir ve felsefesinin temelini oluşturur.

Bu makalede öncelikle Merleau-Ponty ve Husserl'in olgubilimsel yöntem anlayışları karşılaştırılarak ele alınacaktır. Sonra bir bilinç taşıyıcısı olarak bedenin yönelimselliği, bu yönelimsellikle bağlantılı olarak özne-nesne ilişkindeki yani bedenin dünyayla ilişkisindeki kayganlık ele alınacaktır. Son olarak bedenin dünyayla kurduğu diyalektik ilişki irdelenecektir.

Kısaca olgubilimsel devinimden söz etmek gerekirse olgubilimsel devinim Husserl'in katkılarıyla Almanya'da başladı. Olgubilimin dört öğesinden ilki toplumsal-tarihsel ya da kültürel yaşam üzerine eğilmek ve indirgemeciliğin her türüne karşı olmaktır. İkinci olarak olgubilimciler kurgusal düşünceye ve dille ilgili uğraşlara karşıt yönelimdedirler, buna karşılık düşünceyle ilgili konuların sezilmesi ya da görülmesiyle ilgilenirler. Üçüncü olarak bilinçli yaşam içindeki (insani varoluş) süreçler üzerine düşünme tekniğini önemserler. Böyle bir sürecin nasıl nesnelere yöneldiğini ve kendilerini sundukları kadarıyla karşılıklı olarak bu nesnelere nasıl yönelindiğini vurgularlar. Son olarak olgubilimci hem özel ve evrensel hem de *eidetik* tanıtlamalar ya da yorumlar üretmek için üzerlerinde düşündükleri konuların görülmesi kadar açıklamasını da önemserler. Olgubilimciler aşkınsal *epoché*'yi yani "paranteze alma"nın uygulama olanağını da tartışma eğilimindedirler. Olgubilim gerçekçi, yapısalcı, varoluşçu ve hermeneutikçi olmak üzere dört gruba ayrılabilir. Gerçekçi olgubilimci olarak Nicolai Hartman, Roman Ingarden, Adolf Reinach ve Max Scheler, yapısalcı olgubilimci olarak Dorion Cairns, Aron Gurwitsch ve Alfred Schutz, varoluşçu olgubilimci olarak Hannah Arendt, Jean-Paul Sartre, Maurice Marleau-Ponty ve Simone de Beauvoir, hermeneutikçi olgubilimci olarak Hans-Georg Gadamer ve Paul Ricoeur başlıca adlardır (Bkz. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*).

MERLEAU-PONTY VE HUSSERL'DE OLGUBİLİM

Merleau-Ponty *Phénoménologie de la perception* (Algının olgubilimi) adlı kitabının girişinde olgubilim üzerine şu belirlemeyi yapar: "Olgubilim özler incelemesidir ve ona göre bütün sorunlar özleri, örneğin algının özünü, bilincin özünü yeniden tanımlamayla ilgilidir ve hem de özleri varoluşa yerleştiren felsefedir. Bu felsefe insanı ve dünyayı 'yapaylık'larından (facticité) yola çıkarak anlama-

nın ötesine geçmeyi düşünmez." (1) Bu yapaylık Merleau-Ponty'nin bakışaçısına göre insan olmanın temel özelliğidir.

Merleau-Ponty'ye göre dünya indirgenemez bir varlık olarak düşünceyi önceler. Önemli olan dünyayla yalın (naif) bağlantıyı yeniden bulmaktır. (2) Dünyayla bağlantıyı kurmak bilimin soyutlamaya dayalı düşünüşü içinde yapılan nedensel çıkarımlar gibi değildir. Bu bağlamda biliminsanının, tarihçinin, toplumbilimcinin ya da ruhbilimcinin kurduğu nedensel bağlantılar olgubilimde yoktur. Bu bağlamda Merleau-Ponty'e göre bu felsefe aşkınsaldır, "tanıtlama konusudur, ne açıklama ne çözümleme konusudur." (3) Burada filozofun söylemek istediği insanın nesneyle ilgili birçok özsel özelliği ortaya koyabileceği ve bununla birlikte nesnede insanı aşan yanlar olabileceğidir. Filozofun yaklaşımında nesneyi bütünselliğinden soyutlamak ve kaba nedensellikle açıklamak yerine onun temel özelliklerini ortaya koymak vardır. Filozof olgubilim anlayışında insanın dünya deneyiminin önemini vurgular. Ted Toadvine *Phenomenology and Hyper-Reflection* (Olgubilim ve Üst-Düşünce) makalesinde olgubilimin dünyayı yaşanan deneyime göre tanıtlamaya çalıştığını, olabilirin koşullarına göre bu deneyimi yeniden yapılandırmaktan kaçınmak zorunda olduğunu belirtiyor. Bu felsefede dünya her koşulda düşünceyi önceliyor. Toadvine'in de belirttiği gibi Descartes'dan Kant'a kadar düşünce felsefesinin geleneğinde deneyim bilinç etkinliğine dayalı koşulların arkasında kaldı. (4) Merleau-Ponty dünya deneyimine dayalı olgubilimsel tanıtlamada bilimsel bakışı geride tutar.

Ancak burada Merleau-Ponty'nin bilime karşı bir düşünce geliştirdiğini düşünmemek gerekir. Filozof bilimi ikincil bir önemde görür ve şöyle der: "Ben kendimi dünyanın bir parçası gibi, basit bir biyoloji, ruhbilim, toplumbilim nesnesi gibi düşünemem. Kendimi bilim evrenine kapatamam. Dünyayla ilgili bildiğim, bilimle de bildiğim her şeyi, bilimin simgelerini de anlamsız görmeden kendi görüşüme ve dünya deneyimime dayanarak biliyorum." (5) Böylece Merleau-Ponty'de belirleyici olan bireyin varoluşudur, kendi fiziki ve toplumsal çevresine katılması, ona yönelmesi ve onu desteklemesidir. (6) Merleau-Ponty'de dışa yönelen insan vardır. Tek başına içebakış yöntemiyle insanı kavramak olası değildir. O şöyle der: "Gerçeklik 'insan içselliğine' 'yerleş'mez ya da daha keskin biçimde insan içselliği yoktur, insan dünyadadır ve yalnızca dünyada kendini tanır." (7)

Merleau-Ponty'nin olgubilim anlayışında Husserl'in indirgeme yöntemine gönderme vardır. Ona göre "Husserl her indirgemenin aşkınsal olduğu kadar *eidetik* olduğunu söyler." (8) Ted Toadvine aynı makalesinde Merleau Ponty'de indirgemenin rolünü pratik ilgilerimizi askıya almak olarak belirler. Bu indirgeme bu ilgileri aydınlatmak ve karşılıklılık içinde olan olgusal dünyayı aydınlatmak için kullanılır. Ona göre bu yöntem daha çok dünyadaki ön-düşünsel uğraşımızı açığa çıkarmaya yönelik düşünsel çaba olarak anlaşılabilir. Dünyayla ilgili doğal tutumun yani ortakduyunun kesinliği reddedilmez ancak konu dışına çıkarılır. Böylece dünyadaki pratik uğraşlarımızı askıya alarak yönelimlerimizin hedeflediği anlama göre yönelimlerimiz ve dünya arasındaki karşılıklılığı aydınlatmayı sağlayabiliriz. Bunun ötesinde bizim anlam veren edimlerimizi aşacak ve düşünce başlamadan önce zaten hep kendini ortaya koyacak biçimde "dünyanın devindirilmemiş dalgasından" gözümüze ilişeni yakalarız. Dünyayı düşünme edimiyle ilgili birinin doğasında olan eksik düşünme edimi böyle ortaya konur. Bu bağlamda tam bir indirgeme ona göre olanaksızdır. (9) Merleau-Ponty'de bu anlamda nesnede bizi aşan bir şeyler vardır. Bu yöntem genel olarak Husserl'deki paranteze alma yöntemini çağrıştırır.

Merleau-Ponty bu yöntemin yanı sıra Husserl'in *eidetik* yöntemine gönderme yapar. Bu yöntemin özelliği kaba deneyin olgularını bir yana koyup özü ortaya koymaktır. Örneğin Toadvine'in belirlediği gibi algının temel özelliklerini tanıtlamak ya da kırmızıyı bir nesneye uygulamak bu işlemi gerçekleştirmektir. (10) Merleau-Ponty'nin örneği şöyledir: "Böylece kırmızı duyumum duyulan belli bir kırmızının algılanmasıdır, bu kırmızı bir yüzeyin bildirisi olarak böyledir, bu kırmızı bir kartonun bildirisinden böyledir ve sonuçta kırmızı bir şeyin, kitabın bildirisi ya da yandan görünüşü olarak böy-

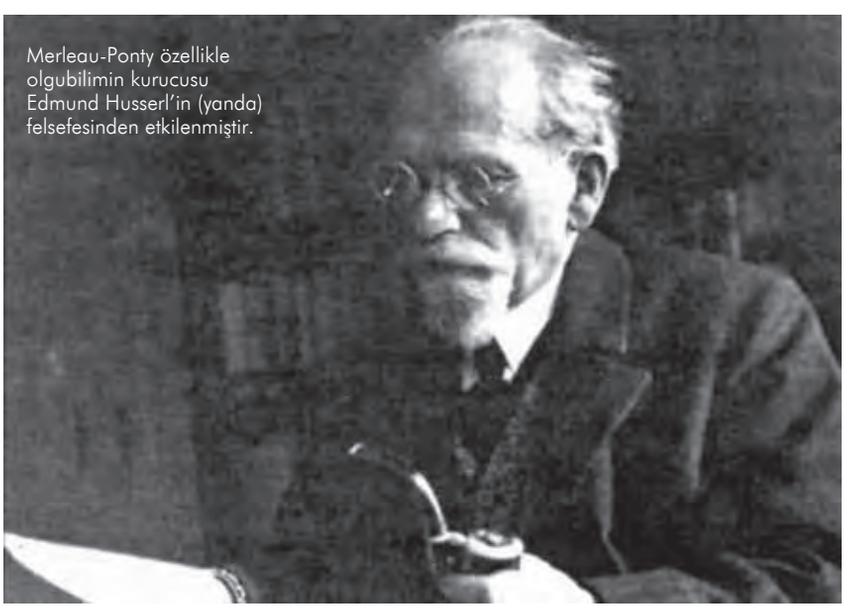
Maurice Merlaeau-Ponty (1908-1961), Ecole Normale'de okudu, aynı okulda felsefe doçenti oldu. Savaştan sonra devlet hizmetinde bulundu, Lyon ve Sorbonne Üniversitesilerinde profesör olarak görev yaptı. 1952'de College de France'da felsefe kürsüsüne atandı. Merleau-Ponty, Sartre'la Les temps modernes'i (Modern zamanlar) kurdu. Heidegger, Sartre ve Scheler gibi düşünürlerle ve özellikle olgubilimin temellendiricisi Edmund Husserl'le ilgilendi. 1939'da Louvain Husserl Arşivi'nde Husserl'in yayınlanmamış yazılarını inceledi, Paris'de Husserl arşivinin oluşturulmasına yardımcı oldu, Husserl'le ilgili konferans ve yazılarını sürdürdü. Yapıtları şunlardır: *La structure du comportement* (Davranışın yapısı) [1941], *Phénoménologie de la perception* (Algının olgubilimi) [1945], *Humanisme et terreur* (İnsancılık ve terör) [1947], *Sens et non-sens* (Anlam ve anlamdışı) [1948], *Eloge de la philosophie* (Felsefeye övgü) [1953], L*es science de l'homme et la phénoménologie* (İnsan bilimleri ve olgubilim) [1953], *Les aventures de la dialectique* (Diyalektiğin serüvenleri) [1955], *Signes* (İşaretler) [1961], *Le visible et l'invisible* (Görünen ve görünmeyen) [1964, ölümünden sonra].

ledir." (11) Bu, üst derecede bir olgunun anlamını belirleyerek belli bir *hyle* yani madde kavrayışını ortaya koymak oldu. Merleau-Ponty'e göre bu indirgemede bu kavrayışla ilgili bilince tanımını veren "anlam olarak dünya" dışında bir şey yoktur. Bu aşkınsal idealizm dünyayı bölünmez birlik olarak ele alan anlamıyla idealisttir. (12) Yoksa Descartes'çı anlamda idealist değildir. Merleau-Ponty Descartes'çı bakış içinde düşünen ego'nun şeyler dünyasından ayrı tutularak ele alınmasını eleştirir. Merleau-Ponty, Husserl'e dayanarak *cogito*'nun, Descartes'çı anlamının dışında ele alınması gerektiğini düşünür, ona göre *cogito* aşkınsal öznelliğin öznelerarası koşullarına dayanmalıdır. (13)

Merleau-Ponty bilinçlerin ortaklaştığı bir dünya düşünür. Çıkış noktası Sartre'ın başkasını şeyleştiren ve cehennem olarak gören yaklaşımından öncelikle bilinçlerin ortaklaşmasına yaptığı vurguyla ayrılır. O şöyle der: "…doğrudan doğruya dünyada varlıklar olduğumuzdan ve doğrular dizgesi olarak bu dünya tanımında tek olduğundan ben hiçbir biçimde 'öbür' bilinçten ayırt edilemem." (14) Onun örneğine göre Pierre ve Paul aslında aynı dünyayı paylaşırlarken bilinçlerinde ortak bir birlik vardır. Hepimiz bir ve ortak dünyanın birliği içinde yer alıyoruz. (15)

Merleau-Ponty'de yine de insanın başkaları karşısında tedirginlik duyması olağandır, bu bir ölçüde karşıdakini şeyleştirici bir karşıtlık durumu oluşturur. O başkası'nın ben'le ve ben'in başkası'yla ilişkisini açıklarken şöyle der: "Elbette herbirimizle ilgili olan bu iki bakışaçısı basitçe yan yana konamaz, çünkü bu durumda başkasının gördüğü ben değilim ve benim gördüğüm başkası değil. Onun benim dışımda olması ve başkasının bedeninin kendisi olması gerekir." (16) Marleau-Ponty'nin bu noktadaki bakışı olumludur. Bu karşıtlık durumu aşılamayacak bir şey değildir. İnsan iç durumundan kurtulduğunda bu karşıtlık durumundan sıyrılacaktır. O bu konuda şunu söyler: "Ben mutlak bireysel bir varlık olmamı engelleyen içsel zayıflık örtümü açarım ve kendimi insanların arasında insan olarak ve en azından bilinçlerin arasında bilinç olarak başkaları açısından ortaya koyarım." (17) Yaşama katılmak ortak yaşamın içine katılmaktır. Merleau-Ponty böylece insanın ortak bilincini yansıtır gibidir. Elbette Merleau-Ponty bu bakışıyla bireyci bakışın uzağındadır. O Viyana çevresine eleştirel bir gözle bakar: "Bilindiği gibi Viyana Okulu yalnızca anlamlarla bağ kurabileceğimizi benimser." (18) Bu okul örneğin bilinçliliği insanın ne olduğuyla aynı biçimde almaz. Merleau-Ponty'e göre benzer biçimde mantıksal pozitivistler de Husserl düşüncesinin taban tabana karşıtını oluştururlar ve canlı biçimdeki deney dil bağlantısını göz ardı ederek dile odaklanırlar. Merleau Ponty özellikle dil-düşünce ilişkisini birbirini öncelemeyen bir ilişki olarak değerlendirir. Ona göre bir düşünce ortaya konduğu anda zaten dile getirilmiş olur.

Merleau-Ponty özellikle olgubilimin kurucusu Edmund Husserl'in (yanda) felsefesinden etkilenmiştir.

Filozofa göre apaçıklık içinde olmamız doğruluk deneyidir. Bu demek değildir ki algı varsayılan doğruluktur, burada algının tanımı doğruluğa giriş yoludur ya da doğruluk yoludur. Bu bağlamda algının apaçıklığı tamuyar düşünce ya da zorunlu apaçıklık değildir. Düşünerek değil yaşayarak dünyaya açılırım. Onunla iletişimdeyim ama ona sahip değilim. Böylece *eidetik* yöntem gerçeğin üzerine olasıyı temelleyen bir olgubilimsel olumculuktur (pozitivizm). (19) Oysa Toadvine'in belirlediği gibi mantıkçı olumcular sözcüklerin anlamının algısal deneyin işlevi olduğunu unutuyorlar. Bu bağlamda algıyı varsayılan doğru olarak almak yerine *eidetik* yaklaşım ya da olgubilimsel olumculuk doğruya giriştir.

Olgubilimin indirgemeyle kavranabilir olan ilkesi yönelimselliktir. Bu kavramın bağlamını Merleau Ponty Kant'dan yararlanarak şöyle açıklar: "'Her bilinç bazı şeylerin bilincidir', yeni değildir. Kant *Idealizmin Çürütülmesi*'nde iç algının dış algı olmadan olanaksız olduğunu, olguların bağlantısı olarak benim birliğimin bilincine katıldığını, bilinç gibi kendimi ayırt ettirecek bir araç olduğunu gösterdi." (20) Merleau-Ponty'ye Kant'ın özneyi öne alan bakışı ters gelir, ancak Kant'daki anlığın işlevselliğinin, anlığın kavramlarına dış dünyadan sağlanan içerikle gerçekleşeceği düşüncesinden yararlanır. Böylece insanın önünde her zaman yönelinilen bir dünya vardır.

Merleau-Ponty Taylor Carman'ın da belirlediği gibi yönelimsellikle ilgili olarak dünyayla bağlantı içindeki bedensel özelliklerin ve ruhsal durumların yapıcı rolü üzerinde durur, zihin felsefesindeki semantik paradigma reddedilir. O dilin dünyayla bağlantımız içinde dönüştürücü yanını reddetmese de doğrudan dilsel olmayan anlamları da dikkate alır. (21) Taylor Carman bu belirlemeyi destekleyerek filozofun Husserl'den ayrıldığı noktalardan biri olarak bunu gösterir.

Husserl'in aşkınsal indirgeme ya da paranteze alma yöntemi verileni

yansıtan aşkın dünyadan içkin yani saydam bilinç içeriklerine doğru dikkati yöneltmedir, dış dünyadan iç bilinç alanına bir geçiş vardır. *Eidetik* indirgemedeyse ruhbilimselden zamandışı kavramsala yani olgulardan özlere geçiş vardır. Merleau Ponty Husserl'in bu indirgemeci yöntemlerini saygıyla ansa da onları pek olanaklı görmez. (22) Çünkü Merleau-Ponty için algı zihinsel sunum değil, bedenin olan yaşam koşullarına yönelmesi ve bunlarla ilişki kurmasıdır. Husserl'de dilsel anlamla benzerliği kurularak zihinsel içerik, düşünce ve yargıyla ilgili olduğu kadar algı, bellek ve imgelemle ilgilidir. (23) Bu bağlamda Taylor Carman *Merleau-Ponty* kitabında Husserl ve Frege arasındaki benzerliği şöyle verir: "Husserl'in bilinç içerikleri ve bilinç nesneleri arasındaki ayrımı Frege'nin dilbilimsel anlam (Sinn) ve gönderen (Bedetung) ayrımına koşuttur. Frege'nin örneğini kullanırsak 'Sabah Yıldızı' ve 'Akşam Yıldızı' ayrı anlamlara sahiptir, çünkü ayrı tanıtlayıcı içerikler içerirler ve başka terimlere göre ayrı çıkarsamalı bağıntı içinde dururlar, ama onlar bir ve aynı gönderene sahiptir, yani Venüs gezegenine. Benzer biçimde Husserl için bahçedeki bir elma ağacının algısı onun algısal anlam (Wahrnehumungsinn) dediğidir, yani yalnız benim gözümle gördüğümü değil, hem de tüketilemez biçimde deneyimimi zenginleştiren geniş varsayımlar, anılar, çağırışımlar ve sezinlemeler de içeren algısal deneyimimin içeriğidir." (24)

Husserl'de her deneyimin anlamı ufku, tanıtlayıcı içeriğiyle öbür deneyiminkinden ayrıdır. *Noesis* içerikle ilgili zihinsel edimi gösterirken, *noema* içeriği gösterir. İlki düşünme edimi ikincisi belli bir nitelikteki düşüncedir. Dilbilimsel olarak terimin karşılığı *noesis*, anlam *noema*'dır, yani *noema*, terimin anlamının göndereninden ayrı olması gibi farkında olunan nesneden ayrıdır. (25) *Noema* her edim alanıyla bağlantısı içinde anlamın fikrinin genelleşmesidir. Merleau-Ponty bu noktada J. Wahl'un Husserl'le ilgili yaptığı *varoluşu özden ayırdı* eleştirisine ayrılan özlerin yalnız dille ilgili olduğu yanıtını verir. (26)

BEDENİN ANLAMI

Yönelimsellik olarak beden

Yeniden Merleau Ponty'deki yönelimselliğe dönersek bu yönelimselliğin tarihsel bir yanı vardır. Ancak bu tarihsel yan nesnel yönelimle keşfedilebilir bir şey değildir. Merleau-Ponty bu konuda şöyle söyler: "Yönelimselliğin bu genişlemiş kavramıyla olgubilimsel kavrayış 'doğrular ve değişmez doğalar'la sınırlanan ve böylece olgubilimin kökenlerin olgubilimi olabildiği klasik 'anlıksallık'tan ayrıdır. Algılanan bir şeyin, tarihsel olayın ya da bir öğretinin bizi ilgilendirip ilgilendirmediğini 'anlamak' toplam yönelimi yeniden yakalamaktır. Yalnızca sunum adına olanlar, yani algılanan şeylerin 'özellikler'i, 'tarihsel olgular' yığını, öğretiyle ortaya konan 'fikirler' değil, aynı zamanda çakılın özelliklerinde açıklanan tek varolma biçimi, bir devrimin bütün olgularında, bir filozofun bütün düşüncelerindeki cam ya da balmumu parçası da vardır." (27) Böylece Merleau-Ponty tarihi birçok açıdan anlamamız gerektiği fikrindedir, yani tarihe değişik alanların içinden bir alanı yalıtarak tek bir açıdan bakamayız. Örneğin tek başına siyaset, tek başına din, tek başına iktisat açısından bakamayız.

Merleau-Ponty'de dünyaya yerleşmiş beden vardır. Onun düşüncesinde bilinçle dünya arasında aracılığı beden sağlar.

Merleau-Ponty'de bu yönelimselliğimizi bedenimizle gerçekleştiririz. Tarih nasıl birbirinden yalıtılan düşünce alanlarından kavranamazsa, bedene anlamını veren de onun bütünsel olmasıdır. İnsan bedeniyle tarihseldir. Merleau-Ponty konuyu şöyle açıklar: "Marx'ın dediği gibi tarihin baş üzerinde yürümediği doğrudur, ama ayaklarıyla da düşünmediği doğrudur. Ya da daha çok bizi bu konuda uğraştıran ne tarihin 'başı'dır ne 'ayağı'dır ama bedenidir." (28) Yani tarih ne yalnız maddi etkinlikler üzerine kuruluyor, ne de yalnız zihinsel etkinlikler üzerine kuruluyor. Burada Merleau-Ponty Hegel'i ve Marx'ı eleştirir gibidir. Böylece tarihi maddi ve manevi etkinlikleri kapsayacak biçimde bedenle ilişkilendirir. Merleau-Ponty'e göre felsefe dünyayı yeniden görmemizi bize öğretirken, tarih de benzer bir derinlik içinde dünyayı anlamlandırabilecektir. (29)

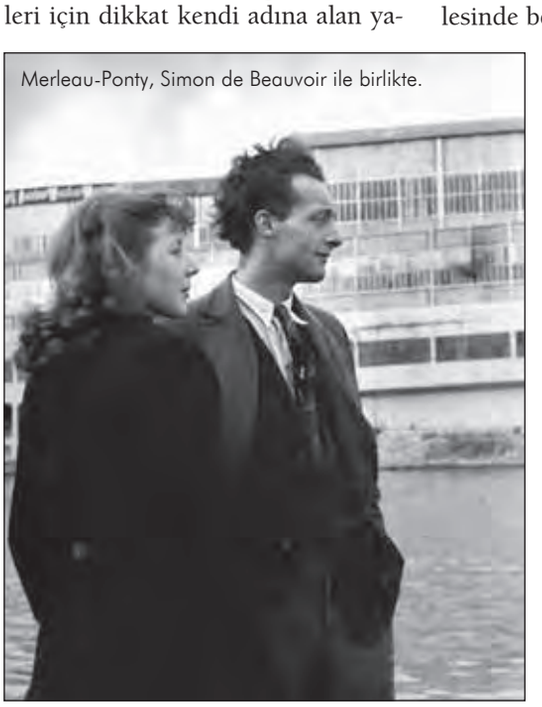
Merleau-Ponty'nin bakış açısıyla insanın tarihsel bir varlık olarak dünyada yer aldığı sonucu çıkabilir. Filozofa göre "Dünyada yer alıyoruz ve dünyanın bilincine ulaşmak için ondan kendimizi ayırmayı başaramıyoruz. Biz bunu yapsak niteliğin hiçbir zaman doğrudan deneyimlenmeyeceğini ve her bilincin bir şeyin bilinci olduğunu görürüz." (30) Yani tek tek nitelikleri nesnelerle ilişkileri içinde kavrayabiliriz. Kendimizi dünyadan koparsak bu ilişkileri göremeyecektik. Yani iç-dış bağı koptuğunda algı ortadan kalkacaktır. Merleau-Ponty'nin burada algıdan kastettiği bedensel algıdır. Merleau-Ponty şöyle der: "Bedenimizin olmayanı gördürtme gücü yoktur; yalnızca onu gördüğünüze inandırtabilir." (31)

Yaşamda bedenimizle yer alıyoruz, bedenimizle deneyimde bulunuyoruz. Bilincimiz nesneyi tanımaya başladıkça varolmaya başlıyor. Hatta iç deneyimin ürünlerini de dış deneyimimizden alıyoruz. Buna göre bilinçten yoksun yaşam olamaz, böyle bir şey ancak kaos olabilir. (32) Bu bakışıyla da Merleau-Ponty Husserl'in içten bakan yanına karşıt olarak daha dıştan bakar. Çünkü Taylor Carman'ın belirlediği gi-

bi Husserl'de bilinç hiçbir şeyin girip çıkamayacağı arılıkta alınır. (33) Merleau-Ponty'de dünyaya yerleşmiş beden vardır. Bu bağlamda Merleau-Ponty'nin düşüncesinde bilinçle dünya arasındaki aracılığı beden sağlar. O şöyle der: "Bilinç bedenin aracılığıyla şeye yönelik varlıktır. Beden onu anladığında yani 'dünya'yla onu ortaklaştırdığında devinim öğrenilir, bedenini devindirmek onunla şeyleri hedeflemektir." (34) Burada bilincin nesneye doğru devinebilmesi için hem bedenin karşısında nesnenin olması gerekir hem de bu bağı kuracak olan bedenimizin kendinde'nin alanına ait olmaması gerekir. (35) Elbette dışımızdaki insana göre bedenimiz nesnedir, ancak dışa kendinde'nin alanının dışında yönelgenliğiyle öznedir.

Nesne karşısında yönelgenliğimizle bağlantılı bir dikkat edimini gerçekleştirmemiz önemlidir. Yani hem ne aradığını bilmek hem de aradığımızla ilgili bilgimiz olması gerekir. Bu bağlamda Merleau-Ponty hem deneycileri hem de anlıkçıları eleştirir: "Deneycilik aradığımızı bilmemiz gerektiğini göremez, öbür türlü aramayacaktık ve anlıkçılık aradığımızın cahili olmamız gerektiğini, öte yandan yeniyi aradığımızı görmez." (36) Bu noktada dikkatin önemli bir işlevi vardır. Keşfeden hangi organsa onun devinimleri için ve düşüncenin değerlendirmeleri için dikkat kendi adına alan yaratır. Aynı zamanda bilincin geçmiş kazanımlarını yitirmediği ve onlar üzerine oluşturduğu dönüşümlerde kendini yitirmediği durumlarda alan yaratır. (37) Yaşama bu biçimde yönelirken yargı algıyı aşar biçimde oluşacaktır. Filozofun örneğiyle pencereden bakarken şapka ve paltosunun altında saklı gördüğüm adamla ilgili retinama bir imge itilmeyecektir, ancak onunla ilgili yargıda bulunabileceğim. (38) Filozofa göre "Algı duyarlılığın bedensel itkiye uygun biçimde sağladığı işaretlerin bir 'yorum'u olur…" (39) Yani algı bir varsayımsallık taşır. Bu konuyu Merleau-Ponty, Lagneau'nun *Célèbres Leçons* adlı kitabındaki açıklamalarını dipnotunda anlaşılır kılar. Orada Lagneau aslında imgeleri ikili görmemize rağmen algıyı kullanmamızda tek bir nesneyle ilgili uzaklık ya da rahatlıktan gelen bilgi kazanımı dışında ikili imgelere dikkat etmediğimizi yansıtır. (40) Bu bağlamda algının bedensel işlevinde dikkate dayalı duyarlılığımızın da payı vardır. Burada algıyı aşan durumdaysa insan mantıksal çıkarımları kullanarak yargıda bulunur.

Merleau-Ponty'de bedenle dünyaya yönelmek deneycilerin kaba duyumculuğundan ya da maddecilerin bedeni kaba fizyolojiye indirgemesinden ayrıdır. Dünya karşısında bedenimiz bakışaçısı oluşturacaktır. Carman'ın "Beden ve Dünya" makalesinde belirttiği gibi algının özünde bedensel olduğunu söylemek bedeni somut cisimsel koşullardan soyutlayarak anlamamaktır. Biz bilimde olduğu gibi üçüncü görüş noktasından bedeni değerlendiremeyiz. Çünkü olgusal alan bedenin duyumsal-devinimsel (*sensorimoteur*) yapısı ve yatkınlığı üzerine kurulur. (41) Ancak olgusal alanın bu bağlamda olması Merleau-Ponty'nin deyimiyle retinam ve göz merceğim görmeye neden oluyor demek değildir. Filozofun asıl söylemek istediği nesneye belli bir yaklaşım tarzıyla açıklama yapmamdır. Örneğin herhangi bir yerden görülen bir ev benim için görünmezdir. Ona göre "Kendi bakışaçısına kapatmadan görmenin bir yerlerde nasıl oluştuğunu anlamamız gerekir." (42)

Merleau-Ponty, Simon de Beauvoir ile birlikte.

Önemli olan insanın kendini nesneye bırakmasıdır. Merleau-Ponty nesneyle ilişkimiz içinde nesneyi nasıl daha iyi tanıyacağımızı şu örnekle verir: "Ben değnek ve koniyi bilmesem bile nesneyi daha iyi görmek için çevredekileri askıya almanın ve şeklin edindiği zemini yitirmenin zorunlu olduğunu anlayabilirim, çünkü nesneye bakmak ona kendini koymaktır ve öbür nesneler kendini gizlemeden bir nesnenin kendini gösteremeyeceği yerde nesnelerin oluşturduğu dizgedir." (43) Böylece Merleau-Ponty kendi anlayışında bir nesnenin zemindeki öbür nesneleri askıya alarak belirlendiğini ve nesneye kendimizi bırakarak o nesnenin bize kendini açacağını dile getirmiş olur. Filozof konuyu açarken yalnızca bedenin nesneye yönelmesi üzerinde durmaz, nesnenin de bedene kendisini açması gereklidir. O konuyu şöyle açar: "Nesne-ufuk yapısı yani bakışaçısı nesneyi görmek istediğimde böylece beni engellemez: saklanan nesnelerin aracı olduğu kadar kendini gösteren nesnelerin de aracıdır. Görmek kendini gösteren varlıkların alanına girmektir ve öbürlerinin ve benim arkamda gizlenselerdi kendilerini gösteremeyeceklerdi." (44) İnsan çevreyle bağlantısı içinde yönelimsellik taşıyor, bu bağlamda algılanan özne olduğumuz kadar algılayan da bir özneyiz. (45) Bu bakışaçısıyla Merleau-Ponty özne-beden kavrayışına ulaşıyor.

Merleau-Ponty'e göre bedeni kendimin kılmanın ötesinde ve dünyaya yönelmenin kaynağı olarak bir beden olmamın dışında canlı bedenin işlevini anlayamam. Filozof bu konuda ruhun bedenin üzerinde her açıdan etkili olduğunu düşünebileceğimizi vurgular. Ancak Merleau-Ponty bu noktada dışaktarım kadar içaktarım da yok mu diye soruyor. Yani bedeni duyma fırsatını ruha sağlamak üzere doğal olarak beyne iç organların gönderdiği mesajlar olabilir. Filozofun verdiği örnek bir kolun kesildikten sonra kesilmemiş gibi duyulması durumudur. Bu

yalnız nesnel nedenselliğin sonucu değildir. *Anosognosia* (hastalığın ya da yetersizliğin varlığını tanımada hasta açısından başarısızlık ya da kabullenmeme - *Phenomenology of Perception*, Trans. Colin Smith) hastaları için de benzer bir durum vardır. Uzamda olan fizyolojik olgularla, uzamda olmayan psişik olguların hangi temelde bir araya geleceğini görmek zordur. Hatta *kendinde*'nin alanına giren sinir akışlarıyla *kendi içinde*'nin alanına giren geçmişin kabulü, reddi, farkındalığı ve böyle duyguları oluşturan düşünselliğin ortak temelini görmek de zorudur. Bunun dışında Merleau-Ponty kimi yaklaşımların kayıp organ durumunu bilinçsizlik ya da organik bastırma olarak görme eğiliminden söz eder. Ancak bu da kartezyen terimlerle organik düşünce oluşturmaya gider. (46) Yani bu her şeyi zihinsel süreçlere bağlamaya gider.

Taylor Carman'ın belirlediği gibi Goldstein'ı izleyerek Merleau-Ponty algı ve devinimin nedenler ve sonuçlar biçiminde birbiriyle ilgili olmadığını gözlemler, ama algı ve devinim ruhbilim laboratuvarındaki itkilerin ve tepkilerin yalnız soyutlama olmalarına, çözümleyici biçimde yapay oluşturulmalarına karşı olarak birbiriyle bağlantılı karmaşık bir bütündür. (47) Merleau-Ponty'nin örneğinde hastanın muayenesinde diz kapağına vurulmasındaki refleks devinim, dizkapağınızda yara bulunması durumunda artacaktır. Böylece refleksin yönü başka etkenlerden de etkilenebilecektir. (48)

Filozofa göre bir böceğin kesilen bacağının yerine doğrudan ötekini kullanması türün *a priori* koşuluna bağlıdır ve kişisel bir seçim değildir. Hayvanın sağlam ayağını kullanması olgusu onun dünyada olduğunu gösterir ama bilinçli bir biçimde dünyada olduğunu göstermez. Böceklere benzer biçimde bizim yaşama dikkat edişimiz bedenimizde oluşan devinimlerden aldığımız bilinçtir. (49) Filozofa göre refleks devinimler, taslak olsun oluşmuş olsun, bilincin akışını ve sonuçlarını belirleyebildiği nesnel süreçlerdir. Bu bağlamda bunlar kör süreçler değildir. Bu süreçler bize göre olduğu kadar coğrafi çevrenin eylemine göre durumun

anlamına uyar ve davranışsal çevreye yönelimimizi açıklarlar ve nesnel itkiye dayanmaksızın o yönde giderler. Bunlar ruhbilimsel etmenlerce tek tek alınıp sahip olunamayacak bir anlamı onlara verirler. Refleks, durumun ve algının anlamını bilgi nesnesi değil varlığın yönelimi olarak ortaya koyar. (50) Böylece Merleau-Ponty'e göre refleks bir bilgi nesnesi ortaya koymadığı ve bütün varlığımızın yönelimi olduğu ölçüde dünyada varlık dediğimizin ön-nesnel görüşünün kipidir. Ön-nesnel görüş dünyada olmayı üçüncü kişi sürecinden ayırabilen görüştür. O psişik ve fiziki birliği gerçekleştirebilir. Ancak Merleau-Ponty'e göre ikisiyle ilgili de olsa o ne psişik, ne fiziki ne de ikisinin karışımıdır. (51)

Örneğin *anosognasia*'yla ilgili kişi sakat uzvunun durumundan habersiz değildir. Onunla yüzleşme riskini alabildiği yerde içinde bulunduğu durumdan sıyrılabilir. Psikanalizde hastanın sorunuyla yüzleşme riskini göze alamayıp sorunundan kaçması gibi bir durumdur bu. (52) Sorunlar yalnız doğrudan insan fiziğine bağlı değildir. Dostunu yitiren bir kişi ondan yeniden haber almayı umana kadar ya da onun olmadığının deneyimine varana kadar onu yitirdiğini anlayamayacaktır. (53) Merleau-Ponty hayali-kol örneğinden giderek konuyu şöyle açıklar: "Hayali bir kolu olmak kolun tek başına yapabileceği bütün eylemlere açık kalmaktır, bu sakatlanmadan önce sahip olunan alanı korumaktır. Beden dünyada varlığın aracıdır ve bir bedeni olmak yaşayan olarak belli bir çevreye katılmaktır, belli tasarılara karışmaktır ve sürekli olarak onlarla uğraşmaktır." (54) Buna göre hayali kol Marleau-Ponty'den giderek Taylor Carman'ın belirttiği gibi anı ve duyguyla birlikte dünyada varlığa eşittir. (55) Carman'a göre bu durumda önbilinç hem doğadan hem kültürden yanadır. Çünkü o yalnız bedensel ve duygusal uzamla ilgili duyumuzu biçimlemez, aynı zamanda yerleştiğimiz ve bağ kurduğumuz kültürel dünyalarla ilgili algımızı ve anlayışımızı da biçimler. (56)

Özne-nesne ilişkisinde kayganlık

Merleau-Ponty'de özne-nesne ilişkisinde görülen kayganlık da Gail Weiss'in *Kayganlık* makalesinde belirlediği gibi insan davranışının hem doğal hem kültürel olarak nesneye kendini sunmasından gelir. (57) Merleau-Ponty şöyle der: "İnsanın bedeniyle ilgili yaptığı kullanım basitçe biyolojik olan bedene göre aşkındır. Öfkeliyken bağırmak aşıkken öpmek masaya masa demek ne daha çok doğaldır ne de daha az uzlaşımsaldır. Duygular ve tutkusal davranışlar sözcükler gibi yaratılır." (58) Weiss'in de verdiği bu örneğe göre Merleau-Ponty bütün bu edimlerin hem doğal hem kültürel anlamları içerdiğini ileri sürerek bedenin kullanımını aşkın kabul eder. Abar-

tılı bir örnek gibi görünse de bir masaya masa derken kişide o nesneyle ilgili anılar ve duygular olabilir. Bu bağlamda ancak bir aşkınlık söz konusu olabilir. Ayrıca son alıntının Merleau-Ponty'nin olgubilim insanı ve dünyayı yapaylıklarından giderek anlamaya yol açacaktır anlayışıyla bağdaşır olduğunu söyleyebiliriz.

Merleau-Ponty'de sonuçta bedensel deneyim eylemini kaygan bir biçimde gerçekleştirir. Bu kayganlık bedenin dünyayla ilişkisinin üçüncü kişi süreciyle yani nedensel bağlantılarla kavranamayacak olmasından gelir. Bu bakış biçimi bedenin işlevlerini birbirlerinden ayıran bir bakış biçimidir. Oysa bedenin ayrı işlevlerinin oluşturduğu bütünlük bedeni nesne olmaya indirgenmekten alıkoyar. Merleau-Ponty bu konuda şunu söyler: "Kendi bedenimin deneyimi tersine bize kaygan bir varoluş kipi açınlar. Onu üçüncü kişide bir süreçler demeti gibi düşünmeye çalıştığımda- 'görü', 'devingenlik', 'cinsellik'- bu 'işlevler'in aralarında ve dış dünyada nedensellik bağlarıyla bağlı olmadıklarını görürüm, onlar tam anlamında bulanık bir biçimde tek bir dramda yeniden alınır ve birbirinin içine sokulur. Bu yüzden beden bir nesne değildir. Aynı nedenle bir düşünce olmayan bilincimi bir fikri oluşturmak için parçalayamam ve yeniden düzenleyemem. Onun birliği her zaman içseldir ve bulanıktır. O her zaman olduğundan başka bir şeydir, her zaman cinsellik olduğu ölçüde özgürlüktür, kültürle dönüştüğü anda doğada kökleşmiştir, asla kendine kapalı değildir ve hiçbir zaman aşılmış değildir." (59) Filozofa göre bedenin dünyayla ilişkisi kaygandır. Ancak beden tek yönden ele alınıp nesneye indirgenemez. O sürekli etkileşime açık bir bütünsellik taşır.

Bakışaçısı olarak beden

Merleau-Ponty'nin bedeni önbilinç olarak ele alırken onu da nesne olarak görmez. Onun süreklilik gösteren yapısı parçalanarak nesneye indirgenemez. O şöyle der: "Böylece klasik ruhbilim bedenin sürerliğini ele alsaydı onu bedende bir dünya nesnesi olarak değil de dünyayla ilişkimizin bir aracı olarak görecekti, dünyada belli nesneler toplamı olarak değil de deneyimimizin durmadan varolan ve her türlü belirleyici düşünceden önce olan örtülü ufku olarak görecekti." (60) Bedeni nesne olmaktan çıkaran aynı zamanda onun bakışaçısı olmasıdır. Bakışaçısı insanın kendini hapsetmediği bir fiziki gerekliliğin sonucudur ve bütün nesneler bize ancak bakışaçısıyla görünürler. (61) Nesneyi nesne yapan gözlemlenebilir olmasıdır. Kendini bize açabilmesidir. Yine de Merleau-Ponty'e göre olgusal durumları kendi doğama göre gözlemlerim. O bu konuda şöyle der: "Bir başka deyişle, dış nesneleri bedenimle gözlemlerim, onları elle yoklarım, incelerim, çevrelerinde yürürüm, ama bedenime gelince onu gözlemleyemem, bunu yapmak için bana kendinde gözlenemeyecek olan ikinci bir bedenin kullanımı gerekir." (62) Merleau-Ponty'nin

örneğiyle aynada kendime baktığımda, kendi devinimlerimi yinelemek dışında nesneyi sabitleyerek bir gözlem yapamam. Carman'ın da belirlediği gibi algının yapısı hem bedenle koşullanır hem de beden üzerine kurulur. (63) Oysa ayna örneğinde kişinin ufuk ya da bakışaçısı yaratamadığı görülecektir.

Böylece bedenimiz bakışaçısıyla dünyayla aracılığımızı sağlar. Bedenimiz yalnızca duyu deneyine dayanmaz. Burada Merleau-Ponty beden şeması kuramını ortaya atar. Kant'taki şema kavramını çağrıştıran beden şeması kavramı daha çok algının içsel yönüyle ilgilidir. Filozof şöyle der: "Beden şeması kuramı içsel olarak bir algı kuramıdır. Bedenimizi duymayı yeniden öğrendik, bedenin nesnel ve ayrı bilgisinden giderek bir başka bilgiye ulaştık, bu bilgi bedenimizin her zaman bizimle olduğudur ve bizim beden olduğumuzdur. Aynı biçimde dünya deneyini yeniden uyandırmak gerekir, öyle ki o bize dünyada bedenimizle olduğumuzu gösteriyor. Ama böylece bedenle ve dünyayla yeniden ilişki kurarak kendimizi yeniden buluyoruz, çünkü insan bedeniyle algılıyorsa beden doğal bir ben'dir ve algının öznesi olarak ben'dir." (64) Merleau-Ponty bu bağlamda bedenimizin uzamda yan yana gelen üyelerinin toplamı olmadığını, ama bu üyeleri de içerecek biçimde onun bölünmez varlığında yer aldığımızı belirtir. (65)

Merleau-Ponty'e göre beden şeması kavramını ilk olarak kullananlar onun imgelerin çağrışımıyla ilgili olduğunu düşündüler. Ayrıca bu çağrışımların güçlü biçimde neyi kurduklarını açıkladılar. Beden şeması geriye doğru giderek çocukluğa kadar dayanır, bu çerçevede dokunma içerikleri, duyumla ilgili devinim içerikleri ve telaffuz içerikleri aralarında çağrışırlar ya da görsel içeriklerle çağrışırlar. Beden şeması Merleau-Ponty'e göre artık yalnızca çağrışımların sonucu olarak görülmemelidir. Beden şeması dinamik, belli edimsel ya da olası bir amaca yönelik bir davranışsal durum olarak görülüyor. (66) Kısaca filozofa göre "'Beden şeması' sonuçta bedenimin dünyada oluşunu

bir açıklama tarzıdır." (67) Merleau-Ponty beden şemasının kipliği olan hayali kolu dünyada olmanın genel devinimiyle anladığımızı yukarıdaki açıklamasının dipnotunda bir daha anımsatıyor. Burada hayali kol edinilmiş alışkanlıklardan sıyrılamama olarak düşünülebilir.

Hayali kol ya da değindiğimiz öbür durumlarda önceki alışkanlıkları bırakamama hastanın durumunda yansır. Alışkanlıklar geçmiş birikimimize dayalı kültürel etkilerle oluşur. Merleau-Ponty şöyle der: "Bilinç kültürel bir dünyayı ve onun alışkanlıklarını yansıttığı kadar fiziksel bir dünyayı yansıtır: doğanın mutlak geçmişinde ya da kendi kişisel geçmişinde verilen anlamlar üzerinde oynamadan bilinç olamayacağından ve bütün yaşanmış biçim alışkanlıklarımızla ilgili olsun ya da bedensel işlevlerimizle ilgili olsun genel bir kesinliğe yöneldiğinden böyledir." (68) Bu durum kasların devindirilmesi koşullarını anlamamıza yol açar. Devingenlik arı durumda alındığında bir anlamı veren temel güce sahiptir. (69) Bu yeti yönelimselliğin kökenidir. Böylece filozofa göre "Bilinç ilkin 'ben düşünüyorum'un değil 'ben yapabilirim'in konusudur." (70) Merleau-Ponty'e göre devinimi kavrayan ve anlayan bedendir. Bu bağlamda alışkanlık edinimi bir anlamın sezilmesidir. (71) Merleau-Ponty'nin örneğiyle bir kadın şapkasındaki tüyle onu parçalayacak şeyler arasındaki mesafeyi fark edebilir. Filozof benzer biçimde araba kullanma alışkanlığını ve körün bastonunun nesne olmaktan çıkıp sahibi için duyarlılık alanı olması örneklerini verir. Alışkanlık hem yaşamı kolaylaştırır hem de sağladığı yeni araçlarla bizi yeni yönler açar. Filozof bu konuda şöyle der: "Bir şapkaya, bir arabaya ya da bir bastona alışmış olmak onlara eklemlenmiş olmak ya da tersine kendi beden kütlemiz içinde onlarla ortaklaşmaktır. Alışkanlık dünyadaki varlığımızı ferahlatmak ya da yeni araçlar ayarlayarak varoluşumuzu değiştirme gücümüzü açıklar." (72) Filozof aynı zamanda şöyle der: "Yalnızca bedensel çabayla okunan eldeki bir bilgi yürür ve nesnel bir tasarıyla kendini açığa vurmaz." (73) Örneğin daktilo yazan bir kimse ellerinin devinimleri dikkate alındığında uzamda kendine konum vermeden harflerin yerini bilerek tuşlara dokunur. Bedenimiz kendimize yöneldiğinde de durum budur. Elimizi kulağımıza başlangıç konumunu düşünmeden en kısa yoldan değdiririz. Alışkanlığın gücü beden üzerinde de aynıdır. (74) Bedenin yönelimi vektörel değildir.

Bedenin dünyayla diyalektik ilişkisi

Sonuç olarak Merleau-Ponty'de bedenin dünyayla ilişkisinin diyalektik ilişki olduğu görülür. Bedenimizle dünyaya yerleşiriz, bedenimiz kendi dışımızdaki dünyayla aracımızdır. Dışımızdakiyle kurduğumuz diyalektik ilişkiyi Merleau-Ponty cinsellik olarak beden bölümünde şöyle gösterir: "Diyalektik çelişkili ve ayrılmaz düşünceler arasındaki bir ilişki değildir: bu bir varoluşun onu yadsıyan ama yine de dayanışan öbür bir varoluşa yönelik gerginliğidir. -Doğanın ötesinde oluşan- metafiziğin bilgi düzeyinde yeri yoktur: o bir 'öbürü'ne açılmayla başlar, o her yerdedir ve henüz cinselliğin kendine özgü gelişimindedir." (75) Ama filozofa göre ulaşmaya çalışılan bir başka beden değildir, bilinçle canlandırılan bedendir. Merleau-Ponty, Alain'in görüşünden yararlanarak deli bir kadının ancak delirmeden önce sevileceğini belirtir. (76) Bu bağlamda Merleau-Ponty'de birinin başkasında ulaşmaya çalıştığı kaba bedensellik değil bilinçli bir bedenselliktir diyebiliriz.

Merleau-Ponty normal durumları açıklamak için bir anlamda olgubilimsel incelemeye aldığı anormal durumlardan yararlanır. Örneğin onun için "zihin körülüğü" denen *agnosia* hastalığı yol göstericidir. Bu hastalık İkinci Dünya Savaşı'nda beyninde hasar oluşan Schneider'in adıyla da anılır. Schneider alışkanlığını kazanmış olduğu somut devinimleri yerine getirebilir, ancak soyut devinimleri yapamaz. Örneğin Merleau-Ponty'ye göre Schneider'in cinsellik bağlamında durumu şudur: "Schneider kendisini genel olarak etkin ya da ideolojik bir durumun ötesinde bir cinsel duruma yerleştiremez. Yüzler onun için ne duygudaş ne de iticidir." (77) Merleau-Ponty'nin deyişiyle güneş ve yağmur ona ne neşe ne üzüntü verir, ruhsal yapısı yalnız temel organik işlevlerine bağlıdır. Yani dünya onun için yansızdır. (78) Merleau-Ponty hastanın yönelimselliğini ve normal insanın yönelimselliğini kendi anlayışında karşılaştırıyor. Bu bağlamda o şunu söyler: "Yeniden bir kez daha özgün bir yönelimsellik olarak cinsel yaşamı keşfediyoruz ve aynı zamanda algının canlı kökenleri, devingenlik ve sunumun bütün bu 'süreçleri'nin hastayı ele veren 'yönelimsel eğri' üzerine ve normaldeki deneyime canlılık ve doğurganlık derecesini veren bu 'yönelimsel eğri' üzerine görüş oluşturuyoruz." (79)

Önce de değindiğimiz gibi Merleau-Ponty'de dünyayla kurduğumuz diyalektik ilişkide her zaman kayganlık vardır. Bu cinsellik örneğinde de vardır. Bu kayganlık durumu yaşadığımız ve düşündüğümüz her şeyin birçok anlamı olmasından gelir. Merleau-Ponty bu kayganlığı varoluşun özü olarak görür. (80) Böyle bir kayganlığın olması bedeni hatta toplumsal yaşamı bütünsel olarak almamızı engellemez. Bu bütünsellik içinde kimi anlam ortaya koyan yanlar ağır basabilir. Filozof şöyle der: "Hukuk, ahlak, din, iktisadi yapı kavrayışları, bedenin parçalarının karşılıklı olarak jestin birliğinde içerilmesi gibi ya da 'fizyolojik', 'ruhbilimsel' ve 'ahlaki' güdülerin bir eylemin birliğine bağlanması gibi toplumsal olayın birliğindeki bir anlamlar ağında içerilirler. İnsani ilişkileri içeren yaşamı iktisadi ilişkilere ya da insanlarca düşünülen yargısal ve ahlaki ilişkilere indirgemek bireysel yaşamı bedensel işlevlere ya da onların içerildiği yaşam bilgisine indirgemek gibi ola-

naksızdır." (81) Ama kimi dönemde anlam düzeni içinde bir etken öne çıkabilir. Bir jestin cinsel olarak, aşıkane olarak ya da savaşçı olarak ağır basması ya da ikisinin bir arada ağır basması olabilir ya da tarihin bir dönemi daha çok kültürel daha çok iktisadi ya da daha çok siyasal açıdan dikkate alınabilir. (82)

SONUÇ

Sonuçta Merleau-Ponty bedeni ne tam fizyolojiye ne tam ruhbilime indirgeyerek ele aldı. İkisinin birleşiminin ötesinde bir bakışla bedeni değerlendirdi. Onu tarihselliği içinde dünyaya yerleşmemizin bir aracı olarak gördü. Onun dünyayla kurduğu ilişkideki kayganlık insanın hem doğal hem bir kültür varlığı olmasından geliyordu. Bu anlamda bedenle dünya arasındaki ilişkide üçüncü gözün yani bilimin kavrayamayacağı aşkın bir şeyler vardı. Merleau-Ponty özellikle hastalıklı durumları olgubilimsel yönden araştırma konusu yaparak kendi pozitivist fenomenolojisiyle bu aşkın olanın anlamını çözmeye çalıştı.

DİPNOTLAR

1) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.I.
2) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.I.
3) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.II.
4) Ed. Diprose Rosalyn& Reynolds Jack, Merleau-Ponty Key Concepts, Acumen, UK, 2009, s.22-23.
5) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.II.
6) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.III.
7) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.V.
8) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.IX.
9) Ed. Diprose Rosalyn& Reynolds Jack, Merleau-Ponty Key Concepts, Acumen, UK, 2009, s.24.
10) Ed. Diprose Rosalyn& Reynolds Jack, aynı, s.25.
11) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.V-VI.
12) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VI.
13) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VII.
14) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VI.
15) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VI.
16) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VII.
17) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.VII.
18) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.IX.
19) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.XI-XII.
20) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.XII.
21) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.18.
22) Carman Taylor, aynı, s.39.
23) Carman Taylor, aynı, s.16.
24) Carman Taylor, aynı, s.16-17.
25) Carman Taylor, aynı, s.17.
26) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.X.
27) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.XIII.
28) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.XIV.
29) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.XVI.
30) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.11.
31) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.35.
32) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.35.
33) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.41.
34) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.161.
35) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.161.
36) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.36.
37) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.37.
38) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.41-42.
39) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.42.
40) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.42.
41) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.81.
42) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.81.
43) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.81-82.
44) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.82.
45) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.86.
46) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.91-92.
47) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.87.
48) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.87.
49) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.93.
50) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.94.
51) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.94-95.
52) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.96.
53) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.96.
54) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.97.
55) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.102.
56) Carman Taylor, aynı, s.102.
57) Ed. Diprose Rosalyn& Reynolds Jack, Merleau-Ponty Key Concepts, Acumen, UK, 2009, s.133.
58) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.220.
59) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.231.
60) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.109.
61) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.106-107.
62) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.107.
63) Carman Taylor, Merleau-Ponty, Routledge, London and New York, 2008, s.103.
64) Merleau-Ponty Maurice, Phénoménologie de la perception, Gallimard, Paris, 1945, s.239.
65) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.114.
66) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.114-115.
67) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.117.
68) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.160.
69) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.166.
70) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.160.
71) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.167.
72) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.168.
73) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.168.
74) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.167.
75) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.195.
76) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.195.
77) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.183.
78) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.183.
79) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.184.
80) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.197.
81) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.202.
82) Merleau-Ponty Maurice, aynı, s.202.

KAYNAKLAR

- Carman Taylor, *Merleau-Ponty*, Routledge, London and New York, 2008.
- *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge, London and New York, 2000.
- Copleston Frederick, *A History of Philosophy-7*, Burns&Oates, Great Britain, 1999.
- Copleston Frederick, *A History of Philosophy-9*, Burns&Oates, Great Britain, 1999.
- Cumming Robert Dennon, *Phenomenology and Deconstruction*, The University of Chicago Pres, USA, 1992.
- Ed. Diprose Rosalyn& Reynolds Jack, *Merleau-Ponty Key Concepts*, Acumen, UK, 2009.
- Gorner Paul, *Twentieth Century German Philosophy*, Oxford University Pres, New York, 2000.
- Merleau-Ponty Maurice, *Eloge de la philosophie et autres essais*, Gallimard, Paris, 1960.
- Merleau-Ponty Maurice, *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Paris, 1945.
- Merleau-Ponty Maurice, *Phenomenology of Perception*, Routledge, Trans. Colin Smith, London and New York, 2002.
- Schrift Alan D., *Twentieth-Century French Philosophy*, Blackwell Publishing, UK, 2006.

EL NO: 203
Açgözlü olmayın!

♠ 9874
♥ A63
♦ AQJ
♣ A92

K
B D
G

♠ AKQJ10
♥ 7
♦ 10876
♣ 853

G	B	K	D
1♠	X	XX	p
p	2♣	3♣(1)	p
3♠	p	4♣(2)	p
4♠	p	p	p

Kuzeyin ısrarla işlem istemesi Güney'i bir türlü ikna edemedi. Batı Kör rua atak etti, yerden aldık, koz oynadık, Batı uymadı. Karo empası tutarsa 12 löve var. Nasıl devam etmeliyiz?

Yanıt: Karo empasını denemeye kalktığımız zaman batarız. Doğru oyun dört tur koz çekip Karo as-Karo oynamaktır. Rakip bunu aldığında Kör oynayacaktır. Buna elden çakmayıp Trelf atarız, tekrar oynadığında yine Trefl atarız. Yine oynarsa elden çakarken yerden Karo Vale'yi atar ve eldeki Karo'ları da çekerek kontratı yaparız.

Tüm dağılım

♠ 9874
♥ A63
♦ AQJ
♣ A92

♠ ----
♥ KQJ8
♦ 432
♣ KQJ764

K
B D
G

♠ 6532
♥ 109542
♦ K95
♣ 10

♠ AKQJ10
♥ 7
♦ 10876
♣ 853

EL NO: 204

♠ A953
♥ KJ74
♦ Q52
♣ 75

G	K
1♠	1NT(1)
2♠	4♠

K
B D
G

Bir Trefl, bir Kör, 2 Karo olmak üzere dört kaybımız var. Batı Pik atak etti. Nasıl devam etmeliyiz?

♠ KQJ876
♥ A65
♦ A104
♣ 6

Yanıt: Yeterince Koz çekeriz. Kör as-ruayı çekip Trefl ile elden çıktığımızda rakip tekrar Trefl oynarsa elden Kör atarız. Daha sonra ya Karo ya da Kör oynamak zorunda. Doğu alıp Kör oynarsa elden bir Trefl atarız. Son Kör'de de diğer kayıp Karo'muzu atarız. Eli alan Karo oynarsa da Karodan tek kayıp vererek kontratı yaparız.

Tüm dağılım

♠ A953
♥ KJ74
♦ Q52
♣ 75

♠ 42
♥ 102
♦ J863
♣ KJ842

K
B D
G

♠ 10
♥ Q983
♦ K97
♣ AQ1083

♠ KQJ876
♥ A65
♦ A104
♣ 6

2013 TÜRKİYE KULÜPLER ARASI ŞAMPİYONASI SONUÇLARI

1) İzmir Büyükşehir Belediye GSK: Nafiz Zorlu, Nezih Kubaç, Bülent Aslan, İbrahim Mumcuoğlu, Cemal Narin.

2) Fatih Karagümrük Spor Kulübü: Emre Kaya, Yusuf İşitemez, Mehmet Sırıklıoğlu, Ahmet Çelik, Hakan Peyret.

3) Tarsus Amerikan Koleji: Tony Rusev, Kalın Karaivanov, Ümit Tarhan, Serhan Antalyalı, Nuri Cengiz, Haldun Vahapoğlu.

4) Fethiye Belediye Spor Kulübü: Kamil Oral, Murat Erkel, Aydın Gürsel, Süleyman Topçu, Ruhi Öğüt, Musa Erden.

T.B.F.HAKEM KURSU (5-8 KASIM 2013, ESKİŞEHİR)

5-8 Kasım 2013 tarihinde Eskişehir'de Briç hakemliği kursu yapılacaktır. Kursu başarı ile tamamlayanlar B sınıf hakem unvanı alacaklardır. Kursa katılmak isteyenlerin 2 Kasım 2013 Cumartesi gününe kadar kayıtlarını yaptırmaları önemle duyurulur.

Kursa katılım şartları ve gerekli belgeler:

1) Hakem bilgi formu
2) İki adet fotoğraf
3) Nüfus cüzdanı fotokopisi
4) Savcılıktan alınacak adli sicil belgesi
5) Sağlık raporu
6) Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nden ceza almadığına dair belge
7) En az lise ve dengi okul diplomasına sahip olmak
8) Katılım ücreti olan 80 TL'yi Garanti Bankası Burdur Şubesi TR 22 0006 2000 5170 0006 2982 78 IBAN numaralı federasyon hesabına yatırmak

Nalân Mahsereci

Zamana ve ölüme dirençli harici belleğimiz: yazı

Kimisi süzülen, kimisi kanat çırpan, kimisi cıvıldaşan, kimisi karnını doyurmak peşinde, kimisi oynaşan bütün o kuşları çağırdım, tellere irili ufaklı dizdim; yan yana gelişlerinde sanki gizli bir ritim vardı. Derken bir el sayfayı açıverdi ve pıırrrr.. Harfler onun göğüne havalanıverdiler... Bu gökten başka göklere selam götüren tüm o kuşlara minnetle...

Dirençli harici belleğimiz: yazı

Direnenlerin yazıları vardı duvarlarda. Pek çoğu silindi, üzeri boyandı alelacele; olsun, hemen hepsi (hiç değilse dijital) kayıt altında. Evvel zamanlarda duvarlarda yalnızca muktedirin sözleri olurdu. Yazı, egemenlerindi. Mülkün kaydı için geliştirilen resimli kayıt tutma sisteminden evrimleşmiş bir teknolojiydi; tarımın gelişmesinin, artı-ürünün oluşmasının, tahılların depolanması gereğinin bir sonucu olarak, ürünlerin ve hayvanların alacak verecek hesabını tutmaya yaramıştı.

Yazının gelişiminin ilk basamaklarında yer alan Sümer resimyazısında, nesneler, kavramlar ve düşüncelerin her biri ayrı resimlerle gösterilirdi; araştırmacılar 1500 ilkel piktogram (resimyazısı) saymıştır. Yüzyıllar geçtikçe işaretler sadeleşmiş, gönderme yaptıkları nesneyi canlandırmaz olmuş, soyutlaşmıştır. Yazı üretimini (o dönem için) pratikleştiren araç gerecin de etkisiyle niteliksel bir sıçrama gerçekleşmiş, çiviyazısına geçilmiş; işaret sayısı 1200'e inmiştir. Sayıca bu kadar çok işareti okuyup yazmayı öğrenmek, ancak uzun bir eğitim süreciyle mümkün olabilirdi; az sayıda insanın bunu gerçekleştirmesine fırsat verildi: Yazı, bilgi saklamak, bilgi üretmek demekti; bu işlevler iktidarı elinde tutanların güdümünde olmalıydı, tapınaklarda egemenlerle sıkı temas halinde bir yazıcılar tabakası oluştu.

Okur-yazarlık, sonraki binyıllar boyunca yönetici sınıfları ve çevresindekileri, halkın genelinden ayırmaya yarayan bir nitelik olmayı sürdürdü. İktidarı sağlamlaştırmanın, ideolojik hâkimiyet kurmanın aracı olarak, egemenlerin tekelindeydi.

Ancak nasıl ki yazı ekonomiyle sıkı sıkıya bir ilişki içinde geliştiyse; okur-yazarlığın da ekonomik gereksinimlerinin tetiklemesiyle, daha geniş kesimler arasında yaygınlaşmasına engel olunamamıştır. 12.-13. yüzyıllardan itibaren büyüyen tüccar sınıfı, giderek daha çok noter, dava vekili, muhasebeci ve kâtibin hizmetini gereksinmiştir. 17.-18. yüzyıllarda burjuvaziyle birlikte yükselen Aydınlanma felsefesinde, "okuma-yazma öğrenme ve bilgilenme" temel bir hak olarak kabul edilir. Sanayi Devrimi ile birlikte, fabrikalarda çalışacak işçilerin talimat ve kuralları okuyabilmeleri gerektiğinden, emekçiler arasında okuma yazma yaygınlaştırılır. Yaygınlaştırılmak zorunda kalınır desek yeridir: Engels, İngiltere'de 1800'lerin ilk on yıllarında, yöneticilerin işçilerin sadece okuma öğrenmelerini ama yazmayı öğrenmemelerini sağlayacak bir yöntem arayışında olduklarından söz eder. Elbette egemenler, emekçiler üzerindeki bilgi tekellerini kaybetmek istememiştir. Emekçiler egemenlerin buyruklarını, ideoloji taşıyan sözlerini okuyabilmeli; ama kendi sözlerini kayda geçirmemeli, benzerleriyle iletişim kurmamalıdır. "Yazı", iktidarın halkın eline geçmesini hiç mi hiç istemeyeceği bir güçtür.

Söz uçar, yazı kalır

Evet, yazı güçtür. İletişim aracıdır. Haberleşmemizi olanaklı kılar. Bizi birleştirir. Durumumuzu, düşüncelerimizi aktarabilmemize, başkalarınınkini de öğrenebilmemize yarar. Ama zamana ve mekâna bağlı bir iletişim değildir. Aynı yazı, ayrı mekânlar ve hatta ayrı zamanlarda bulanan çok sayıda insana seslenebilir. Zaman ve mekân sınırlarını aşabilen, kalıcı bir sosyal harçtır. İnsanlığın harici belleğidir. Nasıl ki bellek, insanın deneyim biriktirmesini ve hayatta kalmak için o deneyimin bilinciyle davranmasını sağlayan biyolojik gücüyse; yazı da bilgi biriktirmesini ve o bilginin bilinciyle davranmasını sağlayan kültürel gücüdür. Etkisi sınırlı bir zaman

diliminde kalmaya mahkûm olan sözü, bir mekâna kaydederek, zamana karşı korumaya alır. Sözü görsel olarak depolayarak kalıcılaştırır. Yazıyla, sözlü kültürde işitsel olarak sürdürülen ve ancak kuşaktan kuşağa geçebilen kültür aktarımı, kuşaklar atlayacak bir iletişimi sağlayacak görsellikte kalıcılaştırılmıştır.

Yazıyla gelen, metinlerin içerdiği anlatıların, betimlemelerin, olgu aktarımlarının, düşüncelerin üzerinde uzun uzun durabilme, gerekirse metnin istenen kısmına yeniden gidebilme olanağı, analizci düşüncenin gelişimine imkân vermiştir. Yazı, maddi dünyayı soyutlayarak sembolle anlatma içkin özelliğiyle, düzenlemeye, listeler yapmaya, sınıflamaya, çizelgeler oluşturmaya olanak tanımasıyla, bilime giden yolda çok önemli bir araçtır.

Yazmak düşünmektir

Beynin işlevleriyle yazı arasında paralellik kuracaksak, bunu bellekle sınırlamak yazma eylemine haksızlık olur. Yazıyla üretmek, düşünme eylemiyle bir aradadır (Birebir kopyalamayı dışarıda tutarak söylüyorum, elyazması çoğaltan yazıcıları örneğin). İster edebi bir üretim için olsun, ister felsefi, ister bilimsel; ister duyurmak için olsun, ister çağırmak, isterse tepki göstermek; betimlemelerimizi, düşüncelerimizi, tasarladıklarımızı yazarız. Beynin düşüncenin üretildiği ortam olması gibi, yazmak da düşünme eylemini içeren bir eylemdir. Sadece not etmek amacıyla yapılsa bile, hiç değilse bir ifade biçimi tasarlatır, eyleyicisine. Hele ki, yaratıcılık gerektiren bir yazı yazıyorsak, tüm dikkatimizi yoğunlaştırmamız, bütün zihinsel donanımımızı işe koşmamız gerekir. Bu yüzden çok sancılıdır yazma süreci.

Yaratıcı gücü açığa çıkarmaya, zihne işlerlik kazandırmaya çalışmak zor iştir; kaçar, kaçınır, bin bir bahane yaratırız, yazı masasına (ve tabii ekran karşısına) oturmamak için. Zihni disipline etmek, varlığı pür dikkat yaratmaya, üretmeye yönlendirmek kolayına gerçekleşmez; ama önceleri kesik kesik üreyen yazı bir kez akıp gitmeye başladığında, sancı da yerini coşkunluğa bırakacaktır.

Yazmak, yazılacak konuyla aramıza mesafe koyar, ona uzaktan bakmamızı sağlar. Bu konumlanma, konunun çerçevesini bizim için genişletir ve aynı zamanda perspektifimizi de derinleştirir. Örneğin, günlük tutuyor ve sadece kendi duygu durumumuzun kaydını düşüyor olalım; kendimizi, olup bitene tepkilerimizi analiz etmemiz için bir olanağa dönüşür yazı. Özvarlığımızı görmeye ve göstermeye yarar. Yazmak anlatmaktır, aktarmaktır elbet, ama önce anlamaktır. Sanki kâğıt üzerine yazıyla bir modelini kurduğumuz gerçekliğin, üzerimizde yarattığı duygusal etkileri de kontrol altına almışızdır. Bizi zorlayan gerçekliği, mekânda sınırlayarak zapt etmişizdir. Yazmak sağaltıcıdır.

"Yazmasam ölürdüm"

Bu cümle pek çok şekilde yorumlanabilir: Örneğin, yazma eyleminin bir iç döküş olmasıyla rahatlatan, onaran, sağaltan yanına vurgu yaptığı düşünülebilir. Sonra insanın taa içinden, içinin diplerinden gelen bir yazma, yaratma tutkusuna işaret ettiği söylenebilir. Doğrudan anlamı işaret eden yorum da bence kayda değerdir: Ölüme ancak yazarak direniriz.

Bizden sonra gelecek kuşaklara, hele hele birkaç kuşak sonrasına bizden ne kalacak bilmiyoruz. Belki de büsbütün yoklara karışacağız, fiziksel varlığımız eninde sonunda dağılacak, dünyanın tozu toprağına dönüşecek… Varlığımızın geçiciliğini, izdüşümlerimizi daha kalıcı bir araca düşürerek aşmayı umut ederiz. Yazı bu olanaklardan biridir. Yazdıkça varlığımızı bu dünyada gerçekleştirir ve başka bir gerçeklik dünyasında da var kılabiliriz. "Ben de hissettim, düşündüm, yaşadım işte" diyebiliriz, geleceğe ulaşmasını umduğumuz izlerimizde. Doğanın ve zamanın maddeyi önce birleştiren, biçimlenmesine izin veren, sonra un ufak eden, zerrelerine bölen kadim akışının dışına çıkmak isteriz; doğanın müsamahası olmayan ellerinden saklanabileceğimiz bir dünya sağlamasını umarız yazıdan. Öte-dünya tasavvuru da aynı umudu karşılamaz mı zaten? Belki de bir züğürt tesellisidir bu.

Elbette yazma nesnelerinin, araç gerecinin zamana karşı direnme gücü kadardır, yazının kalıcılığı da… Yazı pişmiş topraktan tabletlere, taşlara, duvarlara, balmumlarına, hayvan derilerine, papirüs, parşömen rulolarına ve kâğıtlara; kazıcı aletler, kamışlar, kuş tüyleri, mürekkepli ya da kurşundan kalemler kullanılarak yazılmıştır. Bunların bir bölümü yüzlerce yıl öncesinden günümüze ulaşabilmiştir; ama büyük bir bölümü de yok olmuştur. Artık insanlığın her türlü bilgisi, elektronik ortamlarda istenildiği kadar yazılıp bozularak oluşturulabilmekte, istenildiği kadar çoğaltılarak saklanabilmektedir. Dünyanın bütün kütüphanelerindeki metinlerin içeriğinin bir topluiğne başı kadar alana kaydedilebileceği nanoteknolojik olanaklardan söz edilmektedir. Üstelik yazmak ve yazıyı çoğaltmak, hele hele çiviyazısı yazmadaki gibi zahmetli ve zaman alan bir uğraşa göre, oldukça hızlı bir eylemdir artık. İçerik üretimindeki sancıları saymazsak, hepi topu, birkaç tuşa basmaya, birkaç komut vermeye bakmaktadır.

Yazının binyıllardır taşıdığı gizilgücün, elektronikleşen dünyada kazandığı yeni özelliklerin, bireyler için, ezilenler için sunduğu olanakların bilincine varmanın, dünyanın bütün yazı alanlarını sermayenin, iktidarların elinden almanın tam zamanıdır.

Hasan Torlak htorlak@hotmail.com

Ölümün ve karanlıkların ağacı: Servi (selvi)

Söğüt ve zeytin gibi gümüşi yapraklı ağaçların yanında koyu yeşil rengiyle siyah rengi çağrıştıran piramidal servinin (kara servi) ölüm, yer altı ve öte dünya inançlarıyla ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca daha yayvan olan ağaç türlerinin ortasından onları yırtarcasına aniden dik bir şekilde göğe yükselen biçimi öldürücü bir mızrak, kılıç veya bıçak algısını da zihinlerde oluşturur. Nereden bakılırsa bakılsın servi ölümün ve karanlıkların ağacıdır.

Dünyada çok geniş bir yayılış gösteren servilerin 20 dolayında türü bulunur. Ülkemizde ise, Akdeniz servisi (*C. sempervirens*) olarak adlandırılan bir türün iki çeşidi doğal olarak yetişebilmektedir. Uygun ekolojik koşullarda 20 metre boylanabilen Akdeniz servisi, Akdeniz havzasına özgü ağaç türlerinden birisidir. Koyu yeşil renkli pul yaprakları sürgünlerin üzerini sıkıca sarmıştır. Ortalarında yağ bezesi bulunur. *C. sempervirens*, dalları dört köşeli olan ve kışın yaprağını dökmeyen bir ağaçtır. Toros Dağları'nda (Antalya, Mersin) doğal olarak yetişir. Dalların dik (*var. pyramidalis*) veya yayık (*var. horizontalis*) olmasına göre iki varyeteye ayrılır. Kozalakları küremsi şekilli, reçine kokulu ve buruk lezzetlidir.

Piramit biçimli Akdeniz servisi, ehrami servi, kara selvi veya mezarlık servisi olarak adlandırılan *C. sempervirens* var. *pyramidalis* (*C. sempervirens* var. *sempervirens*), ülkemizde Güney ve Batı Anadolu'da, denize yakın yörelerde daha çok park ve bahçelerde, mezarlıklarda dikilmiş olarak bulunur, orman oluşturmaz. Uzun piramit biçimi, gövdeye koşut olarak yukarıya uzanan sık dalları ve koyu yeşil görünümüyle öteki çeşitlerden ayrılır.

Diğer bir çeşit olan dallı Akdeniz servisi *C. sempervirens* var. *horizontalis*, piramit biçimli Akdeniz servisinden farklı olarak dalları gövdeye dik bir konumda olup görece kalındır; uzaktan Toros sedirini ya da Toros göknarını anımsatacak görünüme sahiptir. Ülkemizde yalnızca Manavgat dolaylarındaki Köprülü Kanyon'da 500 hektar genişliğinde saf orman ve kısmen de kızılçamla karışık topluluklar oluşturur. Ülkemizdeki 1248 hektarlık toplam servi ormanının yüzde 96'sı Antalya ilinde bulunur. Ancak Güney ve Batı Anadolu'nun yanı sıra daha az olmak üzere Karadeniz Bölgesinin kıyı kısımlarında da tek tek bulunabilmektedir. Ülkemizdeki parklarda genellikle mavi servi olarak bilinen *Cupressus arizonica* yetiştirilir. Bu tür doğal olarak Meksika ve Arizona dağlarında yetişmekte olup dalları gövdeye diktir. (1, 3, 12)

Akdeniz servisi olarak adlandırılan *C. sempervirens* var. *horizontalis*, 20 metreye kadar boylanır. Doğu Akdeniz, Kuzey Irak, İran, Anadolu, Kıbrıs, Girit ve Ege adalarında yetişir. Türkiye'de Ege ve Akdeniz kıyılarında görülür. Odunu çok sert ve dayanıklıdır, aynı zamanda güzel kokuludur. Hiçbir ağaç türünün yetişmediği zayıf topraklarda bile yetişir. Piramidal Akdeniz servisi *C. sempervirens* var. *pyramidalis*, her zaman yeşil, sık dallı, dalları gövdeye paralel olacak şekilde yukarı büyümüş, sütun biçiminde ağaçlardır. 20-30 metreye kadar boylanabilir ve 600-700 yıl yaşayabilir. Odunu çok sert ve dayanıklıdır, güzel kokuludur. Bir Akdeniz ağacı olan bu tür Türkiye'de Akdeniz ikliminin olduğu alanlarda yetişir. İstanbul Fenerbahçe Burnu'nda Kanuni zamanında dikilmiş 450 yaşı aşkın sağlıklı örnekler bulunur. (2)

Servi ağaçları öylesine serttir ki, böcekler bile zarar vermeyi göze alamaz. Ağacın keskin kokusu ayrıca güveleri uzaklaştırmanın yanı sıra yapıldıkları sandıkların içindeki giysilere çok hoş bir koku kazandırır. Bu nedenledir ki Anadolu halkı gelinlik kızların çeyiz sandığını servi ağacı odunundan yapar. (12) Bodrum yöresinde *C. sempervirens* var. *horizontalis* yakacak olarak kullanılır, gövdesinden mezar tahtası, ağacından sandık ve elbise dolabı yapılır; bu malzemeler hoş kokulu ortam sağladığından, sandı-

ğa ve dolaba böcek girmez. Kozalakları eskiden çocuk oyunlarında misket olarak kullanılırdı, bu kozalaklar Bodrum'da mazı olarak adlandırılır, oyuna da mazı oyunu denir. (15)

Türkiye'de *C. sempervirens*'in kozalaklarından pembe ve kahverengi boya elde edilir. (21) Van yöresinde kozalaklarından kahverengi boya elde edilir. (22)

Günümüzde servi kozalağı estetik amaçlarla makyaj malzemesi kaynağı olarak da kullanılır. Servi kozalağı havanda dövüldükten sonra limon suyu, lavanta çiçeği ve beş adet çam tomurcuğu ile birlikte bir litre suya konur ve kaynatılır. Elde edilen su süzülerek bir şişeye konur. Bu karışım ile kaşlar günde bir kez yıkanarak koyu renkli ve dolgun kaşlar elde edilir. (20)

Anadolu halk tıbbında servi

Anadolu'da servinin halk tıbbında da geniş bir kullanım alanı bulunur. Daha çok mezarlıklarda gördüğümüz bu ağacın kozalakları ateş düşürücü, terletici ve idrar artırıcıdır. Ayrıca haricen ayak kokularını önlemek için kullanılır. (20) *C. sempervirens*, kozalaklarında tanen ve uçucu yağ taşır. Kozalaklarının dekoksiyonu kabız edici, ateş düşürücü, terletici, idrar artırıcı ve kan kesicidir. Haricen basura ve kokulu ayak terlemelerine karşı kullanılır. Servi eskiden beri, çocukların gece işemelerine karşı kullanılır. On yaşından büyük çocukların gece işemelerini kesmek için, altı gün süreyle öğle ve akşam yemeklerinde çocuğa 30-40 damla servi kozalağı tentürü, bir fincan suya damlatılarak içirilir. Yeni araştırmalar da bu etkinin varlığını doğrulamıştır. Basura karşı servi kozalağı özü ile hazırlanmış merhem kullanılır veya servi kozalağı dekoksiyonu ile basur memelerine pansuman yapılır. Kokulu ayak terlemelerine karşı, ayaklar servi kozalağı dekoksiyonu ile yıkanır ve ayaklar bir müddet bu dekoksiyon içinde tutulur. (3) *C. sempervirens*'in meyvelerinden elde edilen dekoksiyon Sakarya dolayında soğuk algınlığı ve öksürüğe karşı kullanılır. (19) Konya dolayındaki aktarlarda *C. sempervirens*'in kozalak ve meyveleri tıbbi amaçlarla satılır. (23) Hatay'ın Yayladağı ilçesinin Kışlak beldesinde "andız" olarak adlandırılan *C. Sempervirens* göz hastalıklarının tedavisinde kullanılır. (14)

Antalya, Mersin ve Muğla'da andız olarak adlandırılan *C. sempervirens* var. *horizontalis*'ten hem insanlar hem de hayvanlar için ilaç yapılır. Bu bitki kalp-damar hastalıkları, körpe meyveleri yenmek suretiyle soğuk algınlığı (Grip, nezle) gibi hastalıklarda kullanılır. Kozalaklarının kaynatılmasıyla elde edilen su ile kozalaklarından hazırlanan pekmez (andız pekmezi) Mersin (Arslanköy) yöresinde dahilen ülser tedavisinde, kozalaklarının yağı göğse ve sırta sürülerek soğuk algınlığına karşı, kozalaklarından hazırlanan karışım ile dal ve gövdesinden hazırlanan katran kalp-damar hastalıklarının tedavisinde ve damar sertliği için, bu katran hayvanların ağız kenarında oluşan yaralarının tedavisinde kullanılır. Katranı hayvanlara yalatılarak iştah açıcı olarak kullanılır, yılan sokan hayvanlara kaynatılmış servi katranı buharı koklatılır. (15, 16)

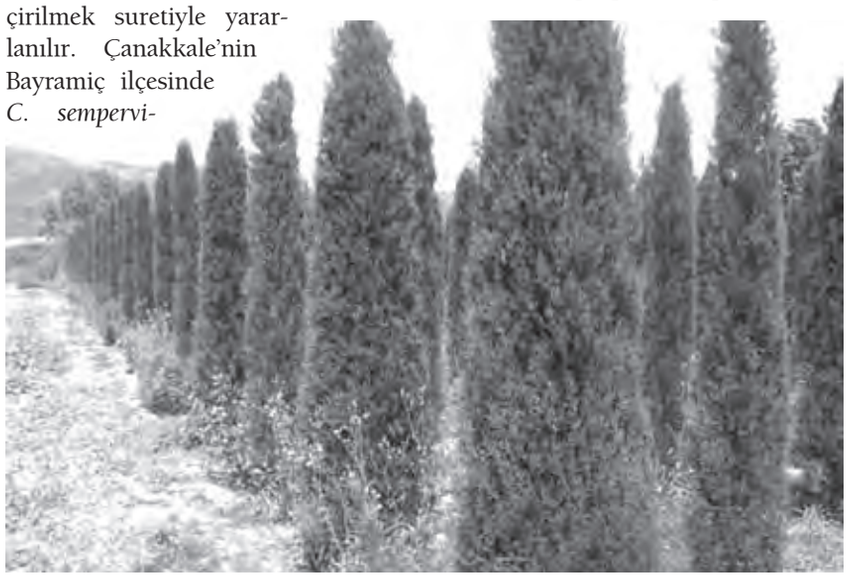
C. Sempervirens var. *sempervirens* (var. *pyramidata*) ise Bodrum'da bahçe aralarında çit bitkisi ve rüzgâr kesici, yelken direği yapımında kullanılır, kozalaklarıyla çocuklar misket oynar. (15) Bu servi çeşidinin kozalaklarının kaynatılması suretiyle elde edilen suyu Çanakkale-Ezine dolayında sabahları aç karnına bir çay bardağı dolusu içilerek kan şekerini düşürmek amacıyla; Muğla'da katranı haricen yanık tedavisinde, ayrıca hayvanların mide rahatsızlıklarında onlara içirilmek suretiyle yararlanılır. Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinde *C. sempervirens* var. *sempervirens*'in kozalakları kaynatılmak suretiyle hazırlanan çayı diş ağrısına karşı ve saç estetiği amacıyla haricen kullanılır. (17)

C. sempervirens, mezarlıklar ve bahçelerde yetiştirilir. (3) Manisa ve Muğla'da kara servi olarak adlandırılan *C. sempervirens* var. *sempervirens* özellikle mezarlıklarda yetiştirilen ince uzun yapıda bir ağaçtır. (18) Kara servi veya piramidal servi Akdeniz ikliminin hâkim olduğu özellikle batı ve güney bölgelerimiz ağırlıkta olmak kaydıyla ülkemizin çoğu yerinde mezarlık ağacı olarak kullanılır.

Mitolojide ve kutsal metinlerde servi

Piramidal Akdeniz servisi çok eski çağlardan beri farklı kültürlerde kutsal ağaç olarak kabul edilmiştir. Uzaktan bakıldığında çok büyük yeşil bir alev görüntüsünde olan bu ağaç, ateşe tapan ilkel toplumlardan bu yana daha çok mabetlerde ve mezarlıklarda yetiştirilmektedir. Ölümsüzlüğü temsil ettiğine inanılır. (2) Hititler, şuurman adını verdikleri servi ağacının meyvelerinden ilaç elde ediyorlar ve bunu hastalıkların iyileştirilmesinde kullanıyorlardı. (3, 4, 13)

Mitolojide Tanrı Apollon, yanlışlıkla öldürdüğü bir geyiğe üzülerek üzüntüsünden ölen Kyparissos adlı erkek sevgilisini servi ağacına dönüştürmüştür. Dolayısıyla antikçağlarda servi matem sembolüdür. Bu yüzden mezarlıkları süsleyen serviler, rüzgâr estiği zaman, kalbe hüzün veren şiirler, mersiyeler okurlar. Antikçağ Apollon tapınakları ve

kutsal alanları servi ağacı ile, özellikle sütuna benzer yapısıyla piramidal serviyle çevrelenmiş olmalıdır. Hatta bu tapınakların çekirdeğini oluşturan arkaik çağ Apollon sunaklarının çevresindeki servi korulukları klasik çağda mermer sütunlara evrilmiş olmalıdır. Nitekim özellikle dipteros formundaki Apollon tapınaklarındaki sütunlar bir servi koruluğu algısı da yaratırlar. Antikçağ inancında servi, mersin ve zeytinle birlikte Tanrıça Artemis'in sevdiği üç ağaçtan biridir. Dünyanın yedi harikasından biri olan Efes Artemis Tapınağı'nın kapısının MÖ 1. yüzyılda oymalı serviden yapılmış halde olduğu kayıtlıdır. (7, 26) Antik inançlarda geyik Artemis'in sembollerindendir. Artemis'in servi ağacını sevmesi, kendi sembolü olan bir yaban hayvanının ölümü dolayısıyla Kyparissos'un üzüntüsünden serviye dönüşmüş olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Günümüzdeki mezarlıklara servi ağacı dikilmesi geleneği ile antik mitlerin benzerliği Anadolu'daki ağaca bağlı kültürel sürekliliğin ne kadar güçlü olduğunun da bir kanıtıdır. Kyparissos bir ölümlü olarak öldükten sonra yeraltına ve karanlıklar diyarına gitmek zorunda kalmıştır. Ancak sevgilisi olan Güneş Tanrısı Apollon ise gökyüzünde ışıl ışıl parlamaktadır. Kyparissos ile özdeşleşen servilerin biçimi de sanki yeraltından fışkıran ve hızla güneşe doğru yol alan bir imaj yaratmaktadırlar. Mehmet Akif Ersoy'un "İstiklal Marşı" şiirinde "Fışkırır ruh-u mücerret gibi yerden naaşım / o zaman arşa değer belki başım" dizelerinde ölen kişilerin ruhlarının yerden fışkırarak gökyüzüne ulaşacağı teması işlenmiştir. Ölen kişinin ruhunun yerden fışkırarak gökyüzüne ulaşacağı temasının kökenini antikçağa kadar uzatmak, doğadaki yansımasını ise piramidal servide görmek mümkündür.

Yunan ve Roma'da servi cehennem ilahlarıyla ilişkilidir. Roma'da yeraltı Cehennem Tanrısı Pluton kültünün sembol ağacıdır. Akdeniz havzasında genelde mezarlıklara dikilen bu ağaç, özelliğini uzun süre bozulmadan koruyan reçinesi ve yeşilliğini kaybetmeyen yaprakları nedeniyle, ölümsüzlük ve yeniden doğuşun da sembolü olmuştur. Çin'de rahiplerin bastonları servi ağacından yapılır, ateş ibadeti için yakılacak ateş, servi dallarının sürtülmesiyle elde edilirdi. İslam inancında servilerin baca kokusu gibi kokuları çektiklerine inanılır. Şair Nebi dinsel bir yaklaşımla "Minare beldede, servi kırda bir şahadet parmağıdır" demiştir. Eski Mısır'da ölülerin mumyaları Anadolu'dan getirilen servilerden yapılan sandukalarda saklanmaktaydı. Bu yüzden servinin ölülere özgü bir ağaç olduğu kanısı benimsenmiş ve özellikle mezarlara dikilmeye başlanmıştır. Günümüzde Karacaahmet, Türkiye'nin en çok servi ağacı bulunan mezarlığı olarak bilinir. (8)

Med ve Pers başkentlerinden Ekbatana'daki sedir ve servi ağaçlarından inşa edilen yapılar altın ve gümüşlerle kaplıydı. (6) Tarih öncesinde Mezopotamya'ya ihraç edilen kerestelerin, Toros ve Amanoslar'dan getirildiği yazılı kaynaklardan ve yerleşmelerde yürütülen arkeolojik çalışmalardan öğrenilmektedir. Bu hammaddenin mümkün olduğunca nehir yolu kullanılarak elde edilmiş olması, başka bir deyişle su yolunun kullanılabildiği yerlerdeki ağaçların tercih edilmiş olması akla yakındır. Örneğin Gudea için sağlanan keresteler Fırat'tan aşağı yaklaşık 1500 km yüzdürülerek Lagash'a ulaşmıştır. Bu aktarım modelinin sedir, servi, ardıç ve göknar için kullanıldığı Mari metinlerinden izlenebilir. (11)

Güney İtalya'da MÖ 4. ya da 3. yüzyıla tarihlenen bir levhada, bireysel sonsuzluğa ulaşmanın anahtarının verildiği metinde şöyle yazar; "Hades'in evinin solunda kutsal bir kaynak bulacaksın / Ve onun yanında duran beyaz bir servi / Bu kaynağa fazla yaklaşma…." (9) 3. yüzyılda da Roma'da cennetin gül ve servi ağaçlarıyla donandığı hayal edilmişti. (10)

Tevrat'ta Hz. Adem'in, ölümünden hemen önce Tanrıdan merhamet yağını dilediği ve bunun için de oğlu Şit'i görevlendirdiği, Şit'in cennet bahçelerindeki iyilik ve kötülük ağacından üç tohum aldığı ve babasının ağzına koyduğu, Adem gömüldükten sonra tohumların yeşererek zeytin, sedir ve servi ağacına dönüştüğü belirtilir. (5)

Mevlana *Mesnevi*'sinde "Yürüyen servi gibi 3 oğlu vardı" diyerek delikanlıları servi boylu olarak tanımlar. Bir diğer beyitte de "O tertemiz su aktıkça ırmak kıyıları güller, servi ve yaseminlerle yeşersin" , "Gönül bahçesini yemyeşil, taptaze eyle, sümbül, gül ve serviler bulunsun", "Bu cömertlik cennet servisinin dalıdır" demektedir. (24)

Türk kültüründe servi; uzun boyu ve daima yeşil kalması dolayısıyla "ebediyet"in (sonsuzluk) sembolüdür. Servinin daima yeşil olması ata ruhlarının cennette olduğunun kanıtıdır. Mezardaki ataların ruhları servi ağacı sayesinde göğe ulaşmakta, Tanrının kutu da aşağıya, kemiklere inmektedir. Anadolu'daki servilerin kutsallığı hem Müslümanlara hem de Hıristiyanlara antik dönemden miras kalan bir inançtır. (25)

Piramidal servinin, diğer ağaçlara göre dik ve onların üzerinden topraktan fışkırırcasına göğe yük-

selen uzunlamasına biçimi, ayrıca çok koyu yeşil olan rengi, onu diğer ağaçlardan farklı olarak karanlık ve koyu renklerin hakim olduğu yer altı dünyası ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Servinin dışardan görünümünün koyu olmasının nedenlerinden biri dallarının sık olmasından dolayı gelen ışığı dışarıya vermeyerek emmesi, bu suretle ışığı yansıtmayarak içerisinde hapsetmesidir. Antik Yunan inancıyla dile getirirsek Apollon'un ışınlarının ölen Kyparissos'un içine girmesi, onunla tek vücut olmasıdır. Söğüt ve zeytin gibi gümüşi yapraklı ağaçların yanında koyu yeşil rengiyle siyah rengi çağrıştıran, diğer yeşil ağaçlara göre de siyahımsı yeşil renkte görünen piramidal servinin (kara servi) ölüm, yer altı ve öte dünya inançlarıyla ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca daha yayvan olan diğer ağaç türlerinin ortasından onları yırtarcasına aniden dik bir şekilde göğe yükselen biçimi öldürücü bir mızrak, kılıç veya bıçak algısını da zihinlerde oluşturur. Nereden bakılırsa bakılsın servi ölümün ve karanlıkların ağacıdır. Antikçağda Hades'in evinin yanında beyaz bir servi ağacından söz edilmesi, aslında ölümlülerin gittiği yeraltı dünyasının ne kadar karanlık olduğu konusunda yapılan bir sanattır. Bu metinde "Hades o kadar karanlıktır ki, o alemde siyahımsı yeşil yapraklı kara serviler bile beyaz görünür" denmek istenmiştir.

Camiye en çok yakışan ağaç

Günümüz Anadolu camilerine de en yakışan ve cami ve bahçesindeki diğer ağaçlar arasında en koyu rengiyle kendisini belli eden ağaç servidir. Edirne Selimiye Camii'nin batı tarafındaki bahçesinde yer alan ve caminin sarımsı-beyaz rengini siyah bir mızrak gibi kesen piramidal serviler, ilk bakışta manzarada ölümü hatırlatan tek unsurdur. Hatta bu serviler aşağılardaki Meriç ve Tunca nehirlerinden dahi fark edilir. Yine İstanbul ve diğer illerimizde yer alan Osmanlı camilerinin bahçelerindeki piramidal serviler minarelerle yarışan bir görüntü sergiler. Osmanlı ve günümüz Türkiye'si camilerinin bahçelerine veya mezarlıklara piramidal servi dikilmesinin en önemli nedeni, servinin diğer ağaçlardan daha koyu ve karanlığı (dolayısıyla ölümü) hatırlatan bir renginin olmasının yanı sıra ağacın diğer ağaçlardan farklı olarak dallarının parçalı görünmemesi, aksine yukarıyı, gökyüzünü işaret eden şahadet parmağına benzemesi, ayrıca yerden göğe doğru yükselmek isteyen, adeta yerden göğe fışkıran ateş gibi akıcı bir algı oluşturması, dolayısıyla doğada Tanrının tekliğinin görülmesine aracılık etmesidir. Beyaz veya sarının tonlarındaki minareler ışık ve nuru hatırlatmaktayken, siyah görünümlü serviler ise geceyi, karanlığı ve yeraltını hatırlatır. Müslümanlıkta, servinin dalsız ve göğü işaret eden ok veya mızrağımsı görüntüsü tektanrıyı sembolize eden şahadet parmağı veya teklik ile özdeşleşir. Tektanrılı dinlerin çıkış yeri olan Doğu Akdeniz kıyılarının doğal ağacının piramidal servi olması da bu dinlerin çıkışında, inancının belirlenmesinde servi ağacının ne kadar etkin bir rol oynadığının kanıtıdır. Yeraltı karanlığının servinin bedeninde göğe doğru yükselmesi, ölü ruhlarının Tanrıya kavuşması ile ilişkilendirilir.

Servi gerek antikçağda ve gerekse günümüz Anadolu'sunda erkeksi ve erkeklerle de özdeşleştirilen bir ağaçtır. Servinin kara bedeninde yeraltından gökyüzüne (ışığa) doğru bir akış, yönelim vardır. Dolayısıyla antikçağdan bu yana servi, ölü ruhlarının göğe, Tanrıya (ışığa) yükselmelerinin, dolayısıyla Tanrının katında, ışıklı cennette yaşamak istemelerinin sembolüdür.

KAYNAK VE DİPNOTLAR

1) Yücel Çağlar, *Dendroloji (Ağaç Bilim) Okulu Ders Notları*, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara-2012

2) Necati Güvenç Mamıkoğlu, *Türkiye'nin Ağaçları ve Çalıları*, NTV Yayınları, İstanbul, 2007.

3) Prof. Dr. Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi*, Nobel Tıp Kitabevleri, 1999.

4) Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'nun Florası*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1987.

5) *Cumhuriyet* gazetesi, 14.11.2009 Cumartesi Eki; "Zeytinyağı Anıtları ve Zeytine Adanmış Yaşamlar" başlıklı haber.

6) Dr. Galya D. Toteva, *Pers Kentleri ve Sanatı*, Arkeoatlas, 2012.

7) Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.

8) Necmettin Ersoy; *Semboller ve Yorumları*, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, 3. Baskı, İstanbul, 2007.

9) Kaynak: Çiğdem Dürüşken, *Roma'nın Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2011.

10) Jack Goody (Çev: Mehmet Beşikçi), *Çiçeklerin Kültürü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

11) İ. Banu Doğan, *Tarihöncesinde Ticaret ve Değiş Tokuş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012.

12) Yücel Çağlar, *Anadolu Yeşillemesi*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayını, İstanbul, 2010.

13) Turhan Baytop, "Türkiyede Tıbbi ve kokulu Bitkilerin Kullanılışına Tarihsel Bir Bakış", Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bülteni, Temmuz 1994, sayı:10.

14) Mustafa Keskin, Kerim Alpınar; "Kışlak (Yayladağı-Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma", Ot Dergisi, 2002/2, s.91

15) Ertan Tuzlacı, *Bodrum'da Bitkiler ve Yaşam*, İstanbul, 2005.

16) Ertan Tuzlacı, *Şifa Niyetine*, Türkiye'nin Bitkisel Halk İlaçları, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

17) G. Bulut, E. Tuzlacı, "Folk Medicinal Plants of Bayramiç (Çanakkale-Turkey) İÜ Ecz. Fak. Mec, 40(2008-2009).

18) Ertan Tuzlacı, *Türkiye Bitkileri Sözlüğü*, Genişletilmiş 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011.

19) Ekrem Sezik, Erdem Yeşilada, "Uçucu Yağ Taşıyan Türk Halk İlaçları", Uçucu Yağlar, Prof. Dr. K. Hüsnü Can Başer'e 50. Yaş Armağanı, 1999.

20) Cenk Durmuşkahya, "A'dan Z'ye Bitkilerin Gücü", Seninle Dergisi Eki, Şubat 2011

21) Yunus Doğan, Süleyman Başlar, Hasan Hüseyin Mert, Güngör Ay; "Plants Used as Natural Dye sourches in Turkey", Economic Botany 57(4), The New York Botanical Garden Pres, USA, 2003.

22) Fevzi Özgökçe, İbrahim Yılmaz; "Dye Plants of East Anatolia Region" Economic Botany, 57(4), Newyork Botanical Garden Pres, 2003.

23) Eray Tulukçu, Osman Sağdıç, "Konya'da aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanılan kısımları", Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Ekim 2011.

24) Mevlana, *Mesnevi-i Şerif*, Koordinatör Nihat Öztoprak, Tercüman Süleyman Nahiti, İstanbul, 2007.

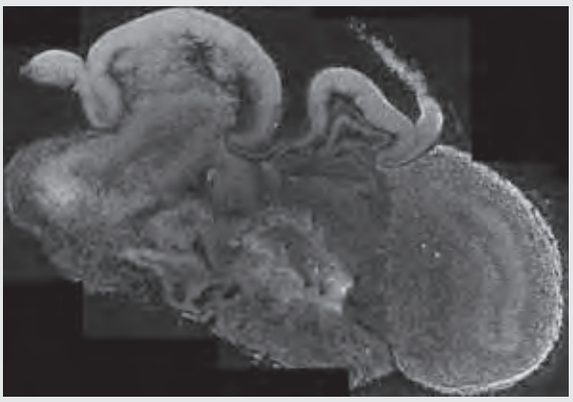
25) Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

26) Adrienne Mayor, *Mithradates*, Çev. Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

27) Hasan Torlak, "Anadolu Kültüründe Servi Ağacı", *Yolculuk* dergisi, Kamilkoç Yayını, Eylül 2013.

Şule Dede

Laboratuvarda beyin üretmek
Embriyonik fikir

Organoidin bir kesiti.

Rejeneratif (onarıcı) tıp kök hücrelerden doku ve organ üretiminden dolayı hızla gelişen bir alan. Fakat geçtiğimiz aylarda, bu alanda beklenenden büyük bir sıçrama yaşandı. Viyana'daki Avusturya Bilimler Akademisi'nden Madeline Lancaster öncülüğündeki bir grup araştırmacı birçok önemli açıdan beyinle yakınlık gösteren organa benzeyen bir yapı geliştirdiklerini açıkladı.

Dr. Lancaster'in organoidi korku filmi yazarlarının kavanozlarındaki beyinlerden oldukça farklı. Fakat bu organoidler gerçek beyne benzeyen anatomik özellikler ve değişik birçok sinir hücresi tipi barındırıyor. Bu nedenle insanda ve farelerde yapılması etik olmayan çalışmalarda kullanılabilirler. Aynı zamanda hücre kültürlerinde kullanılamayan test ilaçları için de kullanılabilirler. Ve gerektiğinde, hasta insan hücrelerinden elde edilip hastalıklarının aydınlatılmasında yardımcı olabilirler.

Nature dergisindeki makalede anlattıkları gibi, Dr. Lancaster'in ekibi organoid yapmak için "embryoid body" olarak bilinenin ne olduğuyla başlar. Organoidlerin tamamen organ olmamakla birlikte, organların bazı özelliklerini taşıması gibi, "embryoid body" de embriyonun bazı benzer özelliklerini taşır."Embryoid body" embriyodan alınmış doğal kök hücrelerden ya da biyokimyasal işlemlerle kimliğini unutan ve embriyonik hücre gibi davranmaya başlayan yetişkin hücrelerden elde edilen uyarılmış pluripotent hücrelerden sağlanır.

Embriyolar üç katmana sahiptirler: endoderm, mezoderm ve ektoderm. Bunların her biri organizmada vücut kısımlarına dönüşürler. Sinir sistemi ektodermden oluşur. Bu sebeple, ekip ektodermal hücreleri jel damlacıklarına çevirip, ne olacağını gözlemlemek için bu hücre sıvısını besin sıvısıyla dönen bir bioreaktörde yüzdürdüler.

Bu alana yabancı bir insana göre sonuç pek de beyine benzememesine rağmen, bir uzman için benzerlik dikkat çekici. On gün sonra or-

Matematik evrenin anadili mi?

Matematik evrenin dili gibi. Biliminsanları ve mühendisler fiziksel gerçeklikleri tariflerken sık sık matematiğin güzelliğinden söz ederler. Örneğin π, $e= mc^2$ ya da soyut tam sayılar kümesi... Örnekler matematiğin önemini gösteriyor. Fakat bu, evrenin, "anadili" gibi matematik kurallarını takip ettiğini mi gösterir? Ya da matematiğin fiziksel dünyanın dışında bir yerde kendi varlığına sahip, keşfedilmeyi bekleyen bir şey olduğu anlamına mı gelir? Bu soruları olumlu yanıtlayan görüş Platonizm olarak adlandırılır; ancak herkes bu fikre katılmaz.

Avustralya Adelaide Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği profesörü Derek Abott, *Proceedings of the IEEE* dergisinde yeni yayımlanan makalesinde matematikte Platonizmin gerçekliği yansıtmadığını savunuyor. Aksine, "non-Platonist" kavramıyla, matematiğin insan hayalinin bir ürünü olduğunu ve gerçeği tanımlamak için onu bizim uygun hale getirdiğimizi belirtiyor.

Abbot'a göre matematiğin sadece zihinsel bir yapısının olduğu kabul edildiğinde "yetersiz" matematiğin ne olduğu görülebilir. Buradan yola çıkan Abbott'un başat ve en tartışmalı argümanı ise şu: Matematik gerçekliği tasvir etmede yeterince iyi ve biliminsanlarının şaşkınlık duyduğu kadar mucizevi değildir.

Einstein, bir non-Platonist matematikçi olarak matematiğin gücüne hayret eden bir biliminsanıdır. Matematiğin nasıl deneyimlerden bağımsız olarak oluşan bir insan ürünü ve hayranlık uyandıracak şekilde gerçekliğe uygun olduğunu sorar. 1959 yılında matematikçi ve fizikçi olan Eugene Wigner bu problemi "matematiğin mantıksal olmayan yeterliliği" şeklinde tanımlamıştır. Abbott'ın makalesinin adı da "Matematiğin mantıksal yetersizliği"dir. İki bakış açısı da matematiğin insan icadı olduğunu savunan non-Platonist düşünceye dayanır. Ancak Wigner ve Einstein matematiğin gerçekliği tanımladığını savunan iyimser kanatta, Abbott ise matematiğin sık sık eksik kaldığının altını çizen kötümser kanattadır.

Peki, gerçekten "yeterli" matematik nasıldır? Abbott'a göre "yeterli" matematik şamatalı fiziksel dünyanın derli toplu ve idealize bir tasvirini sunar. "Analitik matematiksel ifadeler gözlemlerimizin derli toplu tanımlarını yapan bir yoldur." diyor Abbott ve ekliyor: "Matematik bizi birçok durum için uygulayabileceğimiz basit ve öz ifadelere ulaştırdığında 'yeterli'dir. Ancak bu ifadeler fazla öz olduğunda faydasızdır. Eğer matematiksel kısaltmaları hassasiyetten ödün vermeksizin elde edersek bu özlük, pratik ve faydalıdır."

Ayrıca Abbott "Bence matematiğin yetersiz olduğu durumlar yeterli olduklarından daha fazla. Başarılı örneklere bakarsak matematik sadece yeterli olmanın illüzyonuna sahiptir. Ancak, başarılı örneklerimiz evren hakkında sorduğumuz olası tüm sorunların sadece küçük bir oranı için uygun olabilir." sözüyle matematiğin yetersiz olduğu noktaların daha fazla olduğuna vurgu yapar.

Abbott'ın bazı argümanları 1980'de matematiğin göründüğü kadar "yeterli" olmadığına ilişkin dört neden sunan matematikçi Richard

ganoid, nöron geliştirdi. Otuz gün sonra gerçek beyindeki bazı bölgelere benzer bölgeleri oluştu. Gerçek bir beynin kan kaynağından yoksun olduklarından, organoidler 4 milimetreden daha fazla büyüyememiş olsalar da, uzunca süre canlı kalabilirler. Bazıları şimdi bir yıllık ve hala canlılar.

Gerçek bir beyin büyük miktardaki nöron katmanlarından oluşan korteksten oluşur. Korteks karıncık olarak bilinen sıvı dolu alanları çevreler. Bu aşağı yukarı bir organoidin anatomisi gibidir. Çoğu organoid koroid pleksusa benzeyen bölgelere de sahiptir. Bu bölge kandan besini alan ve atıkları kana ileten bölgedir. Aynı zamanda karıncıkları dolduran beyin omuriliği sıvısını da üretirler.

Organoidlerden diğer beyin yapılarının işaretleri de alınmaya başladı. Ekip retina, beyin zarı ve hipokampal hücrelerin(hipokampus beynin hafıza ile ilgili çok önemli bir bölümü) kanıtlarını buldu. Bu yüzden kullanılan yöntemin açıkça çalıştığı söylenebilir.

Bir sonraki soru ise bu ekibin organoidle faydalı bir şey yapıp yapamayacağıydı… Ve yaptılar. Ekip kök hücre biliminin bir eksiğini fark edip, mikrosefali (beynin küçük olma durumu) olan birinin şartlarını incelemeye başladı.

Mikrosefali beynin olması gerektiği kadar büyüyememesidir. Dolayısıyla mikrosefali hastalarının kafaları küçüktür ve çeşitli zayıflatıcı semptomlar nedeniyle acı çekerler.

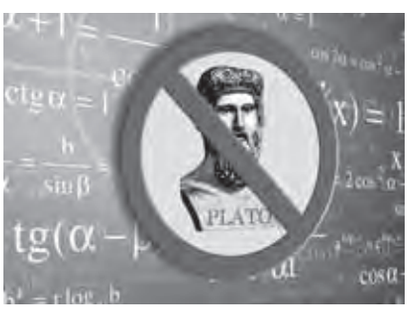
Mikrosefali laboratuvarda çalışması zor bir hastalıktır; çünkü insanda hastalığa sebep olan genler farelerde hastalığın ciddi şartlarını ortaya çıkarmaz. Bu sebeple ekip mikrosefali hastasından elde edilen bir organoid geliştirdiler. Bu, ilk olarak uyarılmış hücrelerden de doğal hücrelerdeki gibi organoid elde edilebileceğini kanıtladı. İkinci olarak, mikrosefalide yanlış olanın gelişme sürecinin çok hızlı gerçekleşmesi olduğunu gösterdi. Bu hastalıkta nöronlar olması gerekenden daha hızlı farklılaşırlar ve bu olduktan sonra, beynin büyümesi yavaşlar.

Kimse mikrosefalinin geri döndürülebilir olduğunu düşünmüyor. Fakat hastalık daha iyi anlaşılırsa, engellenebilir; tıpkı kökleri beynin erken gelişiminde yatan diğer sinirsel sorunlar gibi. Mesela şizofreni ve otizmin erken embriyonik beyindeki sinir hücrelerinin gelişiminde meydana gelen hatalardan kaynaklı olabileceği yönünde şüpheler var. Dr. Lancaster gelecekte ekibin bu tür durumları da modelleyebileceğini umut ediyor.

Dr. Lancaster'in organoidlerinin, biliminsanlarının beynin çalışmasını ve çalışmadığında neyin yanlış gittiğini anlamasını sağlamakta parlak bir geleceği var gibi gözüküyor. Küçük olmalarına karşın, gerçekte büyük bir şeyin başlangıcı olabilirler.

Kaynak: *The Economist*, "An embryonic idea", http://www.economist.com/news/science-and-technology/21584319-group-stem-cell-biologists-have-grown-organoid-resembles-brain

Hazırlayan: Nihan Avcı

W. Hamming'in fikirlerine dayanır. Ancak Hamming matematiğin anlamsız faydasına boyun eğmiştir. Abbott, Hamming'in nedenlerinin aslında matematiğin yeterliliğinin düşük seviyede olduğunu söyleyen non-Platonizmi desteklediğini söyler.

Abbott'ın, matematiğin insan icadı olduğunu savunan ve etkisizliğini non-Platonist bakış açısıyla yazdığı nedenlere bakarsak:

- Matematik başarılı görünür, çünkü biz sorunları matematiğe uygulamak için dikkatlice seçeriz. Milyonlarca yanlış matematiksel model vardır; ancak hiç kimse bunu önemsemez. (Abbott " Büyük fikirleri olan dahiler bile bu delice fikirlere sessiz kalırlar."demiştir)

- Matematik uygulamaları farklı birimlere göre değişir. Örneğin, 1970'lerde transistör uzunlukları yaklaşık mikrometreler ölçeğinde olduğunda mühendisler transistör hareketini düzenli eşitlikler olarak tanımlayabilirlerdi. Günümüzde ise minimikrometreler eski modellerin göz ardı edildiği karmaşık etkiler içerirler, bu yüzden mühendisler daha küçük transistörler için bilgisayar simülasyonlarına dönerler. Transistörleri tarif etmek için tüm birimlerde birçok formül olmasına rağmen düzenli tek bir formül yoktur.

- Modellerimiz tüm zaman birimlerine uygun gibi görünse de, tanımları insan hayatının uzunluğuna göre yapıyor olabiliriz. Örneğin Güneş'i, Dünya'nın enerji kaynağı olarak görürüz, ancak insan ömrü evrenin ömrü kadar uzun olsaydı, belki de güneş kendi kırmızı dev patlamalarıyla gezegenimizi termal bir dengenin içine sokan kısa süreli bir dalgalanma gibi görünecekti. Bu bakış açısına göre, Dünya'nın enerjisini Güneş'ten almadığı sonucuna ulaşılır.

- Her hesaplamanın bir limiti vardır. Örneğin, muzların sayısı hesaplanırken bazı noktalarda muzların sayısı o kadar artacaktır ki bütün muzların çekim kuvveti onları kara bir deliğin içine sürükleyecektir. Bu sebepten sayılara hesaplama yaparken güvenemeyiz.

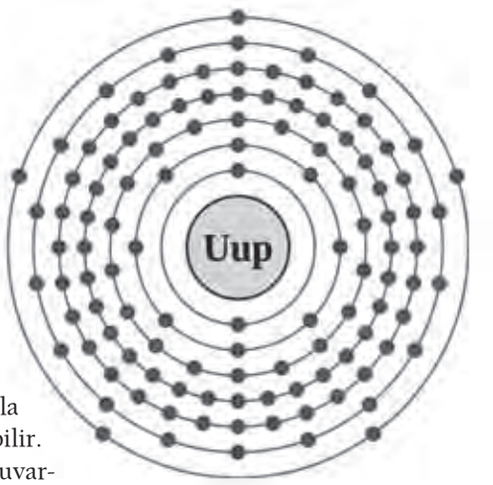
- Asıl sorun tam sayı kavramı hakkında. Yani, bir muz nerede ve bir sonraki nerede başlayacak? Görsel olarak düşünüp bilirken, formel matematiksel tanımlara sahip değilizdir. Eğer insanlar katı değil de bulutlarda yaşayan bir gaz olsaydı soyut nesnelerin hesapları çok açık olmazdı. Basit hesaplamalara dayanan aksiyomlar doğuştan gelme değil, insan ürünüdür. Bizim oluşturduğumuz ve evrensel olarak kabul görmüş matematiksel tanımlamaların da garantisi yoktur.

Abbott, bu noktalarda ve makalesinde matematiğin düzenli olduğunu ancak mucizevi bir buluş olmadığını söyler. Son olarak matematik faydalı, kısıtlı ve beklenen kadar çalışan bir insan icadıdır.

Kaynak: "Is mathematics an effective way to describe the world?", http://phys.org/news/2013-09-mathematics-effective-world.html

Hazırlayan: Saliha Damar

Periyodik cetvele yeni üye Ununpentiyum

Biliminsanları, atom numarası 115 olan bir elementin yeni kanıtlarını ortaya koydular. Daha hafif atomlara ayrılmadan bir saniyeden az bir süre varlık gösterebilen element, yüksek derecede radyoaktif.

Yeni bulunan elementin ilk izleri esas olarak 2004'te Rus biliminsanları tarafından keşfedildi. İsveç Lund Üniversitesi'nden ikinci grup ise çalışmayı tekrar ettiler ve elde ettikleri bulgular ilk araştırmanın ölçümlerini onaylıyor.

Almanya'da GSI araştırma tesislerinde yapılan araştırmanın sonuçları *Physical Review Letters* dergisinde 29 Ağustos'ta yayımlandı.

Lund Üniversitesi Atom fiziği bölümünden Profesör Dirk Rudolph deney için "oldukça başarılı ve bu alanda son zamanlarda gerçekleşen en önemli deneylerden bir tanesi." diyor. Prof. Rudolph bulguların daha önce gözlemlenen standart ölçüleri aştığını belirtiyor.

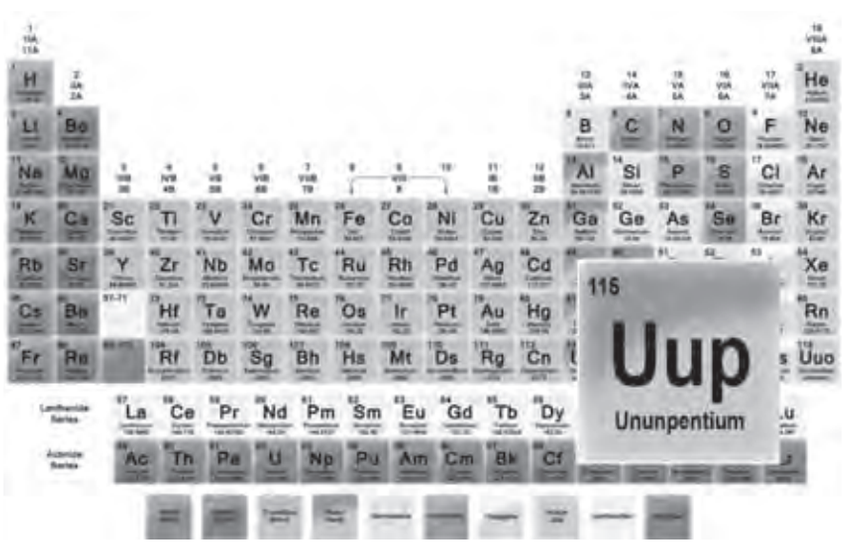
Henüz resmen isimlendirilmeyen 115 protonlu elemente, geçici olarak Latince "bir-bir-beş" anlamına gelen ununpentiyum adı verildi. Süper-ağır bir element olan ununpentiyum şimdiye kadar yaratılmış en ağır elementlerden bir tanesi.

Süper-ağır elementler nasıl üretilir?

Doğada bulunan en ağır (en büyük atom numarasına sahip) element, 92 proton ile uranyumdur. Bunun üzerindeki elementler, plütonyum, amerikyum ve aynştaynyum da dahil, sadece füzyon ya da nötron bombardımanı gibi yöntemlerle üretilebilirler. Örneğin, büyük miktarlarda amerikyum ancak, nükleer bir reaktörde uranyum ve plütonyumun nötronlarla bombalanması sonucu oluşabilir. Süper-ağır elementler, laboratuvarda bir parçacık hızlandırıcısında daha hafif elementlerin füzyonu ile üretilir. 115 proton ve 176 nötronluk bir çekirdeğe sahip olan ununpentiyum da amerikyumun elementinin kalsiyum-48 iyonlarıyla bombardımanı ile oluştu.

Neden üretiyoruz?

Biliminsanlarının neden süper ağır elementler ürettikleri sorusunun pek çok cevabı var. Şimdiye dek üretilmiş elementlerin pek çoğu, soğuk savaş döneminde Rusya ile ABD arasında kimin en egzotik elementi keşfedeceği yarışının sonucu. Pek tabii, merak keşiflerde büyük rol oynuyor; çünkü insan ne kadar ileri gidebileceğini görmeyi, evrenin sınırlarını test etmeyi seviyor. En önemlisi ise, bu deneylerden elde edilen bilimsel bilgiler. Keşfettiğimiz her yeni elementle birlikte, periyodik tabloya ve dolayısıyla evrene ilişkin bilgimiz artıyor. Bu yeni ağır elementleri sentezleyebiliyor olduğumuz gerçeği, bu elementlerin evrenin başka bir yerinde bulunduğu olasılığını gösteriyor. (belki bir süpernovada rastlanıyordur ya da gelişmiş bir uzaylı ırkı uzak bir yerlerde bu elementten yararlanıyordur.)

Her yeni element aynı zamanda "kararlılık adası" hakkında da küçük bilgiler sunuyor. Kararlılık adası, henüz keşfedilmemiş süper-ağır uranyum-ötesi izotoplardır. Yarılanma süresi süper-ağır elementlerde olduğu gibi saniyeler değil, günler ya da yıllar sürer. Teori, bu elementlere sihirli sayıda proton ve nötron sıkıştırabilirsek, elementlerin birdenbire oldukça kararlı hale geleceğini öngörür. Ne var ki, sentezlenen çekirdeğe yeterli nötron sıkıştıracak teknolojiye sahip değiliz. Eğer kararlılık adasına ulaşırsak, bu kararlı süper-ağır elementler enerji depolanmasında oldukça faydalı olabilirler.

Ununpentiyumun keşfinin resmileşmesi için son bir basamak daha var: Kuramsal ve uygulamalı kimya alanlarının uluslararası birliklerinin üyelerinden oluşan bir komitenin (International Union of Pure and Applied Chemistry - IUPAC) onayını almak. Komite, yeni elementin onaylanması için daha fazla araştırmanın gerekip gerekmediğine karar verecek. Eğer olumlu sonuç alınırsa yeni element yine komitenin belirlediği ismiyle periyodik cetvelde insan eliyle üretilen 114 numaralı flerovyum ve 116 numaralı livermoryumun arasında yerini alacak.

Kaynak: http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24890&news_item=6082, http://www.extremetech.com/extreme/165357-element-115-how-chemists-discovered-the-newest-member-of-the-periodic-table

Evrenin bir arada duruşunu kavramak için...

Yeni elementin keşfi ile ilgili *National Geographic* dergisinden Melody Kramer'ın Westminister Üniversitesi' nden kimya profesörü Paul Hooker ile yaptığı söyleşiyi paylaşıyoruz.

115 numaralı element Rusya'da on yıl önce üretilmiş; fakat neden bizler bu keşfi şimdi öğreniyoruz?

Yeni bir element bulduğunuzda, onaylanması gerekir. IUPAC, elementi periyodik tabloya ekleme kararını vermeden önce, iki ayrı laboratuvarın keşfi onaylaması gerekiyor.

115'in varlığı ikinci grup tarafından da tasdik edildi şimdi; yani yeni bir element olarak değerlendirilebilir.

Rus ve İsveç biliminsanlarının yaptıkları neydi?

Yeni bir elementi üretme yöntemi, yeni bir elementi başka bir elementle çarpıştırmak ve ne olacağını görmek.

Bu örnekte, araştırmacılar amerikyumu kullandılar ki amerikyum kararsız ve radyoaktif bir element olması bakımından ilginç bir elementtir. Amerikyum atomundan çok daha hafif olan kalsiyum atomlarını amerikyuma haftalar ya da aylarca ateşlediler. Pek çok kalsiyum atomu sekti, fakat arada bir çarpışan atomlar amerikyuma yapıştı. Bu gerçekleştiğinde kısa ömürlü çekirdeğindeki proton sayısı daha fazla yeni bir atom elde edersiniz.

Eğer bu kadar hızlı bir süreç ise yeni bir elementi nasıl tanımlayabiliyorlar?

Bozunma ürününe bakıyorlar. 115, alfa parçacığı ışıması ile parçalandığında, elementi açık eden işaretlere bakıyorlar. Bu sinyallerden yeteri kadar gördüklerinde, büyük bir ihtimalle yeni bir element ürettiklerini söylüyorlar.

Yeni elementin kararlı ya da kararsız olduğunu nasıl biliyorlar?

118 numaralı elementin çok daha fazla kararlı olduğu tahmin edilmişti; 115 özellikle kararlı olarak öngörülmedi. Kararlı olanı biliyoruz. Protonun nötronlara belli oranları kararlıdır. Çekirdek büyüdükçe kararsızlaşır ve dolayısıyla radyoaktif olarak parçalanır ve küçük parçacıklar saçar; bu da kararsız olduğu anlamına gelir.

Yeni elementler nerelerde üretiliyor?

Elementlerin büyük çoğu geçtiğimiz 30-40 yıl boyunca Rusya ve ABD'de üretildi. Bir sonraki yeni elementi bulmak yeni bir yarış haline gelmişti. Yaratılabilecek en büyüğünü yaratmak da öyle. Fakat tabii, büyüdükçe oldukça kararsız oluyordu elementler ve çok çabuk parçalanıveriyorlardı.

Eğer bu kadar çabuk parçalanıyor ve doğada da bulunmuyorlarsa, keşiflerin önemi nedir?

Çünkü oradalar. Çok çabuk bozundukları için yeni ve kararsız bir elementin kullanım alanı olacağını söylek zor. Fakat bu, atomları bir arada tutan güçleri kavramamıza yardımcı oluyor ki böylece evrenin nasıl bir arada durduğu hakkında daha fazla bilgi sahibi oluyoruz.

Bu insan eliyle yapılan bir element. Peki, doğadaki tüm elementleri bulduğumuzu nereden biliyoruz?

Elementlerin iyi yanı, atom numaraları ile tanımlı olmaları, yani çekirdeklerindeki proton sayılarıyla. Bu sayılar kesirli sayılar değil, yani çekirdekteki proton sayısı için 3,2 diyemezsiniz. Biz tamamını bulduğumuzu biliyoruz; çünkü bir protonlu bir element biliyoruz, iki protonlu da ve üç de vs.

Kaç element üretebileceğimizin sınırı var mı?

Kararlı olanlar için 92 proton sınırına vurduk. Daha fazla da keşfedebiliriz fakat 1000 protonluk bir element elde edemeyiz; çok kararsız olur.

Keşfin resmileşmesi için komitenin onayına neden ihtiyaç duyuluyor?

Çünkü bu işler oldukça politik. Geçtiğimiz zamanlarda, Amerikalılar bir element bulduklarını ve isim verdiklerini söylüyorlardı. Ruslar da aynı elementi kendilerinin bulduklarını ve başka bir isim verdiklerini söylüyorlardı. Bu nedenle bir komite tarafları bir araya getirmek ve uzlaştırmak zorundaydı. Bu işi politikadan uzak tutmaya çalışıyorlar.

Kaynak: http://news.nationalgeographic.com/news/2013/08/130828-science-chemistry-115-element-ununpentium-periodic-table/

Hazırlayan: Şule Dede

Hayalgücünün merkezi keşfedildi

Boğa kafalı bir balarısı hayal edin. Şimdi o kafayı ayırın balarısından, en sevdiğiniz arkadaşınızın kafasının yerine koyun hayalinizde. Pek de zahmetli olmadı değil mi? Ama beyninizde nasıl bir faaliyet gerçekleşti kim bilir...

Düne kadar biliminsanları hayal gücünün yani bütün bu faaliyetin geniş bir nöron ağı sayesinde gerçekleştiğini kabul ediyordu teorik olarak. Ancak bu ağın nerede bulunduğu, hatta var olup olmadığı somut bir bulguyla gösterilmiş değildi. Zira zihindeki böyle bir alanın varlığını açığa çıkarmak, esas olarak beynin yalıtılmış durumdaki faaliyetini inceleyebilen tekniklerle mümkün değildi.

Darmouth Üniversitesi'nden Alex Schlegel ve ekibi bu sorunu aşmak için yaptıkları deneyde, 15 katılımcıdan soyut görsel şekiller hayal etmelerini ve bunları zihinlerinde daha karmaşık şekiller halinde birleştirmelerini ya da daha küçük parçalara ayırmalarını istediler. Bu sırada katılımcıların beyin faaliyetlerini MR cihazıyla incelediler. Sonuçları yeni açıklanan bu araştırmaya göre, beyinde geniş bir alan üzerinde korteks ve korteksaltındaki bir nöral ağ yapısının bu faaliyetten sorumlu olduğu anlaşıldı. Böylece daha önce biliminsanların varlığını ileri sürdükleri yapı iş başındayken görüntülenmiş, varlığı bulgulanmış oldu.

Schlegel ve arkadaşları bu alanın sadece imgelemi, görüntülerin ve sembollerin zihinde beceriyle işlenmesini sağlamakla kalmadığını, yeni ve yaratıcı fikirlerin doğuşundaki zihinsel odaklanmanın da bu alan sayesinde gerçekleştiğini düşünüyorlar. İnsanın alabildiğine zengin ve esnek bilişsel yeteneklerinin çoğunun kaynağı da bu alan, bilim insanlarına göre. Bu bulgu yeni bir adım. Bundan sonra önlerinde, insan beyninin bilinmezlerini açıklığa kavuşturmak için, bu nöral ağın nasıl işlediğini keşfetmeye devam etmek var.

Kaynak: Science World Report, http://www.scienceworldreport.com/articles/9519/20130917/scientists-discover-source-imagination-human-brain.htm

Hazırlayan: Baha Okar

2035'te enerjimiz uzaydan gelecek...

Çılgınlık deyip geçme, tanı

Eylül ayında Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım'ın ağzından müjdeli haberi aldık: "2035 yılına kadar uzaya güneş enerjisinden elektrik üreten güneş panelleri yerleştirip, buradan üretilecek enerjiyi radyo frekans dalgalarıyla yeryüzüne ulaştıracak bir projeyi de gerçekleştirmeyi hedefliyoruz. Bu da bir vizyon projesi olarak şura'da kararlaştırılmıştır." Artık şura'da kararlaştırıldığına göre projenin gerçekleştirilmesinin önünde hiçbir engelin kalmadığını hissettiren bir özgüvenle konuşuyor Yıldırım. Çılgınlık… Projenin tarihine baktıkça çılgınlığın boyutları açıklık kazanıyor…

Yıldırım'ın "vizyon projesi" dediği, NASA'nın aralıklı olarak 40 yıldır üzerinde çalıştığı bir araştırma. Fikrin sahibi ise 1941 yılında yazdığı bir öyküde güneşten aldığı enerjiyi çevre gezegenlere ileten bir uzay istasyonundan bahseden Isaac Asimov. Fakat bilimsel araştırmaların kurguları gerçeğe dönüştürebildiğini Jules Verne'in *Ay'a Seyahat*'inden biliyoruz. Asimov'un kurgusu da bu yola 1960'ların sonlarında girer. Uzay Mühendisi Peter E. Glazer 1968'de enerji kaynaklarının sınırlılığı ile hava ve su kirliliğinin altını çizerek alternatif bir yöntem olarak güneş enerjisini elektrik enerjisine dönüştürecek bir uydu sistemini önerir. Projenin patentini 1973'te alan Glazer, birkaç meslektaşı ile birlikte NASA ile bir sözleşme imzalar ve fizibilite raporu hazırlamak için araştırmalara başlar. Proje "Space-based solar power" (uzay tabanlı güneş enerjisi) adını alır.

Uzay tabanlı güneş enerjisi anlaması zor bir sistem değil. Güneş ışınları, uzaya yerleştirilmiş devasa çanlar tarafından toplanacak. Bu çanların içindeki aynalar yardımıyla ışınlar güneş panellerinde odaklanacak. Toplanan enerji mikrodalgalar ile yeryüzündeki istasyonlara gönderilecek. İşte sınırsız temiz enerji kaynağımız hazır. Üstelik sistem, yeryüzündeki güneş panellerinden çok daha verimli. Yeryüzünden 36.000 kilometre uzaklıkta yörüngeye oturtulacak sistemde, metrekareye düşen güneş enerjisi yoğunluğu yeryüzündekinden yüzde 30 daha fazla. Ayrıca sistem, yeryüzündeki güneş panellerinden farklı olarak bütün yıl güneş enerjisini kullanabilecek. Fakat tabii ki iş bu kadar kolay değil. Glazer ve arkadaşlarının hazırladığı fizibilite raporu da bunu gösterir. Projenin gerçekleştirilmesinin önünde hem ekonomik hem de teknolojik engeller vardır. Nihayetinde 1980'de, çok maliyetli ve riskli olduğu sonucuna varılan proje askıya alınır.

Teknolojik ilerlemeler göz önüne alınarak 95 ve 97 yılları arasında çeşitli ülkelerden yaklaşık 100 araştırmacı NASA bünyesinde SBSP projesini ele almak üzere toplanır. Bu buluşmadan yeni teknoloji ürünü malzemelerin kullanıldığı farklı tasarımlar ortaya çıkar. Hâlâ teknolojik ve ekonomik yetersizlikler söz konusuysa da bu sefer proje askıya alınmaz; 99 yılında NASA bu amaçla özel bir araştırma programı kurar. Projenin tasarımından yola haritasını çıkarmaya kadar pek çok konu ile ilgili raporlar hazırlanır. Bir kurguyu gerçeğe dönüştürme yolunda yapılan bu çalışmalar henüz neticelenmiş değil ve artık bu proje yalnızca NASA'nın değil pek çok farklı uzay araştırmaları merkezinin gündeminde.

Projenin gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engel, maliyet. Binlerce tona denk düşen bu sistemi uzaya taşımak için bile milyarlarca dolar gerekiyor. Öyle ki, yeni gelişmelerle birlikte projenin tamamının en az 20 milyar doları bulacağı düşünülüyor. Teknolojik açıklardan en önemlisi ise, uzayda üretilen enerjinin yeryüzüne gönderilmesiyle ilgili. Araştırmacılar, bu iletimin mikrodalgalar sayesinde yapılacağını belirtiyor. Fakat bir sorun var: Bulutsuz bir gökyüzü bile su buharı içerir. Her bir damla, mikrodalga içindeki radyasyonu dağıtır ve bu da önemli ölçüde (yaklaşık yüzde 50) enerji kaybı demek.

Tüm bu sıkıntılar, biliminsanlarının gözünü korkutmuyor elbette. Örneğin geçtiğimiz aylarda Japonya, 2030'da güneş panellerini uzaya yerleştireceğini duyurdu. 21 milyon dolar harcanacak projenin yürütücülüğünü üstlenen firmalar da belirlendi. Ayrıca Mart ayında Rusya'nın benzer bir araştırmaya başladığını öğrendik. 2012'de ise aynı proje için Çin ve Hindistan işbirliği yapacaklarını açıkladı. Başka bir deyişle enerji üretimini uzaya taşımak, ülkeler arasında bir itibar yarışına dönmüş durumda. Bakan "vizyon projesi" derken, bir anlamda haklı.

Ama ne demiştik, çılgınlık... Projenin büyüklüğü bir yanda, Türkiye'de bilimin hali bir yanda, bakanın o sözleri alelade bir laf edermişçesine rahat rahat söylemesi diğer yanda... İnsanın güleceği geliyor. Ama düşününce böyle bir projenin Türkiye'nin bilim gündemine girebilmesi de ancak bir çılgınlıkla mümkün olabilir. Öyle orayı burayı kilometrelerce kazarak define avcılığı yapılan çılgın projelerdeki gibi değil, faydalı bir çılgınlık bu. İsterse bakan enerjinin de, çok sevdiği otobanla iletildiğini düşünsün; bu çılgınlık gerekli. Tıpkı Asimov'un kurgusunu gerçek kılmaya çalışan Peter E. Glazer'ın ya da 40 yıldır usanmadan konuya kafa patlatan diğer biliminsanlarının çılgınlığı gibi. Umarım bakan bu faydalı çılgınlıkta o biliminsanları kadar ısrarcı olur…

Kaynak: http://spaceref.com/space-quarterly-magazine/is-there-a-future-for-space-based-solar-power.html, http://www.sciencemag.org/content/162/3856/857.full.pdf, http://www.bbc.com/future/story/20130226-space-based-solar-farms-power-up/4

Hazırlayan: Şule Dede

İyi yolculuklar Voyager 1

Geçtiğimiz günlerde insanlığa ait bir aracın ilk defa Güneş Sistemi'ni terk ettiğini öğrendik. 36 yıldır yolculuğuna devam eden Voyager 1 aslında geçen yıldan beri yıldızlararası kozmik okyanusta hareket etmekte. Ancak emin olup açıklayabilmek için bu zamanı beklemek zorunda kaldık. Gelin hep birlikte Voyager'ı bir tanıyalım, en uzaktaki insan yapımı cismin nasıl bir şey olduğuna bakalım.

5 Eylül 1977... Gün gelmişti; "o" aracın uzaya fırlatılma zamanıydı. Carl Sagan'ın da içinde bulunduğu topluluk ilk defa insanlığın medeniyet mirasını dış uzaya taşıyacak bir uzay aracı fikri ortaya atmışlar ve kısa sürede bu fikir inanılmaz ilgi görmüştü. İki uzay aracı kozmosun engin denizlerine yollanacak, ilk önce henüz hiç yakından fotoğrafını çekemediğimiz Jüpiter ve Satürn fotoğraflanacak, ardından da onların yanından geçip dışarıda var olan ya da var olabilecek medeniyetlere *homo sapiens*'in dünya mirasını tanıtacaktı.

Yolculuk uzun, mesafe büyüktü. Bununla birlikte görevin değeri mesafeden de büyüktü. Voyager 1 ve Voyager 2 birkaç ay ara ile fırlatıldı. İki yıllık durmadan devam eden bir yolculuğun ardından Voyager 1 Jüpiter'e ulaştı. İnsanlık ilk defa bu kadar yakından Jüpiter'i görme imkânı yakalamıştı. 1980 başında da Satürn'e ulaşıp fotoğrafladıktan sonra Voyager'ların ikinci görevleri başladı: Dünya dışı olası akıllı yaşamlara Güneş Sistemimiz hakkında bilgi vermek...

Voyager'ların altın plakları

Voyager 1 ve Voyager 2 uzay araçları, güneş panelleri ile birlikte içlerinde depo edilen plütonyumu kullanan bir küçük nükleer santrale sahiptir. Bunun sebebi ise bu araçların Güneş'ten uzaklaştıkça elde edecekleri enerjinin azalacağı ve belirli bir süre sonra Voyager'ların bu yolla hiç enerji elde edemeyecekleri düşüncesiydi. Ancak planlamadığımız

bir şey oldu. Voyager'ların ömrü biraz daha uzun olacağa benziyor; çünkü şu anda Voyager 1, kendisine en yakın başka bir yıldızdan ışık almakta. Tabii bu ışık dalgasını daha ne kadar yakalayabileceğini bilmiyoruz. Yine de Voyager 1, ışık enerjisini kullanmayı bıraksa dahi, onu 2025 yılına kadar çalıştırabilecek enerjiye sahip.

Voyager'lar ile ilgili bir başka ilginç bilgi de bulundurdukları altın plaklar... Gök gürültüsünden kuş cıvıltısına kadar dünyada duyulabilecek 115 farklı doğa sesi kaydedildi ve altın plağa eklendi. Ardından dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'ın barış mesajının ses kaydı eklendi. Bach, Mozart ve Beethoven'dan senfoniler, Chuck Berry ile Muddy Waters'dan blues şarkıları bulundurmakta. Ayrıca Sovyet Kızıl Ordu'sundan ses kayıtları, Avrupa, Asya ve Afrika kültürlerinden çeşitli barış şarkıları yer almakta. Hatta ve hatta dünyadaki hemen hemen tüm dillerden bir selamlama da var bu plaklarda. Türkçe olarak "Sayın Türkçe bilen arkadaşlarımız, Sabah şerifleriniz hayırlı olsun. Bir gün gezegenimize de bekleriz." sözü kozmik okyanusta bir gramofon ile çalınmaktadır.

Altın Plaklar dışında Voyager araçlarında Leonardo da Vinci'nin *Mona Lisa*'sı dahil olmak üzere birkaç ünlü tablonun kopyası, insan anatomisi, fizik kanunları ve insan DNA'sından bir örnek yer almakta.

Voyager'ların ardındaki biliminsanı: Carl Sagan

Prof Dr. Carl Sagan, bilimin popülerleşmesi ve dünya dışında yaşam olabilme olasılıkları hakkında çığır açıcı çalışmalar yapmış bir biliminsanıdır. Sahip olduğu olağanüstü hayal gücü ile yazdığı bilimkurgu kitaplarından biri olan *Contact* ile edebiyat ödülü almıştır. Voyager uzay aracından sorumlu komitede yer alan Sagan, altın plakların içeriğini hazırlamış ve tüm hayatını dünya dışı zeki bir canlının bulunması için adamıştır.

Bu çalışmalarıyla birlikte Carl Sagan, ayrıca *Cosmos* adındaki belgesel serisini çekmiştir. *Cosmos* serisi, hâlâ yüksek bir izlenme oranına sahiptir. Ayrıca bilimin popülerleşmesi ve bilimsel bilginin toplumsallaşması amacıyla sayısız kitap da yazmıştır. Popüler bilim, Mars'ın keşfedilmesi ve de kolonize edilebilme olasılığı, bunların yanında bir de eğer varsa dünya dışı medeniyetlerle iletişim kurma konusunda yaptıkları ile okuduğunuz yazıyı yazan kişi de dahil olmak üzere birçok meraklıyı ve biliminsanını etkilemiş, onlara ilham vermiştir.

Voyager uzay araçları, insanlın merakının ve eşsiz hayal gücünün bir ürünüdür. Dünya dışı bir medeniyet arama çabamız da bilimsel merakımız sürdükçe devam edecek.

Voyager 1 Güneş Sistemi'nden ayrılmış olsa da hala önünde devasa bir yol var; bu yol yaklaşık 40.000 yıl kadar sürecek. Bu da demektir ki Voyager 1'in en yakın yıldız sistemine ulaşmasını bizler göremeyeceğiz. Buna tanık olacak insanlık bizden daha farklı, kötü özelliklerini azaltan bir evrim geçirmiş yeni bir insanlık olacak… Ya da kendini yok etmiş, barbarlığa ve hırsına yenik düşmüş bir insanlık...

Kaynak: Science@Nasa

Hazırlayan:
Özgür Can Özüdoğru

ISON kuyrukluyıldızına ne oldu?

ISON (C/2012 S1) kuyrukluyıldızını 21 Eylül 2012 tarihinde keşfettik. Keşfettiğimizde bizden 940 milyon kilometre uzaklıktaydı. Bahsi geçen bu kuyrukluyıldız çok ilginç bir gökcismi çünkü güneş sisteminin oluşumundan bu yana bozulmadan kalabilen tek kuyruklu yıldız ve oluştuğu ilk günden bu yana sistemin üst kısımlarında dolanırken ilk defa sistemin iç kısımlarına doğru harekete geçti. Şu anda ise Oort bulutundan Güneş'e doğru yolculuğu sürüyor.

ISON, Rusya Kislovodsk'deki Uluslararası Bilimsel Optik Ağ Merkezi'ndeki gökbilimciler Vitali Nevski ve Artyom Novichonok tarafından keşfedildi. Kuyrukluyıldızın 2013 yazının sonuna doğru Güneş'e 1,2 milyon kilometre yaklaşarak Venüs'ün parlaklığının altı katına erişeceği tahmin ediliyordu. Kasım ayında Güneş'ten gelen çekim gücüne dayanabilir ve hayatta kalabilir ise Aralık ayında kuzey yarım kürede devasa bir parlaklığa erişecek ve hatta çıplak göz ile gözlemlenebilecekti. Ancak ters giden bir şeyler var.

NASA'nın Spitzer Uzay Teleskopu kuyrukluyıldız üzerinde güçlü karbondioksit çıkışları gözlemledi. Spitzer'in Kızılötesi Kamera Dizisi ile alınan görüntülerde ortalama 300.000 kilometre uzunluğa sahip kuyruktaki tozun karbondioksit karışımı olduğu ve resmen köpürdüğü gözlemlendi.

Kuyrukluyıldızlar donmuş su, gaz ve kozmik toz karışımından meydana gelmiş cisimlerdir. Sandığımız gibi birer yıldız değillerdir; ışık üretemez, üzerine düşen ışığı yansıtırlar. Güneş sisteminin dışında hiperbolik bir yörünge izleyen kuyruklu yıldızları sadece Güneş'e yaklaştıkları sırada gözlemleyebiliriz.

ISON üzerinde yapılan son ölçümlerde kuyrukluyıldızın parlaklığı Ocak ayından itibaren yavaşlıyor. Ve şu anda 18,9 kadir sabit parlaklığı ile yolculuğuna devam eden ISON gökbilimcileri şaşırtmış durumda, çünkü kuyrukluyıldızın giderek parlaklığının artması gerekirken sergilediği bu tavır oldukça anormal bir durum.

Kolombiya Amerikan Üniversitesi'nde görev yapan Astronomi ve Uzay Bilimleri uzmanı İgnoco Ferrin yaptığı basın açıklamasında uzun süredir gökbilimciler tarafından beklenen kuyrukluyıldızın düşünülen parlaklığa ulaşmayacağını açıkladı. Kuyrukluyıldızın çapı 4,8 kilometre, ağırlığının ise 3,2 milyon ya da trilyon olduğu düşünülüyor. Gökbilimcilere göre ISON Güneş sisteminin ilk temel yapıtaşlarını barındırıyor. Ancak kuyrukluyıldıza ne olduğu hâlâ bir merak konusu…

Dr. Ferrin, "ISON kuyrukluyıldızı tuhaf bir davranış gerçekleştirdi." diyor ve ekliyor: "ISON kuyrukluyıldızının geleceği parlak görünmüyor."

Kuyrukluyıldızlar Güneş çevresinden birçok kez geçtikten sonra gaz ve buz kütlelerini tamamen kaybederek bir taş parçasına dönüşürler. Astronomlar kuyruklu yıldızın buz katmanlarının erimiş olabileceğini ya da parlamasını sağlayan gaz katmanlarının yok olabileceğini düşünüyor. Aynı zamanda uzun bir periyoda sahip kuyrukluyıldızın daha önce de Güneş çevresinden geçmiş olma ihtimali göz önünde tutuluyor. Ancak yapılan gözlemlerde ISON'un Güneş sisteminin iç kesimlerini ilk ziyareti olduğunu biliyoruz. Eğer ki kuyruklu yıldız bu şekilde yolculuğuna devam ederse Güneş tarafından yutulabilir ya da yüksek çekim gücünden çekirdeği parçalanabilir. Neler olacağını henüz bilmiyoruz. Ancak ISON bize yeni bir oyun oynayabilir. 2007 yılında Holmes kuyrukluyıldızı beklenenden 6-7 kat daha fazla parlaklığa ulaşmış ve çıplak göz ile gözlemlenebilmişti. ISON'da yeniden beklenen parlaklığa ulaşabilir. Bunu anlayabilmemiz için kuyrukluyıldızın bize biraz daha yaklaşmasını beklemek zorundayız.

Kaynak: NASA ve Spitzer

Hazırlayan: Ertan Koç

Güneş'in ikizini bulduk!

Güneş bizim hem ısı hem ışık kaynağımız. Hem de dünya üzerinde yaşamın var olabilmesini sağlayan önemli bir etken… Geçtiğimiz günlerde başını Brezilyalı gökbilimcilerin çektiği Uluslararası bir araştırma ekibi Güneş'in şimdiye kadar bilinen en yaşlı ikinizi keşfettiler.

HIP 102152 adı verilen yıldız bizden 250 ışık yılı uzaklıkta bulunuyor. Güneş'in ikizi denilen bu yıldızın Güneş'ten tek farkı dört milyar yıl daha yaşlı olması. Bu yıldız, yaşlanınca Güneş'in nasıl bir hal alacağını anlamamız için bulunmaz bir fırsat.

Güneş 4,6 milyar yaşında ve gökbilimciler onu sadece 400 yıldır gözlemliyorlar. İnsanlığın geleceği için Güneş'in evrimini anlayabilmek oldukça önemli; bunun için gökbilimciler Güneş'e benzer ancak daha yaşlı yıldızları inceliyorlar. Bu yıldızlara nadiren rastlanır; keşfetmek ve gözlemleyebilmek oldukça zordur. Araştırma ekibinin liderlerinden Jorge Melendez, "Gökbilimciler onlarca yıldır bize yaşam veren Güneş'imizi daha iyi tanımak için Güneş ikizlerini arıyorlar. Ancak ilkinin bulunduğu 1997 yılından bu yana çok azına rastlandı. Şimdi VLT ile alınan oldukça kaliteli tayflar sayesinde Güneş ikizlerini olağanüstü hassasiyetle inceleyebiliyor ve Güneş'in ne kadar özel olduğuna dair soruları yanıtlayabiliyoruz." diyor.

Aynı zamanda 18 Scorpii ismini verdikleri Güneş ikizi başka bir yıldızı gözlemleyen gökbilimciler, bu yıldızın Güneş'ten daha genç olduğu kanısına vardılar. Araştırma ekibi yıldızların kimyasal yapılarını ve diğer özelliklerini açıklayabilmek için

ESO Paranal Gözlemevi

ESO'nun Paranal Gözlemevi'nde bulunan Çok Büyük Teleskop (VLT) üzerinde bulunan UVES tayfçekerini kullandılar. Araştırma ile ilgili "Amaçlarımızdan biri Güneş'in kimyasal kompozisyon olarak tipik bir yıldız olup olmadığını ortaya çıkarmaktı. En önemlisi, neden garip bir şekilde bu kadar düşük bir lityum içeriğine sahip olduğuydu." diyor Melendez.

Lityum, hidrojen ve helyumla birlikte Büyük Patlama esnasında oluştu. Ve gökbilimcilerin en çok merak ettiği sorulardan bir tanesi ise bazı yıldızların neden diğerlerine göre daha az lityum içerdiğiydi. Güneş'in ikizi HIP 102152 üzerinde araştırma yapan ekip, Güneş benzeri yıldızların yaşı ve lityum miktarları arasında uyumu saptayarak bu soruya cevap aradılar. Güneşimiz maddesinin yüzde biri kadar lityum oranına sahip. Daha genç Güneş ikizleri ise daha fazla lityum içeriyorlar. Ancak tüm bunlara rağmen gökbilimciler henüz yaş ile lityum arasındaki uyumu kanıtlayacak olumlu bir veriye ulaşamadılar.

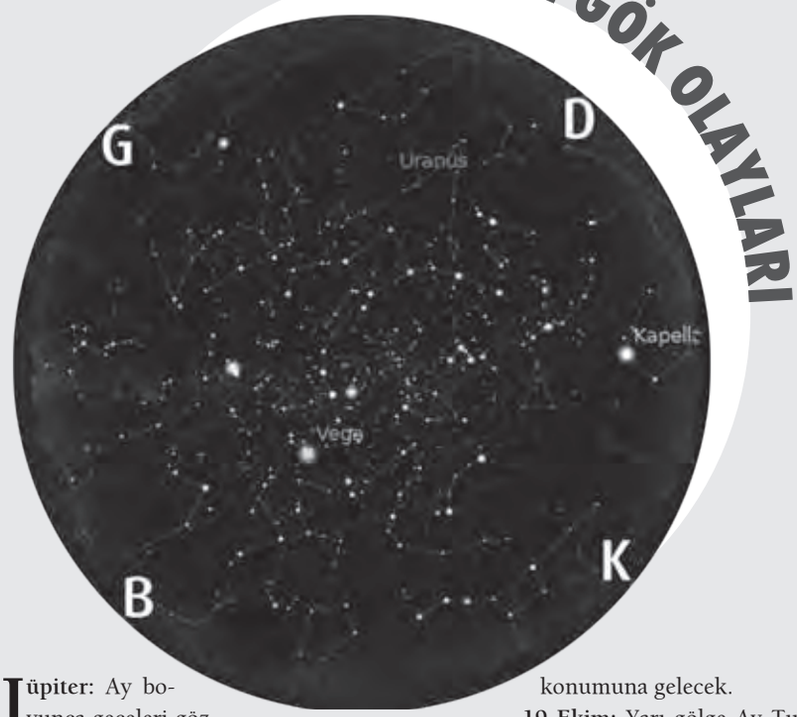
Sao Paulo Üniversitesi'nden Tala Wanda Monroe "HIP102152'nin çok az miktarda lityuma sahip olduğunu bulduk. Bu ilk kez şunu gösteriyor, daha yaşlı olan Güneş çiftleri kendi Güneş'imize ve daha genç olan ikizlere göre daha az miktarda lityum içermektedir. Şimdi yıldızların yaşlandıkça lityumlarını bir şekilde yok ettiklerinden eminiz ve bu durumda Güneş'in lityum içeriği yaşına göre normal görünüyor." açıklamasını yaptı.

Kaynak: ESO

Hazırlayan: Ertan Koç

İrem Yiğit - Ertan Koç - Ufuk Süngü - Sinan Gözcü - Emre Alagöz
Umut Çalışkan - Mahmut Tekeş - Ö. Can Özüdoğru

EKİM AYI GÖK OLAYLARI

Jüpiter: Ay boyunca geceleri gözlemlenebilen gezegen, amatör gökbilimciler için harika bir hedef halinde.

Merkür: Bu ay gözlemlenemeyecek.

Mars: Ekim ayı boyunca gece 3'den sonra gözlemlenebilecek.

Venüs: Güneş battıktan sonra 2-4 saat kadar gözlemlenebilecek.

Satürn: Bu ay gözlemlenemeyecek.

MERAKLILARINA

1 Ekim: Ay, doğu tarafında Mars ile yakın görünecek.

8 Ekim: Ay, günbatımı sırasında Venüs ile yakın görünecek.

11 Ekim: Ay, Dünya ile en yakın konumuna gelecek.

19 Ekim: Yarı gölge Ay Tutulması gerçekleşecek.

25 Ekim: Ay, Dünya ile en uzak konumuna geçecek.

27 Ekim: Saatler 1 saat geri alınıyor.

Yarı gölge Ay tutulması

Afrika, Rusya, Avrupa, Asya'nın batısı ve Amerika'dan gözlemlenecek olan yarıgölge ay tutulması Türkiye saati ile 00:50 ile 04:50 saat arasında gerçekleşecek. Yüzde 80'lik bir yarıgölge ay tutulması gerçekleşecek. Tutulma Başlangıcı: 00:50, Tutulma Ortası: 02:50, Tutulma Sonu: 04:50.

Avcı (Orion) göktaşı yağmuru

20 Ekim'de Dünya'mız ünlü Halley Kuyrukluyıldızı'nın bıraktığı artıkların içinden geçmeye başlayacak. Yılın bu zamanlarından meydana gelen göktaşı yağmuruna (saçılma noktası Avcı Takımyıldızında olduğu için) Avcı Göktaşı Yağmuru, ya da Orionidler diyoruz. Küçük bir kentte ya da kasabadaysanız saatte 20 kadar kayan yıldız sayabilirsiniz. Eğer ışığı daha az olan bir yere giderseniz göreceğiniz göktaşı saatte 30 ya da 40'a kadar çıkacaktır. Göktaşı Yağmuru 20-21 Ekim arasında gözlemlenebilecek.

EKİM AY EVRELERİ TAKVİMİ

PAZAR	PAZARTESİ	SALI	ÇARŞAMBA	PERŞEMBE	CUMA	CUMARTESİ
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Rambo değil

Cenk Çakar

"Bir hayat hiçbir şeydir ama hiçbir şey bir hayat değildir."
Andre Malraux

Kültür endüstrisinin savaş aleyhtarı ürünlerine, savaşa azmettirici ürünlerinden daha fazla ihtiyacımız olan şu günlerde, bir savaş karşıtı roman okumamız bizlere "iyi" gelecektir diye umuyorum. Peki neden roman? Çünkü muhayyilesinde adına harf denen küçük kodlarla bir dünya yaratır insan, yani romanı yeniden, dahası yaşayarak üretir. Romanları yaşamak zaten aşina bir eylem. "Yaşatmak" açısından bakınca romancılar sihirli değneğe sahipler. Ya da şu Matrix'te ense köküne sokulan demir çubuklara… İnsanlara tecrübe etmedikleri bir şeyleri yaşatıveriyorlar, "ıveriyorlar" diyorum, çünkü yerinden bile kalkmadan yaşayabiliyor insan savaşı ve zulmü. Sayelerinde… Akabinde barışı ve kardeşlik özlenecektir "doğal şartlar"da. Binaenaleyh savaş karşıtı bir roman savaşsız bir dünya vadediyor. Böyle bir güce sahip romancının -Yaşar Kemal'in deyişiyle- mütemadiyen "başı belada" elbette. Hakkında konuşacağımız romanın yazarı Remarque da savaşı göbek deliği gibi taşıyan Hitler muktedirinden muzdarip olmuş. Kitapları yakılmış, vatandaşlıktan atılmış. Savaştan kaçınabilmek için, modern zamanların ilk küresel felaketinden (I. Dünya Savaşı) beri savaş aksiyonlarlarına sempati uyandırtmayan ve kapitalist-emperyalist-endüstriyel savaştaki askerciğin mevzudan habersizliğini, bütün dünyaya anlatan bir roman yazmış.

'Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok'

19-20'li yaşlarda bir grup öğrencinin Birinci Dünya Savaşı'na katılan Alman ordusuna iştirak edişini, savaşını, yavaşça insanlıktan çıkışını ve ardından da ölümünü anlatıyor. Bu süreci aşama aşama yaşanan travmalara tanıklık ederek, yalın ve çarpıcı bir dille yapıyor. Bu roman savaşta bir er olmanın, sürülerce ölüme sürülmenin ve tamamen edilgen-ettirgen bir hayat formatının bağışladığı, kesin bir özgüvensizlikle üsluplandırılmış; öyle ki bir çocuğun şaşkınlığıyla çevresinde olup biteni anlamaya çalışır, hiçbir şeye büyüklenerek bakamaz, yargılayamaz. Buna haddi olmadığını düşünür.

Cephede ruhlarını ütületenler

Gençler, askeri hiyerarşiye en alt rütbeden dahil olduklarında, şimdiye kadar içinde yaşadıkları hayat değerlerinin artık geçersiz olduğunu görürler; ilerleme, çalışma, kültür gibi gayeler karşılıksız kalır. "Parlatılmış bir düğmenin dört ciltlik bir Schopenhauer'dan daha önemli olduğunu öğrendik. Önce şaşkınlık; sonra öfke, nihayet umursamazlık içinde burada zekanın değil ayakkabı fırçasının, düşüncenin değil sistemin, hürriyetin değil talimin sözü geçtiğini anladık" diyor Paul. Henüz cepheye gidilmeden, kışlada astlarla üstler arasında bir savaş vardır. Kuvveti eline geçiren hemen başlar zorbalığa, "insan insanın kurdudur" mantığı işler. "Sivilken borusu ne kadar az ötmüşse, asker oldu mu da o kadar azıtıyor insan" diyerek tespitler yaparlar, üstlerine hasetliklerinden. Bu arada kendileri de hiyerarşide tırmanıp intikam almak düşlerinden geri kalmazlar tabii. Böylece ruhları ütülenir… Eğer ruhlarını ütületmeden, ilk masumiyetleriyle siperlere atılmış olsalar; sert, merhametsiz, itimatsız, kinci olamazlar (Bunlar cephedeki askerin elzem nitelikleriymiş).

Bazı adamlar var ki, harp onların işine yarar

Resmi ideoloji bir şeye kafasını taktı mı gerçekleştirmesi uzun zaman almaz. Okullar, medya, sanat gibi toplumsallaşma araçları bir anda aynı hedefe koşulur. Artık herkes hemfikir. Mesela *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'un anlatıcı askeri Paul, ders esnasında öğretmenin çektiği nutuklarla dolduruşa gelip, sınıfın geri kalanıyla birlikte askerlik şubesine gidip asker olur. Savaş öncesi dönemde toplumun fikirleri öyle bir yönlendirilir ki anne babalar bile savaşa gitmek istemeyen gence korkak yaftasını yapıştırır. Öte yandan "Savaşı bir felaket addeden insanlar, akılları erenler, fakir basit kimselerdi aslında. Bu gibiler savaşa bir felaket gözüyle bakarlarken, tuzu kuru olanlar sevinçten uçuyor." diyen Paul Birinci Dünya

Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, Erich Maria Remarque, Çev. Burhan Arpad, Everest Yayınları, 1. Basım, 2012, 216 s.

Savaşı'nın, sermaye peşindeki burjuvazinin hammadde arayışı olduğunu vurgular ve sıradan insanının kendi rolünü (keneler tarafından kanı emilen bir hayvan) idrak edişine değinir.

Almanya'da bir dağ

Romanın ilerleyen bölümlerine doğru yazar, düşüncelerini açık eder artık. Askerlerin arasındaki tartışmada "Savaş neden çıkar?" sorusuna "Çok kere, bir memleketin bir başka memleketi ağır şekilde kötülemesinden çıkar" cevabı gelir. Öteki "Anlamıyorum" der, "Almanya'da bir dağ, Fransa'daki bir dağı nasıl tahkir edermiş!" Oldukça anlamlı diyaloglar yaşanır. Aralarından bilge olanı gerçeğe yaklaşır: "Fransa'da da insanların çoğu keza işçi, esnaf yahut küçük memur. Şimdi ne diye bir Fransız çilingir yahut kunduracı bize tecavüze kalkışsın? "Hayır, sadece devletler birbirlerine tecavüz ederler, ben buraya gelmeden önce tek bir Fransız görmüş değildim" ve bir başka nefer ekler: "Bazı adamlar var ki, harp onların işine yarar." Buraya kadar cümle cümle olgunlaşır askerlerimiz, fakat hikâyenin sonuna yaklaşırken bütün arkadaşlarını kaybettiğinde, Paul iyice olgunlaştığında hatta olgunlaşmanın da ötesine geçip vurdumduymazlaştığında, şu meşhur "savaştan nemalananlar" konusuna noktayı koyar: "Almanya'daki fabrikatörler yüklerini tuttular; beri

"Nach Paris" (Paris'e). Senaryosu ünlü kitaptan uyarlanan 1930 tarihli filmden bir kare.

yanda dizanteri bizim bağırsaklarımızı doğruyor.” Bu ifade öfkeli bile gelmez okuyucuya, o kaderini kabullenmiş bir günah keçisidir daha çok.

Çelik çocuklar

Savaşın ne olduğunu bilmeyen yetişkinlerin ve toplumun dayatmasıyla kendini ölümle burun buruna bulan bu gençlerin, askerlik öncesi tahayyül ettikleri savaş ile şimdiki savaş izlenimleri arasında bir benzerlik kalmaz. “Onlar hala yazıp söylerlerken, biz hastaneleri, can çekişenleri görüyorduk; onlar devlete hizmeti en büyük fazilet diye sınıflandırırken, biz artık ölüm korkusunun daha baskın olduğunu anlamış bulunuyorduk.” Kelimeleriyle ünler bu ayrıklığı Paul. Fakat bunun ziyadesi var, savaşa karar verenlerle savaşa gidenlerin aynı kişiler olmaması... Paul boynunu eğmiştir ama okur durumu lanetler. Muktedirin ürettiği emperyalist ve militarist bakış, toplumun bütün kurumlarına sirayet eder: “Korkaklar savaştan kaçar, siz çelik çocuklarsınız!” Fakat Mehmetçik çok yalnızdır... Bu noktada bir askerden ütopik bir çözüm önerisi gelir: “İki memleketin bakanları, generalleri banyo donlarıyla ellerinde sopalar sahaya çıkıp birbirlerine saldırmalılar. Sağ kalan hangi memlekettense o galip sayılmalı. Bu hem daha basit hem de daha iyi.”

Tasasızlıktan vurdumduymazlığa

Cephede “ölümü ve hayatı bir arada yaşayan” bu çocuklar, düşünen bir hayvana (düşünmekten kasıt yemek, tuvalet vb.) dönüşür. Vurdumduymazlığı bir zırh gibi giyerler üzerlerine; çünkü zihinleri açıkken onları kolayca ezen dehşete direnebilmelerinin başka yolu yoktur. Yüz elli kişi gittikleri siperlerden seksen kişi döndüklerinde, yüz elli kişilik yemeği seksen kişi yiyeceklerine sevinirler. İnsan hayatının bütün zenginlikleri kış uykusunda… Ömürlerinin baharı beslenmek, öldürmek ve ölmekle geçer. Geriye döndüklerinde ne yapacaklarını kestiremezler; ilk meslekleri öldürmek olmuştur, bu yüzden eve dönmeyi de öyle canla istedikleri yok. Onların evleri artık cephedir. Evdekilerin kendilerini savaşa gönderirken uydurdukları, uyduranların hâlâ gerçek zannettiği, o romantik kahramanlık imgeleri artık paramparçadır.

Gösterişsiz bir Hercules

Binlerce savaş filmiyle, kitabıyla eli silahlı adamların karizmasına inandırıldık biz fakirler. Bu fallik nesneler (silahlar) iğrenç gerçekliği estetize ediyor, bu illüzyon ise savaş müptelalarının ekmeğine yağ sürüyor nihayetinde. *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*, savaşın bir lağım çukuru olması gerçeğini çarpıtmayan, meşrulaştırmak için kutsal amaçlara evirmeyen bir roman olarak son derece onurlu. Savaşı bir er olarak sırtında taşıyan sıradan insanın hikâyesini anlatır, resmi tarih kitapları gibi sultanların ve generallerin hikâyelerini değil. Bu nedendendir ki Paul Baumer’in öldüğü gün resmi tebliğlerde batı cephesinde kayda değer yeni bir hadise yoktur.

Sözde Terörist

12 Eylül hayaletinin siyaset eliyle ortalıkta dolaştırıldığı bir dönemin içindeyiz. Hayalet çünkü sözde bir demokrasi perdesinin ardında, hükümetin elinde adeta bir insan öğütme mekanizmasına dönüştürülmüş yargının suçsuz olduğunu iddia ettiği halde yıllarca ceza altına aldığı binlerce insandan bahsediyoruz artık. Siyasi iktidar ülkede ne zaman hukuksuzluk yaşansa ’80 darbesini, o dönem yaşanan hukuksuzlukları, şiddeti işaret edip bugünkü baskıyı, haksızlığı hasıraltı etmeye çalışıyor. Ama artık mızrak çuvala sığmıyor, madalyonun bugünkü yüzünde ne olduğu artık herkesin gözleri önünde.

İsmail Saymaz’ın haberlerini okumayanımız kalmamıştır herhalde. Senelerdir insan hakları ihlalleri, düşünce ve ifade özgürlüğü üzerine yazılar yazıyor. Yine aynı konularda yayımlanmış hatırı sayılır sayıda araştırma kitabının da yazarı. Son kitabı *Sözde Terörist* ise akşamdan sabaha bir anda terörist ilan ediliverenlerin hikâyesini anlatıyor. Bu iş öyle kolay ki, anlatılan benim hikâyem olabilir diyorsunuz. Terörist olmak şimdilerde herkese çok yakın zira.

Aziz Nesin hikâyelerine verdiği isimlerle ironiye başlar. İsmail Saymaz’ın kitabını açar açmaz aynı şeyi hissediyorsunuz. “Herkese Bir Örgüt Kampanyası”, “Oturdu ve Tutuklandı”, “Ne Avrupa’sı Burası Adana”, “Ölse Bile Terörist”, “Bir de Alkışlamışsın”… Bu bir anlık yanılsama pek tabii. Daha ilk hikâyeye başladığınızda sayfanın diğer yüzünde gördüğünüz fotoğraf sizi gerçek hayatın olanca sertliğiyle karşılıyor. Nazire Ayata Civelek ve kızı Şana… Şana o küçük bedeniyle size öyle bir bakıyor ki, koca cüsseniz yerinden oluyor adeta. Cezaevine annesiyle beraber kapatılmış iki yaşındaki çocuğun görüntüsü her iğnesiyle sizi kanatan bir nakış gibi işliyor yüreğinize.

“Daha 15 yaşındayım, hiç bişi bilmiyorum. Ben buradan çıkmak istiyorum. Ailemin yanında olmak istiyorum. Burada hep ağlıyorum. Buraya hiç alışamadım. Canım çok acıyor. Hayatım boyunca ilk defa cezaevine girdim” diyerek yaşadığı zulmü anlatan Berivan Sayacı’nın kederi ise Kürtlerin onlarca yıldır yaşadığı baskıya ayna tutar cinsten. Kitapta bunun gibi 30 ayrı dava konu edinilmiş. Dersim’de bir panele katıldığı ve konuşmacıları alkışladığı için görevinden olan polis memuru, işlemediği cinayetten müebbet hapis cezası alan yazar Doğan Akhanlı, pankart astıkları için yıllarca hapis yatan öğrenciler, “Apo ile Feto” başlığıyla haber yapan, “... zaten devlet bitlendi” diyen ve cezaevine gönderilen gazeteci Hacı Boğatekin, yine Kürtçe vaaz verdikleri için tutuklanan din adamları… Ayrıca bir dönem oldubittiyle gündemimize getirilen İbrahim Tatlıses’in PKK’ye kadar “uzanan” vurulma olayını da bilmediğimiz detaylarla gündeme getirmiş İsmail Saymaz.

Şiddetin, baskının olduğu her dönem kendi tanıklıklarını da yaratıyor aynı zamanda. İsmail Saymaz’ın kitabında aktardıklarıyla düşündüğümüzde bugün ülkemizde yaşananlar 12 Eylül’ü geride bırakacak cinsten. Hikâyeleri okuyup insanların yaşadıklarına tanıklık edince, insan otuz üç yıl önce yaşanmış kâbusu mumla arıyor neredeyse.

İsmail Saymaz, İletişim Yayınları, 1. Basım, 2013, 264 s.

Mao'yla felsefe yapmak...

Ender Helvacıoğlu

Patika Kitap iyi ki bu kitabı çıkardı. Epeydir Mao okumamıştım. Bir de Maocu geçinirim... İyi ki arkadaşlar, şu kitabı oku da tanıt dediler. Bir rahatlama oldu benim için, dinginleşme... Günlük yaşamın o lanet olası hırgüründen biraz uzaklaşma, daha uzun vadeli bakma, sadece anı değil süreci kavramaya çalışma. Ne kadar da ihtiyacım varmış...

Oldum olası Çinlilere hayranımdır. İnsan yapamadığı şeyleri yapanlara hayran olur zaten. Biz Batılılar, kentliler, kendimizi fasulye gibi nimetten sayıyoruz. Yaptığımız işe öyle önem atfediyoruz ki, sanırsın o iş yapılmadığında dünya yok olacak. Aslında hiç de öyle değil.

Çu En Lay'a (Mao döneminde başbakanlık ve dışişleri bakanlığı yapmış devrim önderlerinden) sormuşlar: "Siz, Mao, Çu Teh, hepiniz yaşlısınız. Sizden sonra sağcılar iktidarı ele geçirirse ne olur?" "Düşündüğün şeye bak" demiş Çu En Lay, "Çin'e 3000 yıl feodaller hükmetti, sonra biz geldik. Bir 3000 yıl da sağcılar hükmeder, sonra yine biz geliriz!" Tarih bilincinin bu kadarına da pes doğrusu...

Mao'yla ilgili de benzer bir anekdot var. Sormuşlar: "On bin yıllık mücadele azminden söz ediyorsunuz, bu biraz fazla değil mi?" "Peki," demiş Mao, "senin için bin yıl azalttım, 9000 yıl diyelim".

Çin'e gitmişliğim var. Sanayi Bakanı ile görüşmüştük; orta yaşlı, kendinden emin, çok kaliteli bir kadındı. "10 yıl içinde açlığı yok edeceğiz; 25 yıl içinde İspanya düzeyine geleceğiz; 50 yıl içinde de ABD'yi yakalayacağız..." diye anlatıyordu. Üç gün sonra ne olacağı belli olmayan bir ülkenin devrimcisi olarak şaşakalmıştım.

Mao Zedung'un "Felsefe Yazıları"nı okurken işte bunlar geçti zihnimden (bu arada kırk yıllık Zedung'u niye Zedong yapmışlar, anlamadım). Hemen hemen hepsi daha önce okuduğum yazılardı. Ama dedim ya, epeydir okumamıştım; bir tazelenme oldu. Mao'nun yazıları alışageldiğimiz felsefe metinleri gibi değil. Bir Kant'ı, Hegel'i, hatta Marx'ı okurken kendinize çekidüzen verirsiniz, ceketinizin düğmesini iliklersiniz. Ama Mao'yla sohbet ediyorsunuz; daha doğrusu Mao sizinle sohbet ediyor. Sanırsınız ki, bir köyde, dere kıyısında demleniyorsunuz, hafif çakırkeyif olmuşsunuz, kadim bir dostunuzla derinlere dalmışsınız. Çaktırmadan felsefe yapıyor Mao...

Aslında Çinli bilgelerin çoğu böyledir. Sun Tzu'yu, Tao'yu, Konfüçyüs'ü okurken de benzer duygulara kapılırsınız. Son derece yalın, ama bir o kadar da derin yazar bu bilgeler. Mao Zedung, tabii ki, bu aristokrat ideologlara karşı mücadelenin adamıdır. Ama mücadele ettiklerinden çok şey öğrenmiştir. Ne demiş bilgeler: "En iyi öğretmenin düşmanındır. Sana öğretmek için didinir durur." Mao Zedung hem onların devamıdır, hem de onları aşmıştır.

Genç arkadaşlara öneriyorum, bu kitabı okusunlar. Mao ile tanışsınlar. Yüz milyonlarca insanın yaşadığı son derece geniş bir coğrafyada oluşan devrimin liderinden söz ediyoruz. Felsefe masa başında yapılmaz, Mao'nun dediği gibi. Daha doğrusu Marx'ın da dediği gibi (bkz. 11. Tez). Fazla zamanınız yoksa, kitabın tümünü okuyamayacaksanız, özellikle "Pratik Üzerine", "Çelişki Üzerine" ve "Halk İçindeki Çelişkilerin Doğru Ele Alınmasına Dair" başlıklı makaleleri öneriyorum.

Kitapta yer alan "Bürokrasinin Yirmi Dışavurumu" başlıklı makaleyi de ilk kez okudum. Okumaz olaydım! Yirminin yirmisinden de nasibimi aldım. O makaleyi de kendi kuşağıma öneriyorum.

Mao der ki, "yükseldikçe bilginiz azalır". Bu önermeyi esas olarak kendi deneyiminden çıkarmıştır. Fazla yükseldiğini hissetmiş ve yeniden bir devrim başlatmıştır. Hem de başında bulunduğu partiye karşı! "Bombalayın o karargâhları" demiştir halka ve gençliğe. "Yeniden çıkacağım dağlara" demiştir, ölümüne az kala.

Mao tipi felsefe böyle yapılır. Karargâh bombalayarak ve dağa çıkarak... Aslında Mao sosyalizmin en büyük sorununa parmak basmak istemiştir. Sosyalizm kısa bir dönem değildir. Henüz kimin kazanacağı belli değildir; burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadele kıyasıya sürer. Üstelik esas tehlike bizzat partinin kendi içinden gelir (Sovyet deneyinde bu görüş kanıtlanmadı mı?). Bu nedenle yeniden ve yeniden devrim yapmanız, kendi karargâhlarınızı bombalamanız ve dağlara çıkmanız gerekir.

Felsefi Yazılar, Mao Zedong, Çev. Yankı Deniz Tan, Sinan Jabban, Patika Kitap, 1. Basım, 2013.

Mao Zedung devrimin felsefesini yapıyor; yeniden devrimin, yeniden devrimin... Bu, Mao'nun geleceğin sosyalizm kavrayışına yaptığı en büyük katkıdır.

Günümüz devrimcileri Mao Zedung'u pek bilmezler. Önlerine hep batılı postmodernist düşünürler konmuştur çünkü. Neden devrim yapmamak gerektiğini, neden iktidar olmamak gerektiğini dikte eder o postmodernist filozof bozuntuları, aslında mevcut iktidarlar adına...

Alın işte bu kitabı okuyun. Asya'nın yarısında, dünya nüfusunun üçte birini kapsayan bir coğrafyada yapılan müthiş bir devrimin lideri olan bir düşünürün yazıları. Lafın değil eylemin felsefesi... İktidarı almanın ve iktidarı korumanın felsefesi... Emekçi kitlelerin felsefesi... Postmodernistlerin durağan, karamsar dünyasının değil, devrimin, değişimin ve geleceğin felsefesi...

Kısacası Patika Kitap iyi bir iş yapmış. Bize Mao Zedung'u anımsatmış. Devrimi, halkçılığı, köktenciliği, iyimserliği anımsatmış. Mao'yla felsefe yapmak güzeldir, ama masa başında oturarak olmaz. Şöyle bir uzanmak gerekir köylere, dağlara... Halk içindeki engin çelişkilerle uğraşırken kendi çelişkilerinizi çözmek demektir. İçinizdeki maymunla boğuşmak, yeniden ve yeniden kendinizi yaratmak demektir. Felsefe yapmak, Marx'tan beri böyle bir şey... Mao da böyle felsefe yapmış. Bu arada, bir de devrim yapmış!

Aynı şeyleri yapmak istiyorsanız bu kitabı okuyun derim.

Matematik histerisi

A. Nedim Narman

Matematik Histerisi, Ian Stewart, Çev. A. Nedim Narman, Aylak Kitap, 1. Basım, 2013, 248 s.

Histeri, çoğu insanın matematiğe karşı hissettiklerini gayet iyi özetliyor: "Ben bilmem.", "Ben yapamam.", "Bunları lisede de anlamamıştım."... O kadar kuvvetli bir önyargı var ki bazı kişileri en ufak bir "matematiksel" tartışmaya sokabilmek ya da en azından dinlemelerini sağlamak için bile, önceden aylarca sürecek terapiye sokmak lazım. Ben, bunun sebebi olarak öğrenilmiş cehaleti görüyordum. Bu "matematik cahilleri" çevrelerindeki insanlar aracılığıyla, matematiğin kötü ve gereksiz bir şey olduğu fikrine kendilerini öylesine kuvvetli bir şekilde kaptırıyorlardı ki bu konuda cahil olmaktan gurur duyuyorlardı.

Gerçek durumun böyle gelişmediğinden artık eminim. Zaten bu kadar kişinin "esas" matematiği hissetmeyi bile başaramadan mühendislik fakültelerinden mezun olduğu bir dünyada, bütün istatistiksel verileri görmezden gelerek suçu topluma atmak, belki de cehaletin ta kendisiydi. Yanlış, matematik eğitiminin bir köşesinde olmalı.

Şimdi konuyu biraz değiştirip, yukarıdakileri fark etmemi sağlayan kitaptan ve yazarından bahsedelim.

Ian Steward, çeşitli matematiksel dallarda yayımlanmış birçok makalesi ve hâlâ daha yapmakta olduğu çalışmalarla kendini ispatlamış, akademik açıdan aktif ve ciddi bir matematikçi. Aynı zamanda *Scientific American*'daki köşesinde yazdıkları ve hazırladığı kitaplar sayesinde, matematiği popülerleştirmek için sarf ettiği çabalarla da tanınmakta. Selefi ve popüler matematiğin kahramanı Martin Gardner'ın ayak izlerinden aynen devam ediyor. Kitap, Ian Steward'ın bu konudaki tutkusunu gözler önüne sermek için iyi bir örnek.

Daha kapağına bakar bakmaz, içerisinde esen oyuncu rüzgarları hissediyorsunuz. 20 farklı matematiksel ilgınçlık, bulmaca veya oyun konulu bölüm var. Bu bölümler, konusu olan matematiksel yapı bir çiçek gibi açılıncaya kadar adım adım ilerliyor ve okurun merakını baştan sona üzerinde tutmayı başarıyor. Üstelik her şey, ilginç karakterler içeren komik hikâyeler üzerine işlenmiş. Bu hikâyelerin ve özellikle de karakterlerin oldukça başarılı olduğunu da belirtmek isterim.

Bölümler adım adım ilerlediği için, konu bir bulmaca olsa bile okuyucudan bu bulmacayı çözmesi beklenmiyor. Sadece arkanıza yaslanıp karakterlerin, her paragrafta biraz daha zorlaşan bulmaca içinde nasıl debelendiklerini okumak yeterli. Bu sırada, ister istemez, kendi yapacağınız çözümlere ve sorunun çeşitli ötelemelerine de aklınız gidecektir. Sanırım yazarın beklediği şey de tam olarak bu. Bir de bakmışsınız, bu yeni edindiğiniz erdemleri etrafınızdaki herkesle paylaşmak istiyorsunuz. Üstelik konular o kadar ilgi çekici ki hiç kimse durumdan şikâyetçi değil. Ian Stewart gibi, sürekli karşınızdakinin merakını ateşleyecek şekilde adım adım da anlatırsanız, kendinizi fahri matematik elçisi kabul edebilirsiniz.

İşte benim matematik cehaleti konusundaki önyargılarımı değiştiren şey bu ilgi oldu. Şu anda matematiğin inanılmaz ciddi, değişmez ve sert bir imajı var. Sanki bütün matematik, saçma sapan denklemlerin sebepsiz çözümlerini kesin formüllere uyarak hatasız bir şekilde hesaplamaktan ibaretmiş gibi bir algı... Aslında bu çok yanlış. Matematik, kendi içerisinde herhangi bir düzen veya ilişki olan yapıların çözümlenmesi ve anlaşılması üzerinedir. Lisede, üniversitede ve hatta ilkokulda gördüğünüz her matematiksel yapının ortaya atılması için de oldukça ilginç ve geçerli sebepler var. Bu sebepleri üniversite öğrencilerine anlatmadan, konuya ilgi duymalarını beklemeye ne hakkımız var!

Ian Stewart kitabının önsözünde, matematiğin bu kaba görünümünü Antik Yunan'da Arşimet ve Öklid'in kurdukları aksiyom-teorem-formül düzenine yüklüyor ve Babil'de yapıldığı gibi matematiğin eğlenceli ve bulmacamsı bir hava içerisinde sunulması gerektiğine inanıyor. Bu, aksiyom-teorem-formül düzenin akademik matematikteki ilerlemeler ve daha önemlisi yapılan çalışmaların anlaşılır ve kısa bir dille paylaşılması açısından vazgeçilemez olduğuna inanıyor olsam da matematik gelişiminin erken evrelerinde buna ne yer ne de zaman olduğunu düşünüyorum. Matematiğinin kesinlikle daha eğlenceli bir hal alması lazım.

Matematik Histerisi, bunun nasıl yapılacağı konusunda çok iyi bir örnek. Matematiksel yapılar üzerine ilginç ve eğlenceli konularla, hesap yapmadan, sadece sakin bir şekilde zaman geçirmek ve yeni bir şeyler görmek isteyenlerin kesinlikle okuması gereken bir kitap.

Kılçıksız Bilim

İlkçağlardan günümüze kadar bilim tarihindeki büyük buluşlara, enteresan girişimlere, trajik olaylara ve çuvallamalarla sonuçlanan ilginç deneylere yapılan "kılçıksız" bir yolculuk bu. Kronolojik sıraya dizilmiş bilimsel olayların içinde bilimin farklı alanlarından belki de duymadığınız birçok somut ve şaşırtıcı olayla karşılaşıyorsunuz.

Yazar, amacının eğitmek ya da aydınlatmak olmadığını, yaptığının daha çok "bilim tarihinin pek gezilmemiş arka sokaklarında dolanmak" olduğunu söylüyor. Bu sokaklar cesurca denemelerle dolu. 19. yüzyılda İskoçya'da Tanrı tarafından kutsanmış olan ölçünün inç olduğunu iddia edip metrik sistemi reddeden kraliyet gökbilimcisiyle selamlaşıp, 18. yüzyılda uçan ilk canlılarla -bir ördek, bir horoz ve bir koyun- tanışıyoruz. "Büyük bir sayı"nın keşfinden, çocukların saçlarında kolayca görülsün diye bit yumurtalarının morötesi ışıkta parlamasını sağlayan şampuana bilimin şaşırtıcı ürünlerini öğreniyoruz. *Kılçıksız Bilim*, "eğlenceli bilim" sevenler için ideal.

Ian Crofton, Domingo Yayınları, 1. Basım, 2013, 316 s.

İnadına Darwin

Nıvart Taşçı

"Bazı kitaplar insanın hayatını değiştirir," gibilerinden ucuz romantizm yüklü bir cümleyle başlamak istemezdim bu yazıya. Fakat *Darwin ve Sonrası*'nın bu etkiyi yarattığı pek çok insandan biri olarak, bu lafta gerçek payı olduğunu kabul etmek zorundayım. Aslında değişikliği yaratan kitap değil; doğayı ve canlılığı kendi bütünlüğü içinde anlamaya ömrünü adamış bir bilgenin, kitabın yazarı Stephen Jay Gould'un heyecanı. Henüz otuzlu yaşlardayken, aylık Natural History dergisindeki köşesinde 1974-77 arasında kaleme aldığı 33 denemeden oluşuyor kitap. Evrim, ilerleme, uyum sağlama, amaçsızlık, rastlantı ve seçilim kavramlarının gezegenler ve jeoloji tarihi bağlamından, doğadaki tekil örneklerine kadar tartışıldığı; toplum ve siyaset alanlarının ise, Gould'un tabiriyle "biyolojik evrimle kesişim alanları" çerçevesinde ele alındığı bir derleme kitap bu. Gould, bu gibi bilimsel değeri olmayan denemelerin acısının "ormanlardan çıktığını" teslim etme alçakgönüllülüğünü gösterdikten sonra, böyle bir kitaplaştırmanın bireysel gerekçesini sunuyor: "Kozmik kendini beğenmişliğimizin panzehiri olarak Darwin'in evrimsel perspektifi."

Gelelim 1977'de yayınlanmış ve ilham verici de olsa, neticede bir popüler bilim kitabı olan *Darwin ve Sonrası*'nın Türkiye'deki öyküsüne. TÜBİTAK'ın popüler bilim dalında dilimize kazandırdığı değerli eserler arasındaki yerini, ABD'deki basımından 23 yıl sonra, 2000'de alabildi ancak. O dönem TÜBİTAK, adına yaraşır biçimde, bilim üzerine yazılmış kitapların yayımını adeta misyon edinmişti; bunları gayet başarılı çevirilerle ve çok uygun fiyatlara okura sunuyordu. Stephen Jay Gould'un, konuya yabancı okuru bile alıp götürebilecek akıcılıktaki üslubundan, biraz da evrim biyolojisi hakkındaki çeviri eserlerin zaten sayıca az olmasından herhalde, *Darwin ve Sonrası*'na gösterilen ilgi azımsanmayacak düzeydeydi. Öyle ki kitabın 2003'te yapılan 2500 kopyalık beşinci baskısının künyesinde "İlk basımı Mayıs 2000'de yapılan *Darwin ve Sonrası* bugüne kadar 15.000 adet basılmıştır" açıklaması yer alıyordu (ABD'deki satış rakamının 250.000'i aştığını hatırlatalım). Fakat 2003'teki bu gurur dolu ifadenin üzerinden çok sular akmış olmalı ki bu kadar ilgi gören ve saygınlığı olan bir kitapken *Darwin ve Sonrası* -başka bazı kitaplarla birlikte- 2013 başında TÜBİTAK'ın yayın listesinden çıkarıldı. Şimdi de yayıncılık açısından gayet isabetli bir karar vermiş olan Say Yayınları'nın bilim dizisine dahil oldu. Her ne kadar TÜBİTAK evrimi anlatan kitapların yayın listesinden çıkarılmış olduğuyla ilgili haberleri yalanlayıp "Konunun tamamen yayın hakkı sözleşmelerinin yenilenmesi süreçleri ve telif haklarıyla ilgili" olduğunu belirtse de, olayın öncesinden hafızalarımızda kalan birçok sansür ve kadro değişikliği haberi bu durumun tesadüften ibaret olmadığını düşünmemize neden oldu (Darwin'in 200. doğum gününde -TÜBİTAK'ın yayımladığı- *Bilim ve Teknik* dergisinin "Darwin" özel sayısının sansürlenmesi gibi).

Darwin ve Sonrası: Doğa Tarihi Üzerine Düşünceler, Stephen Jay Gould, Çev. Ceyhan Tümürcü, Say Yayınları, 1.Basım, 2013, 352 s.

Evet, popüler bilim dalında yazılmış kitaplar Türkiyeli okurların en fazla tercih ettikleri seçenek olmadı hiçbir zaman. Bunun toplumsal düşünme alışkanlıklarımızla veya kültürel değerlerimizle ilişkisi bir yana, bilim, ne ilköğretimde ne de üniversitelerde pek de heyecan verici biçimde sunulmuyor Türkiye'de. Bu açığı kapamak çok zor olsa da içinde bulunduğumuz koşullarda popüler bilim kitapları merak ve şüphe tohumlarının zihnimize ekilmesi açısından daha da önemli hale geliyor. Şu durumda, adında "bilim" ifadesi geçen bir kurumun tam da bu tohumları en güzel şekilde ekebilecek bir kitaptan vazgeçmesi, ülke olarak bizim için talihsizlik, fakat TÜBİTAK'ın kendi yeni duruşu bakımından pek isabetli bir karar! Olsun, biz yine bulur, yine okuruz o kitapları. Sırf bu yüzden *Darwin ve Sonrası* okumaya değer.

1970'lerde Türkiye Solu

Hepimizin bir şekilde bildiği, okuduğu, yaşadığı Türkiye'de sol hareketin en hareketli zamanları olan 70'ler bir gazetecinin gözünden anlatılıyor. İletişim Yayınları'ndan çıkan *1970'lerde Türkiye Solu* uzun yıllar gazetecilik yapmış olan Vehbi Ersan'in ilk kitabı. Bu kitabı benzerlerinden ayırmak mümkün. Kitap anılar ya da sözlü anlatımlarla değil, olgularla yazılmış. Yazar yorum yapmak yerine konusu geçen örgütün ya da partinin resmi yazışmalarını eklemeyi uygun görmüş.

Kitap 70'leri anlatıyor olsa da 60'ların mirası ile başlıyor. Mustafa Suphi'lerin öldürülmesiyle başlayan tarih, 70'lerde varlık gösteren örgüt ya da partilerin günümüzdeki uzantılarına kadar devam ediyor. Döneme damgasını vurmuş partiler, örgütler ve kişiler tarih sırasına göre anlatılmış. Sol hareketin en güçlü olduğu zamanlarla yaşanan olaylar, ölümler, idamlar ve darbeler aynı tarih sırasıyla veriliyor. Kitapta örgütlerin kuruluşları eylemleri ve Türkiye tarihinde bıraktıkları derin izler, bölünmeler, tasfiyeler ayrıntılı biçimde ele alınıyor. Kitabı benzerlerinden ayıran bir diğer özellik ise, bir siyasi görüşe, başka bir görüşten daha fazla yer vermemiş olması. Belli bir düşünceye ağırlık verip onun karşıt görüşü göz ardı edilmemiş. Türkiye sol hareketini anlatan kitaplarda zaman zaman bunun tam tersini gördüğümüz oluyor. Son bölümünde sol örgütlere ilişkin resmi araştırmalardaki sayısal verilere de yer verilmiş. Türkiye solunun en önemli ve en yoğun zamanları olan 70'lere merak duyan, günümüz solunun bulunduğu konuma gelinirken nelerin yaşandığını görmek isteyenlerin okuması gereken bir eser.

1970'lerde Türkiye Solu, Vehbi Ersan, İletişim Yayınları, 1. Basım, 2013, 432 s.

KİTAPÇI RAFI

Genç Bilimadamına Öğütler

Peter B. Medawar, Çev. Nermin Arık, Kırmızı Yayınları, 1.Basım, 2013, 136 s.

Penisilinin geliştirilmesi gibi tarihi bir sürece de bir biliminsanı olarak dahil olan, fakat Nobel Ödülü'nü organ nakli (dokuların uyumu) konusunda yaptığı çalışma ile 1960 yılında alan P.B Medawar bir biliminsanı olarak alandaki tecrübelerini aktarıyor. Kendisine okur olarak addettiği kitle kitabının ismi kadar dar değil; "herhangi bir nedenle, bir bilimcinin duyduğu zevkler ve sıkıntılar hakkında; bu mesleği seçmelerinin nedenleri, mesleğin çeşitleri ve yöntemleri hakkında merak duyan kişileri" okuru olarak kabul ediyor.

Medewar, bilim dünyasına dahil olacak insanların yüzleşeceği aşamaları ve sağlıklı bir bilim ortamının şartlarından söz ediyor. Ayrıca araştırma yöntemleri gibi pratik sorunlara da değiniyor. Kendi içine kapalı, hakkında bilgi edinmesi zor bir dünyaya kapıdan bakmamıza da izin veriyor Medewar. Fakat çıraklık dönemlerinden Nobel Ödülü sonrasına kadarki süre içinde edindiği engin deneyimlerinden dökülen yargılarının "sistematik bir sosyolojik araştırma sonucu doğrulanmış hipotezler olmadıklarını" yani öznel fikirleri olduğunu belirtmeyi de ihmal etmiyor.

Futbolda Emek Sömürüsü

Muazzez Şaşmaz Ataçocuğu, Yazılama Yayınları, 1. Basım, 2013, 150 s.

"Büyüyünce ne olmak istiyorsun?" sorusuna "Futbolcu olmak istiyorum" cevaplarının patladığı seksen sonrası yılların köşe dönme fenomenidir futbol. Futbol söz konusuyken emek denince akla gelen ilk şey sahada verilen mücadele olsa da, göz ardı edilen bazı endüstriyel futbol gerçeklerine dikkat çekmekte Ataçocuğu. Bunların arasında futbol emek piyasasının ana elemanlarının sosyal güvencesi olmaması, sözde profesyonel olsa da gönüllü olarak, ücret almadan futbol oynanması, ligler arasındaki oyuncu ücretleri farklılıklar, sendika sorunları, futbol emekçisinin nasıl metalaştırıldığı ve sektörün vitrini olan üst liglerdeki futbolcuların ücretlerinin ve hayat şartlarının nasıl abartıldığı gibi gözden saklı konular var.

Ülkemizde futbolun, konuşulduğu ve tartışıldığı oranda başarılı olamamasının sebebi olan temelsizlik hakkında ciddi bir farkındalık uyandıran bir araştırma, *Futbolda Emek Sömürüsü*.

Uygulamalı Etik

Ahmet Cevizci, Say Yayınları, 1. Basım, 2013, 384 s.

Ahmet Cevizci tarafından yazılan Uygulamalı Etik, yüzyıllardır yaşanan savaşlar, sanayileşme, doğanın tahrip edilip kirletilmesi, sömürgeci politikalar ve ekonominin gelişimiyle, ortadan kalktığı düşünülen ahlâk kavramına eğiliyor. Yazar, hayatın her alanında yaşanan bu çöküntünün uygulamalı etiğin doğuşunu sağladığına değiniyor. Kitapta tıp etiği, kürtaj ve ötenazi, ekofeminist etik, hayvan etiği gibi önemli konular bir felsefeci gözünden detaylarıyla inceleniyor.

Hawking ile zaman sohbeti

Alfa Yayınları Bilim Dizisi'nden ağırca ve parıl parıl bir kitap. Güzelce ciltlenmiş, kuşe kağıda basılmış böyle kitaplar bana hep mesafeli gelmiştir. Bir ders kitabıymışçasına yaklaşmaktan kendimi alamam. Bu kitabı da aynı hislerle açtım; fakat önsözünden itibaren büyük bir fizikçi tedirginliğimi derhal unutturdu.

Stephem Hawking, 96 yılında yazdığı önsözünde kitabının her 750 kişiden biri tarafından okunduğunu söyleyip eski bir öğrencisinin tespitine katılıyor: "Fizik üzerine benim sattığım kitapların sayısı Madonna'nın cinsellik konusundaki kitaplarının ulaştığı satış rakamlarını aştı." Bu başarıda Hawking'in kitap boyunca okuruyla kurduğu bağın büyük yeri olmalı. Zaman, uzay, evren gibi son derece soyut pek çok kavramı ve bunlarla ilgili kuramları, fiziği üniversiteye giriş sınavından sonra terk etmişlere bile aktarma çabası içinde Hawking. Ve bunu hem kendini hem de okuru eğlendirerek başarıyor. Bu, büyük bir birikimin ürünü; yirmi yılı aşkındır kitabın popülerliğini koruması da boşuna değil.

Zamanın Resimli Kısa Tarihi'nin ilk baskısı 1988'de yayımlanmış. Fakat tabii ki bugün elimizde bulunan basımı, o dönemdeki ile aynı değil. Öncelikle anlatımı kolaylaştırmak için yeni görseller konulmuş. Ayrıca Hawking kitaba, solucan delikleri ve zaman yolculukları hakkında yeni bir bölüm de eklemiş. Fakat oraya gelmeden, kat etmek gereken uzunca bir mesafe var ki nasıl geçtiğini anlamıyorsunuz bile. Sonsuz sayıda kaplumbağadan oluşan evren modelinden, Kopernik'in güneş merkezli modeline, Galileo'nun "dönen dünya"sından, Hubble'ın Büyük Patlama kuramının temellerini atan gözlemlerine kadar iki bini aşkın yılın birikimin içinden geçiyorsunuz önce. Fiziğin en temel kuram ve kavramlarının gelişim tarihine tanıklık ediyorsunuz. "Zamanın oku ne yönedir?", "Geçmiş ve gelecek nedir?", "Uzayzaman sınırlı mıdır?", "Sanal zaman ile gerçek zaman ayrılabilir mi?", "Solucan deliklerinin var olması ne kadar mümkün?", "Evrenin bir kaderi var mı?"… Hawking, birbiri ardına gelen soruları birbiriyle bağlantılarını kurarak tartışıyor. Bazen tartışmayı anlamak, içinden çıkılmaz bir hal aldığında Hawking durumu anlayıp örneklere başvuruyor. Bir yandan ise görseller, meseleyi bir nebze olsun somut kılarak kavramayı kolaylaştırıyor. Hawking'in duyarlılığı bu kadar değil; aralara kişisel deneyimlerini ya da şakalarını serpiştirip okuru dinlendirmeyi de ihmal etmiyor.

"Evren bizim keşfedebileceğimiz ve anlayabileceğimiz bir dizi rasyonel yasayla yönetilmektedir." diyen Hawking, bu çalışması ile herkesi, bu yasaları hem keşfetmeye hem de anlamaya teşvik ediyor.

Stephen Hawking, Çev. Barış Gönülşen, Alfa Yayınları, 1. Basım, 2013, 257 s.

matematik sohbetleri

İlginç bir yazı tura oyunu

Ali Törün

a_torun60@hotmail.com

Hoşunuza gideceğini umduğum bir yazı tura oyunu: Bir madeni para üst üste atılarak paraların geliş sırası tahmin edilmeye çalışılıyor. Örneğin, önce oyunculardan biri Yazı-Yazı-Yazı, sonra da diğeri Tura-Yazı-Yazı tahmininde bulunuyor. Seçilen sıralardan biri gelene kadar para atışına devam ediliyor. Hangi oyuncunun üçlüsü önce gelirse oyunu o kazanıyor. Aşağıdaki olası diziye bakarsak Tura-Yazı-Yazı seçimini yapan ikinci oyuncunun kazandığını görürüz:

YTYTYTYTTYYTTYYY…

Bu oyunda, ilk bakışta ilk üçlüyü seçen oyuncuyla seçimini sonradan yapan oyuncunun kazanma olasılıkları eşit gibi görülebilir. Para atışında herhangi bir üçlünün gelmesi olasılığı hep 1/8' dir. Ama seçilen iki üçlüden hangisinin önce geleceği sorusu bambaşka bir sorudur; çünkü ikinci oyuncunun kazanma olasılığı birinci oyuncunun seçimine bağlıdır. Bu durumda ikinci oyuncu nasıl oynamalıdır, stratejisi ne olmalıdır? Bu soruyu yanıtlayacağız.

Varsayalım ki birinci oyuncu YYY seçimini yapsın. İkinci oyuncu için en iyi seçim TYY olmalı. Çünkü bu durumda ilk üç atışta YYY gelirse birinci oyuncu, diğer durumların tümünde ikinci oyuncu kazanır; ikinci üç atışta bir tura gelmesi halinde ikinci oyuncunun seçimi olan TYY gerçekleşiyor. Örneğin YYY üçlüsünden önce YTY gelmiş olsun: YTYYYY. Bu altı atışta TYY beliriyor ve ikinci oyuncu kazanıyor. Yani YYY seçimini yapan birinci oyuncu sadece ilk üç atışta,

$$\frac{1}{2}\cdot\frac{1}{2}\cdot\frac{1}{2}=\frac{1}{8}$$

olasılıkla kazanır. Buna karşılık YYY seçimine karşı TYY seçimini yapan ikincinin kazanma olasılığı,

$$1-\frac{1}{8}=\frac{7}{8}$$

Tabii ki seçimi ilk yapan TTT derse, ikinci bu kez YTT seçimiyle yine 7/8 olasılıkla kazanır.

Şimdi, diğer seçimlere bakalım. Örneğin birinci oyuncu TTY ile başlasın. İkincinin seçimi ne olmalıdır? İkinci oyuncu birincinin seçiminin gerçekleşmesini engelleyerek kazanmaya çalışmalı. Bu yüzden TTY üçlüsünden önceki atışlara göre seçim yapmalı. TTY'den önce T gelirse, ikinci TTT, eğer Y gelirse YTTseçimini yaparsa kazanır. Ama tek seçim yapacağından birini tercih etmeli. Hangisini seçerse kazanma olasılığını artırır? Bu olasılıkları hesaplamalıyız.

Varsayalım, ikinci YTT seçimini yapsın. Bu durumda TTY üçlüsünden önce Y gelirse YTTY olacağından kesinlikle kazanır. Böylece kazanma olasılığı en az 1/2'dir. Eğer birincinin seçimi olan TTY üçlüsünden önce T gelirse ikincinin yine kazanma olasılığı var. Bu olasılığı hesaplayalım. Önce birincinin kazanma olasılığını bulalım. İkincinin YYT seçimine karşılık birincinin ilk üç atışta kazanması için TTY, ilk dört atışta kazanması için TTTY, ilk beş atışta kazanması için TTTTY gelmesi gerekir ve atış sayısını sonsuza dek sürdürdüğümüzü düşünerek TTTTTY, TTTTTTY… olarak devam edebiliriz. Birincinin oyunu kazanma olasılığı bu olaylardaki olasılıkların toplamıdır:

$$P(TTY)+P(TTTY)+P(TTTTY)+\ldots$$

$$\frac{1}{8}+\frac{1}{16}+\frac{1}{32}+\frac{1}{64}+\ldots=x$$

Bu sonsuz toplama, yani birincinin kazanma olasılığına x diyelim. Şimdi yukarıdaki eşitliğin her iki yanını 1/2 ile çarpalım,

$$\frac{1}{16}+\frac{1}{32}+\frac{1}{64}+\frac{1}{128}+\ldots=\frac{x}{2}$$

Bu iki eşitliği taraf tarafa çıkarırsak

$$x=\frac{1}{4}$$

bulunur ki, buradan ikinci oyuncunun kazanma olasılığı

$$P(\textit{TTY'den önce YYT})=1-\frac{1}{4}=\frac{3}{4}$$

olur.

İkinci oyuncu, birincinin TTY seçimine karşılık TTT tercihini yaparsa yukarıdakine benzer yolla ikincinin kazanma olasılığının 3/4'ten daha küçük olacağı kolayca görülür. O halde birinci oyuncunun TYY seçimine karşılık, ikincinin en iyi seçimi yüzde 75 olasılıkla kazanacağı YTT'dir.

Şimdi de başka bir seçeneğe bakalım: Birinci oyuncu TYT seçimini yapsın. İkincinin seçimi ne olmalı? Yine birinci oyuncunun seçimini engellemeye çalışmalı. Eğer TYT'den önce T geldiğini varsayarsak TTY'yi, Y gelirse YTY'yi tercih etmeli. Bu iki seçim için ikinci oyuncunun kazanma olasılıklarını hesaplayıp, hangi seçimi yapacağına karar verelim.

Birinci oyuncunun TYT seçimine karşı ikinci TTY seçimini yapsın. Bu tercihlere göre ikincinin oyunu kazanma olasılığını k ile ifade edelim:

$$P(\textit{TYT'den önce TTY})=k$$

Acaba hangi sıra gelecek?

Bu durumda TYT üçlüsünden T gelirse TTYT olacağından önceki Y atışlarını yok sayabiliriz ve ikinci oyuncu 1/2 olasılıkla kazanır; çünkü T gelmesi olasılığı 1/2. Şimdi, TYT üçlüsünden önce Y geldiğindeki duruma bakalım. O zaman dizi bozulur, bir daha T gelinceye kadar beklemek gerekir ve bu aradaki atışlarda ikinci oyuncunun kazanma olasılığı 0'dır. T gelmesiyle başlangıçtaki duruma dönülür. TYTYT atışları bu durumu gösteriyor. Bu aşamadan sonra ikinci oyuncunun kazanma olasılığı yine k'dir. Anlattıklarımızı özetleyip, denklemle ifade edelim: İlkinci, T gelirse kazanır, bu olasılık 1/2 veya 1/2 olasılıkla Y gelir, ardından T (1/2 olasılıkla) geldiğinde oyun başa döner.

$$k = \frac{1}{2} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot k$$

olur ki, buradan

$$k = \frac{2}{3}$$

bulunur.

İkinci oyuncu, birincinin TYT seçimine karşılık YTY'yi tercih etseydi, kazanma olasılığı 2/3'ten küçük olacaktı; çünkü bu durumda ikincinin ilk atışı (YT) birincinin son iki atışıyla aynı oluyor. Böylece ikinci oyuncu bu seçimiyle birincinin kazanma olasılığını artırıyor.

Buraya kadar bulduğumuz sonuçlar ikinci oyuncunun bütün seçimlerini içeriyor; çünkü diğer durumlar incelediğimiz seçimlerin aynadaki görüntüsü. Bu yüzden olasılıkları aynı olur. Şimdi, artık ikinci oyuncunun stratejisini ve kazanma olasılıklarını gösteren bir tabloyu yapma zamanı.

Sağdaki tabloda koyu olarak gösterdiğimiz ikililere dikkat edilirse oyunun stratejisi ortaya çıkıyor. İkinci oyuncu, kendi üçlüsünün son iki atışının rakibinin ilk iki atışı olmasını istiyor; böylece bir sonraki elde ikinci oyuncunun kazanma olasılığı olan durumların yarısını bloke etmiş oluyor. Benzer şekilde ikinci oyuncu kendi üçlüsünün ilk iki atışının rakibinin son iki atışıyla aynı **olmamasını** istiyor.

Not: Bu yazı, *Bilim ve Gelecek*'in 2012 Nisan sayısında yayımlanan "Olasılık Sohbetleri" başlıklı yazımdaki bir problemin çözümünü daha açıklayıcı bir şekle getirebilmek amacıyla yazılmıştır. Bu konuda çok değerli uyarılarda bulunan Cem Uran'a teşekkür ederim.

1. oyuncunun seçimi	2. oyuncunun seçimi	2. oyuncunun kazanma olasılığı
TTT	Y**TT**	7/8
TTY	Y**TT**	3/4
TYT	T**TY**	2/3
TYY	T**TY**	2/3
YTT	Y**YT**	2/3
YTY	Y**YT**	2/3
YYT	T**YY**	3/4
YYY	T**YY**	7/8

Zeynep Hülya Gümüş

Shower boy

Princeton Üniversitesi'ndeki ilk günümdü. Kaldığımız doktora öğrencisi yurdundaki ilk akşam yemeğimde gelip karşıma oturmuştu. Masmavi, pörtlek pörtlek, sanki yuvalarından çıkacakmış gibi bakan, meraklı, akıllı ve saf gözleri vardı. İpincecik sarışın bir çocuktu. Tuhaftı, garipti, inatçıydı, acayipti. Neler konuşmuştuk? Ne anlatmıştı bana? Detaylarını hatırlamıyorum.

Ama hatırladığım, annesinin koyu bir Hıristiyan, babasının da kötü davranan bir insan olduğu ve zor bir çocukluk yaşadığıydı. Zamanla annesi daha dindarlaşmış, babası ise daha az kötü olmuştu. Tabii soramamıştım. Kötü derken; fiziksel baskı mı, cinsel taciz mi? Sorulmaz ki böyle şeyler. Dinlersin sadece. Soramazsın. Karşındaki böyle özel, böyle zor bir konuda sana açıldıysa, sağa sola da bakamazsın; oturur dinlersin.

Ve şimdi, bilimsel bir ziyaret için geldiğim Princeton Institute for Advanced Study'de eski bir yurt arkadaşıma rastlayıp laflarken, tuhaf, garip ve acayip bir şekilde kendisini öldürmüş olduğunu öğreniyordum. Daha 36 yaşındayken.

Oysa ismini bile unuttuğum halde, ne ona **shower boy (duş çocuğu)** lakabını taktıran skandallarını unutabilirdim, ne de o pörtlek gözlerini.

Bir de o zamanlar Amerikalıların en özellerini pat diye ortaya dökme huylarını bilmiyordum. Kol kırılır, yen içinde kalırdı benim bildiğim. Kısacası o ilk akşam yüzlerce öğrenci arasında, shower boy ile baş başa, çok derin konularda konuşurken bulmuştum kendimi.

Plazma fiziği alanında doktora yapıyordu. Dünyanın en iyi teknik okullarından **Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü**'nden gelmişti Princeton'a. Diğer günlerde shower boy ile farklı ortamlara düştük. O ise gündemden düşmedi.

Şöyle ki, meğer onun uzun duş alma huyu varmış. Uzun derken… Gerçekten uzun… 2 saat, hatta daha fazla. Bu bilgi yurtta fısıltı gazetesiyle kulaktan kulağa yayıldı. Sabah 2 saat, akşam 2 saat. Bazı günler daha da uzun. Hepimizi bir merak sardı. Fiziksel olarak bu kadar çok duş alabilmek mümkün müydü? Parmakları nasıl pörsümüyordu?

Kat arkadaşlarının gözlemleri sonucu ortaya çıktı ki, fizik kitaplarının hepsini plastikle kaplıyordu. Duş girişindeki eşya koyma bankına oturup kendisine buhar banyosu yapıyor, banyo esnasında da fizik, matematik çalışıyor, denklem çözüyordu. Bununla da kalmayıp o esnada dış fırçalamak ya da lavaboyu kullanmak için içeri giren kat arkadaşlarıyla "Günün nasıl geçti?" muhabbeti yapmaya çalışıyordu. Çünkü her kata sekiz öğrenci, sekiz öğrenciye de sadece iki duş ve iki lavabo düşüyordu. Hem duş ve lavabonun girişi ortaktı.

Benim katım sadece kız öğrencilere tahsis edilmişti, ama onun katı kız-erkek karışıktı. Lakin Princeton'da doktora yapan kız öğrenci sayısı o kadar azdı ki, karışık kata sadece bir tek kız öğrenci düşmüştü. Fransız dili ve edebiyatında doktora yapan, şu anda da bir üniversitede profesör olan ufak tefek Fransız kız, onun yüzünden katındaki lavaboyu kullanamaz olmuştu. Zaten katında kimsecikler duş alamıyor, başka katlara gitmek zorunda kalıyordu.

Yurtta beraber yapılan kahvaltılarda, akşam yemeklerinde, eğlencelerde herkes onu konuşur olmuştu. Yurttan atılması için imza toplandı, kampanyalar düzenlendi. Oysa babası yüzünden diyordum içimden. Babasının günahlarını temizlemek için.

Üzücü haberi öğrendikten sonra Google'dan araştırdım. Unuttuğum ismi Ronald H. Stowell imiş. Princeton'dan sonra MİT'de doktora sonrası araştırma yapmaya başlamış. Her nasılsa Çinli bir bilimkadını ile evlenmiş, bir de çocuğu olmuş. Karısı ve kaynanası ile beraber yaşıyormuş. Bir akşam karısına sinirlenip karısının üzerine süt kreması atınca karısı polis çağırmış, polis de gelip Ron'u tutuklamış, yerel gazetelere düşmüş. Hem de ne düşüş. "MİT'li bilimadamından süt kremalı aile içi şiddet" türü başlıklar taşıyan dalgacı gazete haberlerini okuyan Ron, karısına tüm dünyaya rezil olduğunu söylemiş ve kendisini bir kablo ile yangın merdivenine asmış. Hem de kendisinden altı yıl kadar önce intihar eden ağabeyi ile hemen hemen aynı günlerde.

Şimdi geriye bakınca düşünüyorum da, belki de onu bu kadar meşhur eden duşları, Ron'ın birer yardım çığlığı idi. "Bana yardım edin. Derinlerde bir yerlerdeyim. Sorunlarımla kendi başıma baş edemiyorum" diyen. Bu değerli bilimadamı, herkesin gözleri önünde, bütün bu meşhur üniversitelerdeki başarılarına, öğrencilerine ve bilim danışmanlarına rağmen, tedavi olamadığı için, saçma sapan bir sebepten çıkan garip bir rezaletle baş edemeyince, göz göre göre ölmüştü.

En başta Ron olmak üzere, kendi canına kıyan değerli biliminsanlarını anmak istiyorum bugün. Bilgisayar biliminin öncülerinden Alan Turing, 1950'lerin İngiltere'sinde eşcinsel olduğu ortaya çıkınca mahkeme tarafından kimyasal olarak hadım edilme cezasına çarptırılmış, o da bu rezalete dayanamayınca hayatına son vermişti. Ludwig Boltzmann, George Eastman ve daha nice biliminsanı benzer şekilde kendilerine kıydılar. Zorlu doktora yolculuğunda ve bilim macerasında maalesef intiharı seçen değerli başka biliminsanları ile de tanıştım. Ama "shower boy" skandalı ve o ilk akşam yemeğinde konuştuklarımız aklıma geldikçe içim bir başka acıyor.

Toprağı bol olsun.

Ron'un ölüm ilanı: http://tech.mit.edu/V127/N9/stowell.html

Alan Turing, eşcinsel olduğu gerekçesiyle mahkeme tarafından hadım cezasına çarptırılmış, bu rezalete dayanamayınca hayatına son vermişti.

Hint safranının faydaları

İnsan kendisi ne kadar sağlıklı yaşamaya çalışırsa çalışsın, etrafındakileri sağlıklı besin seçimlerinin önemine inandırmaya ne kadar çalışırsa çalışsın, belli bakış açılarını değiştirmesi çok zor. Hem kendimizin, hem de sevdiklerimizin bakış açılarını değiştiremediğimiz sürece de, sağlıklı hayat standartlarını tutturmamız mümkün olmuyor.

Geçen akşam bir arkadaşımın 30'uncu yaş günü için New York'un "en iyi" Hint lokantalarından biri olduğu söylenen Devi'de yemeğe gittik. E, ne de olsa önemli bir yaş dönümü. Laf dönüp dolaşıp yemeklere ve yediğimiz de Hint yemeği olunca, baharatlara dayandı.

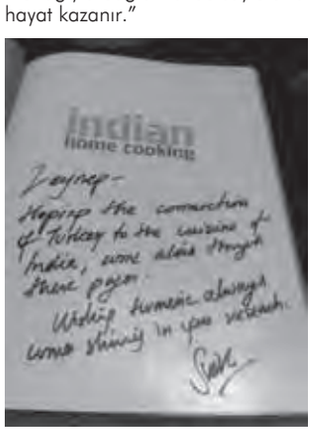
Ben konferanslarda sık sık, Batılıların "curcumin" dedikleri, bizdeki adı zerdeçal ya da Hint safranı olan baharatın kanseri önlemekteki etkinliğini duyuyorum. Arkadaşlarım bana inanmıyorlardı. İddialaştık. Birisi cebinden telefonunu çıkarıp internette curcumin'i aramaya koyulurken, ansızın yan masadan biri atıldı; lokantanın aşçıbaşı meğer bizi dinliyormuş!

Bir taraftan o, bir taraftan ben, bu tadı tuzu olmayan, yemeklere de tattan ziyade sarı renk versin diye katılan baharatın özelliklerinden dem vurmaya başladık, eninde sonunda masadakileri ikna ettik. Zannediyorum o akşamdan sonra hepsi yemek pişirirken ya da alışveriş yaparken Hint safranına özel bir önem verecek.

Aslında Hint safranı binlerce yıldır geleneksel Hint ve Çin tedavilerinde kullanılıyor. Tevekkeli bizim Hintli aşçıbaşı bu işi biliyor! Latince adı *Curcima longa* olan bir kök bitkisinden üretilen bu baharatın aktif maddesinin, *curcumin* olduğu 200 yıl kadar önce saptanmış. Kanser, romatizma, şeker hastalığı, Crohn hastalığı, kalp rahatsızlığı, kemik erimesi ve diğer hastalıkları önleyici özellikleri bilimsel literatürde yayımlanıyor.

Hint safranı sağlıklı hücreleri rahat bırakıp, kanserli hücrelerin kendi kendilerini imha etmelerine yardımcı oluyor. Pek çok bilimsel araştırma kanserin oluşumunu, ilerlemesini ve büyümesini önlediğini ve tedavisinde de etkin olduğunu gösteriyor. *Curcumin*'in zihin açıklığına yol açtığını gösteren bazı araştırmalar da var. Ama aşırıya da kaçmamak lazım. Bilimsel deneyler günde sekiz gramdan fazlasını kaldırmanın zor olduğunu gösteriyor. Geleneksel olarak da, zaten günde ancak 100 miligram kullanılıyor yemeklerde.

"Zeynep, umarım Türkiye'nin Hint mutfağıyla bağlantısı bu sayfalarla hayat kazanır."

Yemek sonunda muhbbet koyulaşınca aşçıbaşı, ABD'lilerin tercih ettikleri deyimle "şef" yanımıza geldi ve de bana imzalı bir yemek kitabını hediye etti. Kitap da ne kitap ama, büyük, kalın kaplı, resimli, pek havalı. O zaman anladık ki aşçıbaşımız **Suvir Saran** televizyona çıkan, dersler veren, kitap yazan meşhur bir geleneksel Hint mutfağı uzmanıymış.

Bizde Hint safranı ya da zerdeçal adlarıyla bilinen curcumin, *Curcima longa* bitkisinin köklerinden elde ediliyor.

Tevekkeli yemekler de çok lezzetliydi. Benim bilimsel kongrelerden öğrendiklerim, onun geleneksel Hint yemek ve kültüründen bildiklerini doğruluyordu! Hint safranı sayesinde meşhur bir şefle tanışmış olduk. E, ne de olsa Hint safranı, yararları bitip tükenmiyor… Siz de yiyin, dostlarınıza, akrabalarınıza önemini anlatın, size de kimbilir ne faydalar sağlayacaktır. Sağlıkla kalın.

Suvir Saran'ın kitabı:

Saran, S ve Lyness, S.; *Indian Home Cooking: A Fresh Introduction to Indian Food, with More than 150 Recipes*, Clarkson Potter Yayınevi, 2004.

Web sitesi: http://suvir.com/

geleceğe bilimle ışık tutmak için...
Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan

50 soruda Üniversite
İzge Günal

Prof. Dr. İzge Günal, "50 Soruda" dizisinin 15. kitabı olan 50 Soruda Üniversite'de, üniversite gibi çok geniş bir konuyu, hem bir başvuru hem de ileri okumalar için giriş niteliği sağlayacak bir çerçeveyle sunuyor.

Fukuşima'da süregelen kazalarda yayılan radyoaktiviteden Japonya'ya uğrayanların sağlığı etkilenir mi?

Fukuşima nükleer santral kazasının olduğu Mart 2011'den beri süregelen irili ufaklı kazalar medyanın gündeminden düşmüyor. Eylül 2013 başında da medyadaki haberlerde, Fukuşima nükleer santrallerindeki atık su borularından 12 ton kadar aşırı radyoaktiviteli su kaçağı olduğu ve yapılan ölçümlerde saatte 2000 mili Sievert'e (1) yaklaşan çok yüksek radyasyon doz hızları ortaya çıktığı ve aşırı radyoaktiviteli suyun denize aktığı yer aldı. Bu yüksek doz hızının bir kişiyi dört saatte öldürebileceği de açıklandı. Benzer haberlerin, Japonya'ya bu arada iş ya da gezi amaçlı gitmiş ya da yakında gidecek olan ve konuya yabancı birçok kişide tedirginlik yarattığı, kendilerini kaygılandırdığı bize gelen sorulardan anlaşılıyor. Fukuşima kazaları sonucu Japonya'da kısa süre bulunanların birkaç haftada alabilecekleri radyasyon dozu ne kadardır ve bunun sağlığa bir etkisi olabilir mi? Ayrıca Japon halkının ve komşu ülkelerde yaşayanların Fukuşima kazalarından alabilecekleri dozlar ne kadardır? Bu yazıyla, bu sorulara yanıt veriliyor.

Atık su borusundan dışa yayılan radyasyonun insana etkisi?

Atık su borusunda yüksek doz hızı ölçüldüğü anda, o borunun yakınında ölçüyü yapan görevliler bile birkaç dakika içinde oradan uzaklaşırlar ve başkalarının yaklaşmasını önlemek için 5-10 metre çevresine bir çit çekip radyasyon tehlikesi işaretleri koyarlar. Bunu böyle yapmak radyasyon fizikçilerinin görevidir. Bu nedenle kimsenin orada saatlerce kalması ve ölümcül radyasyon dozu alması söz konusu olamaz. Zaten santral alanında çalışanlar bu gibi radyasyon kaynaklarından uzak duracaklarını bilirler ya da görevleri gereği yaklaşmaları gerektiğinde belirli sınır dozların aşılmaması için hem belirlenen kısa sürede işlerini yaparlar hem de bu kısa sürenin sonunda başka biriyle değiştirilirler ki her birinin alacağı radyasyon doz sınır değeri aşılmasın. Borudan yayılan girici gama ışınlarının şiddeti (akısı) ve insanda oluşturabileceği radyasyon dozu yaklaşık olarak uzaklığın karesiyle azaldığından, eğer 2000 mSv/saat'lik yüksek doz hızı, borudan bir metre uzaklıkta ölçüldüyse, bu değer 10 metre uzaklıkta 20 mSv/saat'e ve 100 metre uzaklıkta ise 0,2 mSv/saate'e inecek ve daha uzaklarda ise etkisi önemsiz dereceye inecektir. Öte yandan, halkın ve yabancıların atık su borusuna yaklaşmaları değil, santral alanına bile girmeleri zaten yasak olduğundan, herhangi bir etki düşünülemez. Bu nedenle, medyadaki haber ve yorumlarda, herkesin sağlığının, 2000 mSv/saat'lik yüksek radyasyondan etkileneceğini algılatacak şekilde bilgi verilmesi çok yanlıştır.

Atık su borusundan denize ulaşan radyoaktif maddelerin insana etkisi nedir?

Atık suda bulunan ve radyoaktivitesi yüksek olan sezyum 137 (2) gibi radyoaktif maddelerin denize ulaşmasıyla da insan sağlığına etki, genellikle, yok denecek kadar azdır. Nedeni, radyoaktif maddeler denize ulaşınca denizdeki dalga ve akıntılarla gitgide artan bir hacimde seyrelecekler, deniz suyundan önce bitkilere, onlardan da balıklara ve denizdeki diğer canlılara geçecek radyoaktif maddeler ancak bunlar yenildiğinde insanlara ulaşabilecektir. Öte yandan Mart 2011'deki Fukuşima kazasından sonra santral çevresindeki 20 km yarıçaplı alan boşaltıldığından, bu yasak bölgedeki denizde balıkçılık yasaklanmıştır. Çok uzaklardaki yerlerden elde edilebilecek deniz ürünlerinde ise gitgide seyrelme sonucu bunların radyoaktiviteleri iyice düşecektir. Buna rağmen, halkı koruyucu bir önlem olarak, yüksek radyoaktiviteli besin maddelerini belirleyebilmek için besinlerde sürekli radyoaktivite ölçümleri ve denetimler yapılarak olabilecek aşırı radyoaktiviteli besin maddelerinin halka ulaşması önleniyor.

Japonya'da kısa süre kalanların radyasyon dozları

Japonya'da dört hafta kalanlar için, örneğin yasak bölge sınırları dışındaki Fukuşima kentinde, insan vücudunda oluşabilecek radyasyon dozunun yılda 0,1 ile 1 mSv arasında olabileceği hesaplanıyor. Diğer tüm kentlerde ise dört haftada beklenen doz yılda 0,01 ile 0,1 mSv arasındadır (Örneğin Tokyo'da 0,03 mSv/yıl). Doğal radyasyondan aldığımız doz ise bunlardan çok daha yüksektir (ortalama olarak: yılda 2,4 mSv, ayda 0,2 mSv). Tokyo'da dört hafta kalındığında alınabilecek doz, doğal radyasyon dozundan bu sürede alınacak dozun yüzde 15'i kadar olup, bunun her yıl aldığımız doğal radyasyon dozuna katkısı ise sadece yüzde 1 kadardır (0,03/2,4=0,0125). Kaldı ki doğal radyasyon dozu da sabit olmayıp insanın bulunduğu yere ve yemek yeme alışkanlıklarına göre büyük değişimler göstermektedir (1 ile 10 mSv/yıl arasında).

Japonya'ya komşu ülkelerden Kore, Çin, Rusya ve Filipinler'de yapılan radyoaktivite ölçümlerinde, Fukuşima kazaları sonucu besinlerde herhangi bir radyoaktivite artışı olmadığından, buralarda bulunanların sağlığına Fukuşima'nın bir etkisi bulunmuyor.

Fukuşima kazasından sonra bugüne kadar yapılan bilimsel araştırmalara göre (özellikle

WHO-Dünya Sağlık Örgütü uzmanlarının kapsamlı epidemiyolojik araştırmaları) Fukuşima santrallerinin yakın çevresi dışında, gerek Japonya içinde gerekse dışında Fukuşima kazası sonucu kanser gibi herhangi bir hastalık beklenmiyor. Fukuşima'ya yakın bölge kazadan hemen sonra boşaltıldığından, ancak sonradan belirlenebilen diğer bazı küçük yerleşim yerlerinde radyasyonun etkisi söz konusudur. Koruyucu bir önlem olarak Japonya'da besin maddelerinde sürekli radyoaktivite ölçüm ve denetimleri öneriliyor (WHO) ki bunlar zaten gerek üniversitelerde gerekse yetkili kurumlarca yapılıyor.

Sonuç

Japonya'da birkaç hafta kalanlarla, Japonya'ya gitmeyi planlayanların Fukuşima kazalarında yöresel olarak yayılan radyoaktif maddelerin sağlıklarına bir etkisi olacağından kaygılanmalarına hiç gerek olmadığı yukarıdaki açıklama ve karşılaştırmalardan görülüyor. Anne karnındaki bebeklerin sağlığına da bir etki söz konusu değildir. Unutmamalı ki hem çevremizdeki hem de vücudumuzdaki radyoaktif maddelerden sürekli ışınlanıyoruz. Ayrıca Japonya'ya uçakla gidip gelirken kozmik ışınlardan aldığımız radyasyon dozu, Japonya'da kalacağımız dört haftalık sürede alacağımız Fukuşima ek dozunun yaklaşık olarak dört katıdır (Ortalama olarak Japonya'ya uçakla gidiş ve dönüşte kozmik ışınlarından alınabilecek doz 2x0,06 mSv= 0,12 mSv'dir. Tokyo'da dört hafta kalınlığında ise doz 0,03 mSv'dir (0,12/0,03= 4). Japonya'da daha kısa süre kalındığında alınacak doz orantılı olarak daha az olacaktır). Aslında Japonya'ya gidiş gelişte uçaklarda alınan 0,12 mSv'lik doz da çok olmayıp yıllık ortalama doğal radyasyon dozunun yüzde 5'idir (=0,12 mSv/2,4 mSv).

DİPNOTLAR

1) Sievert (Sv): Vücudun soğurduğu radyasyon dozu için kullanılan birim. 1 Sievert, gama ve beta ışınları için, vücudun kg'ı başına 1 Joule'luk enerji soğurumuna eşdeğerdir. Bir saatte (h) alınan radyasyon dozuna da dozhızı deniyor: 1Sv/h.
Sievert büyüklüğünde bir radyasyon dozu (enerji) hücrelere aktarıldığında, hücrelerde bozulmaya neden olacak ölçüde yüksek bir doz olduğundan, radyasyondan korunmada Sievert'in binde biri düzeyindeki dozlar kullanılıyor: 1 mSv=1000 mSv ve doz hızı da 1 mSv/h'dir.
2) Fiziksel yarılanma süresi 30,5 yıl olan sezyum 137'nin tüm vücut için biyolojik yarılanma süresi sadece 70 gündür (Normal yollarla vücuttan atılarak, vücutta yarılanmasına kadar geçen zaman).

KAYNAKLAR

- WHO Report, Feb. 2013 - Health risk assessment from the Fukushima nuclear accident 2011.
- www.bfs.de
- Yüksel Atakan, "Fukuşima kazasının sağlık raporu", *Cumhuriyet Bilim Teknoloji*, 15.03.2013.

Dr. Yüksel Atakan /
Radyasyon Fizikçisi - Almanya

İnancın diyalektiği

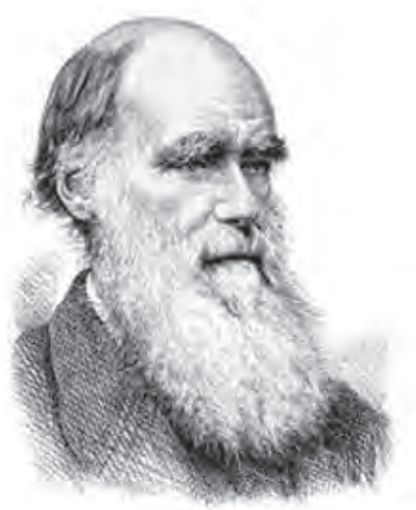
İnsan… Oluşumu yüzyıllarca edebi bir dille anlatılan varlık. Aynı zamanda bu edebi hikâyelerle bilimi baltalayan bir organizma… Halbuki anlamadıkları, bilimin de edebi olduğudur.

21. yüzyılda kitlelerin gözünde "en üst ve tek zeki varlığın" insan olması, bireylerin egolarını tatmin ediyor. Bununla birlikte bireyler yaptıkları her eylemi bu bilinçle gerçekleştiriyorlar ve büyük olaylar yaptıklarını düşünüyorlar.

İnsan, bu düşüncesine kendisi de pek inanmamış olacak ki, kendisine "daha üst ve daha zeki" varlıklar yaratma girişiminde bulunmuştur. Ve bunun sonucunda dünya toplumları, kendilerine çeşit çeşit tanrılar yaratmışlardır. Bu konuda en güzel sözü Montaigne söylemiştir: "İnsan pek mecnundur. Bir sinek kurdunu nasıl yaratacağını bilmez ama gider düzineyle tanrı yaratır."

Sonra insan, yaşamının kısa olduğunu fark eder ve kendisine alternatif yaşam platformları üretir. Bu alternatif yaşam platformlarına ulaşmak için nasıl yaşayacağını düşünür ve böylece "ibadet" kavramı ortaya çıkar.

Bazı topluluklar kendisini bu kavramların bekçisi ilan ederler ve kitleleri "korku" aracılığıyla kendilerine bağlarlar. Korku, insanlar üzerinde öyle etkilidir ki bir zaman sonra bu topluluklar, kendilerini toplumun lideri ilan ederler.

Bu olayın en büyük örneği, Ortaçağ Avrupa'sındaki kilise baskısıdır. İnsanlar, yalnızca yıldızlarla ilgilendikleri için büyücü ilan edildiler. Dünya'nın yaşının altı bin yıl olmadığını düşündükleri için cadı ilan edilip kitlelerin önünde yakılarak can verdiler.

O dönemde acı çekenlerden biri de şüphesiz ki Galileo Galilei'dir. Güneş'in Dünya etrafında döndüğünü söyleyince kilise tarafından "Yeşu'ya karşı gelmekle" cezalandırılmıştı ve ev hapsinde yaşamıştı.

İnanç toplulukları, Galilei'nin düşüncesinin doğru olduğunu anladıkları zaman, düşündüklerinden taviz vermediler. Hatta Galilei'yi sahiplenip onun söylediklerinin "Tanrının bir planı" olduğunu söylediler.

Ancak, bu olaydan sonra insanların kiliseye inancı ve güveni sarsılmıştı ve insanlar bilime yönelmeye başladılar.

Bilime yönelenlerden birisi de on dokuzuncu yüzyılda Charles Darwin'dir. İnsanın oluşumunun iki insan tarafından olup, insan bedeninin yüzyıllarca değişmediği düşüncesinin yanlış olduğunu söylemiştir.

Söyledikleri, o dönemde çok popüler olmuştu. İngiltere'deki ev hanımları bile bu konuyu konuşur olmuşlardı. Ancak insanların kafasındaki belirli tabulardan biri olan yaradılış, onların düşüncelerinin değişmemesine neden oluyordu.

Bugün için bilimsel camia Darwin'i kabul etse de inanç toplulukları kabul etmemektedir. Bu, inanç topluluklarının tarihten ders almadıklarının kanıtıdır. Tarihe baksalar, zamanında Galilei'ye karşı gelen kilise topluluklarından farklı olmadıklarını anlayacaklardır.

İnancın diyalektiği işte böyledir. Bu gidişata göre de bilim, inancı yenecek ve inanç zaman içerisinde yok olacaktır.

Akın Deniz Sorucu

Faili meçhul cinayetler ve Türkiye'nin geleceği

Son 11 yılda Türkiye'de yaşanan sosyal, ekonomik, politik gelişmeler ve iktidardaki siyasal hareketin kitleleri mobilize etme ve propaganda yöntemleri bu ülkede doğup büyümüş bir insan olarak beni bile şaşkınlığa düşürüyor. Adeta Nazilerin Propaganda Bakanı Goebbles'ten feyiz alınarak hazırlandığını düşündüren sloganlar, söylemler ve ajitasyon dolu propaganda çalışmaları ve bu faaliyetlerin kitleler üzerindeki etkisi beni derin düşüncelere sevk ediyor.

Açıkçası yurtdışından Türkiye'ye gelen ve Türkiye'nin yakın tarihi ve politik geçmişi hakkında hiçbir şey bilmeyen bir yabancı, siyasal İslamcıların kullandıkları argümanları duysa herhalde kafasında zalim ve gaddar solcuların zavallı ve mazlum Müslümanları kılıçtan geçirdiği fikri oluşur. AKP'nin medya desteğiyle yarattığı bu garip algının Türkiye halkının düşüncelerini nasıl deforme ettiğini gördükten sonra bizleri tanımayan bir yabancının neler düşüneceğini ve nasıl bir izlenime kapılacağını tahmin etmek çok da zor değil.

Yurtsever akademisyenler, aydınlar, gazeteciler ve hatta öğrenciler hapisteyken İslamcıların nasıl hâlâ "mağdur" olabildiklerini anlayabilmek pek çoklarına zor gelebilir. Hele de benim gibi hem 1980'lerin sonundaki hem de 1990'lardaki politik gelişmeleri yaşamış ve yakından izlemiş bir yetişkinseniz bu mağdur edebiyatı iyice mide bulandırıcı bir hale gelecektir.

Her ne kadar İslamcılar 28 Şubat sürecini her tartışmada öne çıkarsalar ve kendilerinden farklı düşünen herkesi hedef tahtasına oturtup kendi faşizan uygulamalarını aklamaya çalışsalar da bizler bu ülkede nelerin yaşandığını, kimlerin mazlum, kimlerin zalim olduğunu iyi biliyoruz.

32 yaşındayım ve bu yaştaki birine göre çok fazla politik cinayet, suikast ve katliam gördüm. Turan Dursun vurulduğunda 9 yaşındaydım, Uğur Mumcu katledildiğinde 12 yaşında, Ahmet Taner Kışlalı suikasta kurban gittiğinde 18 yaşındaydım. İlkokuldayken akşam eve döndüğümde haberlerde Çetin Emeçlerin, Bahriye Üçokların öldürüldüklerini dinliyor, annemle babama "Bu amca kim?", "Bu teyze kim?" diye sorular soruyordum. Sivas Katliamı'nı televizyonda izlediğimde sadece 12 yaşındaydım. Gözlerimin önünde insanlar diri diri yakılıyor, kalabalık bir grup "Yaşasın Şeriat" sloganları atıyordu. Uğur Mumcu'nun ölüm haberini aldığımda Samsun'dan Ankara'ya otobüsle yolculuk yapıyorduk. Radyoda haberlerde Uğur Mumcu'nun katledilmesinden bahsedildiğinde otobüstekilerin verdiği tepkiden Mumcu'nun önemli bir adam olduğunu anlamıştım. İşin acıklı yanı üniversite yıllarında da bu korkunç cinayetler devam etti. Eskişehir Atatürkçü Düşünce Derneği Gençlik Komisyonu üyesiyken Necip Hablemitoğlu'nu Eskişehir'e konuşma yapması için davet etmiştik. Hablemitoğu karlı bir kış günü son derece dostane bir ortamda kalabalık bir izleyici kitlesine Türkiye'nin geleceğiyle ilgili endişelerini anlatmış, çıkışta bizleri teker teker öpüp, "Tekrar görüşelim çocuklar" demişti. Sadece üç gün sonra bu güler yüzlü, sevimli adamın evinin önünde suikasta uğradığı haberini televizyonlardan izledim. Babam ve annem Denizlerin, Mahirlerin idamını radyodan dinlemiş, Çorum ve Maraş katliamlarının akıl almaz görüntülerini televizyonda izlemişlerdi. Benim neslimin payına da işte bu bahsettiğim birbirinden değerli aydınların katledilmesi düşmüştü.

Siyasal İslamcılar ise bugün hâlâ derin bir "mağduriyet edebiyatıyla" yurtseverlere saldırıyorlar, hatta ilerici aydınları hedef alan suikast ve katliamlarla ilgili olarak bile Ergenekon davası boyunca gördüğümüz gibi suçu hedef tahtasına konan yurtseverlerin üzerine atıyorlar. 28 Şubat süreci İslamcılar tarafından şaşırtıcı yöntemlerle taktiksel olarak kullanılıyor. Geçmişte yaşanan birtakım antidemokratik uygulamalar tekrar tekrar ısıtılıp önümüze konuluyor ve bu uygulamaların sorumluluğu, 28 Şubat'la hiçbir ilgisi olmayan insanların üzerine atılıyor. İslamcıların yaşadıkları sınırlı düzeydeki mağduriyet karşımıza katlanarak çıkartılıyor ve bize işlemediğimiz suçların hesabı soruluyor.

Bense sokaklarda yürürken kendimi bir mezarlıkta dolaşıyor gibi hissediyorum: Uğur Mumcu Caddesi, Muammer Aksoy Parkı, Ahmet Taner Kışlalı Sokak, Necip Hablemitoğlu Çıkmazı… Ülkenin yurtsever aydınlarının bir kısmı mezarlıklarda bir kısmı ise hapislerde yatarken İslamcılar mide bulandırıcı bir mağduriyet edebiyatıyla ülke yönetimine daha sağlam yerleşmenin hesaplarını yapıyorlar. Bu durumda ne denir bilinmez. Batılı ülkelerde yaşasalar kahraman denilerek heykelleri dikilecek insanlar ya katledilmiş ya da terörist denilerek hapse atılmış durumda. Bu insanları ve sevenlerini mağdur edenlerse mağrur bir şekilde günlük hayatlarına devam ediyorlar, çirkin planlarına her gün yenilerini ekliyorlar. Bir yandan kahramanlar yetiştiriyor, diğer yandan o kahramanları canilere kurban veriyoruz. Ortada adeta bir yarış var. Karşımızdaki güruh "Siz yetiştirseniz de biz onların icabına bakmayı biliriz" diyor. Bunu yaparken de bir taraftan televizyon ekranlarında sahte gözyaşları döküyorlar öte taraftan da zorbalıklarına zorbalık katıyorlar.

İlkokulda Türkçe dersinde öğretilir. Her yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümleri vardır. Öte yandan toplumsal ve tarihsel gelişmeler böyle değildir. Zaman ilerledikçe sonuç gibi gözüken şeylerin aslında öyle olmadıkları ortaya çıkar. İnsanları ümitsizliğe sevk eden ve "bu iş artık bitti" dedirten şeylerin aslında yeni gelişmelerin filizlenmesi olduğu zamanla anlaşılır. Gezi Parkı direnişi sonucu yaşanan olaylar bunun en güzel örneği. Solun farklı fraksiyonlarından gelen insanların dayanışması ve zulme karşı gösterdikleri inanılmaz mücadele bizlere geleceğe dair umut veriyor.

"Bu memleket adam olmaz" diye düşündüğümüz anlarda gencecik insanlar sokaklara dökülüyor ve hepimize umut aşılıyor. Gezi Parkı direnişi sırasında daha lise çağında olan çocukların yollara barikat kurmak için el ele verdiklerini gördüğümde şaşkınlığımı yanımdaki arkadaşlarımdan gizleyememiştim. Bizler o yaşlarda ÖSS'ye hazırlanmakla meşgulken bu gençler baskıya ve zulme karşı dik ve onurlu bir duruş sergiliyorlardı. Bir insana gençlerin gözündeki ışık ve parıltıdan daha fazla umut veren başka ne olabilir ki?

Şunu iyi biliyorum ki bu iktidar görevde kaldığı müddetçe faili meçhul cinayetler hep karanlıkta kalacak. Ne Uğur Mumcu'nun ne Muammer Aksoy'un ne Necip Hablemitoğlu'nun ne de Hrant Dink'in katlinde başrolü oynayanlar cezalarını çekecekler. Pek çok katliam tarihin derinliklerinde kaybolmaya terk edilecek ve bizlere unutturulmaya çalışılacak. Hatta Reyhanlı katliamı gibi olayların da üzeri örtülmeye çalışılacak. Gerçek suçlular gizlenecek, onların yerine olaylarla hiçbir ilgisi olmayan kişiler tutuklanıp zindanlara atılacak.

Öte yandan geleceğe dair umutsuz olmak, devrimci gelenekten gelen insanlara yakışan bir tavır değildir. Zalimler ve bu zalimleri yönlendirenler nasıl bu ülkenin gerçeğiyse, Gezi direnişiyle ortaya çıkan genç ve bağımsız hareket de bu ülkenin gerçeğidir. Baskının ve zorbalığın olduğu yerde elbette ona karşı duran birileri de olacaktır. Tez, kendi antitezini yaratacaktır. Bu acı dolu günler de şüphesiz ki bir gün geride kalacak ve yıllar sonra işlenen bu cinayetler nefret ve şaşkınlıkla anılacaktır. Bu ülkenin aydın ve yurtsever insanlarına düşen, gençlere güvenmek ve onların dayanışmasını örnek almaktır. Partiler arası bölünmeden uzak bu tür bir hareket, demokratik ve insan haklarına saygılı bir ülkeye kavuşmamız için zorunludur. Demokratik temelli mücadeleler yoğunlaştıkça geçmişte işlenen günahların hesabı sorulabilecek ve ortaya daha aydınlık bir Türkiye resmi çıkacaktır. İşte o zaman sokaklara, caddelere ve meydanlara aydınlarımızın isimlerini öldükten sonra değil hayattayken vermeye başlayacağız.

Bugün yaşadığımız kötülükler, geçmişteki hataların bir sonucu. Bu sonucu, gelecekteki güzelliklerin başlangıcı yapmak da aydın görüşlü yurtseverlerin elinde. Gün gelecek Uğur Mumcu'nun, Turan Dursun'un, Hrant Dink'in ve daha nicelerinin isimlerini parklarda ve caddelerde değil ders kitaplarında okuyacağız. Bizden sonra gelecek nesiller bugün yapılan boş propagandaları Türk siyasal tarihinin karanlık bir dönemine ait unsurlar olarak hatırlayacaklar. Her ne kadar zalimler bizi ve ideallerimizi geçmişe gömmek isteseler de sonuçta kendileri tarihin tozlu yapraklarında yok olacaklar. Bizlere "marjinal" diyenler tarihsel gelişim sürecinde marjinalleşecekler. Bugün Avrupa'da Nazi yönetimi nasıl hatırlanıyorsa, halka zulmedenler de gelecekte aynı şekilde hatırlanacaklar. İşte o zaman Uğur Mumcu'nun, Turan Dursun'un, Muammer Aksoy'un, Hrant Dink'in ve katledilen birbirinden değerli aydınlarımızın ruhları gerçekten huzura kavuşacak.

Gönenç Ünaldı

Karanlığı dağıtmak için IV. Evrim, Bilim ve Eğitim Sempozyumu

Üniversite Konseyleri

Türkiye'de toplum, bilim, bilimsel düşüncenin toplumsal algıdaki yeri sürekli saldırıya maruz kalıyor. Çok mu abartıyoruz? Örneğin, artık adında bilim geçen bir bakanlığımız var, denilebilir. Ama bizzat bakanın kendisi üniversitelerin, bilimle bağını koparıp fizikçi veya biyolog değil, pastacı yetiştirmesi gerektiğini söylüyor. Evrimsiz biyoloji (bilim) olmaz demenin, teoriyi inanca dönüştürmek olduğunu iddia ediyor. Ülkemizde matematik, biyoloji, kimya ve fiziğin tüm bilim ve teknolojinin altyapısını oluşturduğundan habersiz politikalar izlenmeye devam ediliyor.

Evrim teorisinin bilim dünyasında tuttuğu yer, teoriyi "maymundan mı geldik?" sığlığında tanımlayanların saldırılarıyla yıkılacak değil. Bunu, teorinin açıklayıcı gücünden biliyoruz. Evrimin doğada olgusal olarak tespit edilebilmesinden biliyoruz. Ama zaten konunun bam teli burası değil. Evrim bir ideoloji değil, bilimsel bir teoriyse neden mücadele edilen bir alan haline gelmiş durumda?

Çünkü sürekli gerici hamlelerle şekillendirilmeye çalışılan bir toplumda yaşıyoruz. Çünkü bilim "patentli pasta" yapmayı değil, ufuk açıcı izleğiyle insan yaşamının iyileşmesini ve Dünya'daki tüm yaşam çeşitlerinin korunmasını sağlamalı diye düşünüyoruz. Çünkü aydınlanmış bir toplumun kendi kaderini çizebildiğini gördüğümüz bir tarihsel birikime sahibiz. Dolayısıyla evrim kuramının öğretilmesini savunmayı ve anlaşılması için çaba sarf etmeyi, yaşadığımız karanlıktan çıkış mücadelesinin bir parçası olarak görüyoruz.

Ne mutlu ki elimiz zayıf değil. Ülkemizde evrim kuramı yasaklandıkça, hurafeler yaygınlaştırmaya çalışıldıkça, evrim kuramına ilgi duyan, öğrenmek isteyen, tartışan, merak eden gençlerin, öğretmenlerin sayısı artıyor. Aydınlık için, bilimsel düşüncenin yaygınlaşması için mücadele eden biliminsanları ve aydınlar da daha fazla üretiyor.

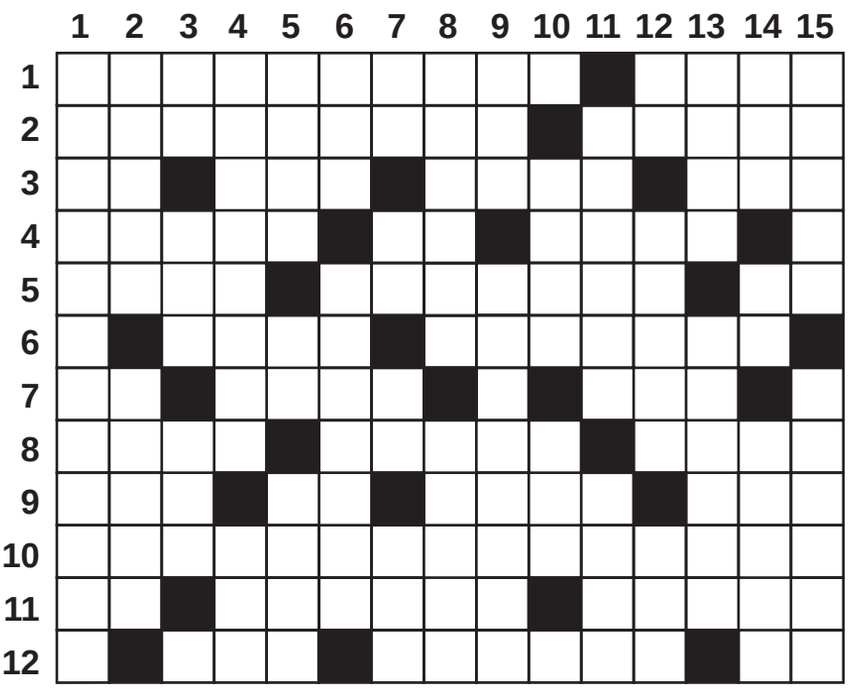
Tüm bu katkılarla hazırlıklarına başladığımız IV. Evrim, Bilim ve Eğitim Sempozyumu'ndaki oturumlarda, geçen yüzyıllarda evrim kuramına yönelik yürütülen tartışmalardan, günümüzde evrimsel biyolojinin yanıt bulmaya çalıştığı sorulara uzanan tartışmalara yer vereceğiz. İnsan davranışının biyolojik temellerini sinirbilim alanından çalışmalarla irdeleyip, biyolojik evrimle toplumsal hareket arasındaki ilişkileri ele alacağız. Farklı çalışma alanlarında evrim kuramının yeri ve bilimin toplumsal alanda yaygınlaştırılması başlıkları da sempozyumda yer bulacak.

Karanlığı dağıtma mücadelesinin bilimsel ayaklarından birini oluşturduğunu düşündüğümüz, evrim alanındaki çalışmaların yaygınlaşması ve bu alandaki yeni tartışmaların toplumla paylaşılması amacıyla, 21-22 Aralık 2013 tarihlerinde gerçekleşecek olan IV. Evrim, Bilim ve Eğitim Sempozyumu'na tüm akademisyenleri, öğretmenleri, öğrencileri ve halkımızı davet ediyoruz.

Üniversite Konseyleri Derneği

Bulmaca

Hikmet Uğurlu

Soldan sağa

1) *Alacakaranlıktaki Ülke* adlı betiği ile Necatigil Şiir Ödülü'nü, *Deniz Unutma Adımı* ile de Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü kazanmış, ayrıca *Akdeniz Lirikleri*, *Yaşamın Ufuk Çizgisi*, *Ölüm Nedeni Bilinmiyor* gibi yapıtları da üretmiş, geçenlerde sonsuzluğa uğurladığımız 1958 Ankara doğumlu şairimiz. – Genellikle sıcak içilen mayalanmış pirinçten yapılan az alkollü bir Japon içkisi.
2) Vikingler. – Giresun yöresinde "ihtiyar".
3) Bir akademik unvanın kısa yazılışı. – Yakarış. – Köşk, saray. – Geri, arka.
4) "Auguste..." (1840-1917 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız heykelci) – Bir soru eki. – Hindistan'da görülen toplumsal sınıfların her biri.
5) Bir tür yaban mersini. – Yunan söylencebiliminde, Tanrılar tarafından güçlü ve kendini beğenmiş erkekleri cezalandırmak için yaratılan kadın. – Samilerde gök tanrısı.
6) "Meyhane mukassi görünür taşradan... / Bir başka ferah başka letafet var içinde" (Nedim). – Tempolu müzik eşliğinde yapılan bir jimnastik türü.
7) Hukukta, kişiyi belirten ve toplumsal yaşantısında onu öbür hemcinslerinden ayıran kurum. – Daha iyi, yeğ. – "Artık.... sökünceye kadar gelsin gazeller, şarkılar, feryatlar." (Salah Birsel)
8) Devlet işlerini dinden ayrı tutan. – Kaçağı, ocağı, tayını, vardır. – ABD Uzay Araştırmaları Merkezi.
9) Mason gizlerinin öğretildiği, belli kurallara göre düzenlenen tören. – Vietnam'ın plaka imi. – Eski dilde "ihtiyar kız". – Afrika'da bir ırmak.
10) Yeni kıtayı keşfettiği kayıtlara geçen, 1454-1512 yılları arasında yaşamış, Kolomb'un keşiflerine büyük ilgi duymuş ünlü İtalyan denizci.
11) Ukrayna'nın plaka imi. – İstanbul'da bir semt. – Bir dindeki inanç ve tapınma kurallarının tümü.
12) Japon mafya babası. – Yarışma dışı kalma. – Kuzu sesi.

Yukarıdan aşağıya

1) *Umut*, *İnsanlık Durumu*, *Büyük Yol* gibi yapıtları da üretmiş, 1901-1976 yılları arasında yaşamış, ünlü Fransız yazar ve siyaset adamı.
2) Karadeniz yöresinde kemençe eşliğinde oynanan halk oyunu. – Sürekli olarak.
3) Çok geliştirilmiş bir röntgen tekniğini belirten harfler. – Slayt. – Antalya yöresinde "sofrabezi".
4) Soğurmak, massetmek. – Tren yolu.
5) Veba. – Mendelevyum'un simgesi. – Burmalı çivi.
6) Karada yaşayan, koni biçimli ve uzunca kavkılı, karındanbacak yumuşakça cinsi. – Bir halatla makaralardan oluşturulan, ağır cisimleri kaldırmaya, sağa sola döndürmeye yarayan düzenek.
7) Lübnan'ın plaka imi. – Anadolu halklarının en eski anatanrıçası. – İskambilde "birli". – İspanyolların sevinç ünlemi.
8) Maraş yöresinde "bir yaşındaki dişi keçi"ye verilen ad. – Üflemeli bir çalgı.
9) Antik Roma'da küçük tanrılara özgü sunaklara verilen ad. – Yoz.
10) Sonuç, sayı. – Eski dilde "öfke".
11) Maranta adlı kamıştan ve başka bitkilerin kökünden çıkarılan, çocuk maması yapmaya yarayan un. – Bilgisayarda istenmeyen postalar için kullanılan terim.
12) Slovakya'nın plaka imi. – Bir tarım aracı. – Judo'da saldırıya uğrayan ve teknik olarak rakibinden zayıf olan taraf.
13) İhsan Oktay Anar'ın bir romanı. – Güvence.
14) "Dil şad olacak diye kaç yıl avuttu felek / saçıma ...lar yağmış boşuna yaz beklemek" (Avni Anıl-Hicaz). – Ulanmış parça. – İnce ip, kınnap....
15) Sahte aydın. – Nitelik.

GEÇEN SAYININ YANITI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	L	E	Y	L	A	E	R	B	İ	L	■	K	A	R	A
2	A	L	A	İ	M	■	B	A	K	T	E	R	İ	■	S
3	M	İ	■	S	O	L	■	R	T	■	L	A	K	A	P
4	A	L	T	A	N	E	R	B	U	L	A	K	■	P	A
5	C	■	U	N	■	K	L	E	■	A	L	■	Ş	İ	R
6	I	T	R	■	N	E	■	K	A	S	E	M	■	S	A
7	L	H	A	S	A	■	D	Ü	R	T	M	E	K	■	G
8	I	■	N	İ	■	A	İ	■	T	İ	■	L	A	M	A
9	K	A	■	M	E	R	A	K	■	K	N	İ	D	O	S
10	■	K	R	U	V	A	Z	Ö	R	■	A	K	İ	T	■
11	İ	Ç	E	R	İ	K	■	Z	E	N	C	E	F	İ	L
12	P	A	N	G	R	A	M	■	M	A	İ	■	E	F	E

Eylül sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Ahmet Kara (İstanbul), Erdem Balcı (İstanbul)** ve **Tansu Oruçoğlu (Ankara)** Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan ve İzge Günal'ın yazdığı *50 Soruda Üniversite* adlı kitabı kazandı. Ekim bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasından belirleyeceğimiz üç kişi, Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan ve Hasan Aydın'ın yazdığı *Gazzali* adlı kitabı kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Ekim tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin…

